

CRONICA

revistă de cultură

Nr. 1, ian. 1998

P/10248

Poem de ianuarie

Lui Eminescu

Tot mai citesc măiastra-ti carte,
Deși ti-o știu pe dinafară:
Parcă umblînd șirul de slove,
Ce-a tale gânduri sămănară,

Mă duc tot mai afund cu mintea
În lumile de frumuseți,
Te-au izvorît, eterni luceferi,
Din noaptea tristei tale vieți...

Și te-nțeleg - te simt aproape:
Cu-aceeași suferință-n față,
Cu ochii gânditori și galeși,
Sătul de trudnica-ți viață.

A, nu mă mir că ți se dete
O zodie atît de tristă,
Că, zbuciumat de-atîtea patimi,
Rîvnești pe cei ce nu există,

Și că potop de negre gânduri
Se strîng și ți se zbat sub frunte:
Pe veci întunecații nouri
Sînt frații vîrfului de munte!

O, dacă geniul, ce scoase,
Ca din adîncul unei mări.
Din fundul inimii zdrobite,
Comoara asta de cîntări,

Nu te-ar fi ars - zîcnindu-ți tîmpla
De flăcările năbușite,
Ce-ți luminau ale gândirii
Împărății netărmurite,

Și de-ar fi fost lăsat prin lume
Să treci ca orice om de rînd,
Ce lesne-ai fi pus frîu durerii
Și răzvrătului tău gînd!

Și cît de fără de păsare
Ai fi privit atunci la toate
Mizeriile-n cari lumea
Ursită-i pururea să-noate!

Dar ți-a fost dat să fii deasupra
Acestor inimi seci și strîmte.
Și tu să-nduri toată durerea
Pe care lumea n-o mai simte.

Să plîngi tu plînsul tuturor...
Din zbuciumul eternei lupte
Să smulgi fulgerătoare versuri,
Bucăți din inima ta rupte...

S-aprinzi în bolta vremii aștri
Din zborul tristului tău gînd...
Văpaie!... Ce-o să-i pese lumii
Că tu te mistui luminînd?

AI. VLAHUȚĂ

Ființare a veșniciei

De două ori pe an - la 15 ianuarie și la 15 iunie - românii își amintesc de Mihai Eminescu: posturile de radio și televiziune îi dedică momente poetice mai mult sau mai puțin festive, teatrele pun pe afiș spectacole inspirate din opera sa, revistele publică savante exegeze eminesciene în paginile lor literare, ziarele îi evocă numele și opera în articole înghesuite între stiri politice și rubricile mondene, profesorii organizează serbări școlare din desfășurătorul cărora nu lipsesc *Somnoroase păsărele*, *Ce-ți doresc eu tie, dulce Românie*, *Scrisoarea a III-a*, *Și dacă*, *Ce te legeni*, *Lacul*, *Floare albastră*, *O, mamă*, *Pe lângă plopii fără soț*, *Mai am un singur dor*, iar creatorii visează la clipa cînd vor scrie un poem care să egaleze măcar un vers al geniului tutelar al liricii noastre. Cel care a dat glas și aripi sufletului românesc merită însă mult mai mult decît să ne amintim din cînd în cînd de el. Poate de aceea noi, scriitorii, purtîndu-l mereu în suflet măcar ca model, îi sărbătorim clipă de clipă, geniul și îi cinstim memoria prin scrisul nostru.

Cu neostoită voluptate ne înfruptăm din nehotărnicia generoasă a veșniciei lui.

Cu netărmurită smerenie ne împărtășim din harul sacru al cuvîntului său.

Cu nerostit orgoliu ne rostim anonimatul în unicitatea numelui său (într-una din epistolele pe care mi le-a adresat în anii din urmă din Paris, scriitorul George Astalos sublinia, mai în glumă, mai în serios: "Din nefericire, românul nu a înțeles că numele poetului, în singularitatea lui, e tot atît de important ca și poezia lui. Eminescu a trecut rampa fiindcă e unic. E unic pentru că e fabricat din altceva. Te-ai gîndit ce tragedie națională ar fi fost dacă pe Eminescu l-ar fi chemat Popescu?").

Ca la un prag al nemuririi ne reîntoarcem la El.

Ca la un prag al înțelepciunii, al perfecțiunii pe care noi, muritorii de rînd, nu le vom atinge în veci.

"Ușor, el trece ca pe prag" din sfera lui de genuni în sufletul nostru, hotăr între două lumi pe care le despart și le unește în același timp: a noastră, profană, finită, palpabilă, cercul strîmt mic de zile, mare de patimi în care mi se deapănă obscura existență și a Lui, a cerurilor nalte, ideală, sacră, intangibilă, infinită în spațiu și veșnică în timp, în care și-a nemurit geniul.

Pe altarul numelui său depunem ofrandele gîndului, ardem mirodeniile sufletului, ne reculegem, ne regăsim, renăstem...

Trecîndu-i pragul de vers, de cuvînt, pragul veșniciei Sale, îi invocăm spiritul, și cerem să ne vegheze, ne cuprindem în adierea atotcuprinzătoare a verbului Său.

Și în acest an, la mijloc de ianuarie, la Botoșani și Ipotestii s-au desfășurat "Zilele Eminescu", manifestare ce a reunit creatori din toată țara și din toate generațiile. Poetul Gellu Dorian, sufletul acestui adevărat regal poetic rostit sub semnul nepieritor al Luceafărului, a reușit încă o dată să-i confere ținuta culturală, coeziunea spirituală și efervescența elevată, ce caracterizează întotdeauna manifestările de prestigiu.

Cîteva zile, Botoșaniul, Ipotestiul și alte locuri binecuvîntate de Dumnezeu pe unde l-au purtat ardența spiritului și neastîmpărul pașilor pe creatorul nepereche au fost învaluite de taina sfîntă a geniului eminescian. Premiul Național de Poezie "Mihai Eminescu" i-a fost decernat scriitorului și traducătorului Ștefan Augustin Doinas, care astfel a completat galeria laureaților postdecembriști ai Festivalului: Mihai Ursachi (1991), Gellu Naum (1992), Cezar Baltag (1993), Petre Stoica (1994), Ileana Malăncioiu (1995), Ana Blandiana (1996).

Valeriu STANCU

10.248

Dosar Petru Caraman

Dănuț DOBOS

Victimă a procesului de bolșevizare a învățământului superior

Pentru vina de a fi protestat împotriva ingerințelor politice în viața Universității "Cuza Vodă", profesorul Petru Caraman a fost comprimat politic, la 16 octombrie 1947, de la Facultatea de Litere și Filosofie din Iași. Regimul comunist întreprindea atunci cariera strălucită a savantului ieșean - profesor la catedra de slavistică în perioada octombrie 1938 - octombrie 1947. Arestarea sa de Siguranța comunistă avea să se producă la 30 decembrie 1947, ca o măsură preventivă luată de guvernul Groza față de abdicarea forțată a Regelui Mihai. Va fi eliberat, fără nici un fel de explicație, la sfârșitul lunii ianuarie 1948. Începută în anul 1947, drama profesorului P. Caraman este drama universitarului român îndepărtat de la catedră și exclus din societate, motiv pentru care nu-și va duce niciodată pînă la capăt vocația profesională. Este aceasta totodată drama omului P. Caraman, traumatizat fizic și psihic, traumatizat profesional căci nu i s-a permis niciodată revenirea la catedră, traumatizat emoțional - fiind nevoit să poarte toată viața "stigmatul celui ostracizat" de regim dar și de Universitatea din Iași (!)

Gestul reparatoriu al regimului comunist nu avea să se producă niciodată, iar profesorul Petru Caraman însuși nu a acceptat niciodată compromisul cu regimul comunist. A fost conștient pînă la moarte (1980) că atitudinea probasarabeiană a constituit "cauza nr. 1" a eliminării sale din universitate și condamnarea la "moarte civilă".

Securitatea poporului versus Petru Caraman

La 15 august 1950, Direcția Regională Iași a Securității Poporului a finalizat cercetările privind o presupusă "organizație subversivă" național țărănistă. Prin raportul nr. 51/1/35587/15 august 1950, D.R.S. Iași a înaintat centralei Securității din București o sinteză cuprinzînd rezultatul cercetărilor efectuate cu privire la "elementele implicate în organizația subversivă preot Matei Dumitru - Dr. Gheorghiu Ioan", propunînd totodată arestarea și cercetarea preoților Ion Iacoban, Marcu Proca, precum și a ofițerilor Scobai Mircea și Popescu Dumitru. Totodată, Direcția Securității Poporului amîna aplicarea ordinului privind arestarea a nouă persoane, printre acestea numărîndu-se profesorii universitari Petru Caraman, Gh. Năstase și Gh. Tudoran.

Tot în legătură cu presupusa "organizație PNT" de la Iași, a fost arestat, în noaptea de 15/16 august 1949, profesorul Gh. I. Năstase de la Facultatea de Geografie din Iași. Cel rămas nearestat a fost profesorul Gh. Năstase de la Facultatea de Medicină Iași.

Confirmîndu-se ordinului centralei din București, ofițerii anchetatori ai Securității din Iași au întocmit un "tabel nominal de elemente nearestate din cadrul organizației subversive Dr. Gheorghiu Ioan". În acest tabel figurau și profesorii universitari Petru Caraman, Alexandru Tupa, Gheorghe Tudoran, Gh. Năstase, asistentul universitar Boris Ostap, doi avocați, un student, trei medici, un ofițer în rezervă și o casnică. Pentru toate aceste "elemente", securitatea ieșeană a întocmit fișe personale, care au fost atașate la dosarele de urmărire informativă.

Vom prezenta, pentru exemplificare, fișa personală a profesorului Petru Caraman:

"Născut în anul 1898, luna decembrie, ziua 19, în comuna Virlezei, jud. Covurlui, fiul lui Nicolae și Elena, de origine socială țărănească (țărani mijlociași), de profesie profesor universitar - comprimat din serviciu pentru atitudine antidemocratică; căsătorit, are un copil, cu ultimul domiciliu în Iași, str. Fundătura Codrescu, apartamentul nr. 1, posedă ca avere un imobil situat în strada mai sus arătată. Serviciul militar satisfăcut la Regimentul nr. 21 Infanterie, ctg. 1922, eliberîndu-se cu gradul de locot. în rezervă.

Antecedente

A fost 2-3 ani profesor de limba română la liceul din Sofia-Bulgaria, apoi profesor la Liceul Militar din Cernăuți, și la un liceu din București. S-a trecut doctoratul în Cracovia sau Varșovia - Polonia. Vorbeste corect 7 limbi - adînc cunoscător al limbii slave, precum și a literaturii. În trecut a simpatizat cu PNT. Cu toate acestea avea accentuate vederi de stînga.

Activitatea de după 23 august 1944

Începînd cu anul 1945, a avut manifestări ostile regimului de democrație populară, față de diferitele măsuri luate de partid și guvern în legătură cu cooperativele, economatele etc. În anul 1948, a fost încadrat în ord. 50.000, pentru atitudine și activitate reacționară pe care a dus-o după 23 august. În prezent în toate împrejurările caută să creeze o atmosferă ostilă, mai ales în rîndul profesorilor și studenților, împiedicîndu-i pe aceștia din urmă să se organizeze în organizații democratice. La un curs ce a avut loc în ziua de 24 ianuarie 1947, a spus studenților că ar fi bine ca acea zi să fie sărbătorită nu ca ziua unirii ci ca zi de robie pentru pierderea Basarabiei. Are legături de prietenie cu profesorul Năstase Gheorghe.

Fișa personală a profesorului P. Caraman a fost înaintată Direcției Generale a Securității Poporului cu adresa 115/26671/26 iulie 1950.

Cele 13 "elemente" rămase nearestate au fost verificate prin intermediul informatorilor - în perioada august 1950 - noiembrie 1951, de către secția a 8-a a Securității din Iași. La 2 noiembrie 1951, ofițerul anchetator Gh. Constantinescu raporta superiorilor săi că cei 13 rămași nearestate "au avut cunoștința de existența organizației" (dr. Gheorghiu - n.n.D.D.) fără însă a depune o oarecare activitate, pentru a putea fi trimiși în justiție". Din lipsă de probe, Centrala Securității Poporului a dispus ca "cei 13 să rămîna în libertate, urmînd însă a fi ținuți în supraveghere de către secția a III-a a D.R.S. Iași". Întrucît elementele semnalate în alăturatele fișe - raporta la 2 noiembrie 1951 ofițerul anchetator Constantinescu Gh. - sînt cunoscute ca reacționare și credem că e posibil ca ele să continue să acționeze împotriva regimului sub diferite forme, propun să fie încadrate în acțiunea informativă, din cercul lor urmînd a fi recrutați informatori, în scopul cunoașterii și stabilirii activității acestora. Totodată propun să li se urmărească corespondența, deoarece o parte dintre aceștia sînt bănuți că ar întretine legături cu străinătatea, iar alții întretin legături cu elemente dubioase din țară."

A făcut parte profesorul Petru Caraman dintr-o organizație anticomunistă, la Iași? O primă mărturie o oferă profesorul Tr. Gheorghiu, arestat ca lider al "organizației subversive PNT" de la Iași în 1949. Într-o declarație datată ianuarie 1950, Tr. Gheorghiu a recunoscut că a înființat la Iași o organizație anticomunistă, întocmind și o listă pe care figura și numele profesorului Petru Caraman alături de numele profesorilor Al. Claudiu, I. Botez, Gr. T. Popa, Petre Botezatu și cel al asistentului Cicerone Călinescu. "Recunoaște - declara în ianuarie 1950 ofițerul anchetator - că dintre aceste persoane a luat legătura numai cu numiții: general Palade, prof. Claudiu, prof. Petre Caraman, prof. Ionică Botez, cărora le-a făcut propunerea de a se încadra în această organizație".

Pe baza declarațiilor fruntașilor PNT arestați la Iași în august 1949, locotenentul de securitate Octav Blehan a întocmit la 16 ianuarie 1950 un referat cu privire la rezultatul "anchetei efectuată asupra elementelor care au fost arestate în noaptea de 15/16 august 1949, în cadrul problemei PNT Iași". Referatul confirma prezenta pe lista liderului PNT, Traian Gheorghiu, a profesorului Caraman, care a fost pus la curent cu scopul organizației, acela că "în momentul izbucnirii unui conflict armat între anglo-americani și URSS, aceștia să ocupe autoritățile de stat".

Continuare în pag. 4

Generația Primei Uniri

Gheorghe I. FLORESCU

Opera politică încheiată în 1859 și intrată în conștiința românilor ca Prima Unire sau Unirea cea Mică are o semnificație aparte pentru trecutul și evoluția unui stat într-un secol și jumătate de modernizare și afirmare internațională. Unirea Principatelor a reprezentat prima treaptă - dar și cea mai importantă - către Marea Unire, de aceea, întotdeauna, fără a i se diminua cu nimic înfîietatea ei firească, i s-a recunoscut, în mod incontestabil, privilegiul de a fi precedat și prefațat astfel întregirea națională desăvîrșită în 1918. La rîndul lor, toti cei care au avut cîntecul de a se afla printre ziditorii României Mari au confirmat că Prima Unire a încununat eforturile a zeci de generații, învederînd priceperea și sacrificiul aceluia care, sfîdînd vicisitudinile vremurilor, dar mai ales micimile oamenilor, au decis ca Moldova și Muntenia să devină ceea ce erau din veacuri, adică părți ale unui întreg național care înainta, ineluctabil, către Alba Iulia anulul 1918.

Asadar, toti cei care au contribuit, în măsura posibilităților lor, la anularea graniței geografice dintre cele două Principate Române au intrat în istorie aureolați de nimbul de făuritori ai Primei Uniri. Generația care a decis actul politic din 1859 este unică din considerente multiple, dar ea își merită locul în istoria românilor în primul rînd prin sentința care a coagulat energiile roditoare ale unui moment exemplar și a conferit lui Al. I. Cuza prerogativa de ales al Moldovei și al Țării Românești. Zidirea începută la 1859 s-a impus ca una pilduitoare pentru vremurile care au urmat, cînd alte generații au dobîndit Independența și apoi Unirea deplină, aceea care a rezultat din așezarea pe harta Europei a unei României ale cărei granițe erau, înainte de toate, cele naționale.

Nu puțin au fost cei care, vorbind despre 1859, au identificat lucrarea săvîrșită atunci ca una ce aparținea unei generații alese, cărcia istoria îi rezervase un rost aparte. Scriitorul și omul politic Nicolae Gane, își va aminti, referindu-se la momentul petrecut la Iași la 5 ianuarie 1859, că "niciodată n-am avut o mai puternică strîngere de inimă ca în fata acestui mare act care era prima piatră așezată în temeliele statului român. În acel moment - releva el - am simțit individualitatea mea de român sporită, neamul meu înălțat; am văzut dintre negurile trecutului răsărind un soare nou, care avea să ne încălzească și să ne lumineze calea spre un viitor și mai frumos". Mulțumind lui Dumnezeu că a văzut după aceea și cele petrecute la 24 ianuarie, la București, același participant la Unirea din 1859 conchidea că "mulți din generațiunea actuală care vor cetii aceste rînduri amintitoare din vremi trecute vor sta la îndoială dacă nu cumva am alunecat în exagerări sentimentale. Se poate, accepta el, ca în dorința mea de a colora mai viu mișcarea de atunci să fi întrebunțat cuvinte pe care un istoric rece le-ar fi înlăturat. Dar mi se va ierta, căci am fost însumi matur la aceste evenimente unice în istoria noastră contemporană; am împărtășit însumi emoțiunile ce au zguduit inima multîncercatului nostru popor, am trecut însumi rînd pe rînd prin toate crizele lui de neastîmpăr, de îndoieli, de speranțe, de bucurii, la o vîrstă cînd aceste mișcări sufletesti nu se uită, și poate de aceea voi fi ieșit din limitele stricte obiectivității". Un alt observator al aceluiași eveniment, Nicolae Grigorescu, nota: "într-o dimineață ne vine vestea că s-a ales Cuza domnitor în amîndouă capitalele. (...) Atunci am văzut eu ce va să zică bucuria unui popor. (...) Vremi de credință erau acelea!". La fel gîndea și Grigore Alexandrescu, atunci cînd, salufînd entuziasmat intrarea în București a lui Cuza, după dubla sa alegere, considera momentul ca un «timp dorit, zi de speranțe». Mai explicit și privind totul din altă perspectivă, Dimitrie Bolintineanu scria la 28 ianuarie 1859, adresîndu-se contemporanilor săi: «fiți siguri, domnilor, că nația ce voiește unirea prin alegerea domnului Alexandru Ion I va ști să facă toate sacrificiile spre a o dobîndi».

Nu încape nici o îndoială că românii care și-au îngemănat gîndul la fapta întru izvodirea primei lor Uniri erau conștienți de ceea ce făceau și, mai mult decît atît, știau că gestul lor era al unei generații și al unui timp care deschidea o pagină irepetabilă în istoria prezentului de atunci. Sesizînd sensul acelor timpuri, M. Kogălniceanu aducea în discuție, de altfel, mesajul epocii, care era unul ce "ne însemnează o epohă nouă" și de aceea "noi am vroit să arătăm lumii aceea ce toată țara dorește: la legi nouă, om nou". Preîntîmpinînd și evitînd cu pricepere întimplarea, cei convingi că Unirea era nu numai posibilă, ci și obligatorie, au știut să folosească acele zile ale marilor verdicte în duhul vrierii lor, reușind să impună Europei o stare de fapt care nu a putut fi respinsă ca una care ar fi contravenit spiritului epocii. Unirea cea Mică, inevitabilă dar și incomparabilă, a reprezentat una dintre cele mai importante victorii naționale cîștigate pe un cîmp de luptă unde nu s-a vărsat sînge, ci s-au înfruntat cele mai strălucite minți și voințele curate ale unui neam aflat la ora cînd nu mai putea fi oprit de a se înfățișa lumii unit, deci el însuși. În trecutul românesc, puține au fost momentele asemănătoare aceluia și tocmai de aceea, generația care s-a identificat, nu întîmplător, cu Prima Unire nu este o generație de sacrificiu, chiar și croic, ci una a marilor biruințe morale, pentru obținerea cărora s-a apelat la iscusința diplomatică și ascutimea minții, întretinute permanent de o năzuință generală.

Timpul a validat fapta celor care au hotărît Unirea din 1859, dînd dreptate tuturor românilor care au considerat-o drept treapta fundamentală a înălțării lor către edificiul ce urma să reprezinte țara tuturor fiilor unui neam. Se știe de mult că 24 ianuarie 1859, ca dată ce a marcat o reușită, cu valoare de sfîrșit și de început în același timp, a fost cîntată, evocată sau interpretată de numeroși oameni politici - la care am făcut referire -, dar și de scriitori, precum Gheorghe Sion, Gheorghe Tăutu, Neofit Scriban, C.D. Aricescu, George Baronzi, I.C. Fundescu, Ioan Ianov, Maria Flechtenmacher, Sofia Cocea, Gr. H. Granda etc. Mulți alți poeți, romancieri și dramaturgi, cărora li s-au alăturat și istoricii, memorialiștii etc., care au scris după aceea - pînă în vremurile noastre -, au amintit sau au stăruit asupra momentului ianuarie 1859, creînd o adevărată literatură a Primei Uniri românești. Vorbind despre 24 ianuarie 1859, pe care îl numea "fericitul act, plin de minunate urmări". N. Iorga observa în 1937 că "asupra lui ne putem opri în fiecare an, fiindcă necontenit, potrivit cu împrejurările noi, el ni dă învățături; atîtea lucruri de azi, care ne par neplăcut sau dureros de neînțelese, capătă lămurirea lor în lumina celor care s-au făcut atunci de o generație de oameni, de boieri și intelectuali, de boieri cari stăuseră să fie primii intelectuali ai nației, cari fără îndoială reprezentau, înaintea despărțirii în partide, pornite unele împotriva altora, o mare solidaritate morală, singura putere pe care se poate întemeia viitorul național".

“Dintre risc și șansă am ales-o conștient pe ultima...”

- interviu cu poeta Mariana CODRUT realizat de Cristina CÎRSTEA

- Dragă Mariana, pe ce mizezi în poezie? Sau, mai bine spus, pe ce mizează poezia ta?

- În poezie, ca, de altfel în tot ce scriu, mizez pe autenticitate. Adică pornesc de la un gând, o obsesie, o nevoie de elucidare personală.

Sînt foarte receptivă la impulsurile venite din afară - lecturi, oameni, întâmplări - lucruri care are și părțile lui rele, pentru că absorb ca un burete stresul. Partea bună a acestor impulsuri este că trezesc în mine ecouri de, să zicem, diverse lungimi de undă. Cele prelungite mă obligă să mă repun mereu în chestiune. Cu alte cuvinte, mă obligă să-mi revizuiesc, să-mi restructurez sau să-mi consolidez un mod de a vedea, de a gândi lumea, arta, propria mea existență. În afară nu se vede mare lucru, fiind destul de conservatoare ca om și de stabilă. Dar înăuntru, mobilitatea este maximă, fapt care-mi dă multă bătaie de cap, multă anxietate; în același timp mă ține mereu în priză, teren propice, zic eu, pentru scris și pentru receptarea literaturii.

- Din acest punct de vedere “mobilitatea” ar putea fi sinonimă cu inspirația. Mai crezi în clasică inspirație? De fapt, care etapă din construcția unui text poetic are pentru tine un rol mai important?

- Cred în inspirație, dar inspirația vine pentru mine cristalizarea bruscă a gândului întregi, chiar dacă imperceptibile sau neconștiente, reacții interioare. Dar la fel de mult, cred și în travaliu. Și cel de a pune conștient cap la cap frânturile lumii interioare și cel de a le exprima. Mă tem că la mine aceste cristalizări sînt mai puțin determinate de rațiune. În cel mai bun caz, pot fi grăbite de un cuvînt, o frază, o lectură incitantă. Dar de cele mai multe ori ele țînesc spontan, firește, după îndelungi perioade de “coacere”, timp în care sînt incapabilă să scriu. Niciodată nu m-am așezat la masă cu decizia: azi trebuie să scriu neapărat. Odată receptat un impuls interior, rămîne faza cea mai grea: de a-l “prinde” și materializa în cuvinte. Scriu și rescriu de multe ori, motiv pentru care acum aș reface multe din textele deja publicate. Mă resemnez și mă liniștesc la ideea că asta-i, nu mai am ce face, poeziile publicate reprezintă o fază anume a maturității (sau imaturității) mele artistice, de care nu mă pot dezice. Pentru că, așa cum îți spuneam la începutul acestei discuții, tot ce scriu pornește de la un conținut propriu, “autentic”, marcat de circumstanțele momentului în cauză... Dacă așa stau lucrurile sînt optimistă: mai e loc pentru o sporire a maturității și maturizării mele de toate felurile, care să mă facă să-mi stăpînesc mai bine mijloacele artistice, viziunea și, nu în ultimul rînd, să deblochez anumite frîne impuse de chiar nevoia de structurare interioară. Tochmai pentru că am mari perioade de “coacere”, scriu puțină poezie (am publicat pînă acum doar patru volume), în intervale defulîndu-mă în proză sau publicistică.

- În ce fel de poezie te definești mai bine, în cea lungă sau în cea de mici dimensiuni?

- Scriu poezie de toate felurile, și catrene și texte de peste o sută de versuri. Nu știu deocamdată în care mă definesc mai bine. Și nici nu-mi pun problema. Nu-mi dau seama nici ce gîndesc alții, adică dacă mă receptează ca mai valoroasă în textele scurte sau în cele de mari dimensiuni. Ce știu cu precizie e că unii au apreciat poemele mici, alții mi le-au apreciat ca fiind o dovadă de nepuțință de-a “construi”... Crede-mă, chestiunea asta mi se pare o falsă problemă. Eu nu-i dau atenție. Din fericire am ajuns la concluzia că pentru mine contează mai mult libertatea de a mă exprima decît obsesia de a șoca, intriga sau chiar plăcea. Cu alte cuvinte, îmi vîd de-ale mele, prea puțin receptivă la mode sau injurii. Există în atitudinea asta riscul - asumat - de-a fi ignorată sau ceva pe aproape, dar și șansa de-a mă armoniza cu mine înșami, eliberîndu-mi tensiunile. Dintre risc și șansă eu am ales-o conștient pe ultima și sper cu un rezultat bun. Această alegere, deliberată mă face imună la injurii. Nu spun că nu mă afectează pe moment, ci doar că am resurse ca să le ignor în timp.

- Deci dimensiunea unui text are o mai mică importanță...
- Dimensiunea unui text nu devine pentru mine un criteriu de valoare. Cred că sînt stări, obsesii, construcții mentale care cer o suprafață mai mare, altele nu. Un poem își impune singur dimensiunea, mai bine zis “suflul” lui o impune. Trebuie să-ți pleci urechea și să percepi acest suflu, pentru a nu-l dilua sau cenzura. Repet, sînt disponibilă pentru orice suprafață și citesc poemele scrise de alții fără să tin cont de spațiile pe care se desfășoară. Nu am prejudecăți sau “principii” în sensul ăsta. Recunosc, azi între Ungaretti, să zicem, și, știu eu, un Andrei Codrescu, îl prefer pe ultimul... Dar asta nu înseamnă că nu-mi place Bacovia, cu textele lui scurte...
- Pentru că tot am ajuns cu discuția la “autorii de texte poetice” și “preferențe”, te-as întreba: ce scriitori te-au marcat în perioada de început? Cît de importantă este aceasia influență în poezia ta și, în general vorbind, cît de importantă este influența în poezie?

- În copilărie mi-au plăcut Esenin și Topirceanu, pe care îi și recitam de zor pe la serbări și în tabere. Numai că, înzestrată fiind cu o memorie proastă și o emotivitate exagerată, mi s-a întîmplat în mai multe rînduri să mă fac de rușine și să uit poezia în fața publicului. O profesoară m-a pedepsit refuzînd să-mi dea coroana de premiantă... Alta a fost mai generoasă și mi-a spus după un asemenea accident, la care eu reactionam rămînd blocată pe scenă: “Dragă Mariana, cînd ți se mai întîmplă așa ceva, fii fișneată: zîmbește, înclină-te și retrage-te de parcă ai fost poezia!” Atunci am auzit pentru prima dată cuvîntul “fișneată”, pe care mă tem că nu l-am învățat nici acum. Adică, ce mai, nu știu să fiu fișneată în nici o împrejurare... Dar să revenim la oile noastre... În adolescență, ca toți românii născuți poezi, i-am citit cu aviditate pe Bacovia și Blaga... Nu știu să spun care m-a influențat deși, pe atunci am scris și eu caiete întregi de struto-cămile tragico-luminoase... După cum vezi, sînt receptivă și la ludic și la grav. În rest, mi se pare obligatoriu să citești mult dacă vrei să scrii. Mi se pare absolut obligatoriu să cunosti marea poezie a lumii dacă îți să devii poet. Lectura te poate ori inhiba, ori stimula...
- Depinde de ce “stomac” ai, de ce putere de metabolizare artistică dispui. Oricum, mi se par ridicole afirmațiile unora că nu citesc pentru a nu fi influențat. Azi, foarte mulți dintre cei care scriu declară că nu mai au timp sau chef să-i citească pe alții... Păi da, n-ar mai avea timp de scris... Probabil asemenea inși sînt ori castrati, ori alienați. Sau, în cel mai rău caz, sînt doar niste simpli făcători de texte.

- Cum scrii? De cîte ori revii asupra celor scrise? E necesară revenirea pe text?

- Nu am prejudecăți nici în această problemă. Eu rescriu de multe ori, sterg, recombin fragmentele, schimb punctul de fugă etc. Dar cred că nu are prea mare importanță cum scrii. Dacă scrii greu, nu e automat un semn că scrii și bine, deși există un Flaubert sau un Caragiale... Dar să nu uităm de un Balzac, care a scris mult și relativ ușor și asta nu l-a împiedicat să devină un Balzac... Sper să nu crezi că mă compar cu ei că am o asemenea adolescență arogantă. Nu mă compar și nu mă lupt cu nimci, decît cu propriile mele tensiuni, etape, nepuțințe... Ce să spun? Da, sînt totuși de părere că oricine are de cîștigat de pe urma revenirii după o “lăsare la rece”, asupra textelor proprii. Dar, dacă unora le reușesc dintr-o dată... Cu atît mai bine țării lor și lor cu atît mai bine...
- Ce crezi că-i lipsește poeziei actuale și ce crezi că are în plus?

- Nu mă simt în stare să-ți dau un răspuns nuanțat la o asemenea spinoasă întrebare. Pot doar să-mi dau cu părerea că, prin însumarea tuturor personalităților, poezia românească actuală are de toate: și ludic, și gravitate, și licențiozitate, și misticism, și grație, și ironie, și făcături, și autenticitate, și inspirație, și transpirație, și verbozitate, și esențialitate, și

modernitate (postmodernitate?) și tradiționalism. Sîntem receptivi și reticenti, orgoliosi și obedienți, inventivi și conservatori - așa cum îi stă bine unui neam cu sînge amestecat, aflat în încrucișarea benefică și fertilă a unor drumuri spirituale.

- Ai publicat, în anul 1997, primul tau roman. Cum ai trecut de la poezie la proză? Ce înseamnă proza pentru experiența unui scriitor?

- Acum vreo 10-15 ani nici prin cap nu-mi trecea că voi scrie și proză. De altfel, nu-mi treceau prin cap multe, am evoluat lent, cu mari acumulări. Am început cu mici poeme în proză. În '86 am început să scriu un roman - cel care mi-a apărut în '97 -, am publicat cîteva fragmente din el. L-am terminat, l-am depus la “Albatros”. În așteptarea publicării lui, am prins gustul prozei și am scris cîteva nuvele. Cele mai multe dintre ele le-am publicat după '89. Mi s-a părut că proza îmi oferă mai multă libertate, că pot să folosesc niste disponibilități artistice pe care le-am descoperit cu greu. În tot cazul, am fost foarte bucurioasă că mă pot desfășura și în alt gen decît în poezie. Îmi place să observ lumea, sînt atentă la detalii, am chiar o anumită voluptate de a le depista. Conțin multă viață în ele. Uneori, un gest mărunț al cuiva e mai relevant, spune mai multe despre personalitatea, lumea interioară a lui decît toate vorbele pe care le-ar putea rosti. Viața e cea mai mare aventură, cea mai subtilă construcție românească. A o surprinde și reface pe hîrtie e o aventură la fel de pasionantă... Ce înseamnă proza pentru experiența unui scriitor? Știu eu? Efort de-a construi, de-a se “obiectiva”, de-a se descoperi pe sine și de a-l descoperi pe ceilalți. Efort de a-si îmbogăți limbajul, răbdare de a prospecta alte medii decît cel în care trăiești, de-a înțelege diverse mecanisme psihologice. Și, firește, răbdarea și tenacitatea de a sta la masa de scris ore întregi... Cu siguranță, înseamnă mult mai multe, dar rămîne să mă mai gîndesc, să mai scriu proză, să pricep mai bine multe alte lucruri. Așteaptă-mă.

- Romanul “Casa cu sturii galbene”, apărut la editura Polirom (căci despre el este vorba) este sau nu un roman autobiografic? Sau e doar aparent autobiografic?

- E doar o parte autobiografic. După cum probabil știi, n-am fost niciodată recepționeră,

a fi proprietara unei locuințe e, deocamdată, doar un vis, iar la data la care l-am scris nu trăisem un divorț. Am folosit, firește, în fisele înserate în roman, multe detalii autobiografice și i-am atribuit personajului principal, Livia, unele gesturi, reacții sau gînduri pe care presupunam că le-aș avea eu, dacă aș fi pusă în situațiile trăite de ea. În rest, e o invenție pură, vreau să spun bricelare de gesturi, reacții, destine, ori fragmente de destine pe care le-am văzut sau cunoscut pînă acum.

- Cum a fost privit acest roman de către opinia critică?

- Pînă acum a fost primit excelent. M-au bucurat mult cronicile scrise de Gabriel Dimisianu în *România literară*, Alex Ștefănescu în *Monitorul*, Vitalie Ciobanu în *Contrafort*, și alte semnale favorabile prin ziare. Pînă și în *Convorbiri literare*, adică la Iași, am avut o cronică foarte generoasă, a lui Emil Iordache, care însă a semnat-o, spre regretul meu, cu pseudonim. Iașul s-a întrecut pe sine chiar cu generozitatea față de mine, Ovidiu Șimonca dedicînd una din emisiunile lui, *Punctul pe I*, apariției acestui roman, emisiune în care el a emis cîteva observații surprinzătoare prin finetea lor, pentru un “necritic”, așa cum s-a autodefini... Dar majoritatea celor care au scris despre roman mi-au dat senzația că vîd în *Casa cu sturii galbene* un roman curat autobiografic, probabil înșelati de o coincidență stranie între un eveniment proaspăt și nefericit din viața mea și statutul social al personajului narator din carte... Un detaliu amuzant: poetul Romulus Bucur mi-a scris de curînd și mi-a spus chiar că nu poate citi romanul meu ca pe o ficțiune, ci ca pe o biografie și ca pe o “relevare cît se poate de sinceră a unui infern din care nu ne-am desprins încă”, punînd deci accent și pe contextul istoric - perioada ceaușistă - în care e situată acțiunea în carte... Ce-aș mai putea spune? Că sînt mulțumită de cum a fost primit romanul, și de către specialiști, și de cititorii obișnuiți. E exact ce mi-am dorit.

- După experiența prozei ce urmează?

- Nu cred că voi tatonaa alt gen, teatrul, de pildă... Nu știu, nu știu ce va urma. Vreau să aprofundez căutările din poezie și în proză. Sper să găsesc puteri și resurse să-mi limpezesc puțin viața ca să mă întorc la scris. Vreau să definitivez un alt volum de poezie și să văd cum stau lucrurile cu un roman început prin '91 și lăsat baltă.

- Îți dorești succes!

culisele poeziei

A trăi clipa

Vasile BAGHIU

A trăi clipa nu este totuși un sentiment lipsit de onoare. În fond ce altceva dacă nu tot felul de utopii a împins lumea spre catastrofe. Iluzia egalitară a comunarilor, care a făcut ca Franta să piardă mult în competiția mondială, este tocmai argumentul că poezia, în înțelesul ei de scrutare a viitorului, se deosebește esențial de viață, că este inadecvat și chiar periculos ca lucrurile să fie amestecate. În acest caz se impune să ne întrebăm dacă nu cumva e o greșală să pretindem poeziei să fie “autentică”, adică să mimeze stări pe care sîntem în măsură a le trăi, să proiecteze imagini pe care le-am văzut sau pe care am putea să le vedem, să fie mai concret spus, asemănătoare victiei. E oare în natura omului de a se lăsa din cînd în cînd amăgît de poezie? Răspunsul ar putea să ne ducă fie la o explicație a perenității artei, în situația în care el este afirmativ, fie, dacă avem de a face cu o negație, la acreditarea ideii că o putere misterioasă din afară, care nu poate fi decît a lui Dumnezeu, are atîta persuasiune, încît depășește oricare din rațiunile noastre și se impune deci pe căi ce rămîn deocamdată necunoscute.

Faptul că oamenii pretind poeziei să imite viața, să redea, în termenii lui Henry James “iluzia vieții” nu este nicidecum o invenție. E limpede pentru toți că Shakespeare îi este preferat lui Swift, că Dostoievski și Rilke sînt considerați superiori lui Hasek sau lui Dumas. Prea puțini înțeleg poate și de ce. Cred că arta literară în sine, nu contează aici. Ceea ce pare important pentru oameni este ca prin lectură să fie zguduți de suferințe și drame exact așa cum, trăind, sînt zguduți de suferințe și drame. Or, cum viața este percepută cel mai adesea ca o îndelungată suferință întreruptă cînd și cînd de bucurii repede trecătoare, iar *Romeo și Julieta*, *Crimă și pedeapsă* și *Sonetele către Orfeu* conțin suficient de mult din acest aluat din care este plămădită viața, se poate spune că este îndreptățită preferința umanității pentru ele, că omul se recunoaște de fapt în arta lipsită de orice umbră de ironie. Explicația rezidă în deficiența ironiei de a nu putea pătrunde în sufletul omului. Hegel, De Sanctis și alții au demonstrat aceasta.

Oamenii preferă totuși să trăiască numai în clipa în care trăiesc și de aceea ironia este ridicată la rang de metodă universală, superficialitatea ei îngăduind o privire rapidă asupra lucrurilor, o privire aruncată în viteza victiei. Succesul poeziei optzeciste are la bază tocmai această continuă fugă de adîncimi, această continuă fugă de poezie în fond, pe care se presupune că o reclamă post-modernitatea. Eu cred că e fundamental falsă nevoia omului zilelor noastre de a rămîne la ceea ce titlul unui interesant roman (apărut la noi după 1989) numește “coaja lucrurilor”. Obstinația cu care se caută răspunsuri la întrebări grave o atestă. Firește că după vreo cincisprezece ani de proletcultism și de alți cincisprezece ani de confortabil lirism blagian revitalizat dintre război și anii optzeci, noutatea textualismului, în sens istoric, a putut să pară și o valoare în sens estetic. Supralicitînd tehnica ironiei, ca o reacție naturală totuși față de cenzura ceaușistă, optzeciștii au alunecat în registrul minor fără ca măcar să aibă timp să înțeleagă ce li se întîmplă. Cei foarte puțini care au reușit să se sustragă acestei căderi înțeleseseră de fapt că tehnica ironiei trebuie “umanizată”, “compensată” de un fond de suferință care în nici un fel nu poate fi constituit numai din “inventarierea” derizoriului cotidian. Acest derizoriu cotidian, pentru a deveni poezie majoră, ar mai fi trebuit transfigurată. Criticii care vor reciti astăzi cărțile de poezie ale anilor optzeci vor avea surprize reale și poate chiar decepții. Foarte justă în epocă, tema Monicăi Lovinescu, potrivit căreia era inoportună atitudinea accentuat critică față de o operă minoră estetic, dar plină de curaj din punct de vedere politic, nu mai are astăzi acoperire. Spun acestea deoarece am observat că intenția generală a revizuirilor vizează numai primele trei decenii de comunism, ceea ce, în afară de faptul că devine psihanalizabil (nu e plăcută postura de a-i critica pe tineri), este nedrept.

Nu, a trăi clipa nu este condamnabil, dar nu se poate ajunge prea departe astfel. Multi poezi de astăzi, cei mai mulți aparținînd generației din care și eu fac parte, aceea a anilor optzeci și nouăzeci, practică în poezia lor un fel de exhibitionism ce include sexualitatea și violența, convinși că scot în felul acesta literatura noastră din inerție. De fapt, ei nu fac altceva decît să se con-for-me-ze timpului, al nostru. Or, lumea timpului nostru își trăiește clipa, adică citește (dacă citește) numai ceea ce îi menține abulia. O literatură care întreține spiritul timpului, care nu se opune curentului general, care oferă lumii exact ceea ce își dorește (sexualitate și violență) seamănă prea mult cu modelele trecătoare pentru a nu o privi cu o ușoară neîncredere.

P.P. Carp și "chestiunea evreiască"

Cătălin TURLIUC

O dată cu modernitatea problema identității naționale, a naționalităților, a minorităților cum a fost conceptualizată mai târziu, a devenit una de o importanță aparte pentru mai toate societățile europene și de aiurea. Tendința de centralizare și de formare a unei mari unități politice, administrative, economice, culturale și militare cu frontiere "naturale" locuită de o populație cu o limbă și etnicitate comună a făcut parte din condițiile indispensabile ca Revoluția franceză să reușească instituirea primului stat național modern în care locul suveranului să fie ocupat de poporul încarnat în națiune. S-a născut astfel ideea "naționalității politice", care avea să evolueze și să fie interpretată diferit în diverse perioade ale istoriei moderne. Acest concept al naționalității politice s-a răspândit în Europa o dată cu războaiele napoleoniene și a făcut o îndelungată carieră. Societatea românească, asemenea altora din orizontul continentului nostru, a fost profund marcată de problematica națională cu toate aspectele conexe ei, aceasta constituindu-se într-o adevărată axă a evoluției noastre istorice în cursul secolului trecut și nu numai. Evident că o dată cu procesul modernizării mobilizarea socială, integrarea și asimilarea au devenit procese tot mai importante și în cadrul societății românești. Astfel, după realizarea statului național modern prin Unirea Principatelor și opera reformistă a lui Al. I. Cuza problematica națională capătă noi aspecte și noi dimensiuni în evoluția noastră istorică. Pendinte acesteia a fost și ceea ce în epocă, dar și mai târziu s-a numit "chestiunea evreiască". Miezul acestei noi probleme cu care s-a confruntat societatea noastră începând, mai cu seamă, de la mijlocul secolului trecut a fost acordarea de drepturi politice evreilor, populație așezată în special în Moldova și județele de nord ale acesteia prin imigrare o dată cu debutul modernității la noi. Chestiunea evreiască a fost amplificată constant de cel puțin două realități majore prezente în societatea noastră: a) procesul modernizării care prin amploare și consecințe i-a făcut pe evreii tot mai numeroși de la noi din ce în ce mai "vizibili" în sens social (prin pozițiile ocupate în calitate de clasă intermediară, prin revendicările formulate etc.); b) marile puteri s-au folosit constant de situația evreilor din România ca mijloc de intruziune și influențare politică a Bucureștilor în sensul satisfacerii unor interese specifice. Evident, pot fi identificate și alte determinări de ordin social sau politic care să fi influențat într-un moment sau

biblioteca de istorie

altul "chestiunea evreiască" de la noi, dar cele evocate mai sus rămân - în opinia noastră - cele fundamentale.

"Chestiunea evreiască" își are un debut spectaculos pe arena noastră politică o dată cu momentele pregătitoare ale adoptării Constituției din 1866 când, după diverse oscilații, legiuitorii vor hotărî că numai străinii de rit creștin au dreptul la împămintenire. Așa cum am văzut, aceste momente corespund și debutului pe marea scenă a politicii al lui P.P. Carp. Interpelarea sa, în calitate de deputat din partea Colegiului I Vaslui, în chestiunea "bandelor bulgare" anunță deja modalitatea temperată a tinerului conservator moldovean în abordarea spinoaselor chestiuni cu care se confruntă societatea noastră de atunci. De altfel, întreaga "chestiune evreiască" era privită atunci de P.P. Carp și de o bună parte a amicilor săi politici ca o problemă pur politică de care se foloseau în special liberalii moldoveni pentru a câștiga popularitate. Iată cum aprecia situația în acest sens C. Gane unul din cei mai buni biografi ai lui P.P. Carp: "Precum nici în trecut, astfel nici atunci, în primii ani ai domniei lui Carol I, evreii nu puteau fi priviți ca un pericol național, întrucât pe de o parte numărul lor era prea restrâns (aproximativ 3,5% din populația țării sau, mai precis, 134.168 de suflete la 1860 - nota ns.), iar pe de altă parte, ei nu acaparaseră încă nici comerțul, nici finanțele țării, pentru bunul cuvânt că acestea erau aproape inexistente. Dar partidul liberal din Muntenia la început lipsit de aderenți în Moldova s-a văzut silit a se uni cu așa-numita "Fractiune liberă și independentă" din Iasi, care, ... după unirea cu partidul de la centru provocaseră în Moldova niște tulburări, destul de inocente de altfel, îndemnând guvernul liberal de la 1867 să tolereze izgonirea prin mijlocirea prefectului Lecca a citorva familii israelite din Bacău". Titu Maiorescu, colaborator politic și prieten apropiat a lui P.P. Carp în această perioadă nota că: "această măsură izolată era cu atât mai nechibzuită, încât, fără nici un folos, devine în ochii Europei apusene o provocare, tocmai în momentul în care țara avea trebuință de creditul din străinătate pentru drumurile ei de fier". Evident, atitudinea lui P.P. Carp derivă și din mai vechile sale legături cu figuri importante ale comunității evreiești, cum ar fi bancherul Michel spre exemplu, dar și din "frământările" legate de înființarea Junimii. Spiritul său fin dublat de luciditatea politică a intuit că problema evreiască era una neconjuncturală și că avea să mai creeze încă valuri și dispute în elita politică românească.

Note:

1. C. Gane, *P.P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, București, 1936, p. 116

2. Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României*, p. 18

Memoria Gulag-ului românesc

Dorin DOBRINCU

Ion Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, vol. I-V, București, Editura Albatros, 1991-1996

Timp de aproape jumătate de secol, în România, nu s-a putut spune adevărul despre comunism. Tot ceea ce ieșea de sub controlul partidului comunist și al cerberului acestuia, Securitatea, era considerat un atentat la adresa regimului "democrat-popular" (fie-ne permis să subliniem că avem aici o mostră clară de pleonasm comunist, o manifestare a limbii de lemn, după cum ar spune Françoise Thom, vezi *Limba de lemn*, ed. fr. 1987; ed. rom. Humanitas, 1993, passim). După evenimentele din decembrie 1989 au apărut numeroase lucrări despre, sperăm, defunctul regim comunist. Cele mai multe aparțin genului memorialistic, unele de certă valoare. Între acestea se înscrie și cea a lui Ion Ioanid, cu un titlu atât de sugestiv, parafrazând un verset biblic: *Închisoarea noastră cea de toate zilele*.

Provenind dintr-o familie olteană, Ion Ioanid a lucrat o vreme (după 23 August 1944) la misiunea engleză din cadrul Comisiei Aliate de Control în România, perioadă din care datează și implicarea sa în rezistența față de sovietizarea țării. Arestat pentru prima dată în 1949 și detinut scurtă vreme în celebra închisoare Malmaison, a fost din nou arestat în 1952. Judecat de către un tribunal militar, împreună cu un lot mai larg, a primit, de la generoasa "justiție" comunistă, 20 de ani. În perioada reclusiunii, a trecut prin arestul Ministerului de Interne, prin închisorile din Pitești, Văcărești, Fortul nr. 13 - Jilava, mina Căvnic, Oradea, Aiud, lagărul de la Salvia, pentru a enumera doar câteva dintre vestitele locuri ale suferinței atîtor cetățeni ai României (dar și a unor cetățeni ai altor state).

Lucrarea se dovedește fascinantă, autorul demonstrând o memorie formidabilă, cultivată pe parcursul detenției, când nu a dispus de mijloace de scris, considerate a fi subversive. Numeroase planuri de locuri, hărți, liste de nume au fost reconstituite din memorie (spre exemplu: în vol. I, la p. 148-158 sînt redată 162 de nume ale unor prizonieri politici din mina de la Căvnic; în vol. II, p. 259-347, sînt prezentați 277 de deținuți din

închisoarea Pitești, iar la p. 349-358 sînt amintiți 17 membri ai administrației aceleiași penitenciar; în vol. IV, p. 126-127 sînt redată 33 de nume ale unor arestați aflați în închisoarea din Timișoara; în vol. V, p. 48-51, sînt enumerați 58 de deținuți din lagărul de la Salcia). În paginile celor cinci volume sînt expuse diferite situații din închisorile prin care a trecut autorul. Unele par incredibile, desprinsă parcă dintr-un roman polițist. Un exemplu în acest sens îl constituie evadarea unui grup de 14 deținuți, între care și autorul, din mina de la Căvnic, în anul 1953 (vol. I, p. 124-180). Pînă la urmă, toți cei evadați au fost prinși și reintegrați în universul concentraționar comunist. Sînt înfățișate numeroase caractere de oameni, unii dînd dovadă de o camaraderie demnă de reținut, alții arătîndu-se a fi de o josnicie de necrezut în timpuri normale. Aceasta demonstrează că, și în locuri și în condiții de maximă sălbăticie, cum au fost temnițele comuniste, cei care au avut suficientă tărie de caracter au putut să rămîna, înainte de toate, oameni.

Eliberat după 12 ani de detenție, în 1964 - anul deschiderii penitenciarelor pentru deținuții politici - autorul s-a integrat cu greu în viața civilă, asemenea majorității colegilor de reclusiune. De fapt, trecuseră din închisorile înconjurte de ziduri într-o închisoare mai mare, care era România acelor ani. A început să frămînte ideea plecării din țară. La sfîrșitul deceniului șapte, a reușit să ajungă în Elveția, alegînd libertatea. Rămîneau în țară rude, prieteni și... un regim inuman. Însă ducea cu el amintirile lungilor ani de suferință.

Modest, scriitorul declară, în *Postfată*, că *Închisoarea noastră cea de toate zilele* nu a avut pretenția să fie o operă literară (...) nu a avut pretenția să fie lucrare documentară (p. 263). Credem însă că ea este și una și alta. Stăpînind o remarcabilă limbă română și un stil personal, Ion Ioanid a realizat o operă deosebit de utilă pentru reconstituirea primelor decenii de comunism în România, în special a celui spațiu atît de puțin cunoscut: închisoarea. Aceasta a fost, timp de decenii, pentru locuitorii tuturor țărilor căzute în cizma și cnutul ciumei roșii, deci și pentru români, un mijloc de intimidare sau, în nenumărate cazuri, de exterminare. Regimul comunist s-a bazat pe frică. Aceasta o știu toți cei care au trăit într-un asemenea sistem, nefiind necesare largi cunoștințe de specialitate. Nu era numai frica de acțiune, ci și de a vorbi sau chiar, culmea absurdului, de a gîndi altfel decît regimul, personalizat în secretarul general al partidului comunist.

Alături de celelalte realizări ale genului, *Închisoarea noastră...* reprezintă un îndemn la neuitare și la reflecție. Pentru ca un rău ca acela din care, se pare, am ieșit, să nu mai fie posibil.

Dosar Petru Caraman

Urmare din pag. 2

O mărturie privind participarea savantului P. Caraman la miscarea de rezistență anticomunistă, ne este oferită de fiul acestuia, matematicianul P.P. Caraman. "Cu cîțiva ani în urmă, la propunerea d-lui Liviu Mărgineanu, m-am deplasat împreună cu dl. Georges Diener, directorul Centrului Cultural Francez, la supraviețuitorii rezistenței armate din Obcinele Bucovinei. Pe drum, dl. Mărgineanu mi-a spus că tata a făcut parte din organizația anticomunistă avîndu-l în frunte pe părintele Dumitru Matei, iar dl. Mărgineanu (care era student la Medicină pe vremea aceea) ținea legătura între părintele Matei și prof. Caraman. Dl. Mărgineanu mi-a povestit că tata i-a propus și profesorului Simenski, care însă a refuzat. Cum era și natural, tata nu ne-a spus niciodată nimic despre asta. Atîta doar, am auzit-o pe

mama odată spunînd că fiii fostului ministru Petre Andrei erau îngrijorați ca să nu se afle anumite lucruri despre tata. Acum mă gîndesc că ar putea să fie vorba despre apartenența la această organizație. Cele de mai sus au fost confirmate de documentele descoperite de mine în arhivele SRI".

Potrivit mărturiei luptătorului anticomunist Liviu Mărgineanu, "profesorul P. Caraman a făcut parte din organizația condusă de părintele martir Dumitru Matei". "La Universitate - mărturisese L. Mărgineanu - părintele Matei m-a pus în contact cu profesorul Petru Caraman, personalitate științifică proeminentă, om de mare prestigiu, datorită competenței, atitudinii civice exemplare, și curajului de care dădea dovadă în apărarea convingerilor democratice și a drepturilor noastre naționale. L-am vizitat de mai multe ori în locuința proprie, intrînd pe la un vecin de pe strada Lascăr Catargi, întrucît profesorul bănuia că era supravegheată casa sa. Era la curent cu ce inițiasse, era de acord și tatonase deja terenul printre colegii din mediul universitar. Cu excepția prof.

Simenski, care socotea acțiunea foarte periculoasă, ceilalți colegi contactați erau favorabili ideii. N-am întrebat și nici prof. Caraman nu mi-a spus cîți erau, și nici nu a dat nume. Profesorul a fost arestat odată cu abdicarea Regelui. Apoi a fost persecutat, dar nu implicat în anchetele și procesele care au urmat".

Dintr-o declarație care ne-a fost dată recent de dl. Liviu Mărgineanu, rezultă că profesorul Petru Caraman a fost informat în cursul anilor 1947-1948 de stadiul în care se afla organizarea aripii studentești și celei militare a grupului anticomunist condus de părintele Matei.

Întîlnirile Mărgineanu-Caraman s-au menținut pînă la data de 15 mai 1948. "Părintele Matei a păstrat în continuare legăturile cu profesorul Caraman. În discuțiile avute, profesorul Caraman mi-a spus că contactase în universitate un număr de colegi cu ținută și atitudine democratică. Numai profesorul Simenski a declarat că avem de a face cu niște criminali care sînt în stare să ne distrugă prin orice mijloace", își încheie declarația sa dl. Liviu Mărgineanu.

AZILUL DE NOAPTE, de Maxim Gorki, la Naționalul ieșean

Sorina BALĂNESCU

O nouă montare cu "Azilul de noapte" are de înfruntat tradiția mai vechilor spectacole, cu actori greu de egalat în rolurile principale. Este suficient să ne amintim de prestația lui Ion Manolescu în Satin, de Aura Buzescu în Nastia, de Gheorghe Storin (Actorul), de George Vraca în rolul lui Vaska Pepel, de George Calboreanu în rolul bătrînului Luca, într-un spectacol de factura naturalismului psihologic, apropiat de modelul premierei absolute, cea din 1902, de la Teatrul de Artă din Moscova, în regia lui Stanislavski. Mai aproape de noi, spectacolul lui Liviu Ciulei de la Teatrul "Bulandra" trata substanța filosofică a piesei lui Gorki într-o manieră apropiată de teatrul cruzimii și al disperării, aducîndu-i la rampă pe Toma Caragiu (Satin) și pe Ion Caramitru (Actorul) în niste creații absolut memorabile.

Nu-i rămîne temerarului regizor al anilor ce încheie secolul nostru decît să regăsească textul gorkian, suprasolicitat de tradiția interpretărilor-etalon, pe firul voit chiar de dramaturg. Ne-am obișnuit să-l vedem pe

bătrînul Luca cu ochii lui Gorki - miop comentator al propriei scrieri, prea pătimas și prea îndatorat ideii, de la Nietzsche preluate, a măreției omului, în stare să-și făurească singur destinul de învingător, pentru ca bătrînului Luca, plămuitorul de minciuni tămăduitoare, să nu-i putem ierta împăcarea cu lumea și strădania de a alina disperarea altora cu iluzii. Dreptatea, în disputa ce drama filosofică o dezvoltă, ar fi neapărat de partea lui Satin, necruțător partizan al superbiei omului liber: "Totul e în om, totul e pentru om. Există numai omul..." - rostește Satin-Gorki. Numai că ceea ce scrie Maxim Gorki la 1902, în pofida programului ideologic al dramaturgului, își ia revanșa în textul piesei, sfidîndu-l întrucîtva pe creatorul personajului Satin. Tirada învingătorului nu e acum decît exaltare de bețiv, prea repede contrazisă de circumstanțele acelei prea exaltate spunerii. Regizorul Cristian Hadji-Culea, vrea să afle pentru eroii

piesei *Azilul de noapte* o altă motivație, mai plauzibilă și, firește, mai apropiată scepticei noastre deschideri spre adevăr. Disputa dintre cele două adevăruri - adevărul în stare să ucidă orice licărire de speranță, în numele unui ciudat respect pentru om, adevărul protejat de tirada lui Satin, în care se rătăcește cîte ceva din trufia tînărului Gorki și, de cealaltă parte a baricadei - adevărul iluzionist al lui Luca, neîmpotrivirea la rău, adevărul toleranței și al dorinței de a cunoaște credințele cele noi. Ce simplu ar fi fost pentru regizor ca, perpetuînd tradiția spectacolelor deja intrate în istoria teatrului, să fi pus *Binele și Raul*, adică *Adevărul și Minciuna*, pe talerele balantei filosofale, dînd crezare pateticului Satin și discreditîndu-l pe Luca. N-a fost să fie așa, spre șansa recente premiere de la Naționalul ieșean. Adevărul e și aici, și acolo, și nicăieri. Lumea prăbusită în groapa neputinței are, în spectacolul ce tocmai l-am văzut, o față mai europeană decît o sugera textul lui Gorki. Personajele

poartă niste zdrente amintind nu atît de exotismul rusesc, cît de o țară a nimănui, uitată de oamenii cei drepti și de Dumnezeu. Azilul însuși, locul de unde pensionarii nu pot scăpa decît în moarte ori în puscărie, este adăpostit de o hală uriașă, păzită de multe geamuri și manechine cu gesturi expresionist tratate. Un copac despuiat de frunze, chiar în mijlocul scenei, adună disperarea răvășită a crengilor ridicate ca tot atîtea strigăte spre cer. Decorul și costumele Marfei Axenti au forță de metaforă a neputinței și disperării colective. Mișcarea personajelor e gîndită și ea ca o reluare a strigătului spre înalt. Acordul tragic din final - Actorul s-a spînzurat de disperare - îi aduce pe cei rămași în groapa azilului la identitatea unor cadavre vii. Între polii controversii, niste jalnici captivi ai azilului ocupă poziții intermediare: mai aproape de Luca și de filosofia sa amăgitoare, acceptînd de bunăvoie amăgirea, se grupează pseudosoluția muncii (personajul Klesci), reteta iubirii de împrumut din

cărți de duzină (Nastia), credința în Dumnezeu izbăvitor și în raiul de dincolo de mormînt (Anna), credința în minunea vindecării de betie (Actorul); nu mai cred în nimic, nu mai așteaptă nimic Bubnov, Satin și Baronul. Pentru fiecare dintre partituri regizorul a ales actori care, de astă dată, se întrec pe sine. Este un prilej de aleasă bucurie să-i vezi jucînd alături pe Dionisie Vitcu (Luca), Sergiu Tudose (Satin), Petrică Ciubotaru (Actorul), Emil Coșeru (Baronul), Florin Mircea (Bubnov); și nu știi, biet cronicar, satsis de atîtea și atîtea spectacole pe jumătate gîndite, numai pe jumătate făcute, ce să admiri acum mai întîi: performanța actoricească susținută de talent și experiență ori înțelepciunea interpretului de a fi ascultat "porunca" regizorului, cu bună știință pierzîndu-se pe sine în personajul ce-l are de jucat. Propunerea regizorală este atît de limpede și de convingătoare, încît spectacolul pare o orchestrație lipsită de virtuozități solistice, fiecă instrument dînd aici măsura întregii sale

privitor ca la teatru

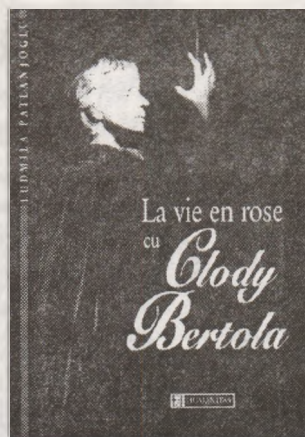
înzeștrări. Într-un rol mai puțin generos ca propunere a textului, actorul Liviu Manoliu face un personaj - Klesci -, tragic și întru totul convingător, cu o ținută a rostirii și privirii greu de uitat. Soția lui Klesci, Anna, în interpretarea Ruxandrei Buceșcu, are zbatere de adevărată căutare a dumnezeirii, cu momente de trecere de la speranță la disperare, interpretate cu sobră stăpînire a replicii și atitudinilor corporale. Proprietarul azilului, Kostiliov (Constantin Popa), este mai mult decît soțul înșelat, insul rapace și rău; în dialogul cu Luca, el lasă a se înțelege că îl suspectează, viclean, pe bătrîn nu atît de amestecul nedorit în afacerile necurate, firește, ale proprietarilor, ci, mai ales, de o cunoaștere a adevărului și a credinței, în pribegii și hagilfcuri dobîndită, cunoaștere, fără îndoială, primejdioasă... Vaska Pepel, hoțul temut (amorezul nelipsit din melodrame, împrumut, în spectacolul regizat de Cristian Hadji-Culea, chipul și vocea lui Constantin Pușcașu, tînăr actor care se întîlnește acum cu un alt tip de rol decît cele jucate anterior. Eroul său evită cu tact primejdia patosului de mahala, dobîndind o aură de tragică trăire și predestinare. Cel de al doilea interpret al rolului Vaska Pepel, tînărul actor Radu Chilas, are cîteva momente de veritabilă interiorizare, cînd vocea îi vibrează aproape de lacrimă, însă pare mai puțin convingător în clipele cele mai tensionate ale rolului. În prima seară Radu Chilas a fost un pitoresc Alioska, viitor pensionar al azilului; în a doua seară actorul Constantin Pușcașu s-a întîlnit cu personajul Alioska fără excесе exotice, cu o anume măsură, utilă spectacolului. Mai puțin m-a convins, de astă dată, Vasilișă în interpretarea Catincăi Tudose. "Fiara", "vipera", femeia rea și puternică, expresie a răului mortal, are prea puțin din datele fizice ale actriței. Catinca Tudose este, în spectacol, o stăpînă ispititoare, tînără și delicată, încît îți vine greu să crezi că Vaska Pepel o poate părăsi pentru Natasa, mai tînăra ei soră. Monia Pricopi, la primul rol important pe scena Naționalului, evoluează sigur, cu bine marcate treceri de la exaltare la amărăciune. Nastia, ridicola cititoare de romane galante, trăiește iluzia iubirii prin iubirea altora; pentru Anne-Marie Chertic, rolul Nastiei, în linii generale, bine creionat, nu este totuși o creație. Cvașnia (Tatiana Ionesi) și polițaiul Medvedev (Gheorghe Marinca) fac un cuplu pitoresc în latura comică a rolurilor ce li se

oferă. Daniel Busuioc (în rolul printului Tătar) și Cătălin-Tudor Manea (Hamalul Krivoi Zob) sînt niște prezente ce aduc o notă de culoare și de dramatism. Reprezentația are ritm; detaliile individuale de joc, mise-en-scena nu favorizează un interpret ori altul, ci ideea de omenească zbatere, neputincioasă, însă vrednică de compasiune. Azilul vine ca un comentariu plastic al replicii lui Bubnov: "Aici, la noi, rămîne numai omul gol, dezbărat de convenții și de semnele trecutului prestigiu social". Trei morți la sfîrșituri de act nu fac decît să anunte moartea, definitivă, în captivitatea spațiului de refugiu, fără iluzia unei compensații ori a unei minuni. Cortina se trage cînd protagoniștii dramei colective încep să-și pregătească, tacticos, retragerea din scena vieții, scofîndu-și, fără falsă podoare, vesmintele, și așa de împrumut.

"Azilul de noapte", în versiunea scenică de la Naționalul din Iași, este un spectacol de ținută, caruia îi prevedem un sigur succes de critică și public.

O biografie plasată sub semnul dragostei

Olîta CÎNTEC

Pentru cei ce n-au cunoscut-o în afara scenei pe Clody Bertola, pleiada de bărbați celebri vrăjiți de farmecul ei ar putea fi surprinzătoare: pictorul Ștefan Constantinescu, regizorii Liviu Ciulei, Lucian Pintilie. Emil Botta i-a dedicat poezii încercînd s-o cucerească, Arșavir Acterian îi expedia epistole de dragoste, Cioran scria despre ea că "e ca o cruce pe care să o porti la piept", iar Andrei Șerban declară că "aveam 14 ani cînd m-am îndrăgostit de Clody". Pentru cei care a avut șansa, fiindu-i aproape, s-o cunoască mai bine, toate aceste cuvinte speciale ce i-au fost asociate sînt ceva firesc. Un firesc provenit din faptul că, deși era mai apropiată ca tipologie de genul antistar, Clody Bertola avea charisma marilor actrite care electrizează. Charismă pe care Ludmila Patlanjogu a încercat s-o surprindă întru delectarea cititorilor în volumul intitulat (piafian) *La vie en rose* cu Clody Bertola. Efortul sintetizator al autoarei și acela editorial al "Humanitasului", care mai face un pas către teatru după Oedip la Delphi de Vlad Zografi, oferă amatorilor de biografii un superb volum între copertile cărui a încăput viața uneia dintre interpretele importante ale scenei autohtone. O biografie care "face istorie în teatrul românesc", cum apreciază autoarea, și a cărei existență se leagă de altele de egală valoare artistică. Apariția acestei cărți mai are un merit, acela de-a reface traseul de-o viață al unui artist de excepție cît încă acesta se mai află în lumea noastră. De regulă în spațiul nostru spiritual, din păcate, biografiile de excepție ajung la cititor abia după ce subiectul lor a pășit în lumea umbrelor, adică puțin prea tîrziu pentru a ne intermedia apropierea pe care cunoașterea detaliilor de viață ale cuiu ne permite s-o facem. În cazul lui Clody Bertola împlinirea e și ea oarecum parțială, de această dată nu în privința cititorului, ci a actriței înseși, care suferind de pierderea vederii, nu va putea să vadă la modul propriu volumul constituit în "document de suflet și de epocă".

Ușor romanțată, așa cum șade bine vieții unei artiste, cu parfumul de epocă aferent și cu interesante pagini ce refac momente din evoluția teatrului românesc, "La vie en rose..." are toate atuurile unei lecturi plăcute. Ludmila Patlanjogu a structurat materialul biografic cu înțelepciunea teatrolgului care știe cum să facă accesibil publicului spectacolul unei vieți deosebite. "Viața lui Clody Bertola este a unei eroine dintr-o piesă de teatru: are mister, frumusețe, dramatism. Sortită unei roze cariere, cum notau cronicarii la debutul ei, Clody a cunoscut vîrsta de aur a unei copilării și adolescențe feerice și inconștiente, întoarsă brusc, cu forță spre suferință. A fost Cenușăreasa care a așteptat încrezătoare ziua biruinței. Descendentă dintr-o familie nobilă, ce-și are rădăcinile în Italia, Franța și Germania, s-a confruntat cu extremele crîncene ale istoriei. A devenit "Inegalabila", "Unica", "Printesa infabilului", "Actrita cu majuscule", "Doamna teatrului" (Cuvînt înainte). Atribute ce-și găsesc ilustrarea în sumarul deschis de o consistență convorbire a Ludmillei Patlanjogu cu actrița, care reface principalele dimensiuni ale vieții acesteia (bunicii veniți în România în timpul lui Carol, frumusețea mamei lui Clody, sinuciderea tatălui, căsătoria cu Ștefan Constantinescu, viața alături de Liviu Ciulei, Lucian Pintilie, despărțirea de teatru).

Două capitole sînt consacrate iubirilor din viața lui Clody, apoi altele, de răvășitoare aduceri aminte, cu fragmente semnate Lena Constante, Radu Beligan, Dina Cocea, Al. Paleologu, Irina Petrescu, Mariana Mihut, Andrei Șerban, George Banu. Paginile consacrate carierei nu sînt mai puține, ele urmăresc aproape anual aparițiile scenice, la radio, televiziune, film, fiind însoțite de cronici, fotografii, scrisori-document. Componenta fotografică e voluminoasă, căci povestea unui destin legat de scenă e searbădă în lipsa imaginilor care-i asigură soliditatea suportului memorialistic. Un suport absolut necesar într-un spațiu plasat irevocabil sub zodia efemerului, acela teatral, în care magia există doar atîta cît durează spectacolul, devenind apoi amintire. Dar și sub semnul plin al dragostei, acela sub care a stat întreaga viață a actriței Clody Bertola și sub care se află și volumul Ludmillei Patlanjogu. Al dragostei pentru teatru și pentru slujitorii ei*** devotați.

Poveste cu jazz EUGEN CICEU (1932-1997)

Alex VASILIU

Dacă mai există astăzi "oameni de cultură" care își închipuie că jazzul este doar un gen artistic minor, o muzică de divertisment, potrivită cel mult ca fundal sonor pentru paharul de vodcă savurat într-un anturaj neapărat snob - nu e doar vina lor. Mentalitatea aceasta a fost inoculată cu insistență decenii la rând de o propagandă care, într-o primă fază, a considerat jazzul "artă decadentă a Occidentului în putrefacție", apoi a fost nevoită să îl denumescă (tot cu dispreț) "artă elitistă", pentru o minoritate, urmând ca, în faza a treia, să îl pervertească, să îl distrugă prin impunerea "tematicii" de inspirație pentru compozitori și interpreți, prin marginalizarea continuă din programele radio-televiziunii, prin interzicerea de a se mai cânta o astfel de muzică în restaurantele de lux din marile orașe ale României. Ar fi interesant de studiat lumea jazzului românesc de după al doilea război mondial, cu personalitățile ei excepționale despre care se știe tot mai puțin. Ar fi pasionantă povestea acelor muzicieni numiți Teodor Cosma, Jean Ionescu, Mihai Berindei, Iancsi Körössi, Alexandru Imre, Richard Oschanitzky, Johnny Răducanu, Dan Mindrilă, Ștefan Berindei, Eugen Gondî și alții care și-au trăit epoca de glorie în România, au creat un jazz up to date, la egalitate valorică față de ceea ce se cânta în America de Nord sau Franța, depășindu-și, unii dintre ei, idolii, înscriindu-se în istoria muzicii secolului XX cu lucrări originale, îndrăznețe - despre care nu se știe mai nimic. În țară și, cu atât mai mult, în străinătate. Motivele sînt obiective și subiective, poate, cu altă ocazie, vor intra în discuție. În orice caz, efectul cel mai puternic, mai păgubitor pentru valorile de tineri care, de-a lungul timpului, au descoperit arta jazzului, a fost și a rămas același: e mai ușor să-ți procuri și să ascuți discurile corifeilor americani dintr-un veac întreg și aproape imposibil să știi ce s-a creat aici, în România, în numai cincizeci de ani.

Unul dintre cele mai interesante capitole din istoria jazzului a fost "scris" de Eugen Ciceu. Pînă în 1962, o mare vedetă a restaurantelor de lux din București, Cluj, Timisoara, Sofia, Berlin. Un Paganini al clapelor. Admirat de o întreagă generație de *aficionados* ai jazzului, ce călcau pragul localurilor în care cânta mai mult spre a-i savura recitalurile spontane. "Recital" e un fel de a spune, deoarece pe estrada din fața meselor, Ciceu nu reda singur un program dintr-un repertoriu dinainte știut; însoțit de contrabas și baterie, uneori de un saxofon și o trompetă, el se transforma, dintr-un excelent acompaniator într-un improvizator virtuos, eclipsîndu-și fără voia lui colegii de formație, culegînd aplauzele înfierbîntate ale "localnicilor".

Care era secretul acestui *Till Eulenspiegel* al jazzului?

Dacă unii făcuseră mai întîi studii în diverse specialități, mai ales politehnice, însușindu-și apoi noțiuni de armonie și tehnica unui instrument (de regulă, pianul), devenind în timp, datorită pasiunii și perseverenței buni improvizatori, aranjori și autori de teme apreciați, alții s-au format și au activat exclusiv în domeniul muzicii - Alexandru Imre, Richard Oschanitzky, Cristian Colan, Jean Ionescu, Vladimir Cosma sînt doar cîteva nume de muzicieri totali. Stăpînind la perfecție știința compoziției (nu numai în jazz, ci în toate genurile muzicale), capabili să scrie pe colțul mesei de local, în studio, în timpul înregistrărilor aranjamente, orchestrații de mare ingeniozitate și rafinament, în orice stil jazzistic, instrumentiști de performanță (unii - poliinstrumentiști, cum a fost Jean Ionescu) - aceste personalități se mențineau, totuși, în perimetrul jazzului, muzicii ușoare și de dans, intrînd foarte rar în zonele genurilor clasice - și atunci doar spre a aduce în partiturile, în improvizatiile lor citate, crîmpeie, ecouri melodice, aluzii armonice la capodoperele marilor compozitori europeni ai istoriei muzicii.

Eugen Ciceu a fost de la bun început un pianist foarte talentat. Studiase cu profesorele Aurelia Cionca și Ana Pitîș. La absolvirea Școlii de Muzică din București era capabil să interpreteze (la nivel performant) concertele de Grieg, Mozart, Rahmaninov, Ceaiikovski. Avea un tușeu fin, perlat - ceea ce îi permitea să redea cu autenticitate stilistică sonatele de Scarlatti, fugile de Johann Sebastian Bach. Avea forță și amploare a sunetului, o ușurință tehnică, instrumentală și promptitudine: de aceea putea interpreta mazurcile, impromptu-urile, preludiile de Chopin.

Cu asemenea cultură muzicală, cu astfel de tehnici pianistice, Eugen Ciceu a intrat în lumea jazzului. Pentru că îi plăcea jazzul. Pentru că Dumnezeu îi mai dăruise, pe lîngă toate celelalte, și harul improvizatiei. Și nu doar al improvizatiei. Ci și capacitatea de a combina elemente melodice, ritmice, armonice din muzica europeană academică într-un discurs spontan, strălucitor, de factură jazzistică - totul cîntat cu mult swing, cu o nemaipomenită viteză tehnică, totul foarte atrăgător din punct de vedere a expresiei ideilor muzicale. Eugen Ciceu era un fenomen.

Dincolo de oprelistile, șicanele, absurditățile specifice tipului de regim comunist condus de Gheorghe Gheorghiu-Dej, Eugen Ciceu a trebuit să plece din țară pentru că astfel de muzicieni aparțin lumii. După mai multe încercări, în 1962 a reușit să ajungă în Germania. Avea 22 de ani. Excelent pregătit muzical - dar fără să cunoască pe nimeni. A cîntat mai întîi în restaurante, în cluburi. Vestea despre tînărul pianist virtuos originar din România a traversat în scurt timp aproape toată Europa. Fascinați de cîntul pianistic strălucitor, dar și de talentul de acompaniator al lui Eugen Ciceu - jazzmen notorii precum basistii Ray Brown și Kenny Clarke l-au invitat să cînte împreună în Franța, Italia, Elveția.

Ciceu a ajuns în Occident la timpul potrivit. În anii '60, jazzul se apropiase mult de

neostenită, fantezia improvizatorie și virtuozitatea instrumentală erau la fel ca odinioară. A cîntat cu tînărul basist Decebal Bădilă, alt jazzman român confirmat tot mai mult în Europa de cîteva ani încoace. S-au cunoscut cu puțin timp înainte concertului dar s-au înțeles perfect.

Ascultîndu-l pe Eugen Ciceu remarci de la bun început că posedă la perfecție stilurile marilor pianști Thomas "Fats" Waller, Art Tatum, Erroll Garner, Oscar Peterson. De altfel, toate stilurile pianistice din preclasicismul și clasicismul jazzului îi sînt familiare. De la *ragtime*, *boogie-woogie* și *stride* - pînă la maniera modernă a unui Thelonius Monk. Pe care însă o lasă să transpară mai rar în cîntul său. După ce a improvizat pe cunoscuta temă "Tea For Two" - impresionînd, într-o primă fază, prin legăturile melodice savuroase în stilul lui Erroll Garner, Ciceu a prezentat improvizatii pe tema Sonatei în Do major de Scarlatti. Tema a fost expusă, bineînțeles, în versiunea originală, după care au urmat pendulările între frazele scrise în partitură de autor și frazele create spontan de interpret. Pentru cine l-a ascultat prima dată, ca și pentru cei ce îi cunoșteau stilul, talentul acesta de a îngloba totul într-un discurs melodic unitar, fluent, strălucitor lăsa aceeași impresie covîrșitoare. Pe lîngă tema scarlattiană, citatele din celebrele valsuri de Johann Strauss își găseau locul potrivit.

De parcă n-ar fi fost destul de convingătoare această demonstrație, Ciceu și-a mai ales o temă - de data aceasta romantică: Capriciul nr. 2 în Si bemol major de Paganini-Liszt. Și dacă introducerea improvizată tot în manieră clasică a fost o nouă probă de virtuozitate pianistică, trecerea de la tema originală la improvizatia în stil jazz a fost bruscă - acesta fiind elementul de surpriză, la care Ciceu ținea foarte mult în tot ceea ce cînta. Nu avea nici o reticență în a alătura stiluri antagonice de jazz (cu toată încălcarea de elemente armonice distincte). Cui i-ar mai fi dat prin minte să improvizaze pe tema Capriciului de Paganini, presărînd "pe furis" în discursul melodic, dar și pentru a dinamiza pulsul ritmic - tema compoziției lui Miles Davies "Milestones" - o piesă aparținînd jazzului modern? Cui i-ar mai fi trecut prin minte să se întoarcă la Paganini, pentru a-și pregăti apoteoza în stilul preludiilor de Johann Sebastian Bach?

sunetul muzicii

muzica europeană academică: Bill Evans (SUA) își acomoda improvizatia armoniilor impresioniste inventate de Debussy, Dave Brubeck (SUA) folosea tipare ritmice neobisnuite (măsurile de 3/4, 5/4 și 9/4), Jacques Loussier, formația "Swingle Swingers" (Franța), Richard Oschanitzky (România), prelucrau teme de Bach în manieră jazz, George Russell (SUA), Friedrich Gulda (Austria), Andrzej Trzaskowski (Polonia) compuneau lucrări ample de factură cameră, simfonică și concertistică avînd elemente armonice, ritmice și pasaje de improvizatie jazzistică.

Eugen Ciceu și-a ales teme din sonatele de Scarlatti, Bach și Mozart. "Rokoko Jazz", editat în Germania anulii 1965 a fost primul disc de jazz vîndut în peste un milion de exemplare. Pînă atunci, cele mai bune înregistrări de acest gen nu se multiplicau în mai mult de 20.000-30.000 de copii. Gheata a fost spartă definitiv. Cum era de așteptat, au apărut opinii pro și contra. Puristii - cei care acceptau numai muzica clasică europeană și cei care acceptau numai jazzul - și-au exprimat refuzul. Refuzul de a crede într-o asemenea combinație. Și apoi, tot ce nu poate fi înghesuit într-un sertar cu etichetă, e greu de acceptat. Dar discurile se vindeau, restaurantele unde cînta Ciceu își sporeau încasările, la fel cluburile și sălile de concert ale Europei.

În 1976, un alt disc - "Cicero Plays Schubert" - a fost ales de "Deutschphonogram-Akademie" discul anului, iar *Cicero* - muzicianul anului (francezii, germanii, englezii n-au putut niciodată să pronunțe corect numele românesc "Ciceu"...). A înregistrat cincizeci de albume discografice oficiale (alte douăzeci fiind editii pirat, a căror existență reprezintă tot atîtea dovezi ale succesului de care se bucura).

După cutremurul din martie 1977 a revenit în țară cu ajutoare pentru sinistrati dar nu i s-a permis să cînte. A mai fost nevoie de încă treisprezece ani pentru ca publicul român să îl reîntîlnească, să îl redescopere.

În august 1994 a dat memorabilul recital de la București, în sala Radiodifuziunii. Toate locurile au fost ocupate. Cei ce îl știau din tinerete au venit să-și reîntîlnească vedeta. Cei pentru care Eugen Ciceu era doar un nume de legendă, au venit să se convingă. Într-adevăr, Ciceu a rămas același muzician spontan. De sub degetele sale muzica se revărsa într-o curgere

deși litera tipărită nu poate reda atmosfera celui moment unic.

Alex Vasiliu: - Ați fost atît de mult apreciat în țară. Erați o vedetă la numai 19-20 ani. De ce ați plecat?

Eugen Ciceu: - Eu am plecat din alte motive de aici. Din motive politice. Nu făceam politică, dar tata era preot și copiii de preoți, pe vremea regimului ăla care a fost, nu prea aveau șanse..., și eu nu mi-am dat seama de asta decît foarte tîrziu pentru că în timpul studiului mă interesa muzica. Bun: muzica de jazz nu prea era permisă dar nu din cauză că nu se știa de ea, ci pentru că se făceau tot felul de combinații, așa, dialectice, că e decadentă, că e americană, că e nou și știu ce... Niște idioti care nu înțeleg nimic se bagă în toate chestiile de artă, e o problemă care s-a întîmplat deseori în istorie, și acum o mie de ani, încît n-are rost să mai vorbim. (...)

Am căutat să învăț, să ascult toată muzica interzisă la radio - era singura modalitate atunci - și ascultam "Ora jazzului" la "Vocea Americii". Era singurul post care transmitea această muzică. Împreună cu Vladimir Kosma ascultam noaptea, transcriam teme și așa am început! Eu nu m-am dus în Occident la școală, la profesori, pentru că am avut noroc să întîlnesc muzicieni care să spună: "O, ăsta cîntă bine, îl luăm cu noi, cîntăm împreună cu el". Eu nu știam că ei erau jazzmen de talie mondială, pentru că eu nu cunoșteam pe nimeni. Iar cînd m-am trezit, eram deja în cercul cel mai...

- ... în cercurile de elită...

- Da, da... Eu, de obicei, am cîntat cu basisti și tobosari. La început, cîntam într-un club din Berlin și Ella Fitzgerald dădea un concert cu Ray Brown. Și Ray Brown a venit la clubul în care cîntam eu, l-a rugat pe basistul din formația mea să-l lasă să cînte la instrumentul lui, toată lumea îl aplauda, eu nu știam exact că era chiar Ray Brown și el a cîntat mai mult timp. Și așa începe totul: după o săptămînă mi s-a dat un telefon - "vino cu noi în turneu". Bun, urmă, mi s-a mai întîmplat așa cu "Modern Jazz & Quartet". Tobosarul și basistul mi-au spus că au o gală la Paris, mi-au dat telefon, am zburat acolo, am cîntat cu ei. Și, după aceea, întîlnirile, ocaziile de a cînta cu cei mari au venit una după alta...

- Pe urmă am început să cînt singur prelucrări din astea. La început nu era lumea prea amuzată, mai ales puristii - puristii de jazz sau cei de clasic care nici azi nu mă prea acceptă undeva, într-un loc anume, într-o categorie anume, dar, în Occident, publicul este arbitru care hotărăște locul unui artist: dacă publicul cumpără discuri, vine la concerte, atunci un artist nu mai are probleme.

Primul meu disc s-a vîndut în peste un milion de exemplare. Pînă atunci (1965) nu s-a vîndut în Germania nici un disc de jazz în mai mult de 20.000-30.000 de bucăți. L-am numit "Rokoko Jazz" pentru că erau improvizatii pe teme de Mozart (Fantezia în Re Minor), Bach, preludiul în Do minor. L-am făcut așa, ritmic... Tot ce-am lucrat doamna Pitîș am prelucrat...

Ceea ce mă onorează cel mai mult este că nu există muzicieni (interpreți, cîntăreți, orchestratori, aranjori de jazz) care nu folosesc teme, motive melodice clasice. Înainte de a începe eu, chestia asta nu exista - era tabu. După ce am început eu să cînt, să înregistrez discuri, asta a devenit foarte normală. Toți au folosit-o. Și probabil că din acest motiv am ajuns foarte celebru, pentru că am făcut ceva nou, probabil, o legătură. Eu n-am compus, n-am inventat ceva nou - nu, am făcut numai o legătură între o muzică pe care nu puteam s-o uit, nu puteam să trăiesc fără ea.

Deși n-a făcut parte din categoria muzicienilor care au inovat în domeniul jazzului, Eugen Ciceu va rămîne în istoria acestei arte. În primul rînd pentru că a fost alături de cei care au demonstrat timp de un secol că jazzul este o muzică a spontaneității, a ritmului și a plăcerii de a trăi intens viața. Jazzul în concepția lui Ciceu este alert, melancolic, pus pe șotii, nostalgic, ironic, poetic, plin de nerv, romantic, spiritual. Jazzul în concepția lui Eugen Ciceu nu-i doar blues, ragtime, dixie, bop, hard bop, bossa-nova. Jazzul e tot ce au demonstrat decenii la rînd atîția instrumentiști și ansambluri și formații mici: o ramură a Marii Muzici. Diferită de Bach, de Wagner, de Ceaiikovski și de toți ceilalți, dar niciodată împotriva lor.

Ascultînd-o pe dna Ana Pitîș evocînd miraculosul talent al elevului său de odinioară, care avea concertele repertoriului clasic "la degetul mic", am întrebato ce ar simți Mozart și Scarlatti și Grieg dacă l-ar putea asculta pe Ciceu - s-ar simți trădați?

"Nu numai că nu s-ar simți trădați dar sînt convins că, dacă la vremea aceea, s-ar fi putut gîndi și pe linia jazzului - Mozart și Liszt ar fi fost niște jazzisti la înălțimea darurilor pe care le-au avut și a muzicii pe care au compus-o" - a răspuns doamna Pitîș.

DRAGOȘ PĂTRAȘCU: "Am o poftă de lucru nebună și o sumedenie de planuri"

- interviu realizat de Vasilian DOBOȘ

- Dragoș Pătrașcu, cred că este firesc să începem primul număr al revistei "Cronica" pe 1998 printr-un interviu cu președintele Filialei Artiștor Plastici Iași, funcție pe care o deții, și cu graficianul Pătrașcu. Cum vezi anul care a trecut în ce privește filiala ieșeană? Știu că la nivelul filialei au fost și o serie de "furturi". Care au fost ele și dacă vrei să le comentezi?

- Anul 1997 a fost pentru mine cel mai complex și mai contradictoriu an din viața mea dacă pot să spun așa. Mi s-a realizat un vis pe care-l are orice artist în special din Est și anume deschiderea unei expoziții personale în capitala culturală a Europei - Paris unde am avut privilegiul să stau o lună și să-l cunosc mai bine decât cunosc Bucureștiul. A fost ca un vis frumos. A urmat întoarcerea, re alegerea mea în funcția de președinte al UAP - Filiala Iași, am început să lucrez, totul intrase în normal. Apoi s-au descoperit fraude. Contabila UAP fura bine merți de vreo doi ani folosind niște contabile false. Au urmat trei-patru luni de coșmar. Am chemat controlul financiar contabil pentru a stabili dimensiunile fraudei. S-a întocmit dosarul pentru poliție, a trebuit să contactez avocați, am intrat într-o lume total necunoscută mie, o lume de care trebuie să te ferești și cu care nu trebuie să ai de-a face. Plăteam clipele minunate petrecute la Paris. După trei luni, coșmarul s-a terminat. Am schimbat toată echipa - director, contabil șef, contabil, casier. Am adus o echipă nouă cu care sperăm să prindem anul 2000 fără nici o problemă.

- Relațiile cu breasla cum au fost în 1997 și, de la imaginea lor, cum le dorești în 1998?

- Întotdeauna cu breasla am fost în relații cordiale. Am un profund respect pentru foștii mei profesori, sînt în relații de prietenie cu mulți colegi. Îmi admir foarte mult pe cei care iau meseria în serios și muncesc din greu. Am încercat în cei patru ani de cînd sînt președintele filialei să nu nedreptătesc pe nimeni și să reprezint cu adevărat interesele breslei ieșene pe plan local și național. Dacă am reușit sau nu cred că ar fi interesant să-i întreb pe colegii noștri.

- Am observat că "Anuala 97" a fost deosebită, în bine, față de anualele anterioare. Eu, personal, cred, prin cîte ai realizat de cînd coordonezi filiala, că ești un manager iscusit. Te mai țin puterile? Dacă da, cum va arăta proiectul managerial pe 1998? Pregătești ceva special, mai ales pe plan național și internațional?

- Pe 6 decembrie ați discutat și proiectul financiar. Cum se arată, cu semne bune sau...?

- Am încercat să fac lucruri care neapărat trebuiau făcute. Am reame-

najat ambele săli de expoziție, magazinele, am încheiat contracte de asociere avantajoase pentru filială, am reușit să deschidem o nouă sală de expoziție sub Galeria "Cupola". Am avut și am sansa unor birouri de conducere cu care m-am înțeles perfect. Singurul lucru pe care-l regret este că nu am reușit să depistăm mai devreme fraudă. Anul acesta am reușit credem noi organizarea unui salon de toamnă deosebit cu juriu național, cu premii, într-un spațiu de excepție care este Palatul Culturii. Sigur că toate acestea s-au repercutat negativ din păcate asupra timpului de atelier. Am "tras din greu" cum se spune pentru a reuși să deschid expozițiile personale și de grup din străinătate și din țară, dar sînt constient că dacă nu era Uniunea lucram de două ori mai mult. Recunosc faptul că am și oferit în special pentru că nu toți colegii primesc cu bunăvoință și cu seninătate schimbările care s-au produs în Uniune, lucru care mă afectează cîteodată. Se pare că pentru unii, ca să rămîi "un băiat de zahăr" trebuie să lași lucrurile exact cum au fost. Nu pot să spun cu certitudine că am să-mi duc mandatul pînă la sfîrșit. Am o poftă de lucru nebună, am o sumedenie de planuri, am invitații în străinătate și în țară de a deschide expoziții personale iar Uniunea simt că îmi fură din ce în ce mai mult timp. Oricum, cît voi mai sta în fruntea ei îmi voi face datoria. Vrem ca în 1998 să deschidem mai multe expoziții cu o tematică prestabilită, să aducem la Iași critici de artă care să țină conferințe și prelegeri pe teme care ne interesează. Am făcut invitații mai multor artiști din țară pentru a deschide expoziții în Iași și i-am sfătuit pe colegii mei să se organizeze în grupuri mici pentru a deschide expoziții de grup în orașele mari ale țării. Vrem de asemenea să organizăm

ut pictura poesis

și mai bine "Salonul de toamnă" și dorim să organizăm un sistem eficient de ajutoare sociale și de boală pentru colegii aflați la necaz. Visul nostru este să tipărim în condiții grafice deosebite un album cu artiști plastici din Iași. Dacă ne va ajuta Dumnezeu, o vom face și pe asta.

- Care sînt mulțumirile și nemulțumirile lui Dragoș Pătrașcu în momentul 1997? Cum crezi că rămîne pentru istoria artei acest moment?

- După cum am mai spus, momentul fericit din 1997 a fost organizarea expoziției personale de la Paris. Părerea de rău constă în faptul că nu am avut timp să lucrez cît aș fi vrut. Istoria artei are o sită foarte, foarte deasă. Aș fi în al nouălea cer dacă ar rămîne măcar 1% din ce am reușit să fac pînă acum.

- Ai avut, din cîte țin în minte, două ieșiri în străinătate. Cum consideri că a fost percepută arta ta acolo? Este o experiență și cred că se poate explica și aici în Iași. Ce? Cînd? Cum?

- Am deschis pînă acum în străinătate trei expoziții personale (două în Austria la Wels și una la Paris) și una de grup la Paris cu maestrul Marcel Chirnoagă, Dan Erceanu, Cristian Partuță, Ilie Boca. De asemenea, am participat la mai multe expoziții de artă românească în străinătate în Canada, Ungaria, Poitiers - Franța, Intergrafik, Berlin, Moscova etc. Cred că ce am expus a fost bine primit de public pentru că de fiecare dată mi s-au cumpărat multe lucrări iar critica a fost favorabilă. Oricum, pentru mine expozițiile din străinătate au constituit de fiecare dată experiențe deosebite prin oamenii pe care i-am cunoscut prin mentalitățile deosebite pe care le-am întîlnit cu bineînțeles prin locurile, muzeele, expozițiile vizitate. Aceste experiențe, cred eu, sînt esențiale pentru un artist și nu numai. Cred că dacă fiecare român ar avea șansa să vadă și să stea un timp mai îndelungat în Occidentul civilizată, România ar arăta altfel.

- Ce îți dorești și crezi că nu poți realiza anul acesta?

- Mă consider un om cu dorințe echilibrate care se pot realiza de obicei. Dar anul acesta sînt pus într-o situație foarte delicată, aproape fără ieșire. Am invitații de a deschide expoziții personale în străinătate: două în Franța și una în Australia. Sigur că aș dori să nu pierd nici o ocazie, dar sînt sigur că va trebui pînă la urmă să renunț sau la Franța sau la Australia. Sper să pot participa în mai la o expoziție din București care se va deschide la Palatul Parlamentului și unde am fost invitat să expun 10 lucrări cu încă 15 graficieni din țară și din capitală. După Paste vreau să deschid o expoziție de grup împreună cu domnul Chirnoagă și cu dl Dan Erceanu în noua sală de expoziție de sub Galeria Cupola. Nu știu cît am să pot face din toate acestea dar dacă-mi ajută Dumnezeu să fiu sănătos sper să le realizez pe toate.

- Eu îți urez un an bun, de asemenea și breslei artei!

- Îți mulțumesc și îți doresc succes la expoziția pe care știu că o vei deschide anul acesta la Galeria Cupola!

Tablou de familie

"Căci din multe lucruri frumoase se adună frumusețea, în același fel cum și mierea este strînsă de la mai multe flori".
Albrecht Dürer

Emoționantă este o expoziție care adună pe sînezele ei o familie de plasticieni situată în zodia armoniei.

Arta CELEI NEAMTU nu mai are nevoie de prezentări. Cunoscută și recunoscută în țară și peste hotare pentru minunatele sale tapiserii, distinsă cu premii importante, este o personalitate de referință în arta contemporană românească și o mîndrie pentru școala ieșeană.

"Ferestrele" sale se înalță din vechea tapiserie moldovenească, artă care înflorea pe vremea lui Ștefan cel Mare și Sfînt și care acum capătă o elegantă factură modernă.

Tapiseriile expuse sînt gîndite pe verticală cu o structură simetrică, proporționate cu înțelepciune, tesute cu rafinament în discrete tonalități calde, sînt o încîntare pentru minte și pentru inimă.

Chiar atunci cînd motivul arhitectonic este "încălzit" cu forma aleatorie a mugurilor, compozițiile își păstrează echilibrul și armonia.

Aceste tapiserii demonstrează ce nebanuită forță are arta care pornește de la tradiția autohtonă, sursă inepuizabilă de frumusețe perenă.

Alături de Ceta expune și sotul său, Costin Neamtu, un poet al pastelului, care de această dată ne prezintă naturi statice și peisaje lucrute decorativ în tempera și ulei, accentul fiind pus pe expresivitatea compoziției cromatice.

Se simte în lucrările sale orientarea către un univers discret de forme, mai ales în ciclul "Balconul cu rufe puse la uscat". Peisajele prezentate au o structură neobișnuită, sînt compuse cu inventivitate și frumos echilibrate cromatic.

Picturile lui Costin Neamtu se rețin datorită rigorii și austerității plastice, formelor de o pregnantă originalitate.

"Tabloul de familie" e completat de fiul lor, Lisandru Neamtu, un foarte talentat plastician. El nu se sfiște să privească de la tema tratată de mama sa, tema ferestrelor și arcadelor, pe care le tratează altfel, le dă alt sens și o altă trăire artistică. Tînărul pictor știe să îmbine forma riguroasă geometrică și tușa gestuală. Mina sa, îndelung exersată, e ascultătoare și atunci cînd pictează elemente de arhitectură pe care le agresează gestual.

Am admirat ușurinta cu care Lisandru Neamtu trece de la miniatură la lucrările monumentale, pe care le pictează cu vervă dezlîntuită.

Titlurile exponatelor sale au o frumusețe în sine și sînt revela-toare pentru cultura tînărului plastician.

Expoziția găzduită cu generozitate de Cercul militar din București ne rămîne în memorie ca un foarte frumos TABLOU DE FAMILIE.

Înfruntarea

"Spune-i lunii să vină,
nu vreau să-i vadă lui Ignacio
sîngele pe nisip".
Federico Garcia Lorca

Există în oameni o tainică dorință, o ascunsă închinare către jocul "vietii și al morții" în desertul uman. Asa ne explicăm prezența numeroasă a spectatorilor în arenele Romei antice sau, mai recent, la coridă.

Dramatismul unor asemenea înfruntări devine temă de artă și exaltă fantezia multor creatori.

Spațiul hispanic, spațiul lui Goya, Picasso și Dalli, spațiul bîntuit de violență, de cruzime și de nebulie continuă să atragă artiști de pretutindeni.

În expoziția de pictură deschisă la "Galeria de artă Trianon" Viorica Toporaș se apropie cu îndrăzneală de CORIDA. Artista simte cu intensitate acest spectacol dramatic în care agilitatea și eleganța mișcărilor toreadorului contrastează violent cu forța dezlîntuită a taurului.

În "Personaje la Frégus", taurii năvălesc în stradă și nimic nu-i poate stăvilii în dezlîntuirea lor sălbatică. Pictorița realizează tensiunea acestui moment prin dinamismul mișcării taurilor. Strada devine un spațiu dramatic, tensionat.

VIORICA TOPORAȘ știe să aleagă momente esențiale, semnificative din desfășurarea coridei așa cum sînt: "Furia pămîntului" și "Un fel de balet", lucrări compuse cu siguranță și pictate expresiv în ocră auriu, roșu grav și negru.

O imagine antologică, sfîșietoare, situată în zona suprarealului este "Forta destinului", în care toreadorul răpus este vegheat de taur și plîns de soție.

Demnă de laudă este și pictura "Începutul și sfîrșitul", prolog și epilog al Coridei, cu vestimentația toreadorului lucrare frumos armonizată cromatic și pictată cu siguranță.

Dincolo de ineditul incitant al temei, Expoziția CORIDA este o certă reușită artistică, pentru care autoarea merită felicitări.

Ion TRUICĂ

Febra deșertului

Algeria SIMOTA

Recordul de premii Oscar atins de *Pacientul englez* (9 din 12 nominalizări) a reușit să-l facă suspect criticii, mai ales românești, grăbită a-l trata de sus, ceea ce nu s-a întâmplat cu literaturii, încântată de ecranizarea best-sellerului lui Michael Ondaatje, ce a luat Booker Prize, în 1992. Canadian născut în Sri Lanka și olandez de origine, Michael Ondaatje parcurge el însuși pe spirala genealogiei sale etnice ceva din tendințele și destinul personajelor cărții, supuse efectului de globalizare, de nivelare a națiunilor și de ștergere a granițelor. O lume fără hărți, necartografiată, își dorește eroul, contele Ladislaus de Almásy, exploratorul deșerturilor devenite teatru de război al confruntărilor statelor-națiuni.

Tăietura diegetică impecabilă a filmului lui Anthony Minghella (regizor englez premiat cu Oscar), care-i conferă o alură clasică, se datorează montajului lui Walther Murch, primul poate, ca importanță pe lista premiilor.

cine-ochiul critic: film și spectator

A. Minghella reassemblează secvențele cărții din care dispare capitolele și se dilată altele, se inversează importanța cuplurilor (Hanna-Kip rămân în plan secund). Kip, genistul indian, cu o interesantă biografie despre asimilarea colonistului până la înstrăinarea de propria-i istorie, este redus în film la rolul de simplu martor resorbit în mutismul asiatic.

Regizorul accentuează dramatismul acțiunii apelând la accesoriile filmului de război: secvențele retragerii convoaielor de ambulanțe, în Italia, traversarea aliaților pe podul minat (moment de mare suspans) sau părăsirea, în final, a mănăstirii toscane dezafectate.

Seducția filmului stă în povestirea lui: intersectarea flash-back-urilor și jocul vizual lent al supraimpresiunilor ce rafinează alternanțele temporale. Imaginea, desigur premiată, al lui John Seale se completează cu celelalte departamente superlative; scenografia lui Stuart Craig, costumele lui Ann Roth, muzica de Gabriel Yared. Vizual, scenografic, filmul restituie ambianța retro, exotice și erotice, cunoscută din "quartetul" lui Lawrence Durrell și din filmele lui David Lean, cu acea lume aristocratică, mondenă, ce a desființat granițele, clădind imperii.

Filmul s-a contaminat de filosofia și eseismul lui Ondaatje, de peregrinarea prin diverse arii istorice și culturale - cea engleză și cea orientală, a Italiei sau a deșertului, totul sub semnul vizual - livresc al istoriilor lui Herodot. Filmul trimite la scientismul cultivat de National Geographic Society și la frumusețea stilistică a cărții, conservată fragmentar în dialoguri.

Pacientul englez este, în mare parte, o poveste de dragoste și spionaj din anii '30, ai cărei protagoniști sînt contele Almásy și Katharine, soția lui Geoffrey Clifton (interpretat de Colin Firth), aviator și agent britanic ce ia în obiectiv Nordul Africii și pe exploratorii de aici. Katharine este Kristin Scott Thomas, o actriță foarte specială, care s-a luptat cu star-sistemul american pentru a câștiga acest rol. Cunoscută nouă din filmele *Luna amară* (1992) al lui R.

Polansky și, mai ales, din *O vară de neuitat* (1994) al lui Lucian Pintilie, ea este englezoaica prin excelență, fină, rasată, inteligentă. Actorul englez Ralph Fiennes (fostul ofițer SS - Amon Goeth din *Lista lui Schindler*, 1993) este un Almásy introvertit, enigmatic, preferînd anonimul notorietății. Pierzîndu-și identitatea după accident, el se transformă într-o mumie arsă, cu chip desfigurat, o mască păroasă ca în Van Gogh. Pentru a se regăsi pe sine, în "povestire", pacientul se va folosi de morfină și de interlocutorii care îl ajută să supraviețuiască; infirmiera Hanna (actrița franceză Juliette Binoche, dublu premiată, cu Ursul de Argint, Berlin, 1997 și Oscar pentru rol secundar), iubitul ei Kip (Naveen Andrews) și David Caravaggio, hoțul asimilat spionilor (interpretat de William Dafoe).

Filmul lui Minghella, dacă nu inovează cinematografic, punctează însă "unități" de frumusețe (cum le numea D.I. Suchianu), în secvențe memorabile: impactul îndrăgostirii, prin lectura aleasă cu țilc din Hesiod, întâlnirea celor doi la *souk-ul* (bazarul) din Cairo, scena Crăciunului torid și febra amantilor, despărțirea lor la cinema (o invenție a regizorului).

Marea plasticitate a filmului culminează desigur în secvențele din deșert (coincidentele de cadru cu *Lawrence al Arabiei*, *Departee de Africa*, nu-i schimbă emoția): furtunile ce îngroapă totul în cale, descoperirea uimitoare a frescelor preistorice de la "Pestera înțotătorilor" și, mai presus de toate, nisipul pur, în efemera lui sedimentare, surprins în imagini somptuoase, de prim-plan.

sinestezii

Dansați?

Valentin CIUCĂ

Spiritele cu imaginație retrospectivă trăiesc deseori bucurii greu de egalat. Într-o lume a trecutului te poți întâlni doar cu cine vrei și oricum acel cineva e perceput doar în dimensiunea sa pozitivă. Memoria selectează subiecte îndeobște lucrurile frumoase, acelea ce conferă aura unui timp revolut mai întotdeauna regretat. Prin comparație cu prezentul, trecutul iese cel mai adesea învingător. Să ne gândim la emoționantele evocări ale lui Nicolae Iorga despre "Oameni cari au fost", dar și la întreaga literatură ce-și trage substanța vitală din istoria națională.

Un astfel de spirit este de bună seamă criticul și istoricul de arte Adrian Silvan Ionescu, cărturar de elită a cărui vocație științifică pare orientată cu prioritate spre restituirea unor fragmente din viața boemă a Bucureștilor de altădată. Atras îndeosebi de reconstituirea unor tablouri de epocă, Adrian Silvan Ionescu îmbină elementele unei arheologii sentimentale cu rigoarea omului de știință, rezultînd o pasionantă pledoarie pentru civilizația urbană a veacului trecut. Practic, în esul *Balurile din secolul al XIX-lea* autorul ne invită în saloanele elegante ale familiei Șutu, la Palatul regal dar și în sălile speciale destinate balurilor populare. Reflex adaptat mediului autohton în care influențe pline de pitoresc ale orientului se împletesc cu rafinamentele occidentului. Subiectul este desigur atrăgător și plin de vivacitate, încît cercetătorului nu-i rămîne decît să îmbrace strielele unui cronicar monden și să observe mișcarea actorilor pe scena timpului.

Sigur, pe lângă distracțiile cu staif al protipendadei, el întâlnește și Miticii Bucureștilor, pe Lache și Mache, rătăciti printre mahalagii dornici de distracții și sindrofii. Lumea Crailor de Curtea Veche e, firește, o altă categorie. Nu o dată, reconstituirea pornește de la atmosfera degajată de unele opere aparținînd unor pictori celebri. Theodor Aman ne-a lăsat expresive mărturii despre balurile (seratele) găzduite de propriul atelier. Aici se întâlneau oamenii importanți ai zilei dar, mai important, frumoasele timpului. Valoarea artistică a operelor sale nu tine de documentar, ci doar de gesticile ex-

presive ale ansamblului. Să ne reamintim compozițiile "Bal mascat în atelier" și "La o serată" precum și fulguranta acuarelă "Bal mascat" sau aquafortele "Serata" și "Bal mascat". Este de înțeles că subiectul era tentant în epocă iar Aman sensibil la seducțiile vieții mondene. Spectacolul policrom al unei vestimentații strălucitoare prin lux și opulență, figurile marcate de plăcerile hedonice ale clipei nu putea scăpa artistului.

Din păcate, argumente vizuale despre celelalte petreceri populare, cîmpenesti sînt destul de puține. În Franța, impresionistii ne-au lăsat numeroase și sensibile mărturii. Balurile din Montmartre, de pildă, făceau deliciul publicului și artiștilor, multe dintre ele devenind capodopere ale picturii sfîrșitului de secol. La noi, mai abundente sînt cronicile mondene găzduite de publicațiile vremii. În "Amicul Familiei", Constanția de Dunca scrutează și comentează schimbările de morală survenite în Franța în privința balurilor lumii bune. De pildă, consemnează autoarea, "unui decolté insolent i se refușă intrarea". E vorba de balul anual al Operei din Paris. La noi, decolteurile sînt privite cu mai mare îngăduință, iar farsele nu displac. Unii străini pot chiar cădea în mrejele frumoaselor de pe Dîmbovița, chiar dacă, uneori, aceste frumoase sînt... frumoși abil deghizați.

Un cronicar monden cu verb aprig pare a fi Ulysse de Marsillac, cel care în gazetele (editate în limba franceză) "La Voix de la Roumanie", "Le Pays Roumanie" și "Le Journal de Bucarest" face observații cinice cele mai incitante, asupra moravurilor din capitala Principatelor Unite izbutind tablouri pline de viață. Nu altfel se comportă Claymoor (Misu Văcărescu) și el un fervent participant la balurile protipendadei. Sigur, am putea comenta faptul că lumea de atunci nescutită de griji trăia altfel decît noi, cei de astăzi, pentru care stress-ul a devenit o boală la modă. Atunci, marile familii ale Cantacuzinilor, Moruzestilor, Ghiculeștilor, Sturzestilor impuneau un stil de viață imitat de păturile mai de jos ale societății românești. Oricum, spectacolul anual al Carnavalului era un eveniment așteptat și, desigur, comentat.

Curtea lui Adrian Silvan Ionescu are valoarea unei cercetări dar și a unei agreabile invitații într-o lume apusă și tocmai de aceea ademenitoare. Scriind despre ea, autorul a devenit el însuși un personaj pierdut în multime, savurînd deliciile ușor frivole ale unor astfel de întîmplări. Invitația la lectură poate începe cam așa: dansați?

Linia, culoarea și volumul în sărbătoare

Ion TRUICĂ

"... arta se cucerește... treaptă cu treaptă prin silință, perseverență și studiu fără măsură"

Leon Battista Alberti

"Casa Americii Latine" din București găzduiește o expoziție cu structură originală.

Neobositul, entuziastul, mereu tînărul Teodor Răducan ne prezintă o frumoasă selecție de picturi și desene, rod al peregrinărilor sale prin Cetatea eternă a Romei și prin crepusculara Venetie.

Fiecare monument de arhitectură, fiecare loc sacru, este privit cu ochi proaspăt, cu privire curată, nealterată de lucrările predecesorilor, și fixat în linie și culoare cu sensibilitate și emoție.

Se simte în pictura lui Răducan un scenariu tehnic, metaforic care nu se dezvăluie la prima vedere. Fără să recurgă la ilustrativism și descriptivism, pictura sa pune în relație arhitectura peisajului cu existența artistului, integrat în imagine cu firescul unui personaj de epocă.

Gondolele pictorului nu poartă turistii decorativi, ci duc fragmente de sculpturi care urmează să se întrupeze în monumente pe tărîmul speranței. Simțim aici un ecou de pictură metafizică făcută cu alte mijloace decît ale lui Giorgio de Chirico.

Arta pictorului este străbătută de căldura sentimentului și de o seninătate

calmă, ce vine de departe. Două peisaje se înalță în zona sublimului: O "Venetia cufundată în noapte", stranie, gravă, tainică, tăcută și un "Peisaj crepuscular" scaldat în tonalități de roșu imperial, unde arhitectura, cerul și apele se contopesc, realizînd un vid pictural demn de marile muzee al lumii.

Aceste picturi și desenele (patru peisaje din Roma și profilul de femeie) constituie ora astrală a acestui minunat pictor.

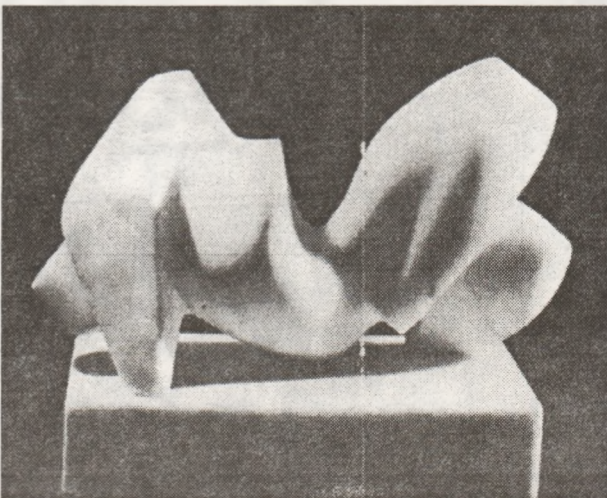
Demn de laudă este gestul artistului de a realiza un panou cu lucrările prietenilor săi, și unul din ei este Picasso...

În colțul sălii, arde o luminare sub un desen de Sever Frențiu. Artistul a trecut pragul acestei lumi, opera sa continuă să trăiască. O lacrimă și o picătură de vin pentru acest mare pictor...

Celălalt exponent este cunoscutul sculptor Mihai Marcu.

Admir la acest artist forța sintezei plastice, faptul că a ajuns la esență, iar volumele au devenit semne spațiale. Privite cu atenție, lucrările sale dovedesc o înțelegere profundă a structurii materialelor (marmoră, lemn), o integrare organică a facturii lor decorative în forma sculpturală.

Memorabilă este sculptura din marmoră neagră cu fibre albe, unde volumele esențiale își amplifică expresivitatea prin plasticitatea materialului utilizat. Trebuie remarcată arta cu care sculptorul știe să șlefuiască suprafața lucrărilor realizînd o discretă strălucire a volumelor, care sugerează perfecțiunea. Teodor Răducan și Mihai Marcu înnobilează cu lucrările lor spațiul expozițional, din ce în ce mai bine pus în valoare de organizatori.

Radiografia suferinței

Bogdan ULMU

Este foarte greu să scrii despre romanele lui Vasile Popa Homiceanu (care, iată, pe nesimțite parcă, a ajuns la a cincea carte). Este greu fiindcă sînt dense, polisemnatice și nu știi despre care atu al lor să vorbești mai înfii. Inevitabil, un comentariu la genul acesta de carte este, oricum, incomplet: ceva din biografiile eroilor va rămîne mereu eludat de demersul critic. Unele teme vor fi, fatal, ne-glosate. Simboluri, neluate în discuție ș.a.m.d.

Două idei-macă sînt depistabile în ultimul său volum, *Patimi în labirint* (publicat de editura Sedcom Libris, recent): *Suferința și Singurătatea*. De altfel, chiar motto-ul cărții este din Schopenhauer ("Suferința-fondul întregii lumi"), iar solitudinea este analizată în trei ipostaze. Avem trei feluri de singurătate în roman: cea a Iosefinei ("ucisă zilnic" de lipsa dragostei), a domnului Nili (traumatizat de-o copilărie interminabilă) și a "gaborului" Matahală (stigmatizat de "imputita" lui profesie). Cele trei destine se întînesc, aparent întîmplător, în casa femeii (Celestină contemporană, complexată de obezitate și frustrată erotic), propriu-zăscasă a bătrînului devalizat și informatoare a politistului grobian. Dincolo de aceste fapuri pierdute în Labirintul intrigii, mai există un semn neliniștitor, un personaj mut, terifiant și creator de reacții contrarii: cățelusa domnului Nili, singura care-i respectă trecutul, prin tăcere.

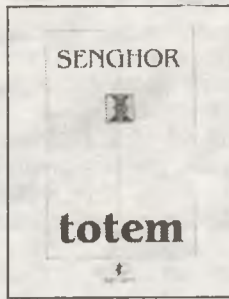
Aici și trebuie căutată *cheia* romanului: căci ea, Zira (de văzut și onomastică prozei, oarecum criptică: Iosef-ina, Prigojin, Undima, Magdalena, Roza, Tovarăsa Zmeu) nu este cățelul lui Caragiale - Bubico, ori Samurache, nu este relaxantul Zdreantă, ori bravul "Cîine al soldatului"; înțelegerea rolului animalului aici (ca și-n întreaga operă a prozatorului) se face cu rapeluri la mitologie & simbolistică. Orice mitologie asociază cîinele cu moartea. El este psihopomp, călăuză în întunericul lumii de Dincolo. În Bombay, spre exemplu, în fața muribunzilor erau așezate dulăi, spre a-i privi în ochi, asigurîndu-le trecerea Styxului. Cîinele suplineste, în concepția populației *bambara*, nevoia de (alt) partener sexual (aspect care și în carte, aruncă asupra chirișului, lumina unor interogații cam pe muchie de cuțit). Alte ori, cîinele, susțin șamanii, se vede-n petele de pe lună: În fine, Islamul conferă "prietenu-lui omului" 52 de caracteristici, dintre

care jumătate sînt sfinte, jumătate - satanice. Sfîntă pentru domnul Nili, arhanghelul labirintului, și parsivă pentru proprietăreașă cu exces de dăruire, Zira dă din coadă, latră sau se gudură, indignînd un univers și, cu prezența ei, sporind a lumii cărții taină... Ca și-n prozele anterioare (unde vulpea, mistreată, lupoaica, suferau un proces antropomorf), animalul devine partenerul ideal al suferîndului, deoarece nu-l poate trăda conștient. Într-o umanitate ultragiată, plină de gabori, hoti, pești și curve (cum o împarte "pe roluri", mizantrop, autorul) cîinele rămîne unicul punct de sprijin. El este imortalizat de stăpîn, zilnic, pe pînză, în mii de variante, în sute de firme punctate, împărțite prin oraș, dintr-o secretă dorință, parcă, de-a repopula universul acesta care răneste, cu fapuri mai puțin culpabile. Afectiunea sîngerîndă a traumatizatului domn Nili, se canalizează, într-o tristă resemnare, exclusiv spre animalul care, necunoscînd privilegiul graiului, nu cade nici în păcatul delatiunii. Spre îndobitocirea polițaiului și răscolirea sufletului cersetoarei de tandrețe, Iosefina.

Acest univers închis al cărții este însă maculat, periodic, de vizita inițial misterioasă a tovarăsei Zmeu - alt simbol, de mii de ori mai neliniștitor decît cel canin: al comunismului asasin. Fiecare vizită a "mamei" copilului din flori, rememorează tragedia jumătății de secol pe care, din păcate, am trăit-o și noi, alături de sfîntul domn Nili. Neputința din casă și agresiunea din afara ei, firește, în finalul cărții, îl vor ucide pe locatarul misterios în timpul unei discuții "de la egal, la egal, cu Dumnezeu", dar și cu Satan. Lumea asta nu e cea mai bună cu putință; lipsită de copilul îmbătrînit și inofensiv, va păstra, în apropierea proprietăreșei, reprezentanța sa postumă, cățelusa. Ironică soartă! Să rămii să-ți împarți singurătatea cu dusmanca de moarte, într-o "apologie" mascată a ratării!...

Ar mai fi de subliniat două aspecte: originalitatea discursului prozatorului și stilul bine controlat, plămuit de imagini socante. Astfel, într-o singură replică, prozatorul transcrie întrebarea unui erou, răspunsul celui alt și comentariul *raisonneurului* - supralicitînd atenția lectorului. Cît despre stil... să includem, în încheiere, un cîțat semnificativ din carte, spre edificarea cititorului recenziei noastre, și sfîmirea interesului viitorului lector al cărții: "... Purta un toiag de abanos, și-l vîntura... vînjos, șuiera aerul... și nasu-i crescuse ca la răjitoare, că-l avea, și ochii întorsi cu lumina înăuntru, unde s-a mai văzut? A sunat, nu-mi amintesc, poate a intrat pe geam sau prin geam, ca o stafie, udă ca un soarece și rîdea ca un drac... (...). S-au adunat vecinele, dar cînd au văzut cu cine au de-a face au sters-o... Ea rîdea și eu am înghetat".

O carte bună, se spune, e o faptă bună. Deci, ar urma să așteptăm cît mai multe și mai bune fapte de la prozatorul ieșean acum cînd, ca să cităm un roman anterior, atît de frumos ninge în Paradis...

Senghor, profet în țara lui

Carmelia LEONTE

Profet în țara lui, presedinte al Senegalului, Léopold Sédar Senghor ar putea fi, în cea mai bună dintre lumile posibile, exponentul unei republici ideale care, departe de a-și alunga poezii (sau, în sfîrșit, departe de a nu-i repara!), se lasă guvernată de acestea.

Revoluția lui Senghor este, aproape sigur, efectul credinței că literatura are capacitatea de a transforma individul și societatea, de a crea atitudini față de realitate. Chiar dacă pare evaziune, eschivă, histrionism, minciună, literatura este o forță de sinceritate și de angajare. Poetul senegalez ne-o demonstrează mai ales în *Hosties noires/ Jerte negre* (1948), remarcabil traduse în limba română de poetul Radu Cărneci, cel care l-a tradus și pe Kahlil Gibran. Recent apăruta antologie, TOTEM, îl aduce încă o dată la noi acasă pe dramaticul și mirobolantul poet african. Se spune că D'Annunzio a creat italianul modern; Rousseau a modificat mentalitatea francezilor; Zola, prin *Germinal*, a provocat greve în regiunile miniere din Franța; Oscar Wilde a metamorfozat sensibilitatea englezilor. Senghor a creat senegalezul independent. Hiperconștient de rolul său coplesitor, autorul ETIOPICELOR ne spune: "Poemele pe care le veti citi se vor un mesaj al Africii negre pentru Europa albă, al senegalezilor către români. Mesaj transmis prin minunatele fire ale latinătății: limba franceză și limba română. Primiți acest salut ca pe un dar al prieteniei".

Dar mesajul Africii negre se vrea a fi unul de inimă, și apoi de rațiune. Este privilegiul marilor poeți să înțeleagă de unde vine, cu pre-eminență, forța și demnitatea omului. Ne amintim cuvintele lui Eminescu: "Da! orce cugetare generoasă, orce descoperire mare purcede de la inimă și apelează la inimă" (*Fragmentarium*, 2287). Senghor declară: "Trebuie să-l ascund în taina cea mai adîncă a ființei mele/ Pe Străbunul cu pielea furtunos brăzdată de fulgere și trăsnete/ Animalul meu păzitor, trebuie să mi-l ascund/ Spre a-mi păstra zăgazul lindignărilor./ El este sîngele meu credincios care cere credința/ Ocrotindu-mi mîndria curată împotriva/ Mea însumi și a trufiei raselor norocoase..." (*Totem*, p. 27). Această raportare la "taina cea mai adîncă", centrul spiritual al ființei, inima, este acut prezentă de-a lungul întregii sale vieți/ opere, ca dovadă fierbinte nu doar de identificare a poetului cu istoria, dar și de magie (africană) prin care poezia devine istorie: "Atît de negru luptătorul pe cerul albastru! Atît de greu corpul/ său negru în aerul eliberat! Atît de negru luptătorul purtat de doi umeri albi! Atît de roșu sîngele său între două albe însoțiri! Atît de ușor luptătorul pe cerul de cristal, atît de ușor trupul său golit de sînge de aur și de purpură!

(...)/ Dormi, căci ai dăruit tot ce inima ta avea mai de pret - Și pacea să-ți legene somnul!" (*Unui F.F.I. negru rînit*, p.83).

Bineînțeles că religia nu se supune frontierelor lingvistice. În poemele lui Senghor răzbat ecouri egiptene, berbere, împletite cu dionisiace culte feminine. Se întrevăd, apoi, semiluna, crucea, rituri autohtone, înspăimîntătoare măști africane: "Torente sîngelui vuiu de-a lungul malurilor celulei mele./ (...) Am zis pace sufletului meu la un semn al îngerului călăuzitor/ Dar ce luptă - și nici un masor! - îmi simt și acum trupul zdrobit!" (*Eliberare*, p. 31); "Voi cînta aceste mîini ce-mi acoperă privirile inimii./ E domolirea gesturilor tale, dulcele rotund din alintul tău încremenit/ Egiptiano! Cum s-ar putea să nu-mi fie călăuză prelunga-ți răsufflare/ Miresmele-ți de soare arzător în jungla! (...) O, Părinți, știu, voi ați aruncat năvodul asupra vacanței mele de veghe/ Pentru a-l prinde pe Fiul risipitor în această groapă a leilor..." (*Mai presus de dragoste*, p. 41). Într-un asemenea univers, păgîn și arhieligos, Dumnezeu nu-și mai găsește locul. Se știe că religiile africane împărtășesc credința într-o Ființă supremă (*deus otiosus*), retrasă din lumea oamenilor, dar și credința în divinație, realizată prin posesia spiritului și prin geomantie. Această "duplicitate" a marcat sensibilitatea lui Senghor, cînd frenetică, debordantă, cînd meditativă, purtînd aură de sfîntenie. Unele simboluri religioase sînt folosite din nevoia de a conferi stabilitate universului plasmatic, în continuă agitație. Și chiar dacă pentru o clipă devine static, peisajul poemelor este aparent nemiscat, ca o inimă uriașă care, fără să-și schimbe locul, întretine viața.

"Măști! O, Măști! Mască neagră, mască roșie, măști alb-negre/ Măști din cele patru zări de unde adie Spiritul/ Vouă mă închin în tăcere!/ Și ție mai înfii, Străbun cu cap de leu..." (*Rugă la măști*, p. 25). Dumnezeu este mai curînd o stare poetică, de care Léopold Sédar Senghor se folosește ca de o supapă pentru a grăbi curgerea, pentru a susține devenirea. Dumnezeu este o mască și cuvintele sînt măști ale Domnului, cuvinte colorate, cîntătoare, ritmice, sonore, tot atîtea măști ale divinației și ale divinității, încărcate de sens și purtătoare de soartă. Postura poetului în această nemaipomenită simfonie a lumii, în această sarabandă sălbatică, este una pozitivă, benefică. Senghor (ca și Jaspers) vrea să ne spună: Omul este o valoare! Respectați această valoare!

Desigur, omul este valoare în sine, dar își poate spori valoarea, dacă devine purtător de iubire. Patriotismul, iubirea omului față de om, dar și a bărbatului față de femeie sînt coordonatele unui univers lirico-plasmatic unic în felul său, inedit și de neuitat. Ecouri biblice sfîntesc dragostea trupească. Senghor aude *Cîntarea cîntărilor* zumzîind în trupul de abanos al iubitei și minunea se produce: ne face și pe noi s-o auzim, ne face și pe noi să credem! Apoi aude întunecatele valuri ale memoriei aducînd la mal măști însîngerate, necunoscute dar atît de dragi, atît de asemenea, și minunea survine: noi sîntem măștile! Dumnezeu este asemenea nouă!

* Senghor, TOTEM, poezii și poeme; selecție, prefață, traducere, note și glosar de Radu Cărneci; Editura Minerva, București, 1996 (Ediție jubiliară. 90 de ani de la nasterea autorului)

Cuvîntul și tăcerea

Dan MĂNUCĂ

Așa ar fi trebuit, poate, să se intituleze cel din urmă volum semnat de Ion Apetroaie. Apărut postum, *Portrete și comentarii critice* (Galați, Editura Porto Franco, 1997)

cuprinde trei secțiuni, structurate după un principiu asemănător celui din volumul anterior, *Literatură și reflexivitate*. Și de această dată, se constată refuzul autorului de a admite locurile comune și dorința de a oferi comentarii critice bazate pe capacitatea de a citi altfel textul. Ion Apetroaie și-a format această însușire de-a lungul unei vieți pe care și-a dăruit-o analizei istorico-literare și evaluările critice. Elocvente sînt, în această culegere, paginile dedicate dramaturgiei, intitulată *Textul (mai înfii) ca text*. Precum în tot scrisul lui Ion Apetroaie, nota polemică, deși mereu prezentă, este discretă. Autorul nu ține neapărat să-și scoată în prim-plan părerea proprie, ci dorește parcă să se ascundă îndărătul textului, punînd între paranteze pornirile războinice. Un titlu (de capitol) care îl reprezintă ca om și ca profesionist.

Din totdeauna, Ion Apetroaie a avut darul de a așeza problematica unui scriitor într-un cîmp mai larg. De exemplu, dramaturgia lui Camil Petrescu este privită din perspectiva interesului pentru "mitizarea" intelectului în arta contemporană. Priviți în acest mod, eroii sînt carac-

terizați sintetic și profund revelator, surprinzîndu-li-se esențialul: "sînt niște fascinați ai demonstrației de spirit; Visători inabili și prăpăstioși, își reazămă viața pe himere, dar dau totul spre a le face vii, credibile; sacerdoti ai perfecțiunii, se sting cu pumnii strîși, dar simulînd aristocratic biruința; forța și-o concentrează toată în spirit; dar viața toată în iluzie". Prin fata cititorului se perindă, pe rînd, personajele din *Act venețian*, din *Jocul ielelor*, din *Danton*. Nu o dată concluziile se situează în contradicție cu unele judecăți curente pentru că, devenite locuri comune, acestea pot sufoca perceperea însușirilor esențiale. Așa, spre pildă, opinia după care personajele lui Camil Petrescu se sinucid cu scopul de a afla o cale a lucidității. Ion Apetroaie se opune, cu dreptate, acestei păreri, considerînd, mult mai aproape de realitatea textului, că sinuciderea lor provine dintr-un exces de luciditate.

În cercetarea dedicată teatrului lui Liviu Rebreanu, se folosește un procedeu asemănător și se pleacă de la afirmația, corectă, că activitatea de dramaturg a fost minimalizată, în bună măsură, de unii exegeți, care au acordat înfiițate romancierului, deci

Ion Apetroaie analizează piesele rebreniene mai înfii ca preparative pentru roman, apoi ca texte teatrale de sine stătătoare. În pofida altora, susține că scriitorul "se dovedește a fi un excelent cunoscător al tehnicii teatrale".

Lirica i-a oferit cu generozitate, de asemenea, un cîmp de investigații fertile. În rîndurile despre Eminescu, se analizează viziunea cosmo și sociologică și se pune cu subtilitate în evidență relația dintre cele două planuri. Cele mai dense pagini din această secțiune se întîlnesc în amplul studiu *G. Bacovia - un univers închis*, care pornește de la premisa că autorul *Plumbului* este un "poet al tragicului cotidian și al alienării". Excelente intuiții critice definesc simbolurile unui orizont opac, închis. Analiza cromatismului (pentru care Ion Apetroaie a oferit remarcabile propuneri și în volumul *Orfeu și Aristarc*) este subordonată astfel aflării specificului acestei lirici. Autorul este de părere că, în versurile lui Bacovia, se observă "un fenomen de refracție a stărilor psihice în raport cu natura", drept rezultat al unui expresionism ad-hoc.

Pasionat cercetător al vieții și opereii lui V. Voiculescu, Ion

Apetroaie se apleacă, din nou, asupra liricii acestuia, pe care o analizează sistematic, în lumina postumelor recent publicate. Motive, peisaje, lexic, procedee arhitecturale - toate sînt privite cu înțelegerea unui critic matur, detașat de obiectul pasiunii lui, dar hotărît să nu renunțe la a-și pune punctul de vedere propriu, rezultat, totodată, din afinități estetice și nu numai.

În analizele dedicate prozatorilor, Ion Apetroaie contrazice din nou locul comun, precum în studiul despre Brătescu-Voinești, unde se declară inamic al celor care desconsideră scrisul acestui "sentimental de expresie clasică". La Panait Istrati, este luată în considerare paralela viață/scriș ori autentic/narațiune, cu scopul de a stabili mai exact valențele artistice ale povestirii "populare" ori intarsiile de românisme, Cezar Petrescu este văzut prin prisma paginilor de jurnal, care pregătesc abundența ulterioară a scrisului.

Volumul *Portrete și comentarii critice* include între copertile lui mărturia asupra unei capacități analitice de mare finete, dublate de viziunea perspicace a istoricului literar.

1. În cursul acestui an a apărut la Editura Minerva, în seria "Restitutio", lucrarea Zilot Românul (Ștefan Fănuță), *Opere complete*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii și indici de Marcel Dumitru Ciucă. Anul de apariție indicat pe foaia de titlu a cărții este 1996. Autorul ediției este un distins cercetător al Arhivelor Statului din București. În caseta de pe coperta din spate a fiecărei ediții apărute în seria "Restitutio" se menționează faptul că în ea "sînt tipăriți, în ediții științifice, acei scriitori din literatura română, care, fără a fi valori fundamentale, merită a fi cunoscuți pentru aportul lor la dezvoltarea culturii noastre". Acesta este și cazul lui Zilot Românul (1787-1853), un remarcabil cronicar al Țării Românești pentru perioada 1796-1823, în ale cărui scrieri se află și interesante referințe la evenimentele din întreaga istorie a poporului român, precum și autor al unui mare număr de versuri, care în bună parte sînt fragmente epice sau comentarii lirice aflate în cuprinsul cronicilor sale.

Scrierile lui Zilot Românul au fost editate aproape în totalitate de către B.P. Hașdeu, Gr. Tocilescu și Gh. T. Kirileanu, în diferite reviste de specialitate, între anii 1882-1942, pe măsură ce se descopereau noi manuscrise de-ale sale. Istoricii și istoricii literari au avut astfel posibilitatea să aprecieze valoarea documentară și artistică a operei lui. Unii cercetători au încercat între timp să identifice persoana ascunsă sub acest pseudonim. O bună sinteză a datelor istorico-literare și a comentariilor privitoare la opera și persoana lui Zilot Românul, de pînă la publicarea primelor rezultate ale cercetărilor lui M.D. Ciucă, a făcut Algeria Simota, în articolul consacrat acestui scriitor în *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 935-936.

Ediția operelor lui Zilot Românul întocmită de M.D. Ciucă reprezintă o laborioasă teză de doctorat, susținută în septembrie 1993 la Facultatea de Istorie a Universității București. Valoarea deosebită a acestei lucrări constă în faptul că editorul a adunat la un loc toate scrierile cunoscute ale lui Zilot (dintre care cele aflate în diviziunea a VI-a a ediției, *Stihuri și însemnări*, copiate prin grija lui Gr. Tocilescu în actualul ms. 5149 de la Biblioteca Academiei Române, după autografele autorului, astăzi pierdute, erau inedite), stabilind cu grijă textele, după manuscrisele originale aflate la Arhivele Statului din București și la Biblioteca Academiei Române, și adnotându-le, în secțiunea intitulată Note. Variante. Comentarii (p. 281-363), cu bogate și utile informații documentare din diferite surse. În *Studiul introductiv* al ediției (p. V-XCV), M.D. Ciucă a identificat, în sfîrșit, persoana care s-a ascuns sub pseudonimul Zilot Românul, i-a reconstituit biografia, i-a stabilit înrudirile. Acest studiu constituie o importantă contribuție la istoria noastră literară.

Salutînd deci apariția acestei binevenite ediții, un adevărat eveniment editorial, ne vom referi mai întîi la problema controversată a numelui de familie al autorului ascuns sub pseudonimul Zilot Românul, despre care M.D. Ciucă, potrivit opiniei exprimate în anul 1890 de Gr. Tocilescu, crede că a fost Fănuță. Vom face apoi unele scurte comentarii și precizări asupra altor chestiuni și afirmații discutabile din cuprinsul lucrării.

2. Am cunoscut la timp și, firește, am apreciat pozitiv sinteza cercetărilor întreprinse de M.D. Ciucă pentru stabilirea identității lui Zilot Românul, publicată în "Manuscriptum", XI, 1980, nr. 3 (40), p. 167-173, sub titlul *Adevărata identitate a lui Zilot Românul. Confirmarea unei ipoteze de acum 100 de ani*. În articolul *Din nou despre adevărul nume al lui Zilot Românul*, apărut în "Cronica", XVI, 1981, nr. 31, p. 5,7 (care, în mod surprinzător, a scăpat atenției lui M.D. Ciucă), am renunțat la vechea opinie că numele adevărat al lui Zilot Românul ar fi fost Ștefan Moru (sau Mora), pe care am încercat să o consolidăm într-un articol publicat în "Limba română", XVIII, 1969, nr. 4, p. 305-315, considerînd problema identității lui Zilot elucidată de M.D. Ciucă. Nu am putut însă accepta concluzia autorului că numele de familie al lui Zilot Românul ar fi fost Fănuță, deoarece afirmația aceasta, după cum vom arăta mai jos, nu este motivată documentar. Articolul citat din 1981, într-o redacție revizuită, după ce am cunos-

cut și rezumatul tezei de doctorat a lui M.D. Ciucă, a fost inclus în volumul nostru de *Contribuții la istoria literaturii române. Studii și note filologice*, Editura Cronica, Iași, 1997, p. 411-417, sub titlul *Adevărul nume al lui Zilot Românul*, din care preluăm aici unele observații și concluzii.

Din manuscrisele lui Zilot Românul se stia în mod sigur că numele său de botez era Ștefan, iar al tatălui său era, probabil, Ioan. Prin cercetarea unui mare număr de documente aflate la Arhivele Statului din București și a altor surse documentare, M.D. Ciucă a stabilit că acest Ștefan era într-adevăr fiul lui Ioan, fost staroste al negustorilor din București între anii 1790-1796. Prefața sa în versuri la copia *Manualului de legi* al lui Mihail Fotino, făcută de el prin anii 1810-1811, este semnată Ștefan Ioan. În diferite documente de mai tîrziu, semnate de M.D. Ciucă, el apare cu următoarele nume, ranguri sau funcții: într-o chitanță din 1814 este numit *logofătul Ștefanică* (p. LXXV), iar într-o anafora din 1815, *pitarul Ștefan* (p. LXXVI); în catagrafia oficială a boierilor Țării Românești din 1821 este înregistrat, între medelniceri, Ștefan Ioan staroste (p. XXXII); printr-un pitac domnesc din anul 1825, *biv vel medelnicerul Ștefan* este numit într-o funcție publică (p. LXXVII); în 1827, Ștefan Ioan staroste este făcut serdar, din medelnicer (p. XXXII); în catagrafia Bucureștilor din anul 1831 este menționată casa *dumnealui biv vel serdar Fănuță* (p. XXV); tot în 1831, *biv vel sardar Ștefan Ioan* este ales în Sfatul Orășenesc al Bucureștilor, iar în actele acestui sfat este numit atît *sardar Ștefan Ioan* cît

foaia de zestre a fiicei sale Elisaveta, căsătorită în 1853, este semnată Ștefan serdarul, iar în cercetarea Tribunalului Comercial Ilfov privitoare la situația celor două hanuri menționate în foaia de zestre este numit atît dumnealui serdarul Ștefan Ioan cît și dumnealui serdarul Fănuță, în "opisul de zălojiri și secuestre" fiind căutat atît la numele Ștefan Ioan cît și la numele *Fanică Ioan* (p. XC-XCI); în mitrica bisericii Alexe, unde a fost înmormîntat el, la 13 noiembrie 1853, la rubrica "Numele, porecla și meseria mortului" este menționat doar atît: *Serdaru Ștefan* (p. LXXXVI); în răspunsul dat, în anul 1862, de Mitropolia din București *Nataliei Fănuță*, soția răposatului serdar Ștefan Ioan, care ceruse o copie după actul de naștere al fiului ei Atanasie, părintii acestuia sînt menționați astfel, în mitrica bisericii din mahalaua Vergu: *muma Natalia, tata Ștefan Ioan* (p. XCII); actul de căsătorie al lui Atanasie Fănuță menționează faptul că el este fiul *decedatului Ștefan Ioan* și al doamnei *Natalia Fănuță* (p. XCIII).

Avînd în vedere atestările documentare citate mai sus, și altele, M.D. Ciucă conchide: "Dacă nu ar fi fost forma Ștefan Fănuță a numelui său, am fi fost tentați să credem că Fănuță constituie diminutivul lui Ștefan. "forma hipocoristică, familiară" a numelui de botez, așa cum sînt Ștefanică și Fanică, dar prezenta acestei forme, întîlnită și în alte documente decît în cele menționate, înlătură această posibilitate. Înclinăm să-i dăm dreptate lui Tocilescu în afirmația că Fănuță ar fi numele bunicului, pe care cronicarul și l-a luat, cu vremea, drept nume

acesta l-a adoptat drept nume de familie, nu are alt temei documentar și este puțin plauzibilă. Urmasii serdarului Ștefan s-au numit Fănuță, pentru că au adoptat drept nume de familie forma hipocoristică a numelui său, pe care, bineînțeles, nu l-a putut avea și Fănuță sin Ioan staroste. Prețioasele date de arhivă descoperite de M.D. Ciucă de fapt infirmă, nu confirmă cele spuse în 1890 de Gr. Tocilescu. Se vede că nu întîmplător s-a lăsat Tocilescu comunicările respective nepublicate și nu a mai revenit asupra acestor probleme, deși a trăit pînă în anul 1909.

Considerăm deci nejustificată și generatoare de confuzie în istoria literară menționarea pe foaia de titlu a ediției, drept nume de familie pe care l-ar fi avut cronicarul și poetul ascuns sub pseudonimul Zilot Românul, a formei hipocoristice Fănuță a numelui său Ștefan.

3. Din faptul că în pitacul domnesc prin care Grigore Ghica l-a orînduit pe medelnicerul Ștefan, în aprilie 1825, funcționar la Departamentul Epitropiei Obștirilor el este numit *biv vel medelnicer*, M.D. Ciucă conchide că "Ștefan Fănuță intrase în rîndul boierilor «veliti» (=mari), fiind menționat ca *biv vel* (=fost mare) medelnicer" (p. XXXII). Am văzut însă că, mai tîrziu, el este menționat în mai multe acte cu titlul de *biv vel serdar*. După cum se stie, medelnicerul și serdarul erau ranguri ale boierilor de clasa a III-a din arhondologia Țării Românești și a Moldovei. Firește, acest Ștefan nu a fost *vel boier*, deci nu putea fi nici *biv vel*. Încă din secolul al XVIII-lea, calificativul *biv vel* adăugat la titlurile unor boieri își pierduse sensul etimologic cu care era corect folosit în cazul boierilor mari, foști membri ai divanului domnesc, devenind doar un epitet ornant, folosit de obicei cu intenția măgulitoare, în mediile mai puțin instruite, îndeosebi din administrație. De exemplu, într-un *Isvod de banii scutelnicilor pe anul 1827*, publicat de Th. Codrescu în "Uricarul", vol. VII, Iași, 1886, p. 136-170, rangurile celor câteva sute de boieri de toate clasele menționați în el sînt precedate de calificativul *biv vel*.

4. La comentariul editorului privind "Istoria lui Cantemir" citată de câteva ori de Zilot Românul în notele alegoriei *Dăslușire* (p. 332-333), precizăm faptul că o ediție mai veche decît cea din 1825 a traducerii operei lui D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, nu există. Zilot a putut vedea însă manuscrisul original al traducerii, care se afla atunci la mitropolitul Grigore Dascălul al Țării Românești, după cum ne informează prefața ieromonahului Gherontie, tipografur nemțean al ediției din 1825. Traducerea acestei opere a lui Cantemir, după versiunea ei în limba germană, fusese făcută prin grija mitropolitului Veniamin Costache, în anul 1806, de către Ioan Nemîșescu, funcționar la Vistieria Moldovei, cel care a tradus în 1808 *Istoria Dachiei*, după cunoscuta compilație de istorie universală a lui Gebhardi. Trimisă spre publicare la Mănăstirea Neamț, tipărirea ei s-a tot amînat, iar ierodiaconul Grigore, viitorul mitropolit al Țării Românești, pe atunci petrecător în obștea lui Paisie de la Neamț, a luat manuscrisul cu el la București.

5. Alecu Beldiman, primul traducător român al *Odissei* lui Homer, a murit în anul 1826. Marele logofăt Alecu Beldiman, trimis de Mihail Sturza, în februarie 1843, să-l felicite pe Gheorghe Bibescu pentru domnie (p. 331), este, firește, altă persoană.

6. În comentariul privitor la *România* (p. 353-354) a scăpat atenției editorului lucrarea profesorului Vasile Arvinte, *Român, românesc, România. Studiu filologic*, București, 1983, în care autorul explică geneza numelui propriu România prin evoluția semantică firească a termenului comun mai vechi românie.

7. Atribuirea lui Zilot Românul a poeziei "Noroace, fii-mi ajutor să dobîndesc vînatul" (p. 278, 363) este hazardată. Versurile lui Zilot au conținut patriotic și moralizator, iar aceasta are conținut erotic, cum nu mai există alta în întreaga sa operă. S-ar putea ca ea să aparțină lui Nicolae Văcărescu, așa cum s-a mai afirmat.

O ediție îndelung așteptată: ZILOT ROMÂNUL, Opere complete

N.A. URSU

și serdar Fănuță sau serdar Ștefan (p. XXXIV); în catagrafia caselor din vopsea de Negru a Bucureștilor, din anul 1831, în mahalaua Vergu este menționată casa *dumnealui serdar Ștefan*, iar într-o catagrafie a boierilor "caftanlii" (=cu caftane), din același an, este menționat și *Fănuță sin Ioan staroste, sardar* (p. LXXXIV - LXXXV); într-o listă din anul 1832 a boierilor care urmau să primească indemnizații pentru scutelnici, între serdari figurează și *Fănuță sin Ioan staroste* (p. LXXXVIII); într-un raport din 1832 al fraților Arion privitor la zestrele surorii lor Hrisi, fosta soție a serdarului Ștefan, este numit *dumnealui sardar Ștefan Ioan* (p. LXXXIX); într-un stat de salarii pe luna ianuarie 1833 al Tribunalului Poliției Bucureștilor, la rubrica "Numele lefasilor" este trecut *sardar Fănuță, prezident*, iar la rubrica "Iscălituri de primire" a semnat Ștefan serdar, cum semna el în mod obișnuit actele încheiate de Tribunalul Poliției București (p. LXXXI); într-un zapis din 1836 privitor la închinarea unui han al său este numit *dumnealui biv vel serdar Ștefan Ioan* (p. LXXXVI); într-un alt zapis pentru chirie, tot din 1836, este numit *arhon serdar Ștefanică*, iar în dosarul unui proces din 1837 pentru chiria respectivă este numit *serdarul Ștefan Fănuță* (p. LXXXVII); într-un zapis din 1836 privitor la vînzarea unei mosii, sora lui Zmaranda îl numește *dumnealui frati-miu biv vel sardar Ștefan Ioan* (p. LXXXVII); în ofisul domnesc de destituire a sa din funcția de președinte al Tribunalului Poliției București, în anul 1836, este numit *sardarul Fănuță* (p. LXXXII); într-un memoriu din 1837 privitor la pavarea mahalalei Vergu este numit *dumnealui serdarul Ștefanică și dumnealui serdarul Ștefan* (p. LXXXV-LXXXVI); un raport al său din anul 1837 este semnat Ștefan Ioan (p. LXXXI); pe prima filă a unui dosar de judecată pentru o datorie în bani, din anul 1838, este numit *dumnealui biv vel serdar Fănuță* (p. LXXXVIII); o scrisoare autografa sa din anul 1847, adresată domnitorului Gheorghe Bibescu, este semnată *Ștefan Fănuță sardarul*, iar adaosul ei, adresat în 1849 domnitorului Barbu Știrbei, este semnat *Ștefan serdar* (p. LXXXIV);

de familie, patronimic pe care îl vor păstra și urmații săi" (p. XVIII)

Așa cum am observat și în articolul din 1981 citat mai sus, din modul în care semna el, ori se refereau alții la persoana lui, rezultă că Ștefan Ioan staroste, ca și alți boieri mici sau boierasi de atunci, nu avea încă nume de familie. El semna Ștefan sau Ștefan Ioan, cum este adeseori numit și de alții, în diferite acte. Contemporanii îl mai numeau însă și Ștefanică, Fănuță sau Fanică, cu formele hipocoristice ale numelui său Ștefan. Am văzut mai sus că, în anul 1853, funcționarul Tribunalului Comercial Ilfov îl caută în "opisul de zălojiri și secuestre" la numele Ștefan Ioan și Fanică Ioan. Faptul că Fănuță nu era numele lui de familie se vede clar din următorul mod în care este menționat el în unele acte oficiale: Ștefan Ioan staroste și Fănuță sin Ioan staroste. Dacă Fănuță ar fi fost nume de familie, el nu putea fi folosit în aceeași sintagmă denominativă în locul numelui de botez Ștefan. Construcția aceasta denominativă: nume de botez + (sau fără) sin (=fiul lui) + numele de botez al tatălui + profesia (dregătoria, rangul, porecla) tatălui era frecvent folosită atunci ca mijloc de identificare a persoanelor care nu aveau încă stabilit numele de familie.

Singurul loc în care serdarul Ștefan semnează Ștefan Fănuță, fapt care i-a derutat pe Gr. Tocilescu și pe M.D. Ciucă, este scrisoarea sa din anul 1847 adresată domnitorului Gh. Bibescu, care urma să fie prezentată acestuia (sau, mai tîrziu, domnitorului Barbu Știrbei) de către soția serdarului, după decesul lui, pentru a obține eventual ajutorul domnesc în starea materială și familială grea în care o lasă. Avînd în vedere această circumstanță în care a fost redactată scrisoarea, presupunem că aici serdarul a adăugat la numele Ștefan, cu care semna el, forma hipocoristică Fănuță, cu care era în mod obișnuit numit de contemporani, pentru a fi mai ușor recunoscut de domnitor. O explicație similară are, probabil, adăugarea formei hipocoristice Fănuță și în referirile la serdarul Ștefan făcute de alte persoane, în unele acte. Presupunerea că Fănuță era numele bunicului serdarului Ștefan, pe care

Cu privire la extrema dreaptă românească... și la stînga și la dreapta

Sau despre cum se scriu unele cărți/studii de istorie

Ioan CONSTANTINESCU

În ultimii opt ani, au apărut foarte multe, au proliferat chiar exegezele, pseudoexegezele și publicatiile consacrate orientărilor de extremă dreaptă din politica românească a deceniilor al treilea și al patrulea, ca și de la începutul celei de a cincea decade a secolului. Nu lipsesc, desigur, cărțile despre moștenirea acelei drepte în diaspora, sau despre supraviețuirea "codrenismului" și "simismului". Așa se face că avem la dispoziție o bibliografie relativ bogată a temei, unele studii temeinice (cele mai bune dintre ele - scrise și publicate de istorici străini, înaintea de 1989... dar "descoperite" de mulți dintre noi abia acum), precum și altele care notează pe suprafața și așa destul de lunoasă a fenomenului și se străduiesc să creeze impresia cuprinderii și analizei științifice adevărate: există - cum s-ar putea altfel - și sarlatani - se înțelege, dintre cei ce se păcălesc singuri, crezînd că-i insală pe alții - care nu se sfîșesc, abuzînd de istorie, să scrie despre... "70 de ani de legionarism românesc".

1. Stilul nu este omul, ci o "cheie" a lui

Acel "cum" din subtitlul acestor *insemnări de cititor* se referă, deocamdată, mai înții, la suprafața lucrurilor, adică la felul în care studiile științifice de natură celor în discuție se oferă lectorului interesat. Unele dintre ele sînt concepute în grabă, fără perspectivă contextuală, sîngaci: altele, sau tot acelea, par scrise "în fuga calului", cu o indiferență săritoare în ochii față de proprietatea termenilor, redactate neglijent.

Selectăm unul dintre multiplele exemple ce pot fi date din cartea *Radiografia dreptei românești* (Editura FF Press, Buc., 1996), semnată de domnia Gh. Buzatu, Corneliu Ciucan și Cristian Sandache. Chiar pe prima pagină a cărții, citim în *Cuvîntul înainte* iscalit de primul dintre cei trei autori (p. 7): "Volumul de față își propune...". Fraza imediat următoare începe astfel: "Nu ne propunem...". Cea de a treia nu putea să sune decît așa: "Evidentem, așadar, faptul că nu ne-am propus...". Fraza a patra, din același pasaj, după două propoziții, continuă cu: "lucrarea noastră nu-și propune...". Iar a cincea - și aici cititorul ar putea ghici - debutează cu totul... neașteptat: "În ce ne privește ne-am propus...". În loc să continuăm cum... ne-am propus, adică spunînd: "săraca limbă română!" (pardon!), ne întrebăm: nu cumva frecvența verbului "a propune" - de cinci ori în cinci fraze una după alta - (performanță greu de egalat) are totuși un înțeles? Privind mai bine frazele din care am citat și observăm că cele două forme afirmative ale verbului au fost așezate, cu multă înzeștrare stilistică, în așa fel, încît ele încadrează perfect cele trei forme negative ale lui. Iar una dintre ele pare să fie "cheia" înțelegerei întregului volum: "ea (cartea, n.n.) nu-și propune nici reabilitarea, după cum nici discreditarea Mîșcării Legionare...".

Dincolo de faptul că o autentică cercetare științifică si-ar putea propune reabilitarea unei mari personalități sau a unui eveniment/fapt istoric numai în cazul unor interpretări nefondate sau abuzive, dar n-ar putea avea ca intenție "discreditarea" lor, se ridică alte întrebări. De ce si-or fi propus atât de mult și de atîtea ori autorii acestei cărți? Nu există oare și riscul ca propunîndu-ți atîtea, sau... nepropunîndu-și - adică făcînd așa de multe promisiuni cititorului - să realizezi mai puțin?

Pe de altă parte, cum ar mai putea fi ML discreditată astăzi, de vreme ce ea a fost, în epocă și după aceea, atât de frecvent, pe drept sau pe nedrept, discreditată și, mai ales, atât timp cât, prin cei mai importanți lideri ai ei și prin cele mai reprezentative publicații, s-a discreditat ea însăși (vorba poetului: "nu de multe ori, dar cam des" și chiar cu un anumit "masochism" politic), încă de la înființare, dar, cu deosebire, după aceea?

Reabilitată a fost, de asemenea, sau s-a încercat să fie - și asta - mereu mai evident în ultimii ani. "Congresul" Mîșcării, ce a avut loc la Iași (24 iunie 1997), a fost punctul culminant, de pînă acum, al acțiunii nostalgice și al "voinei de viitor" ale vechilor, noi-vechilor adepți și simpatizanți ai lui Corneliu Zelea Codreanu. Atmosfera lui a fost, într-un fel pregătită și de apariția cărții la care ne referim, mai ales că în numărul "inversat" unic al publicației "Eihos românesc", Iași, 24 iunie 1997 (titlu abuziv, dacă nu chiar insultător la adresa specificului nostru național) a fost *rerepublicat*, cu eliminarea unor pasaje și altfel intitulat (*Mîșcarea Legionară în fața istoriei și istoricilor*) studiul domnului Gh. Buzatu (*Mîșcarea Legionară: istorie și istoriografie*) din *Radiografia...* (p. 165-218).

Din sfera ei tematică, această carte este una dintre cărțile cele mai discutabile apărute în ultimii ani, iar faptul se face evident încă din titlu. Domnul Gh. Buzatu semnează, cum deja afirmam, un *cuvînt înainte* unde scrie: "Volumul de față își propune (...) să stăruie asupra Dreptei românești, în speța asupra Mîșcării Legionare". Să-i spunem reputatului istoric ceea ce știe toată lumea și, în primul rînd, domnia sa? Titlul cărții generalizează și, totodată, ignoră existența altor tendințe politice de dreapta, nu toate extremiste. În același timp însă, el caracterizează/numește Legiunea cu o... dulceață nu tocmai științifică (era să spunem... "radiografică"): ML a fost una dintre cele mai agresive forme de manifestare a *extremei drepte europene* din epocă. Nu cred că este profitabil să bagatelizăm, chiar prin titlul volumului, ceea ce a fost fascismul românesc la el acasă. Și pentru că tot vorbim despre titlul acestei lucrări, mai adăugăm că termenul "radiografie" este și el folosit în mod impropriu: ML e departe de a fi fost un *corp opac* (de obicei, asemenea corpurilor sînt radiografiate), ci, dimpotrivă, ea s-a dovedit prea "transparentă" în tot ce a făcut. Iar dacă totuși

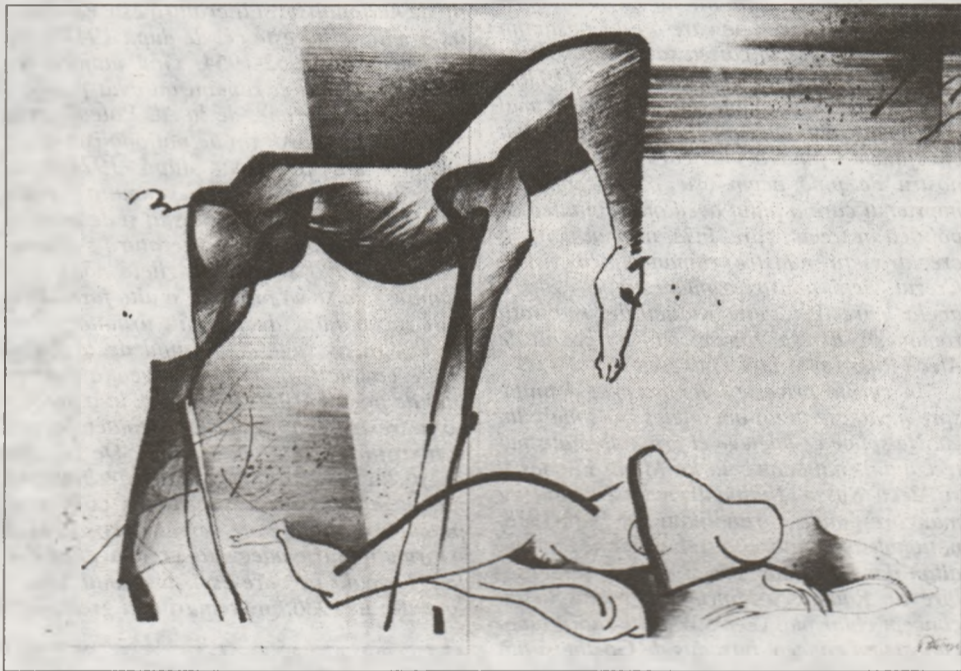
acceptăm că poate fi "fotografiată", chestiunea se complică, întrucît intră în discuție/merită să discutăm, cum vom și face, "fotografia".

Cartea la care ne referim e, încă o dată, discutabilă, și prin perspectiva pe care i-o dă motto-ul - un scurt fragment din *Ultimul dialog* al lui Petre Tutea:

"- Ce înseamnă om de dreapta?
- *Românul absolut*, asta înseamnă" (s.n.)

Se înțelege, bunul filosof nu e răspunzător pentru împrejurarea că autorii acestui volum îl folosesc, și încă într-un fel nu tocmai elegant: pentru că gîndul cititorului poate merge pînă acolo unde, probabil, își dorește și autorii - adică pînă la ultimul raționament: dacă "omul de dreapta" este "românul absolut", CZC, figura centrală a dreptei (extreme) și a cărții domnilor Gh. B., C.C. și Cr.S., ar fi... *românul absolutissim*. Dincolo de faptul că acest concept - "românul absolut" (poate pentru Petre Tutea - o simplă butadă) - este (cu tot respectul pentru filosof) o absurditate, ne întrebăm dacă motto-ul în discuție nu a fost ales cumva pentru a "corespunde" uneia dintre ideile pe care și le însușește unul dintre autorii *Radiografiei...* (Cr.S.), atunci cînd, trimițînd la citiva istorici străini (Veiga, Eisenberg, Todd), acceptă (pentru că nu oferă o altă interpretare, dimpotrivă, o întărește!) supoziția că "aversiunea față de democrație (...) și pluralism" ar fi, în cazul lui Nae Ionescu (implicit și în cazul ML) "o manifestare, în plan ideologic, a unei forme de schizofrenie colectivă - tipică mai ales etniilor cu vîdite înclinații de «dreapta» (p. 268). Generalizînd astfel (ce importanță mai are împrejurarea că, în urma alegerilor din 1937, extrema dreaptă - ML și PNC - au obținut doar aproape 25%), putem lesne să spunem că, începînd cu anul 1945 (cu toate cauzele cunoscute), aceeași etnie a devenit brusă una cu vîdite simpatii... de stînga, mai cu seamă după 1989, de vreme ce, timp de șapte ani, de trei ori la rînd, l-a tot votat - și cu procentele mult mai mari decît 25% - pe același Ion Iliescu, ultimul (să sperăm) proeminent reprezentant al extremei stîngi (1948-1978) și al tulburii stîngi postdecembriste!

Pentru a fi mai expliciti, adăugăm că, în cuprinsul *Radiografiei...*, sînt destule tentative - mai ales ale domnului Cr.S. și C.C. - ce par să ducă/să inducă la/spre ideea că ML merită să fie "schimbarea la față" (pentru a verbaliza sintagma fascistoidă a lui Cioran chiar și așa înșă, ar trebui să ne scuzăm față de înțelesul ei creștin!). Ne vom referi la unele dintre ele. Tresem astfel (dar vom reveni la ea) dincolo de "suprafața" stilistică a *Radiografiei...*, pentru a zăbovi puțin în substanța ei.

2. Ah, cît este totuși de... "democratic" spiritul Legiunii!

Una dintre cele mai hazardate (sau, poate, abile?) asertiuni din cuprinsul *Radiografiei...* îi aparține domnului Cristian Sandache și ea constituie unul dintre argumentele de bază, este, credem, chiar "nucleul" studiului său *Mîșcarea Legionară și doctrina naționalistă*. Înainte de a o cita, nu putem să nu remarcăm faptul că harnicul istoric debutează "în tromba": "Încercarea de a realiza o analiză a raportului dintre Mîșcarea Legionară și coordonatele doctrinei naționaliste trebuie dintr-un început să evite orice *tribulații dogmatice-sentimentale*". Cititorul are dreptate: "tromba" ne împiedică să vedem/înțelegem (deși citatul a fost reprodus cu exactitate de la p. 219); nu e recomandabil, totuși, să ne descurajăm, chiar dacă domnul Cr. S. folosește doi termeni (cei subliniați de noi) cu alte înțelesuri decît ne permit dicționarele și alături, într-un fel derutant, două adjective ("dogmatice-sentimentale", o găselniță, nu?), cu toate că cei mai mulți dintre noi știm, pînă acum, că o cercetare/analiză științifică se întreprinde prin organe care nu prea au de-a face cu "tribulațiile". N-avem însă alegere: trebuie să ne obișnuim cu stilul autorului nostru.

Dar iată asertiunea despre care vorbeam: "Un aspect mult criticat al doctrinei legionare a fost acela al *pretinsului sau (sic!) spirit anti-democratic*, și, de aici, firesc, încadrarea lui (sic!) în *categoria nuanțelor totalitare*. La o lectură superficială a scrierilor esențiale legionare se poate trage concluzia aceasta" (p. 221, s.n.). Întrerupem citatul (observînd, totuși, că istoricul nostru se află, în mod evident, în "trena" lui Nagy-Talavera) numai pentru o pauză respiratorie. Cum am convenit, neavînd altă alegere, trebuie să ne obișnuim cu stilul domnului Cr.S., n-ar trebui să ne formalizăm în fața unei sintagme ca aceasta: "categoria nuanțelor totalitare". Ea ne spune însă ceva despre "metoda"... "radiografică" a istoricului nostru. Ce-o fi însemnînd "nuanță totalitară"? Nouă, "dulce" găselniță, încercăm să răspundem: Legiunea, ca și alte orientări ale extremei drepte românești, merită, desigur (și domnul Cr. S. procedează la fel și într-o altă științifică lucrare a domniei sale - *Doctrina național-creștină*, 1997), să fie tratată cu trei rînduri de mînuși stilistice, mai ales că ea a fost atît de "criticată" (vorba autorului) și, adăugăm noi, atît de nedreptățită de istorie! Ne întrebăm totuși - a fost/este totalitarismul doar o "nuanță" politică, sau o urmă adîncă, o urîță rană în corpul istoriei?

Alteceva însă ne atrage mai înții atenția în citatul de mai sus: domnul Cr. S. ne îndeamnă să trecem la o lectură profundă (așa cum, desigur, a făcut domnia sa!) a *textelor legionare esențiale* (aceasta, ne permitem să observăm, ar fi topica normală în limba noastră!), pentru a descoperi... autenticul lor spirit democratic! Pe istoricul nostru, ca persoană privată, nu-l interesează, poate, opiniile, în această privință, ale unuia dintre marii oameni politici ai epocii, Iuliu Maniu, adversar ideologic al ML, dar martor nepătimas, obiectiv, chiar cu o anumită înclinare de a-l proteja politic pe inculpatul, atunci, CZC. În ziua de 25 mai 1938, în cursul procesului intentat șefului Legiunii, liderul tărănist a declarat: "Garda de Fier este *totalitară, în contra democrației, este pentru un fel de dictatură (...)*. Partidul dlui Codreanu este un partid antisemit (...). Ideea fundamentală a partidului nostru este ideea națională și naționalismul constructiv. Si este de crezînd că Statul este dator să facă tot posibilul ca și poporul român să fie întîrit și ridicat, fără însă a suprima sau a persecuta alte popoare. În afara de aceasta, ne deosebeste *metoda de luptă politică*" (*Procesul lui CZC*, Iași, 1994, p. 247-248, s.n.). Maniu se referă, în propoziția citată anterior, la instrumentele politice predilecte ML: violența, asasinatul politic, ultranaționalismul, supunerea necondiționată a camarazilor față de șeful lor, cultul excesiv al conducătorului etc.

Dacă, deci, persoanei private Cr.S. i-ar fi indiferente opiniile unui om politic precum liderul tărănist, istoricul ar fi trebuit să tină cont de ele. N-o face, în schimb, caută și, inventiv cum este, găsește și ne propune o "explicație" care să ne lumineze în materie de *spirit democratic legionar*. Citînd-o, ne oferim, oricum, o rară satisfacție intelectuală: istoricul nostru, fie că nu se complică deloc cu logica, în fond neglijabilă, a lui *tertium non datur*, fie ne sugerează că, încă pe vremea aceea, exista gluma cu... "democrația". "Codreanu, scrie Cristian Sandache, respinge atît democrația, cît și dictatura, dar prin noțiunea de «democrație» utilizată de el trebuie să înțelegem sensul ajuns deja element peiorativ al unei degenerări a fondului. «Forme fără fond» - ar fi spus Titu Maiorescu, expresie sinonimă în vremea lui Codreanu cu «explozia» unui politicianism acut". (p. 221)

Dincolo de "originala" interpretare/punere în text a cunoscutei teorii maioresciene, ca și de alambicată și bine pusă pe bagatelizare turmură stilistică a frazei - minată, în același timp, de o grasă tautologie ("sensul ajuns deja element peiorativ al unei degenerări a fondului", excelent găsit, nu?), este, încă o dată, limpede că istoricul nostru nu e interesat de replicile date dreptei

analitic și era necesar istoricului pentru a putea afirma ce urmează. Enormitatea "contribuției" lui Cr. S. este dată nu doar de faptul că el pune semnul egalității între totalitarism și atașamentul, fie și "absolut", al unui partid față de monarhie (vai, cît e de "totalitar" partidul lui Aznar din Spania de astăzi, prin apropierea sa de Juan Carlos!), ci și, mai ales, de seninătatea dătătoare de fiori cu care autorul nostru neagă tendințele totalitare ale grupării Goga-Cuza.

Înainte de a motiva aprecierea noastră, nu putem să nu remarcăm "dulceața" stilului: istoricul *dez-miarda* (în înțelesul strict etimologic al cuvîntului) PNC-ul: nici atunci cînd neagă tendințele lui totalitare, Cr.S. nu folosește termenul, ci îl "moaie", punîndu-i în față un "pro".

De *facto*, nu e deloc dificil de a situa goga-cuzismul, ca de altfel și legionarismul, în sfera ideologiei și politicului din deceniile III-IV ale veacului nostru. Se știe (Cr. S. însuși citează texte și pomeneste fapte în acest sens) că A.C. Cuza și Octavian Goga au practicat idei rasiste, xenofobia, antisemitismul violent și au încercat să pună în practică, în perioada scurtei lor guvernări, unele dintre convingerile lor, ca și, în plan extern, alianțele nenormale (atunci) la care visau. Putin-mintitos profesor de științe economice de la Iași (el folosea zvastica, încă în 1922, pe frontispiciul publicației sale "Apărarea națională") făcea apologia "rasei albe - ariene", iar ea, "trebuia să-și păstreze singele curat, neamestecat cu sînge de rasă inferioară. (...) Amestecul de rasă înseamnă decadentă și pieire". În fața unor asemenea texte, elocvente prin ele însele, domnul Cristian Sandache nu are de adăugat decît această "analiză" auriitoare: "Fără a putea fi comparabil cu scenariile naziste, scenariul socio-darwinist" (nouă, fantastică găselniță!) "al lui A.C. Cuza purta mai curînd pecetea unui spirit polemic, cinic, dorind a soca cu orice preț un mediu (cel românesc) cunoscut pentru moderația judecăților sale de valoare" (sic!, p. 21). Cînd ne gîndim la descendența (desigur prea cunoscută istoricului nostru) a unor asemenea judecări, nu putem exclama decît "curat spirit polemic", așa, aproape ca binecunoscutul personaj caragialesc, întrucît despre intenția lui A.C. Cuza de a construi lagăre de concentrare unde ar trebui interzicute nu doar evreii, ci "și creștinii care au batjocorit țara", ne propunem să vorbim la un alt capitol.

În ce-l privește pe Goga, el mergea chiar mai departe decît A.C. Cuza, de pildă atunci cînd, într-un discurs, unde, după ce-și îndemna auditorul: "Duceți-vă în stațiunile balnearie sau climaterice, la restaurantele de noapte, în localurile de joc de cărți și veți vedea o *populație nouă care nu exprimă nici sentimentele, nici singele nostru și care nici antropologic nu are nimic comun cu noi*" (s.n.), adaugă, fără să ezite: "As face lagăre de concentrare pentru aceste elemente periculoase". Pe de altă parte, știm, la fel de bine, că intenția PNC de a modifica prevederile Constituției din 1923 viza și exproprierea străinilor în interesul populației autohtone, izgonirea din țară a evreilor etc. Iar în planul politicii concrete, după venirea la putere a formațiunii Goga-Cuza, s-au intensificat acțiunile punitive ale bandelor de "lăncieri" PNC împotriva evreilor, ei erau mereu mai des agresați, expuși pogromurilor, proprietățile lor devastate: o bună parte din populația iudaică a luat atunci drumul exilului. Chiar și un istoric precum Nagy-Talavera (el nutrește, se pare, simpatii procodreniste), citat, deși nu în textul său, de dl Sandache, recunoștea că "între anii 1935-1937, «lăncierii» Partidului Național Creștin au dublat prin violență și brutalitate actele legionarilor..." (Cr. S., *Doctrina...*, p. 37). Cu toate acestea, concluzia autorului nostru sună "simplu": PNC "nu era un organism protototalitar..." (p. 36!).

Ne gîndim, în acest loc, la faptul că, pentru a-și clarifica ale sale concepte de "democrație", de "totalitarism", sau chiar de... "naționalism", *noului* istoric nu i-ar strica să parcurgă multe pagini pe tema principalelor tendințe ideologice din veacul nostru ale unor gînditori care nu s-au lepădat de luminism, ca H.S. Chamberlain, ca (în bună parte) Nietzsche, ca Heidegger și numeroși alții. Am în vedere, în primul rînd, oameni de primă mîrie ca Arnold Toynbee, Karl R. Popper sau Theodor W. Adorno, dar și personalități de rangul al treilea, cum ar fi Mihai Ralea, sau Armin Heinen, cunoscut istoric al fenomenului totalitar european. Eseiul și filosoful român scria, încă în epocă, într-un articol despre doctrina dreptei, între altele: "Către cine credeți că se îndreaptă admirația naționalistilor români de dincoace de Prut și, în special, a domnului A.C. Cuza? Evident, către trădătorul și prigonitorul de români din acea vreme, P. Crusevan și tovarășul său Purîșchevici, numai fiindcă aceștia erau antisemiți, reacționari și naționaliști. (...) A fost o vreme cînd domnul A.C. Cuza, entuziasmat de sovînismul unguresc, proslăvea Budapesta și a vrut să meargă acolo la un congres (încă nu știm dacă n-a fost), ca delegat român, întocmai ca azi delegația română la congresul hitlerist de la Nürnberg" (*loc. cit.*, p. 299). Constatăm totodată că nici opiniile unor cercetători obiectivi ai fenomenului nu tulbură convingerile domnului Sandache despre "spiritul democratic" și "netotalitarismul" Legiunii. Cu doar cîteva pagini înainte de pasajul din "studiu" său citat de noi mai sus, mentorul *noului* istoric, domnul Gh. Buzatu, citează din cartea lui Armin Heinen (*Die Legion... Ein Beitrag zum Problem des internationalen Faschismus*, München, 1986, p. 461): "În epoca interbelică, dintre toate mîșcările (partidele), numai Legiunea poate fi considerată drept fascistă (...). Numai Garda de Fier a avut despre omul nou un concept comparabil cu al fascismului, numai ea a urmărit o mobilizare a maselor și s-a făcut cunoscută, în vorbe și în fapte, prin folosirea fortei ca instrument al politicii" (*Radiografia...*, p. 209-210). Dacă ar fi să gîndim în "spiritul" domnului Sandache, n-ar trebui să ne întrebăm: nu cumva Armin Heinen (a căruia carte a fost considerată "cea mai solidă cercetare străină", noi am spune chiar - cea mai temeinică în general - "asupra Mîșcării Legionare") a citit superficial "scrierile esențiale legionare"? Au procedat la fel, poate, și colegii-istorici ieșeni ai lui Cr. S., domnii Em. Bold și I. Ciuperca, cei care, în cuprînzătorul lor studiu *Ascensiunea nazismului* ("Junimea", 1995), la p. 70, scriu că "Primo Rivera și Corneliu Zelea Codreanu aveau sub 30 de ani, cînd au fost recunoscuți ca lideri fasciști"? Cu precizarea că unele considerații ale lui Heinen și Bold/Ciuperca sînt valabile și pentru A.C. Cuza ("L.A.N.C., organizație de tip fascist", *Ascensiunea...*, p. 71, scriu întrebătorilor ar trebui, deocamdată, să se încheie aici, de vreme ce domnul Buzatu însuși, prefăcînd lucrarea lui Cr. S. (*Doctrina...*) scrie, în *Argument* (p. 5-6): "doctrina național-creștină nu poate fi, în nici un fel, nu numai identificată, dar nici măcar confundată cu rasismul național-socialist «la modă» prin anii '30 ori alăturată curentelor xenofobe propriu-zise" (!). Povestea, totuși, continuă. (Va urma)

Vineri, 12 decembrie 1997, a avut loc inaugurarea unei serii de dezbateri culturale sub titlul generic "Serile seminarului de literatură comparată Al. Dima". "Vina" aparține membrilor grupei de studii aprofundate de la Literatura comparată și profesorului Ioan Constantinescu. Această primă întâlnire, pe o temă de maximă actualitate, Literatură și Nationalism, l-a avut ca invitat special pe poetul și filosoful Mihai Ursachi, moderatorii fiind Emil Munteanu și Mihaela Turcașiu Ionicescu.

Prezentăm mai jos în cvasi-totalitatea sa, discursul domnului Mihai Ursachi, ce a constituit punctul de plecare pentru discuțiile ulterioare.

Doamnelor și domnilor, întâlnirea noastră din această seară nu are, de fapt, ca obiect o conferință, ci, mai degrabă, o dezbateri. Pe o temă ca Literatură și Nationalism nu se poate conferința, se poate numai discuta și mă tem că se poate discuta la infinit. Noi n-o să ne prelungim până la infinit, dar nici nu sîntem afit de optimist, încît să-mi fac iluzia că astăzi, sau într-un viitor apropiat, vom putea ajunge la un rezultat realment concret.

Desigur, acum, o astfel de temă practic imposibilă este, de fapt, necesară și cu cît este mai spinoasă și mai fără speranță, cel puțin în aparență, cu afit este mai incitantă, pentru că asistăm, de fapt participăm chiar, la două procese care par a fi diametral opuse.

Cu o forță de nestăvilit, mai puternică decît migrația popoarelor către Europa de Vest, civilizația euro-americană tinde a se globaliza. SUA - o experiență cu totul unică în istoria umanității - este luată ca model pentru o viitoare Europă unită, poate în viitor Statele Unite ale Europei. Perspectivele unei Europe unite au fost puse imediat după al Doilea Război Mondial, prin marea reconciliere franco-germană.

Spuneam deci, că o Europă unită pe cît pare de imposibilă, pe-afit pare de posibilă, iar pentru unii ca noi, chiar dezirabilă. Această posibilă și încă nerealizabilă Europă unită exercită, la rîndul ei, o remarcabilă forță de atracție asupra țărilor central și est-europene recent emancipate de sub diferite dictaturi care, inițial, au avut un caracter internaționalist comunist; comuniștii, prin definiție, au fost și sînt internaționaliști - formula proletari din toate țările uniți-vă - spune totul. Proletarii nu cunosc termenii națiune și nationalism, ei știu numai de clasă: proletar francez, englez, german, american - în cazul în care mai există așa ceva la ora actuală. Dictaturile pe care le-am suportat în zona centrală și est-europeană, ca și în Rusia, au fost în esență, internaționaliste pentru că s-au autodefinit comuniste și și trăgeau esența ideologică din Manifestul Partidului Comunist, din doctrina marxist-leninistă.

Cert este că țările care au suportat un timp afit de îndelungat asemenea dictaturi, se simt cele mai atrase de Europa unită, de Piața Comună, de Uniunea Europeană, de Pactul Nord-Atlantic. Este și cazul nostru, care abia așteptăm să năvălim și ne-am propus ca ideal național să intrăm în U.E., să ne integrăm în NATO, deci în structurile supra-naționale. Acest lucru înseamnă că abia am scăpat de un internaționalism și ne aruncăm în brațele unui alt tip de internaționalism. Dar nu numai în țările central și est-europene se face simțită această tentativă supra-națională. Și dincolo de ceea ce numim Europa Răsăriteană se vede aceeași tendință de federalizare; ei au format acolo, în Extremul Orient european, am putea spune în European Far East, CSI-ul.

Toate aceste impulsuri supra-naționale manifestate cu mai multă sau mai puțină energie și convingere și cu rezultate practice mai mult sau mai puțin vizibile sînt efectele globalizante ale civilizației euro-americe în care trăim. Iată, pînă și un teritoriu care pînă nu demult a fost una dintre provinciile istorice ale României, a devenit dintr-o Republică Socialistă Sovietică, o republică independentă a CSI, pe de o parte. Pe de altă parte, CSI este o succesoare a URSS. Deci, Republica Moldova face parte din CSI; pe de altă parte nu-și ascunde deloc aspirația de a face parte și din Comunitatea Europeană. În orice caz, dorința Republicii Moldova de a se alătura structurilor europene este de asemenea pronunțată și se fac eforturi masive la Chișinău în acest sens, dar refuză, pe de altă parte, să se integreze unei țări ca România, unei entități statale situate mai la vest de Prut. Ar vrea să treacă peste Prut și peste Dunăre și, dacă s-ar putea, și peste Rin, să se integreze dintr-o dată în Germania.

Acum, considerînd că nimeni nu va lua în mod dramatic aceste observații în legătură cu frații noștri de peste Prut, trebuie să arătăm că civilizația euro-americană despre care vorbesc se caracterizează de fapt printr-un

euro-centrism, civilizația americană provenind în mod tradițional din Europa de Vest. Eurocentrismul este o chestiune foarte serioasă pe planetă și o cauză de noi fricțiuni inter-culturale. În multe medii academice din SUA euro-centrismul este detestat ca un fel de supra-nationalism. În ce mă privește, nu pot admite că filosofia greacă, să spunem, poate fi comparată cu vrăjile nu știu cărui saman al nu știu cărui trib din Asia Centrală și că, de dragul egalității între oameni, să ne ocupăm, la universitate, de exemplu, de șamanul cutare din Siberia așa cum ne ocupăm de Kant.

Acestui euro-centrism și acestei tendințe globalizante a civilizației noastre li se opun tendințe contrare pe care le putem numi localism, regionalism, pluriculturalism și, în cele din urmă, naționalism. Prin urmare, cred că putem găsi doi termeni opuși: naționalism și globalism.

Revenind la tema noastră, dacă stim întrucîtva ce înseamnă literatura, asupra termenului de naționalism e greu de căzut de acord. Definițiile din dicționare nu ne pot mulțumi. În Larousse, de exemplu, se dă următoarea definiție: 1) "Doctrina ce se bazează pe exaltarea ideii de patrie sau de națiune." 2) "Mișcarea politică a celor care au conștiința de a forma o comunitate națională prin limbă, cultură etc., ceea ce îi uneste." Într-o enciclopedie americană am găsit o definiție mai cuprinzătoare: 1) "Spirit național sau aspirație națională." 2) "Devoțiune pentru interesele proprii națiuni." 3) "Dorința de progres sau independență națională." 4) "Politica de a afirma interesele proprii națiuni, văzute ca diferite de interesele altor națiuni, ori de interesele comune ale tuturor națiunilor." 5) "Idiom sau trăsătură caracteristică unei națiuni."

În ceea ce privește naționalismul românesc, există multe definiții, dar eu m-am oprit asupra uneia, aceea pe care o dă Constantin Rădulescu-Motru în cartea sa **Românismul - catehismul unei noi spiritualități** (1936): "Cu noua spiritualitate europeană nu mai corespunde naționalismul pe care l-am urmat cu sfîntenie pînă acum, căci naționalismul nostru de pînă acum este o concepție de împrumut care a putut avea oportunitatea sa politică în trecut, care, însă, nu mai poate fi crezul vieții noastre românești în viitor. Crezul vieții noastre românești pe viitor e acela care iese din rădăcinile realității românești. El este românismul întrevăzut de Alecu Russo și Mihail Eminescu".

În ce mă privește, ofer această definiție spre meditație. Eu n-am înțeles prea mult din ea. Ne spune ce înțelege el prin naționalismul trecutului: naționalismul lui Mihail Eminescu și Alecu Russo. Naționalismul trecutului nu mai corespunde spiritualității din 1936-1938, naționalismul viitorului trebuie să fie cu totul altul, dar nu spune care și cum. Spre deosebire de Rădulescu-Motru, am rămas la un concept chiar mai vechi: Weltliteratur, binecunoscutul concept introdus de Goethe și afit de plăcut și des citat de regretatul nostru profesor Al. Dima. Dar cînd spun cuvîntul Weltliteratur, mă uit în bibliotecă la literatura germană: colecția clasică a literaturii germane se numește Deutsche National Litteratur. Văd de o parte conceptul de Weltliteratur, dar toată literatura germană este literatura națională germană. Weltliteratur nu este un concept așa de îndeminos cum pare la prima vedere, ba chiar dimpotrivă. Poate există o literatură universală? În ce limbă s-ar scrie ea? În esperanto? În viitoarea "lingua franca"? Nu există, de fapt, decît literatură: engleză, română, germană etc. În mod evident, acestea, fiind literaturi naționale, au de-a face cu națiunea, în ultimă instanță, cu naționalismul.

Am văzut că Rădulescu-Motru, în bună tradiție junimistă, îl amintea, în afară de Russo, pe Mihail Eminescu. Știm cu toții că la baza doctrinei naționaliste stau articolele teoretice ale lui Mihail Eminescu și mult citată și cîntată poezie "Doină". În ceea ce mă privește, consider că "Doină" este una din poeziile mai slabe ale lui Eminescu.

Încă o dată, ce ar putea fi astăzi naționalismul? Nu prea înțeleg și nu pot da un răspuns la această întrebare. Cînd am revenit din SUA, am venit cu sloganul "think globally, act locally" - gîndește global, acționează local. Dar acest slogan, ca orice șmecherie americană, poate fi mai perfid decît pare la prima vedere. El reunește cele două concepte pe care le-am propus la începutul vorbirii mele: globalismul și localismul, dacă prin localism putem să înțelegem și naționalism.

Nu există, prin urmare o literatură universală și nici o limbă universală. Nu ne rămîne decît să ne punem în continuare întrebări: ne îndreptăm într-adevăr spre o Europă unită, sau către o Europă a națiunilor? Cum ar

putea fi o astfel de Europă a națiunilor? Să păstrăm granițele? Să nu le păstrăm? Să avem o monedă comună, sau să păstrăm marca germană, francul francez etc.? Ce s-ar putea înfîmpla dacă am avea o Europă comună, ce s-ar mai înfîmpla atunci cu naționalismul sîrbesc, să zicem? Cum s-ar împăca el cu un naționalism german, francez, care sînt foarte severe și de-a lungul istoriei au dat mostre bine cunoscute, căci să nu ne facem iluzii că va dispărea vreodată naționalismul francez sau german? Ce ne vom face cu naționalismul românesc în versiunea C.V. Tudor, care de asemenea face joncțiunea între literatură și naționalism? El este împotriva intrării noastre în Europa.

Iată cîteva chestiuni la care nu am soluții. Să încercăm în seara asta să proiectăm cîteva soluții. În ce mă privește, singurul lucru pe care, atunci cînd vine vorba de naționalism și literatură, îl pot afirma cu certitudine este că abhor naționalismul și ador literatura.

Din partea numerosului auditoriu s-au remarcat cîteva intervenții pe care găsim de cuviință să le prezentăm, desigur, în esența lor, dar în termenii celor ce au vorbit.

Prima intervenție i-a aparținut d-lui Lucian Vasiliu, directorul Muzeului Literaturii Române, care, pornind de la cele enunțate mai sus de dl. Mihai Ursachi, a sugerat restrîngerea discuției la literatura actuală și la naționalismul zilelor noastre. Dl. Lucian Vasiliu și-a motivat propunerea prin faptul că fiecare perioadă istorică cunoaște un anumit tip de naționalism, incomparabil în structura lui cu cel al altor perioade.

Aș propune să limităm dialogul nostru pe tema **Literatură și Naționalism** la literatura română și mai precis la literatura română actuală, căci altfel ar trebui să o luăm pe segmente: literatură și naționalism în vremea cronicarilor, literatură și naționalism în vremea Școlii Ardelene, literatură și naționalism în vremea în care Kogălniceanu scria "Introducțiunea" Daciei Literare... Alt tip de naționalism și literatură este cel numit interbelic, altul este cel de după 1947 pînă, să zicem, în 1962-1964, cînd majoritatea deținuților politici români au avut posibilitatea să se exprime, de la Al. Paleologu la Mihai Ursachi. Alt tip de naționalism și literatură s-a practicat după 1974 cînd presedintele României cumula toate funcțiile: și de partid și de stat și de armată. Alt tip de naționalism și literatură s-a practicat din 1990 și pînă în zilele noastre și bănuiesc că se va practica și altă formulă în anii începutului de mileniu următor. Prin urmare, v-aș sugera, pornind de la foarte multe conotații pe care intervenția prezentată de poetul Mihai Ursachi ni le-a propus, să ne restrîngem la varianta contemporană a literaturii și naționalismului. De ce spun acest lucru? Problema este fierbinte nu numai în Albania și Macedonia, ci în toate punctele cardinale ale Terrei și aș reveni cu o formulă foarte adecvată, cred, acestui dialog, formulă pe care eseistul Mihai Sora a lansat-o în 1986, în vremuri mai grele, într-

o prelecțiune incendiară cu titlul "Unitate în pluralitate" la Junimea lui Maioreșcu de la Casa Pogor. Pare o prelecțiune cosmopolitistă, de globalizare, de adecvare la o mișcare a gîndirii europene. Parafrazîndu-l pe domnul Mihai Sora, putem spune următorul lucru: sîntem în Iasi; a fi un bun locuitor al cartierului Tătărași înseamnă a fi un bun tătărașean, a fi un bun tătărașean înseamnă a fi un bun ieșean, a fi un bun ieșean înseamnă a fi un bun moldovean, a fi un bun moldovean înseamnă a fi un bun român, a fi un bun român înseamnă a fi un bun european și, a fi un bun european înseamnă a fi un om universal. Și în această formulă mai ludică domnul Mihai Sora ne-a convins pe toți că nu avem soluție la această temă foarte incitantă care denumeste relația naționalism literatură.

În calitate de moderator, domnul Emil Munteanu a insistat asupra includerii în această dezbateri și a naționalismului interbelic.

Ar trebui să ne oprim și la naționalismul interbelic și vom avea în vedere naționalismul pe care l-au practicat un Noica, un Eliade, un Cioran sau un Vulcanescu, și, să nu uităm că el a plecat totuși de la Eminescu, iar Eminescu este considerat de neolegionari un precursor al naționalismului organic românesc. Deci am pleca în dezbateri noastre de la două puncte de vedere: cel propus de Roland Barthes, care afirma că literatura nu depinde de persoana civilă, deci nu depinde de angajamentul politic al acesteia și nici măcar de conținutul doctrinar și nu ne interesează opiniile politice ale operei, și un altul, al lui Adorno, care spunea că neadevărul politic mînjește forma estetică, sau raul poetic devine rău artistic.

Istoricul Emilian Bold s-a exprimat în domeniul politicului, mai ales în privind definiției date de Rădulescu-Motru naționalismului, precizînd că naționalismul a fost acceptabil înainte de 1918 și că între 1936-1938 este unul important din Germania fascistă. De asemenea, el a considerat că putem vorbi despre un comunism naționalist sau despre un național-comunist, la fel cum a existat și un național-socialism. În final, istoricul Emilian Bold și-a exprimat părerea că, desi democrația oferă oricui dreptul de a se manifesta cum dorește, existența unor nuclee naționaliste nu e necesară în contextul românesc și internațional și nu folosește democrației. În orice caz, trebuie făcută o distincție clară între naționalismul soviet și patriotism - iubirea de țară și de popor.

Politologul Lucian Dîrdală, vorbind despre diferitele definiții date naționalismului a arătat că există și la americani și la francezi forme de naționalism, fie de stînga, fie de dreapta. În sprijinul afirmațiilor sale, Lucian Dîrdală a citat un fulminant articol din 1994 al fostului ministru francez al Apărării, J.P. Chevenement, un socialist care a părăsit ulterior partidul socialist tocmai datorită atitudinii

Regele Mihai I și... Ion Iliescu

Ioan CONSTANTINESCU

Am mai scris, în trecut, despre această temă: atunci îi sugeram șefului PDSR să nu-l urască pe rege, întrucît, implicit, ne urăște și pe noi, ceilalți români, indiferent dacă sîntem monarhiști sau nu. Regele Mihai I, ca fost șef al statului, rămîne o autoritate morală, și nu numai, oricît ar protesta dl. I.I. Iliescu. Si El reprezintă încă acea epocă din istoria României în care demnitatea omului nu era călcată în picioare ca pe vremea regimului comunist pe care l-a slujit domnul Iliescu peste patruzeci de ani.

Atitudinea din ultimul timp a zglobiului senator PDSR, violentă în termeni și în ton, față de Regele Mihai, este o evidentă dovadă că ura nu se dezvăță. Cum s-ar fi putut altfel în cazul său?: comunismul a propagat, a practicat ura, violența politică și disprețul față de om. A te dezvăță de ceva, înseamnă, în același timp, a învăța/a pricepe altceva. Domnul Iliescu nu prea pricepe nici că nu mai este presedinte al țării și se erijează în cel mai vajnic apărător al Constituției pe care ar fi încălcat-o "grosolan" Regele, cu ocazia declarației publice din ziua de 30 decembrie 1997. Ce a afirmat atunci fostul suveran? În fond, un om în vîrstă de 76 de ani, la o tristă aniversare (nu doar pentru el, ci și pentru țară) - abdicarea forțată sub amenințarea armelor comuniste - și-a făcut public testamentul, în calitate de fost șef al statului. El a avut în

vedere faptul că tradiția istorică a românilor, nu a fost una republicană, ci una monarhică. Știm bine că prima noastră republică a fost una impusă cu tancurile și că ea nu a reușit să se normalizeze niciodată: confiscată, mai întîi, de ruși, ea a fost apoi... reconfiscată de Ceaușescu. El n-a făcut-o însă singur, a făcut-o multă vreme și în compania fidelă a lui I.I. Iliescu.

Cum a încălcat Regele Constituția? A afirmat că respectă actuala ordine politică, nu a solicitat propriile sale domenii, nici măcar una dintre fostele sale resedinte, cea construită din banii familiei sale.

În loc să-... multumească regelui, întrucît și-a construit glorioasa-i carieră politică în urma alungării monarhului, în loc să-i ceară scuze lui Mihai I - în calitate sa de ultim proeminent reprezentant, cu funcții încă în viața publică de azi, al regimului comunist -, pentru tratamentul la care l-au supus tovarășii săi ruși și români, I.I. Iliescu l-a insultat pe fostul suveran, în același limbaj al urii de care nu se poate lepăda: "încălcare grosolană", "lacheii noii puteri", "anumite forte" etc.

Puteți fi liniștit, domnule Iliescu - poate astfel veți avea un comportament mai... constituțional, și față de noi, și față de Regele Mihai I, compatriotul nostru: El nu ne poate "fura" republica, nici n-o poate confiscă - o știe mai bine decît dumneavoastră. Republica ne-a fost furată de comunisti și, în parte confiscată de dumneavoastră: ați candidat de trei ori la presedinție și n-ați fost chiar străin cu totul de a deveni un presedinte... monarhic. Oricum, agitația antiregală, la care se adaugă o alta - agitația împotriva actualului regim - ar trebui: ori să ne îngrijoreze, ori să ne facă limpede faptul că I.I. Iliescu este încă un politician adolescentin.

dinii prea federaliste a acestuia. În acest articol, el ridică următoarea problemă: dacă Franța trebuie să se teamă de o federalizare a Europei și de ce Germania nu are motive să se teamă. Și răspunsul: Germania nu se teme de federalizare pentru că națiunea germană e clădită pe "Volk", pe sînge, în timp ce națiunea franceză e rezultatul unui act de voință politică, e o comunitate politică.

Un alt exemplu legat de integrarea europeană îl oferă Germania. E vorba despre contestația introdusă la Tribunalul Constituțional German împotriva Tratatului de la Maastricht. Ciudat, pentru că Germania, motorul integrării europene, ar fi ultimul stat de la care ne-am aștepta la probleme privind unificarea. Nu a fost vorba despre o opoziție populară, ci contestația a fost introdusă de opoziția de stînga, ecologistă și social-democrată. Se cunoaște că legea penalitară germană are niște prevederi extraordinar de dure în ceea ce privește democrația. Argumentul contestatarilor a fost că nu există un demos european. Deci Germania nu poate adera la structurile europene, pentru că acestea nu sînt democratice în sensul strict al cuvîntului. De aici s-a ajuns la definirea națiunii. Cei care au introdus contestația au mers pe ideea națiunii ca o comunitate etno-psiho-istorico-culturală, în timp ce toată mișcarea de integrare europeană se bazează pe națiune ca o comunitate politică.

În acest sens, politologul Lucian Dîrdală se întreabă în ce măsură noi, românii, cînd vorbim de nationalism românesc, definim națiunea, pentru că e dreptul nostru să o definim. Și dacă nu este un concept la care știința "să ne dea peste mină" înseamnă că avem dreptul să o definim cum vrem. În al doilea rînd, se pune întrebarea dacă intrăm în sfera relațiilor nationalism-literatură, deci literatura ca mijloc de propagare-perpetuare a miturilor naționale: discursul fondator, discursul despre identitate, în ce măsură literatura marsează către această dimensiune, sau în ce măsură poate fi indusă în eroare.

Din păcate, ambele întrebări au rămas fără răspuns; totuși, Mihai Ursachi revine cu o nouă definiție a națiunii. Aceasta e văzută ca o persoană juridică, formată din ansamblul indivizilor aflați sub jurisdicția aceleiași constitutii, persoană juridică distinctă de a fiecăreia dintre ei (persoanele care o compun) și titulară a suveranității de stat.

Cel care a pus capăt "abaterii de la temă" (încercărilor de a defini nationalismul și națiunea) și a readus discuția pe terenul relațiilor dintre literatură și nationalism, a fost profesorul Leonida Maniu. Domnia sa a readus în discuție elementul național ca factor esențial, ca punct de plecare.

O cultură nu poate fi imaginată fără elementul național. În lipsa lui, cultura ar fi aidoma unei mitologii fără deosebirile aduse de geografie, climă, istorie, o mitologie în care toți zeii și zeitele ar semăna unii cu alții. Asadar, acest element național este absolut necesar, este un factor de existență. O exagerare a acestui element duce la nationalism. O negare a lui duce la internaționalisme de tot felul, de la cel proletar pînă la organizațiile supra-statale. Desigur, nationalismul poate fi privit din perspectiva națională, din punct de vedere politic. Dar în discuția noastră interesează esteticul, mai precis relația dintre estetic și nationalism. Nu interesează definițiile date nationalismului (idee politică, aspirație, malformație, deviere pozitivă sau negativă). Dacă nationalismul naște opere de artă "trebuie să ne plecăm în fața lui". Exemple în sprijinul acestei idei vin de la Mihai Eminescu, în special "Doina", toată poezia lui Octavian Goga sau "Cîntarea României" a lui Alecu Russo.

În același timp, situîndu-se pe o poziție opusă față de Mihai Ursachi, Leonida Maniu consideră nationalismul ca aparținînd sferei relativului, în timp ce estetica aparține sferei absolutului, făcînd și deosebirea între a plăcea și realitatea artistică: "nu tot ce place e frumos".

Aserțiunea domnului Leonida Maniu în privința valorii estetice a poeziei lui Goga a fost întreruptă, într-o manieră ce nu a lăsat loc continuării discuției, de scriitorul Mihai Grădinaru: "poezia lui Goga e foarte proastă. Dacă nu ați aflat pînă acum, trebuie să știți: e execrabila de sus pînă jos".

Pe aceeași linie cu profesorul Maniu, Lucian Vasiliu dă exemplul lui Sapho care și-a salvat discursul poetic prin estetică, al lui Emily Dickinson ce a scris în America interbelică poezie de foarte bună calitate; este și cazul romanticilor germani ce au scris o foarte bună poezie, indiferent de formele nationalismului sau internaționalismului, masoneriei sau cosmopolitismului de care au fost contaminati conjunctural.

În problema specificului național revine Mihai Grădinaru, care afirmă că, în perioada interbelică se putea discuta despre specificul nostru național "de pe margine sau din interior".

Puteai fi spectator care comentează notele caracteristice ale poporului român sau puteai fi protagonist ce afirmă această esență printr-un act creator. În literatura noastră, cei care au scos aceste caracteristici la lumină, într-o manifestare esențială a propriului din care fînta noastră germinează, s-au dovedit a fi artiștii, în special poeții. Filosofii epocii au avut o contribuție cu mult mai modestă, remarcîndu-se totuși prin pozițiile extreme pe care le ocupau, Cioran la polul negativ al eșichierului critic și M. Vulcănescu la cel pozitiv. Aceștia doi rezumă și încheie gingantomahia interbelică privind specificul național românesc. A urmat noaptea comunistă, cu alinierea gînditorilor la dogma marxismului. Chiar și teologii, deși numărau printre ei fînte puternice cum ar fi Dumitru Stăniloae, au rămas, prin natura poziției lor dogmatice, cel mai puțin fertili.

În opinia lui Mihai Grădinaru, creativitatea nu face casă bună nici cu dogma, nici cu exclusivismul sectar care este împins uneori pînă la intoleranță și fanatism. În ceea ce privește oamenii de știință, lor le-a revenit rolul de spectatori, în ciuda pretensei omni-sciente, relevînd prin inaderența la subiect, faptul că disputa se află în afara cîmpului lor tematic. O altă constatare este aceea că identitatea noastră națională implică mai mult decît un specific, anume chiar un profetism, un mesianism românesc. Acest fapt "bizar" nu a cunoscut la timpul său (Cioran) dezvoltările necesare.

Ideea a fost continuată de G. Ceausu, care a refuzat modelul lui C. Rădulescu-Motru, cel ce mergea pe o idee de psihologie experimentală și a vehiculat termeni de tipul "sufletul neamului românesc", idee ce nu mai este practică. G. Ceausu consideră nationalismul românesc unul de tip autocratic, opus celui democratic, de tip american, unde sînt, totuși, exemple de mindrie națională exacerbată. Datorită legăturii cu factorul național, democrația e condamnată să fie destul originală (stilul de viață american diferă foarte mult de democrația germană sau franceză).

Revenind la afirmația că poezia lui Goga este inestetică, profesorul Pavel Florea l-a adus în discuție pe Maiorescu, cel care a exclus din poezie patriotismul ad hoc, dar care și-a revizuit conceptul despre moralitatea literaturii în fața poeziei lui Goga.

La rîndul său, profesorul Gh. Macarie a cerut o reîntoarcere la literatură, luînd în considerare dificultatea definirii conceptului de nationalism.

Dacă conceptul e un nisip mișcător, nationalismul e o realitate, o permanență în spiritualitatea omenirii. Sigur, ideal ar fi să ne menținem în limitele rațiunii și să luptăm împotriva extremismului, indiferent cît de seducător și de adecvat ne-ar părea la un moment dat. Practic, nationalismul nu se poate neglija, și e sigur că nu poate exista o cultură în afara acestui spirit național, chiar dacă poate exista o civilizație. Un exemplu clasic e Stefan cel Mare, care a făcut atîtea jocuri diplomatice spectaculoase, dar care a năzuit spre o sinteză care să fie a teritoriului său. Nu e o întimplare că a năzuit spre un anumit tip de biserică în arhitectură, o sinteză particulară între o realitate națională a arhitecturii în lemn și realitatea bizantină și post-bizantină a ultimelor ecouri ale unui anumit aspect din arhitectura paleologică.

În altă ordine de idei, în literatură ar trebui reintronat conceptul de responsabilitate a scriitorului. Artistul poate fi mai vinovat de ideile pe care le difuzează și pe care le influențează, decît omul de rînd sau politicianul foarte modest.

La rîndul său, decanul Facultății de Litere, prof. Radu Rotaru, a intervenit în discuție regretînd alunecarea austeră pe o pantă școlastică, plicticoasă, dar salutînd infuzia de "aer proaspăt" adusă de prezența poetului Mihai Ursachi. În continuare a citit o poezie a acestuia, pe care l-a numit un poet național, respingînd în același timp amestecul nationalismului în adevărata poezie.

Profesorul Ioan Constantinescu și-a exprimat îngrijorarea în ceea ce privește folosirea exagerată a termenului nationalism, cu atît mai mult cu cît nu numai în limba germană, limbă în care termenul sus-numit are o conotație eminent negativă, oamenii sînt mai "grijulii" cu cuvintele. Ar fi preferabil, crede domnia sa a se folosi, în locul unui concept de tipul flamboyant, un concept propus de Eminescu, în contextul discuției despre nationalism, cel mai potrivit cu putîntă: "patriotismul prudent". De asemenea, terenul pe care se află nationalismul în cultura noastră nu este deloc nisipos, deloc mișcător - așa cum este conceptul de națiune - de vreme ce există niște "stînci" de care se țin toate nationalismele posibile: comunist, fascist sau de coloratură pur naționalistă.

Este vorba despre niște mari exemple în cultura noastră și exemplul cel mai frecvent

de care au uzat toți naționaliștii din ultimii o sută de ani este Eminescu. Este într-adevăr Eminescu un jalon al nationalismului românesc? Eu cred că nu, după cum o perspectivă internaționalistă nu ne îndepărtează de național.

De o actualitate frapantă e un fragment din "Geniu pustiu", ce se pierde din vedere cînd se vorbește despre nationalismul românesc: "Faceți ca toate aceste colori (națiunile, n.n.) să fie egal strălucite, egal de poleite, egal de favorizate de lumina ce le formează și fără care ele ar fi pierdute în nimicul neexistenței, căci în întunericul nedreptății și al barbariei toate națiunile ajung la îndobitocire, la fanatism și la vulgaritate".

Profesorul Ioan Constantinescu particularizează făcînd apel la cartea - *Doctrina național-creștină* - apărută recent. În urmă cu 62 de ani, M. Ralea, citindu-l pe Pamfil Șeicaru spunea că "național-creștinismul nu are o doctrină adevărată" și n-a avut pînă la capăt, pentru că nu avea substanța să aibă o doctrină. În prefata acestei cărți semnată de Gh. Buzatu, apar următoarele: "doctrina național-creștină nu poate fi în nici un fel nu numai identificată, dar nici măcar con-

În loc de concluzie, permiteți-mi să citez două versuri:

"Das Haus, die Heimat, die Beschränkung Die sind das Glück und sind die Welt". Aceasta este dialectica locului restrîns, nu înțelegem întotdeauna că el înseamnă mult mai mult decît atît, foarte mult, poate chiar totul.

Valeriu Stancu, redactorul-șef al revistei "Cronica", în cuvîntul său, consideră că nu există nimic mai nociv pentru literatură decît nationalismul, și că nu există nici o operă care cultivă acest patriotism exacerbat și care să reziste.

Discuția a arătat că între nationalism și literatură nu prea este nici o legătură. Mai potrivită ar fi fost tema "Literați și nationalism", pentru că astăzi nu există o literatură care să fie preocupată de nationalism, dar există literați preocupați de nationalism, care, plecînd de la trambulina care este sentimentul național, și apelînd la sentimentele pe care le are orice român, publică tot felul de articole menite să sporească tirajul. Nu este posibil ca nationalismul să aducă ceva bun, acum, cînd națiunile sînt dispuse să-și deschidă granițele. În estul Europei, nationalismul a reușit să spul-

fundată cu rasismul național-socialist la modă prin anii '30, ori alăturată curentelor xenofobe propriu-zise". Dar, această afirmație intră într-o contradicție flagrantă, observă profesorul Constantinescu, cu o așa-zisă poezie, o vulgarizare extremă a unor versuri din "Doina" lui Eminescu, citată mai departe în aceeași carte: "Vrăjmașii ne bîntuie/Credința ne mîntuie/Românii cu jidani/Robie satanei/E harța în noi/Nu dați înapoi/Năvala tot crește/Luptați vitejește/Pe goană păgînilor/România românilor".

În continuare, dînd exemplul lui R. Brassilach, profesorul I. Constantinescu considera că nationalismul nu are de-a face cu adevărata cultură. E. Brassilach a scris două drame, *Phedra* și *Berenice*, a căror valoare se explică tocmai de la deformarea la care au fost supuse motivele. E o distanță imensă de la Racine la Brassilach și e distanță de la artă la non-artă. Și pentru că nu era talentat, dar iată unde duce deformarea gîndului prin politică, prin extremismul dus pînă la capăt, adică pînă la crimă. R. Brassilach a fost judecat după război pentru pactizare cu ocupantul german și colaboraționism și executat.

bere state care au existat pe hartă și să creeze altele ce nu se văd. E un nationalism depășit și că realitatea politică și ca stare de spirit.

În loc de concluzii, vă prezentăm intervenția din final a domnului profesor Popescu.

E imposibil să dăm nationalismului și artei definiții matematice. Există foarte multe conotații; sînt niște concepte proteice, polimorfe, dinamice în timp și spațiu. Important e să nu se uite că orice fanatism, de orice natură, e cel mai oribil lucru, oriunde. Ideile nu sînt făcute ca să distrugem, să călcăm în picioare alți oameni, care au o altă viziune. Sîntem o înfinitate, o diversitate enormă. Sîntem națiuni diferite: unele au dispărut, dar toate au lăsat ceva, și pentru aceasta trebuie să le stimăm. Trebuie să evităm cu oroare nu numai ceea ce poate duce la distrugerea unei biblioteci din Alexandria, dar chiar și ceea ce ar putea duce la distrugerea unui singur univers, care este fiecare ființă umană.

Astăzi, dacă nu ne putem iubi (ideal), măcar să ne respectăm, să ne prețuim ca universuri. Fiecare dintre noi este irepetabil în eternitatea aceasta.

Trebuie să existe un "modus in rebus" și trebuie să evităm alunecarea într-o mlaștină sau alta.

"Copil minune, primul poem l-am scris la șapte ani și prima pușcărie am ispășit-o la doisprezece ● La șaptesprezece ani, eram mercenar, de două ori decorat în timp de pace, iar la treizeci și unu, demisionam din armată cu gradul de căpitan ● La treizeci și cinci de ani, mi se reprezentă prima piesă de teatru, la treizeci și șase, mi se publica prima utopie și la treizeci și șapte îmi apăreau primele cărți ● La treizeci și opt de ani, "Le monde" anunța venirea mea la Paris și la treizeci și nouă, locuiam în palatul lui Alphonse al XIII-lea, circulând în Rolls Royce cu sofer în uniformă ● În fine, la patruzeci de ani eram hamal în vechile hale de carne ale Parisului și, între două jumătăți de bou, priveam afisele care anunțau primele mele două premiere de teatru la Paris ● Acum am șizeci de ani bătuți pe muchie și, la ora la care marinarii englezi se dedau băuturii, îmi sorb scotch-ul gândindu-mă cu nostalgie la voluptatea cu care m-am lăsat prins de comoditatea scrisului ● Privind în urmă, constat că o viață nu-i chiar atât de palpantă pe cât o cred americanii.

ARIPĂ MIGRATORIE

SCURTORULUI VICTOR ROMAN/IN MEMORIAM

Cocori albaștri stau pe cerul greu
Exod încrămășat pe-un nor de plasă
Și-n învârtirea lui pământului-lasă
Tot mai în urma visului mereu

Spargă-se lumea-n ou și zbor să iasă
Urzind pe aripe de curabeci
Și-n ea să dăruie bătușii destinul său
Ca floarea rândvică de melasă

Și să te poarte mândrușca în zbor
Peste întinderea de iarbă grasă
Supră crepusculului ateu

Reptură din reptură și tăicasă
În tute aripi să strige eu
Strigându-se în noia de Thalassa

Paris/Mai 1995

SONET TIMPURI

SCURTORULUI GEORGE ARISTU/IN MEMORIAM

Așa cum piatra în stratos se arză
Cău lemnule și răpăle avușora
Cău bronză încheiat și de măsură
Și-i fie și cerulă ce-l neghează

Cău pământă și talpăie arsura
Cău spașu-n voi zăbăute vâșie trasă
Cău vâșul din butre de întinșară
Așa să-i strălăcească-n timp omușora

Șar macu sărăgii nări dea căldura
Gura de plai pe beștii de roză
Cu care din străvechi se-ugănușară

Cău spre țarășă și-a forșat fapșora
Dărușă peserăne iugurii de țară
Și-n caruc și-a-ufipt adăuc reptura

Paris/16 octombrie/1986

Printul în "DIALOG" / SONDERAUSGABE FÜR KULTUR / NR. 50-51 / APRILIE 1988 / GERMANIA

SONET DE MIGRAȚIE

POETULUI FORMEI VICTOR ROMAN
IN MEMORIAM

Cocori albaștri stau pe cerul greu
Exod încrămășat pe-un nor de plasă
Și-n învârtirea lui pământului-lasă
Tot mai în urma visului mereu

Spargă-se lumea-n ou și zbor să iasă
Urzind pe aripe de curabeci
Și-n ea să dăruie bătușii destinul său
Ca floarea rândvică de melasă

Și să te poarte mândrușca în zbor
Peste întinderea de iarbă grasă
Supră crepusculului ateu

Reptură din reptură și tăicasă
În tute aripi să strige eu
Și să se strigă-n noia de Thalassa

PARIS / APRILIE '95

GEORGE ASTALOS:

Cînturi de ocnă/6

Inel, inel de aur
Cu piatră scumpă la mijloc,
Eu te-am iubit, copilă dragă,
Dar tu n-ai avut noroc.

Nu-i nimica, trece și-asta, draga mea!

Balada încornoratului pirpiriu

Omu bun e păgubos și pe față și pe dos
Și pe dunga banului și-n gura băcanului
Cum o dă și cum o-ntoarce cum o strînge cum
o stoarce

Tot el cade pe nasoaie cu flitu' din sarsanale

C-asa se-nîmplă cu mine tocmai cînd dădui
de bine

Și cînd făcu și cu cheag din care să bag la jgheab
Halimos de zile mari cu languste și homari
Și șampanii cu fis-fis din spune de jos în sus

Hopa hopa Europa-i nașu'!

Asta la prima vedere că langusta mea-i muiere
Și homarii-s turnători cînd îți bagă strîmba mori
Că te dă pe mîini umblate cînd pe date cînd

pe luate
Cînd date peste muian cînd luate din caraiman

C-a rămas șampania paștii și grijania
Lu Pandeles lui acolo care m-a dublat în solo
Ca să mi-o soarbă-nspumată cînd o scarpină
la noadă

Pe remorcă și s-a dus c-o dă cu roțile-n sus

Hopa hopa Europa vine!

Și mă scoase din noroace ba cu strîmbe ba
cu cioace

Pus pe rele cum era duce-l-ar d-aicișă
Că aveam viață frumoasă cînd mi-a pus
zbanghii-n casă

Să mă ia și să mă ducă unde-i pedeapsa mai lungă

Abia m-am dat jos din pat că m-au și îmbulinat
Să nu văd timpul-n cum trece cu șampania la rece
Și cu glojdu' în belele ca să se-nfrupte Pandeles
Care mi-a luat de la gură și potol și băutură

Hopa hopa Europa trece!

Mă vîndu gagică mea dar-ar filoxera-n ea
Mama ei de pocnitoare vedea-o-aș cu burta mare
În Herăstrău pe-nmuiate făcînd ca pluta pe spate
Cu nuferi pe abdomenii din Pipera și Fundeni

Pe Pandeles sucărețu da-i-aș cu roșcove crețu'
Că și-l pune-n găurici și îl stoarce de lipici
Că eu cînd n-am avut zmac mi-a pus țuțu pe batac
Și cum n-a mai vrut de mine mi-a dat schimschi
din bobine

Hopa hopa Europa crește!

Eu ieșeam să dau cu zoru', ea-și regla carburatoru'
Eu la strîns daruri babane, ea la bubuit banane
Eu dam la ciupeli ca prostu', ea își chivernisea
roștu.

Eu cu pălicarii-n spate, ea cu zbengu-n paturi late

C-așa i-e omului dat să se topească pe blat
Cu bezne adînci în becuri și cu talpășița-n flecuri
C-abia de ieșeam pe usă că i-o da altu-n căpușă
Că ce nu știe bărbatu' află cu toptanu' satu'

Hopa hopa Europa-i mică!

Bărbatu-i deștept cu caru' și-o are-n crăcan
cît paru'

Și mai crește cînd se pune să o dea pe fafte bune
Adică s-o pună cînd biboanta e zbrîrlită
Cu sămînta la năduf jos sub arcu' de triumf

Unde s-a deschis capcana și-ți dă la tăbăcit blana
Cu jocuri și țipete între buze vinete
Date cu sugiuic de seară s-alunece ca să pară
Prinse cu acua mică și sughițu-n gingirică

Hopa hopa Europa zburdă!

C-așa o țineam pe-a mea din măslina la cafea
Cînd o luam și-o ghiftuiam cu caimace pe divan
Din talpi pînă-n creștete să-i sară lacătele
Și să mi le dea țîșnite cu iz de mehlem fierbinte

Pînă cînd secăt din foale o lăsă Gogu mai moale
Mai moale și mai mocnit tocmai bun de soilit
În vise cu sforăieli nu tu dop nu tu scrobeli
Nici pompier nici instinator să-i dea găoace-n fior

Hopa hopa Europa rabdă!

Ferească-te Dumnezeu să vadă că te dai zmeu
Dar c-o pui doar pe jumate acolo unde se zbate
Pescăria pe uscat cu pofte de scărpinat
Pînă-n fundu' adîncimii unde-i jarul mîncărimii

Dumnezeu să te ferească să ai birlicu' de iască
Și cînd vrei să-l pui pe tare să se-doaie din intrare
Răstignit cu capu-n jos ca popicu-ntors pe dos
Și să-ți ia Pandeles locu' c-așa-mi fu mie norocu'

Hopa hopa Europa noastră!

Mi-a luat locu' la biboanță ca să-mping
la tărăboanță

După judecări în curs și procese la recurs
Pîrlit și cu banii luați, mama lor de avocați
Se dau lei și palalei și n-au cuvinte pe ei

Și-uite-mă în pensioane să-mi pună gastaona
coarne

Ca să-mi curgă balele cînd și-o pune gioalele
Pe umerii lui Pandeles să-i facă scoica surcele
Și țitele-acordeon ca la folk și aftalion

Hopa hopa Europa trage!

Că parc-o și vād în șa cu raspa trasă-n chisea
Călărie cu frecus pîn' s-o face derdeluș
Din șolduri și din buric fiindcă tot nu sînt nimic
Cu brînzeturi de trapist fiindcă tot nu mai exist

Hopa hopa Europa uite popa nu e popa
L-a urcat în sus pe gambă cu mătânie la carambă
Și focuri de-a bușilea să-i belească pielita
Și să i-o dea peste cap cu guler și hap-hap

Hopa hopa Europa-asteaptă!

Tu comanzi sticle de bere eu cu lanțuri la picere
Tu sorbi spuma lui Pandeles eu mă frîng în lanțuri
grele

Eu fac harta României pe cerceafu' pușcăriei
Frecos-frecos rade-i plușu' și bate-i tihnit albușu'

Tu pui sticlele la gheată eu sînt condamnat
pe viață

Tu destupi sticle-nfundate eu sînt condamnat
la moarte

Eu îmi dau calu' la apă tu te tragi virtos în teapă
Eu îmi dau duhu' din mine tu dai cu Pandeles-n
tine

Hopa hopa Europa e-n călduri!

AUTO-SONET

ÎN PROPRIA MEA MEMORIE

S-a dus poetul mester în sonete
Lăsându-vă pe voi să trageți greul
V-a spus adio și se-țănd mardel
A luat-o peste Stir pe judelete

Sonete v-a făcut cât Penteleul
Cu nime pergamute pe tăiete
Și-acum se duce-n dalbe pinete
Că îl asteptău serii dukereul

Făcut-au doamne la amici portrete
Păcă Jovesco ori Ahoe-zmeu
Apostu Vlad sau Preda-movomete

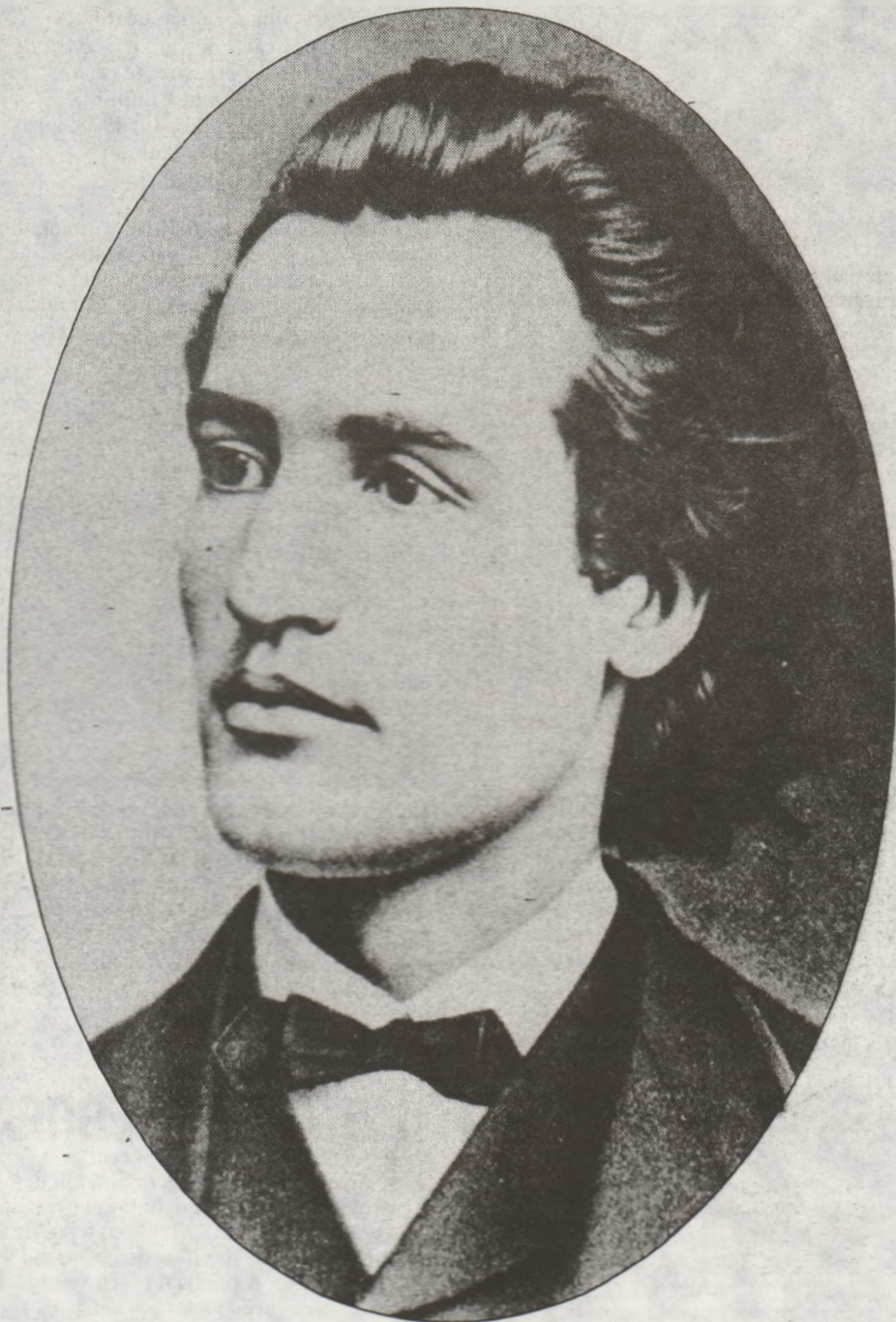
La toți le-ave prius în paispe versuni eul
Fără că le descăutec portuoneul
Mă iartă doamne viu să-i duc la fete

ASTALOS
PARIS/APRILIE/1995

P.S. Sper că se va găsi un literat cu humor
care să publice autosonetul meu mortuar
când mă voi duce să-i înălțare perai mei.

CUVÎNTUL CARE UNEȘTE

Pagini culturale editate
de Revista "Cronica"
în colaborare cu
Fundatia Română pentru
Ajutor Umanitar
„Mihai Viteazul” Nr.
ianuarie 1998 6

Cetatea Hotin

AL. HUSAR

A dispărut zugrăveala paraclisului domnesc, s-a șters, ca tot ceea ce contribuia aici la împodobirea aceluia sfânt lăcaș de cult. Mari odăi goale prin care treci, la etaj, cu regretul de a nu întâlni aici un muzeu care putea fi nu doar o mărturie a trecutului, ci și dovada unui prezent demn de secolul nostru... O penibilă impresie de ruinare și părăsire, - deși recente spoielei cu var, pe ici-colo, par a prevesti o rechemare la viață.

Personaje istorice au dispărut. Din adâncul trecutului ți se perindă sub ochi, vag întredeschiiși, voievozi și prelați, staroști și pîrcălabi ai cetății, cu armele în mâini, într-o succesiune vertiginoasă, ca pe-un ecran nevăzut al istoriei. Din toate au rămas ziduri oarbe scaldate în soare, ca peste un uitat mormînt al trecutului.

Ieșind, ocolim austera cetate pe un mal de stîncă ce se ridică în vatra unei viroage, prin care curge un pîrîu fără nume.

Construită din piatră și cărămidă așezată pe muchie, impregnată în ciment (asa-numitul *opus reticulatum*, întâlnit în Peninsula Balcanică și în epoca Bizantină - avînd fațade decorate cu motive geometrice în formă de cruce - desigur, creștine), de aici cetatea se înalță pe malul de stîncă al Nistrului, ca o cingătoare cu patru turnuri de o parte, iar de alta cu trei, ocolind spre Apus șantul de apărare cu mari pereți abrupti, înalți de peste 30 m, iar de la talpa stîncii de 40-50 m, ca un măreț mausoleu al Moldovei...

Ne așezăm pe reci lespezi de piatră ca niște fotolii mari, confortabile, sub poala de stîncă a cetății, în soare, unii ca înalții plăieși de altă dată în picioare, printre pietre, pe mal. De aici vedem Nistrul pînă se pierde în dunga sidefic-albastră a zării, în drumul lui lung către mare, coborînd spre Liman.

Privim cînd cetatea severă, magnifică, sub soarele aruncînd peste ziduri sihastru dungi aurii, de aici pare și mai impunătoare; cînd Nistrul, cade parcă pe gînduri, în fastuosul amurg ce ne înconjoară.

Cresc ierburi și mușchi, flori galbene pe ziduri îngropate în verdeată, pe metereze și turnuri nemișcate de secole, în zarea înălțimilor, vechind parcă cerul.

Dincolo de ziduri, care se înalță de aici parcă și mai sus, printre nori - vezi umbrele lor veșnice neliniștite, fantome pierind în văzduh, ale unor veacuri stîne.

Cîte întâmplări în umbra vechilor ziduri povîrnite de vreme! Cît vieți omenești secerate aici! Cît sînge n-a curs între aceste ziduri bătrîne sau în preajma lor, în tragica și frămîntata istoria a acestei cetăți!...

Nistrul curge solemn, parcă nici nu mai curge, în valuri nepăsătoare, în murmur nedeslusit, ducînd aschii, busteni, impurități din preajmă spre țara Moldovei.

De-a lungul rîului se deschide o priveliște rară spre sud. Acolo e țara, învăluită în neguri,

cu apele Nistrului curgînd line în vale, spre o altă cetate, sora acesteia, sora ei vîrstnică, altă fiică a Moldovei, cerută și ea prin veacuri de atîți pretendenți.

Dincolo de Nistru, Podolia, zarea Podoliei de odinioară sub vînturi șuierate în văzduh, - o lungă zare orizontală, sub norii albi ai unui imperiu în destrămare. Undeva, în susul Nistrului, țara leșească, azi departe împinsă spre Nord, cîndva aproape, cu megiesă Camenița, bastionul Poloniei de odinioară. Abia vezi acolo Ucraina de-a lungul rîului, secole în șir despărțind două lumi învrăjbite între ele.

Ți-amintești, privind versurile poetului Nicolae Dabija:

Ochii lunecă peste cîmpii întinse
asemănătoare cu-o pînză de fum
sau chiar cu-ntinderile de ocean

și-un final de roman al lui Sadoveanu:

Nistrule, pe malul tău
Crește iarba și dudău...

Ghidul nostru, ușor relaxat, Alexandra Cernova, președinta Societății "Mihai Eminescu" din Cernăuți, privește spre noi cu ochii pierduți adînc în trecut pe ape line, cu ochi melancolici, parcă ar privi, cu secole în urmă, *Melancholia* lui Durer...

Jur-împrejur se întinse o țară care a fost cîndva a noastră, Țara Fagilor, Moldova de Nord, un ținut de legendă. Ținut din care se trag Movileștii, boieri ajunși la mare cinste în istoria Moldovei, familia Movileștilor, o vreme pe tronul ei, și familia Hasdeu, cu Ștefan Petriceicu, vrednic domn al Moldovei. La Cristinești, nu departe de Hotin, se mai păstrează casa în care s-a născut B.P. Hasdeu, impunătoare columnă a culturii românești.

O lumină ciudată înviează atmosfera, dînd cetății o proiecție aievea spectaculoasă. Pe malul înalt și stîncos al Nistrului, încărcat de tufari pe dealuri și văi, gîndul la vitejia legendară a hotinenilor, care a învins în decursul istoriei nenumărate vrăjmași străine cu mari jerte omenești, încît și astăzi Hotinul, Lipcanii și alte localități din zonă au cimitire în care odihnesc hatmani și pîrcălabi, arcași și plăieși ai bătrînei Moldove - înalță cetatea încărcată de secole, ca o uriașă cupă a trecutului, lucind transparentă în ochii noștri mîhniiți.

Prin ierburi care ne înțeleg limba, printre bumbișori și laptele cînelui, călcînd cu teamă, cu sentimentul că fiecare pas pe care-l facem răsună sub noi, ne întorcem tăcuți spre "cetatea imensă, impozantă și haotică, un lucru care aproape că nu se poate descrie; o simți numai cîntec de uriaș și de uluitoare", ca în vremea lui Geo Bogza, "în preajma ei se rotește bufnițe și cucuvele într-un număr impresionant..."

Mai dăm o raită în cetate, înfiorați. Turisti, adolescenți, băieți și fete, cărora li se dau explicații într-o limbă ce n-a fost prin veacuri a acestor ziduri, în jurul unui put, care a fost fîntîna lui Rareș, ne privesc aici, de veacuri acasă, ca pe niște străini...

La mormîntul lui Aron Pumnul

Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină
Cu cipru verde-ncinge antică fruntea ta;
C-acuma din pleiada-ți auroasă și senină
Se stinse un luceafăr, se stinse o lumină,
Se stinse-o dalbă stea.

Metalica, vibrînda a clopotelor jale
Vuieste în cadență și sună întristat;
Căci, ah! geniul mare al deșteptării tale
Pași, se duse-acuma pe-a nemuririi cale
Și-n urmă-i ne-a lăsat!

Te-ai dus, te-ai dus din lume, o! geniul
nalt și mare,
Colo unde te-asteaptă toți îngerii în cor,
Ce-ntoană tainic, dulce a sferelor cîntare
Și-ți împletesc ghirlande, cununi mirositoare,
Cununi de albe flori!

Te plînge Bucovina, te plînge-n voce tare,
Te plînge-n tînguire și locul tău natal;
Căci umbra ta măreată în falnica-i zburare
O urmă-ncet cu ochiul în tristă lăcrimare
Ce-i simț național!

Urmeze încă-n cale-ți și lacrima duiosă
Ce junii toți o varsă pe trist mormîntul tău,
Urmeze-ți ea prin zboru-ți în cînturi tînguioase,
În cînturi răsunînde, suspine-armonioase
Colo, în Eliseu!...

La Bucovina

N-oi uita vreodată, dulce Bucovină,
Geniu-ți romantic, munții în lumină,
Văile în flori,

Rîuri resăltînde printre stînce nante,
Apele lucinde-n dalbe diamante
Peste cîmpii-n zori.

Ale sortii mele plîngeri și surîse,
Îngîinate-n cînturi, îngîinate-n vise
Tainic și ușor,
Toate-mi trec prin gîndu-mi, trec pe dinainte,
Inima mi-o fură și cu dulci cuvinte
Îmi șoptesc de dor.

Numai lîngă sînu-ți geniile rele,
Care îmi descîntă firul vieții mele,
Parcă dormita;
Mă lăsară-n pae, ca să cînt în lume,
Să-mi visez o soartă mîndră de-al meu nume
Și de steaua mea.

Cînd pe bolta brună tremură Selene,
Cu un pas melodic, cu un pas alene
Lin în calea sa,
Eol pe-a sa arpă blînd răsunătoare
Cînt-a nopții dulce, mistică cîntare,
Cînd din Valhala.
Atunci ca și silful, ce n-adoarme-n pace,
Inima îmi bate, bate, și nu tace,
Tremură ușor,
În fantazii mîndre ea își face cale,
Peste munți cu codri, peste deal și vale
Mîna al ei dor.

Mîna doru-i tainic colo, înspre tine,
Ochiul îmi sclipeste, genele-mi sînt pline,
Inima mi-e grea;
Astfel, totdeauna cînd gîndesc la tine,
Sufletul mi-apasă nouri de suspine,
Bucovina mea!

“Vrem biserică românească, însă și celelalte drepturi naționale firești”

Ivan Todorov JUVETOV,
președintele Asociației culturale a
valahilor din Bulgaria

Starea Bisericii Ortodoxe Române în Bulgaria la frații noștri români este jalnică. Pe această temă am stat de vorbă, la Sărcia, cu prilejul ediției a XXXVII-a a Festivalului de folclor și muzică populară românească, cu domnul Ivan Todorov Juvetov - Juvete, președintele Asociației culturale a valahilor din Vidin, Bulgaria.

V. Barbu: Oare așa de tristă este situația confratilor noștri în ceea ce privește drepturile bisericești?

I. Juvetov: Chiar și mai. În biserică avem doar bătrînii din satele noastre, bătrînii care cunosc foarte slab limba bulgară, căci vorbesc doar românește. Și slujba cînd se face, se face în limba bulgară și bătrînii nu înțeleg nimic, dar se închină și ascultă, însă eu cred că nu e bine așa. Am stat de vorbă cu Preasfinția Sa Mitropolitul Vidinului, Dumitrian și am zis așa: “Preasfinția voastră, dacă se face slujba pentru oameni, ca să fie de folos, ar trebui să se facă în limba pe care oamenii o cunosc. Căci, era un timp, cînd în bisericile noastre slujbele se făceau în limba greacă. Atunci am luptat pentru limba bulgară și am învins!”. La acestea Preasfinția Sa mi-a răspuns: “Domnule Juvetov, după canonul bisericesc din Bulgaria limba oficială pentru desfășurarea sluj-

belor este limba bulgară!”. Noi, deocamdată, avem un băiat care a terminat studiile de teologie la București și el este doar o rîndunică care nu face primăvară, dar totuși gîndim și sperăm că o să mai avem studenți în România.

V. Barbu: Am înțeles că în satele pur românești, la biserică limba în care se săvîrșește slujba este limba bulgară?

I. Juvetov: Da, asta am spus. Dar, pe ici și colo, mai există cîte vreun preot care tot la 2-3 zile mai face și o slujbă românească.

V. Barbu: Deci, există și preoți români?

I. Juvetov: Da, dar sînt mai în vîrstă.

V. Barbu: Și dacă chemați acei preoți în casă, la botez sau la sfințirea casei, de exemplu, și dacă solicitați ca slujba să fie făcută în limba română, se poate?

I. Juvetov: Se poate, nimeni nu-ți face nimic. Am invitat chiar preoți din Calafat la prilejuri mai deosebite și s-a făcut slujbă românească. Nu sînt mulți, însă situația oficială este așa cum v-am spus.

V. Barbu: Și ce are de gînd să facă Societatea culturală a valahilor în această privință, în privința obținerii drepturilor bisericești, drepturi firești am zice?

I. Juvetov: Știți cum, asta este o secvență dintr-o situație generală și noi ne luptăm pentru toate drepturile, nu numai pentru cele bisericești: drepturi de limbă, de școală, a avea emisiuni în limba română. Concret, cred că ar fi bine ca persoane autorizate din România să organizeze o întîlnire și să facă un mic sondaj pe această temă. Noi, personal, putem doar să alarmăm, dar noi sîntem foarte mici în țara noastră, pentru ca să putem face ceva. În Bulgaria, în acest moment, situația bisericii este foarte grea în general, iar problema noastră este o problemă aparte.

V. Barbu: Credeti că rezolvarea problemei bisericești în Bulgaria ține de Biserica Ortodoxă Română de la București?

I. Juvetov: Și nu numai de BOR. Este o problemă care trebuie rezolvată la nivel de guvern și la nivel prezidențial.

V. Barbu: Domnule Ivan Juvetov vă mulțumim și vă dorim ca bunul Dumnezeu să împlinească toate năzuințele firești, bisericești de a vă ruga și voi, confratii noștri din Bulgaria, în limba mamei.

I. Juvetov: Și eu vă mulțumesc.

(După “Tibiscus”, Uzdin, Banat, Iugoslavia, noiembrie 1997)

Vasile BARBU

Se asteapta finalizarea unui proiect

Biblioteca de carte românească pentru comunitatea românilor din Voivodina

În noiembrie 1993, Biblioteca Judeteană “Gheorghe Asachi”, Iași, în colaborare cu biblioteca “Ion Creangă” din Chișinău, deschide în capitala Basarabiei o filială a instituției ieșene. De carte românească. Care de atunci s-a îmbogățit permanent, îndeosebi cu volume editate în ultimii ani.

În noiembrie 1996 Biblioteca “Gh. Asachi” a obținut acordul de principiu al autorităților de la Novi Sad (Iugoslavia) pentru înființarea unei biblioteci de carte românească pentru Comunitatea Românilor din Iugoslavia. Timpul a trecut și proiectul parcă s-a împotmolit undeva. În

nici un caz la Iași. Printr-o adresă trimisă către Comunitatea Românilor din Iugoslavia, domnului Ion Cizmaș, directorul așezămîntului de la Iași, prof. Nicolae Busuioc îi asigură pe confratii din Voivodina că, în condițiile în care vor fi asigurate spațiul, mobilierul și personalul, Biblioteca “Asachi” se obligă să organizeze o filială la Vârșet, localitatea cea mai nimerită, sau altundeva, asigurînd pentru început circa 5000 de volume. În perspectivă, biblioteca din Banatul iugoslav va putea avea circa 100.000 de volume. Pe baza unui protocol între două părți, se vor putea realiza manifestări culturale (sa-loane, expoziții, colocvii, serate literare, lansări de volume etc.). “După opinia noastră, ne declară N. Busuioc, am putea deschide această bilibotecă oricînd. Noi am achiziționat cărțile propuse în proiect. Ne-au ajutat foarte mult, cu totală deschidere, prestigioase edituri din țară. Sîntem în așteptare. Poate că nu va dura prea mult așteptarea noastră”.

Vasile IANCU

Iarnă în Bucovina

Cerescul crug petale albe cerne
Prin sita unor nouri de sidef.
Pospaiul iernii lin-alin se-așterne
Precum ozoarele-n gherghef.

E-un răsărit de-opal din zare-n zare
Și-o fulguire fără de prihană
Și din dumbrava bolții diafană
Se iscă, tînăr, făt-frumosul soare.

Lumină din hotar pînă-n hotar:
E ceasul primenirii de ghenar,
Și clopotele iernii, deșteptate,
Peste orașe bat și peste sate.

În molidis, puternic rășinat,
Se varsă peste urnă, din cupele de steieri,
Teribilă risipă de vată și poleiuri
Pe tot cuprinsul firii, cum nici s-a mai aflat!

O tihnă și tîmadă cu unduiri eterne
Domnește peste mături și cîmpii...
Și iar cerescul crug petale cerne
Prin sita unor nouri sidefii.

Destin

Mă prăbușesc în albe prăpastii de lumină
Și-amurgul mi se pare tărîm de paradis,
Mi-e ochiul drept în lună, ușor întredeschis,
Iar stîngul - în luceafăr, aprins ca o grădină.

Doamne, spune care ne e vina?

Doamne, spune-mi care ne e vina
C-ai uitat de noi în acest veac?
Iată, plînge roșie lumina
Peste o durere fără leac.

Se topește galbenul prin ceață
Ca să nască brusc și-adevărat
Un albastru viu spre dimineață
Într-un vîrf de munte ancorat.

Sar pîtici și-aruncă-n sus cu bățul,
Vor să prindă raza în cîrlig,
Încercînd să-i pună iarăși hățul
Și din trupul meu să-i facă dig.

Vîră plugu-n nopti prin cimitire,
Smulg cu fierul cripte și copaci,
Vrînd să steargă și din amintire
Oasele strămoșilor mei daci.

Mila Ta cea mare oare iartă
Ce-au făcut din noi și ieri, și azi?
Rîurile noastre sar din hartă
Să ne curgă - lacrimi - pe obraz.

Doamne, spune-mi care ne e vina
Și ce vama grea să mai plătăm?
Sub Carpații sfinți din Bucovina
Plînsul ni-i botez și tîntirim.

Sfirșit de veac la Cernăuți

Fostul micul Paris doarme cu botul pe labe,
Călatorii tîrzi și șterg cu umbre asfaltul murdar.
Cei cîțiva tei mai îngînă doar niște silabe
Din parfumul de cîndva, atît de vizionar.

MIRCEA LUTIC

Născut la 29 mai 1939, în satul Iordănești, județul Storojineț. După absolvirea unui liceu pedagogic din Cernăuți urmează cursurile Facultății de Istorie și Filologie din Chișinău, al cărei absolvent devine în 1964. A lucrat ca profesor, inclusiv director de școală, apoi ca ziarist și secretar de redacție la “Zorile Bucovinei”. A debutat ca poet, dar s-a afirmat și cu articole de critică literară, precum și ca traducător. A publicat două cărți de versuri - *Bastina luminii* (1973) și *Fereastră de veghe* (1978). Este membru al Uniunii Scriitorilor din Ucraina, din 1978, iar începînd cu 1993 - și al Uniunii Scriitorilor din Moldova.

Din visuri nevisate îmi ticluiesc veșmint,
Destinul meu pe steieri îl pun să străjuiască,
Alături de inscripții ca noimă străbunească -
Letopiset în patria acestui scump pămînt.

Primenire

Luminile cerului s-au aprins.
Peste merii
livezii mele a răsărit
o buză de lună.
E-o noapte de mit,
în zborul de pasăre Phoenix
al primăverii.

Revin în lumină,
Din timp în timp
întunericul tot vrea să mă-nvăluie.
Dar catapetesmele lui
se frîng.
Și se năruie
stîlpii furtunii,
Atunci mă preschimb

într-o altă minune.
Zbor în pier
prin aerul alb al grădinii.
Din floare
sorb seva pămîntului roșu,
prin care
mă nasc,
aripîndu-mă-n cer.

ILIE TUDOR ZEGREA

Născut la 3 iunie 1949, în Sinăuții de Jos, raionul Hliboca. A debutat în presa literară din Chișinău în 1964, cu o poezie de factură modernă, specifică noii generații în plină afirmație. A publicat patru volume de versuri, între care *Timpul ierbilor* (1977) și *Oglinda retrovizoare* (Ed. Hyperion, Chișinău, 1991). “Chiar dacă printr-un ultim eșantion poetul se desprinde de apăsarea vremurii, el vrea - ne previne într-un îndurerat interviu - să-și păstreze ascuțită lancea, convins că patriotismul se învață la Cernăuți”, preciza Adrian Dinu Rachieru în legătură cu destinul poetic al lui Ilie Tudor Zegrea. Și adaugă: “Alături de Mihai Iordache zicem și noi că Ilie Tudor Zegrea este cea mai împlinită voce lirică a Bucovinei de dincolo”.

Pe ziduri mai vechi varul cu inchizitia-n sînge
Vîră pumnii în gura istoriei, pînă la cot.
Dar în cimitir dimineața pe cruci se răsfrînge
Lumina unei hărți a bătrînului Herodot.

Și eu trec prin această rază - lumină - minune
Îngenunchind, pînă seara, ca într-o rugăciune...
De undeva se macină ușor niște șoapte:
- Noapte bună, bătrîne!...
- Noapte...

Nebunul cu îngeru-n spate

Zilnic între orele cinci și orele șapte
Vine-n tăcere nebunul cu îngeru-n spate.

Mă salută c-un zîmbet politicos, de departe,
(Are o față albă ca o filă de carte

Pe care-a rămas numai pagina, în colțul de jos)
Și dispăre la fel de repede și misterior.

Și n-ar trebui, desigur, să dau importanță
Acestui fapt mărunț, lipsit de nuanță.

Deoarece la plecarea lui nu se-nîmplă nimic:
Rămîn tot singur, încercînd să despic

Noaptea pleșuvă și tristă în cinci și în șapte
Ca și pînă la venirea lui cu îngeru-n spate.

Și moartea la fel, dimineața, mă salută din mers
Chiar de-alături, la numai două picioare de vers.

Cuvîntul care unește

Ocuparea treptată a nordului Moldovei și numele Bucovina (II)

Ion POPESCU-SIRETEANU

Numele comun *bucovina* apare în vechi documente slavone moldovenesti. Astfel, la 30 martie 1392, Roman voievod i-a dat lui Ioanș viteazul, "pentru credincioasa lui slujbă, 3 sate pe Siret, uric, lui, cu tot venitul, în veac, și copiilor lui și nepoților lui /.../, cu tot dreptul. Numele satelor: Ciorsaceuți și Vladimiteuți și Bucurăuți. Iar hotarul lor să fie din jos de Marșeuți, valul care este de-a curmezișul Cîmpului, pînă la Siret, apoi pe cealaltă parte a Siretului, la capătul de jos al poienii, o movilă, și de acolo, drept peste luncă, la fîntînă, o movilă, și de acolo drept la bucovină, o movilă, și de acolo, pe marginea bucovinei, în sus, pînă la hotarul lui Serb(ă)nescu, la tei, o movilă, de acolo către toplită, acolo o movilă, și de acolo către Siret, movila de la mijloc, și de acolo, (peste) Siret, în sus, pînă la bucovina cea mare, pe unde iese drumul de la Dobrinăuți, la capătul Cîmpului, și de acolo, pe marginea bucovinei, pe deal la vale, pînă la val. Acesta este hotarul întregului ocol" (DRH. A. I, p. 3)

Comentînd acest document, D. Onciul (I, 512), scrie: "conține chiar denumirea de *bukovina* (=făget) pentru o regiune păduroasă de la Siret, unde găsim pentru prima oară (aici încă sub formă de nume comun) actualul nume al ținutului, introdus ca atare abia după unirea cu Austria", adică abia după răpirea părții de nord a Moldovei.

La 1412 se aminteste de "codrii mari și mici numiți Bucovina" (*silvae maiores et minores Bucovina dictae*). Acești codri erau pe dealurile dintre Nistru și Prut și dintre Prut și Siret. "Codrii aceștia se numeau *bucovina*, fiindcă erau de fag. Ni s-au păstrat documente în care *bucovinele* sînt traduse în latinește prin *silvae faginalis*, adică păduri de fag sau făgete". Erau bucovine în județele Iași și Roman. "La Miron Costin se găsește pomenite bucovinele Cernăuților, bucovinele de la Cotnari, bucovinele de la Roman, și alte multe bucovine" (Nistor, *Originea*, 102). În același studiu, I. Nistor scrie: "În documentul de la 1412 este vorba de bucovinele mici și mari. Bucovinele mici începeau pe malul stîng al Prutului lîngă Cernăuți și duceau în direcție dreaptă spre Hotin. Ele împodobeau dîmburile și

dealurile din această regiune și s-au păstrat pe alocurea pînă în zilele noastre. Sînt pădurile de fag de la Cernaucă și Dobrinăuți care trec și în Basarabia și se extind pe malul Nistrului. Numele *bucovina* pentru codrii aceștia de fag s-a menținut pînă în vremea ocupării austriece. Ei apar sub acest nume și în harta maiorului Mieg de la 1774, *Bucovinele* cele mari de la 1412 umpleau întreg ținutul din sudul Cernăuților pînă la apa Siretului. Miron Costin le numește foarte nimerit *Bucovinele Cernăuților*. Ele s-au păstrat în părțile acestea pînă azi sub diferite nume ca: *Codrul Cosminului*, *Codrul Hertei s.a.*" (idem, *ibid*, p. 103). Același document (un tratat încheiat între Sigismund, regele Ungariei, și Vladislav, regele Poloniei, privitor la împărțirea Moldovei între cele două regate), de la 1412, a fost comentat și de către D. Onciul (I, 519): "La delimitarea regiunilor ce urmau să fie împărțite, apare și numele de Bucovina: o regiune păduroasă de la granița ungară pînă la Siret, se cheamă *Bucovina Mare*, o altă regiune păduroasă la Prut, *Bucovina Mică*, denumirea fiind pentru prima oară folosită ca nume propriu". Și tot Onciul (I, 530), spune că polonii numesc și azi *Codrul Bucovinei* pădurea numită *Dumbrava Roșie* din nordul Moldovei. Într-un document din 144 de la Stefan voievod, fiul lui Alexandru cel Bun, se scrie, la stabilirea unor proprietăți: "Si întărim aceste mai înainte zise mănăstiri, cu această carte a noastră, satele sale, pe care le are de la părinții noștri, de asemenea și morile, și vama numită vama de la Moldovita și cu satul, și trei mori care sînt la Baia, care le sînt jumătate cu călugării de la Neamț (și) două mori care sînt la Baia și le sînt jumătate cu pîrgarii de la Baia, și puia de bătut sumani, și un sat și cu moara, anume Săsciori, și peste Bucovină, Văculinți, lîngă Braintii, și seliștea lui Zirmă". (DRH. A. I, nr. 242, p. 344). Este limpede că aici *bucovină* înseamnă "făget" și, prin urmare, nu este un nume propriu. Îndată după 1500, numele comun *bucovină*, pentru "o regiune păduroasă de la granița polono-moldovenească, era extins acum și asupra Pocuției" (Onciul, I, 131). Pădurea bucovinei se afla între Nistru și Prut (Onciul, I, 558). Ion Nistor (*Originea*, 102), scrie: "Numele *Bucovina* se găsește și în Pocuția. Codrul care împodobește dealurile de la amiazăzi de Haliciu apare în documentele de pe vremea lui Ștefan cel Mare sub numele de *Bukovina Haliczka* sau *faginalis silva Haliciensis*. Pădurea de fag de lîngă Cosova în Galiția apare pînă azi pe harta statului major austriac sub numele de *Bucovina*. În părțile

aceste Bucovine pocutiene făcu Ștefan cel Mare recrutări cînd cucerii Pocuția în 1503". În același loc, I. Nistor spune că *Bucovina* este numele unui deal în Rusca, fostul jud. Fălciu, "după bucovina sau făgetul de care era acoperit odinioară". La 1468 este menționat un sat *Bucoveni*, la obîrșia Similei, localizat pe lîngă Florești, jud. Vaslui. (DRH. A. II, p. 226, 469)

Trebuie să subliniem faptul că românii nu au avut niciodată numele comun *bucovină*, ci doar *făget*. Apelativul străin a intrat mai întîi în Moldova prin limba slavonă a documentelor. Traducîndu-le din slavonă în română, istoricii erau datori să traducă apelativul *bukovina* prin *făget*. Dacă și în seria DRH. A se păstrează *bucovină* în context românesc, în documentele din vremea lui Ștefan cel Mare cuvîntul slav *bukovina* s-a tradus sistematic prin *făget*. Astfel, în doc. 36, din DRH. A, III, anul 1488, la p. 62, apare cuvîntul slavon, iar la p. 64: "prin făget în jos la hotarul Lucoviței"; în doc. 88, din 1491, p. 176, *po bukovini* din slavonă s-a tradus cu cuvintele prin *făget*; în doc. 90, din 1491, p. 176, *po bukovini* din slavonă s-a tradus cu cuvintele prin *făget*; în doc. 90, din 1491, la p. 180 citim în textul slavon *do bukovinu și ot bukovinu*, iar în traducere: *pînă la făget și de la făget*; în doc. 100 din 1491, la p. 199, apar cuvintele *i gorja u bukovinu*, care sînt traduse, la p. 200, prin *și în sus la făget*; la aceleași pagini *u bukovino* se echivalează prin *făget*. Și în documentele 108 (din 1492), 109 (din 1492), 151 (ante 1495), 201 (din 1497), 204 (1497), 293 (din 1503), 295 (din 1503), cuvîntul *bukovina* a fost tradus prin *făget*, cum era și firesc și cum trebuia tradus cuvîntul și din documentul de la 1392.

Este știut că, din cauza golurilor de populație pricinuite de invaziile tătare mai ales, de multe ori domnii Moldovei au adus populație ruteană din Galiția, așezînd-o mai întîi în părțile nordice ale Moldovei, iar mai tîrziu și în alte regiuni. În felul acesta, mai cu seamă în părțile de nord, numele *Făget* a fost înlocuit cu *Bucovina*, *Codrul Cosminului* numindu-se *Codrul Bucovinei*. Ion Nistor scria că: "*Făgetul* sau bucovina de la Cosmin împrumută pămîntului umbrat de ea numele propriu *Bucovina*" ("Flacăra", IV, 1915, nr. 15, p. 103). Bucovina a fost, deci, numele unei/unor păduri care la noi mai întîi s-au numit *făget, făgete*, ele fiind în părțile de nord-vest ale Moldovei, în părțile Cernăuților, între rîurile Nistru - Prut - Siret.

Pe bună dreptate se afirmă că pînă la 1775, "n-a existat o țară numită Bucovina". (D. Onciul, I, 494). (Va urma).

Letopiset (4)

Ion PUHA

Cu părere de rău a trebuit să lăsăm pe altă dată peregrinările noastre la locurile alese, pentru sculpturile sale, de acest talentat artist, dedicate poctului național Mihai Eminescu, la Carapciu și Fălești; ale luminatului și viteazului voievod Ștefan cel Mare, la Voloca, unde acum 500 de ani oastea Moldovei a înfrînt pe polonii cotropitori și trufași, punîndu-i să are la plug și să însămînteze ghindă de stejar, creînd acea neperitoare Dumbravă Roșie, parcă spre a aduce aminte urmasilor cum trebuie apărute hotarele sfinte ale țării.

L-am încredințat pe Dumitru Gorscovshi că voi reveni special la Cernăuți pentru a-i putea admira și aceste sculpturi, chipuri de bărbați din cei de seamă din istoria țării noastre, chiar unde au fost ele strămutate din atelier, în locuri îndrăgite de artist și de oamenii de aici.

Mă despart destul de greu de cunoștințele mele din Boian și din Cernăuți... Oare cum a putut rezista limba română, fără să se altereze prea mult, în cele două secole de ocupație străină a acestor meleaguri? Că doar nici rusii, nici acum ucrainenii nu au permis și nu permit să fie tipărite manuale, cărți decît în limba ocupantului?

Cum, Doamne, s-a păstrat, s-a conservat acest puternic centru de românitate care este Boianul? Las să caute explicații filologice, istorice, sociologice... Eu vreau să subliniez doar următoarele constatări: Școlile românești din Ucraina nu au manuale românești. Dintr-un motiv simplu: nu se tipăresc de cel de la doilea război, de cînd melegurile noastre au ajuns sub stăpînire rusească și apoi ucraineană, din 1991. Oamenii aceștia n-au văzut tipărituri românești venind de la Moscova sau de la Chiev....

Să nu credeți că încerc cumva să introduc cititorul într-un univers al absurdului. Nu! Nici vorbă de așa ceva. Relatez doar un adevăr dureros. Școlile românești de aici nu au manuale românești. Corpul profesoral este lăsat undeva la periferia societății. Bruma de salarii o primesc sporadic; uneori retribuțiile întîrzie cîte șase luni de zile sau, cînd le primesc, se pomenesc că li se dă în locul "carboavelor", vodcă, cizme de cauciuc sau alte mărfuri care se mai găsesc prin depozitele comerțului ucrainean.

Să mai vorbească cineva de drepturile românilor de dincolo!

Iată de ce în însemnarea precedentă am rugat societățile noastre de cultură să sprijine școlile românești din Ucraina prin editarea de manuale, cărți de literatură și trimiterea lor dincolo.

Iată de ce găsesc de cuviință să întreb de ce tratatul negociat și semnat cu Ucraina a uitat sau a neglijat să precizeze locul pe unde se pot trece cărțile românești pentru a nu fi "arestate" și depuse la crematoriile vamale. Astfel nu-mi pot explica de ce este împințat la trecerea frontierei cu întrebările: Cărți românești ai? Arme? Droguri? Valută străină?

Am promis boiencenilor că voi tipări o ediție a *Letopisetului Țării Moldovei*... și le voi oferi pentru școli și pentru bibliotecă o parte din tiraj. Mărturisesc că am avut la început o ezitare în această chestiune. Să realizez o ediție în limbajul vechi, folosit de înțeleptul cronicar Neculce? Mi s-a părut că nu le-ar prea folosi contemporanilor o astfel de ediție; că ar înțelege-o cu greutate. Că limba vorbită de ei este acum o limbă românească curată, frumoasă. Că pe vorbirea lor nu și-a pus amprenta limba ocupantului rus sau ucrainean decît în mică măsură. Da. Voi realiza o ediție care a fost actualizată de un contemporan, o ediție care să poată fi înțeleasă cu ușurință de cititorul de azi și de mine.

Le-ar prinde bine școlilor din Nordul Bucovinei dacă li s-ar trimite mai multe cărți de istorie, de literatură clasică română. Mă gîndesc la *Istoria Bucovinei*, de Ioan Nistor, la *Istoria* lui Al. Iacobescu, la *Istoria Românilor* de Constantin și Dinu Giurescu etc.

Spun aceasta pentru că există o istorie în varianta ucraineană, confecționată de Arcadie Jukovski, în care ni se fură, nici mai mult nici mai puțin, aproape două milenii din istoria poporului nostru.

Cînd ocupantul îți fură nu numai pămîntul și bogățiile sale, ci și amintirea, trăirea ei, spiritul, iar "judecători" plătiți fabrică motivații ce se impun doar cu puterea forței și nu cu aceea a adevărului, pe bună dreptate te poți întreba dacă lumea omului e posibilă fără "dreptul forței".

Și *Istoria* lui Jukovski este folosită ca manual de istoria națională ucraineană... Și copiii românilor învață în școli această istorie.

Restituiri

Medicul și poetul Nicu DRACEA (DRACINSCHI)

Mihai LIȚU-MUNTEANU

Se înscrie între acei oameni de valoare care n-au ajuns pe culmile cele mai înalte, nefăcînd parte din rîndul celebrităților istoriei ori ale culturii românești. S-a pus în schimb în slujba unor mari idealuri, pentru care națiunea română a luptat timp de secole. Pentru această idee, dar și pentru faptele puse în lucru merită neuitarea noastră.

Sînt oameni predestinați să trăiască mai mult pentru alții, decît pentru ei. El a vrut să fie de folos oamenilor, jertfindu-se pe sine. N-a dat lucruri deosebit de mari, dar în tot ce a făcut și-a pus sufletul, și cînd dăruiești prea mult viața se sfîrșește mai repede. A murit la 44 de ani, cînd multe din ceea ce visase se împliniseră. Cu toate acestea, Nicu Dracea a fost dintre aceia pentru care moartea trebuia amînată, fiindcă mai avea ceva de spus și de înfăptuit în această viață.

S-a născut pe 16 noiembrie 1879 la Suceava, într-o familie de intelectuali. Studiile primare și gimnaziale le face la Suceava, cele liceale le începe în oras, dar le termină la Viena. În capitala imperiului studiază și medicina. Între anii 1897-1903. Perioada studiilor îi oferă posibilitatea de a cunoaște idealurile românilor, care activau în Societatea "România Jună", în cadrul căreia se afirmaseră în anii anteriori Ion Slavici, Samson Bodnărescu, Vasile Bumbac, Mihai Eminescu și mulți alții. În cadrul societății își face debutul literar cu nuvela *Pe Rarău*.

La numai 24 de ani este medic la Cernăuți. Profesează și în alte localități bucovinene: Cîmpulung Moldovenesc, Rădăuți, Iacobeni,

Vatra Dornei. Fiind un mare iubitor de oameni, se apropia de aceștia nu numai ca medic, calitate în care încerca și imposibilul pentru alinarea suferințelor, dar și prin sensibilitatea sa sufletească deosebită.

A fost un partizan al unirii Bucovinei cu România, idee pentru care a luptat din toate puterile. Evenimentele din toamna anului 1918 îl găsesc la Cernăuți. Ca medic a contribuit la organizarea sanitară a Bucovinei, fiind numit Inspector general sanitar al acestei provincii. Un asemenea post cerea un efort extraordinar, pe care Nicu Dracea și l-a asumat în mod constient. În numai cîteva luni a stins focarele de tifos exantematic, care cuprinseseră ținutul. Cîteva vreme mai tîrziu a trebuit să facă față unei epidemii de scarlatină, care se dezlănșase în anul 1923. A colindat cu pasul sat cu sat, prin uliți desfundate de noroaie, precum și pe cărările abrupte ale muntelui.

A îndeplinit și funcția de profesor la Școala sanitară din Cernăuți. Chiar bolnav fiind, și-a continuat activitatea, semnînd documente de serviciu chiar cu o zi înainte de a închide ochii: 22 noiembrie 1923.

La căpătîiul său, unul dintre prieteni declara: "Nicu Dracea a fost unul dintre cei mai bogați români din Bucovina. Nu bogați în bunuri materiale, căci de acestea doctorul Dracea, care moare sărac, n-a avut. Ci bogat în daruri sufletești... "Cînd îl priveai și îl vedeai puțintel la trup, cu fața blajină și cu ochii senini, sfios și retras, puțini știau că au în față pe unul dintre cei mai iscusiți medici, rob de pasiunea de a face bine tuturor, dar și un subtil poet, creator al unei poezii de o mare sinceritate.

A colaborat la mai multe reviste și ziare bucovinene: "Patria", "Sentinela", "Desteptarea", "Junimea literară". În 1912 îi apare primul volum de versuri, tipărit la Cîmpulung Moldovenesc, o cărțuie de 150 pagini, ce cuprinde 75 de poezii publicate în decursul anilor anteriori. Va continua să scrie, mai ales la "Junimea literară" din Cernăuți. Paleta sa literară a fost destul de bogată. Încă de pe timpul studenției la Viena scria poezii, schițe, basme (*Din viața zeilor*), și făcea traduceri din poezii germane Heine, Hebbel, Goethe, Storme. În ziarul "Patria" și revista "Junimea literară", multe dintre creații au fost publicate cu pseudonimul N.D. Campan.

Volumul de poezii publicat în 1912 atrage atenția lui Sextil Puscariu. Acesta remarcă faptul că Nicu Dracea nu se încadrează în stilurile moderniste ale epocii, ci păstrează tradiția inaugurată de Vasile Alecsandri.

Continuare în pag. IV

Sfatul Țării și reforma agrară

(Considerații pe marginea *Memoriilor* lui Vasile Harea)

Mihail HAREA

În anul 1975, octogenar fiind, tatăl meu va închide ultimul dosar cu lucrări științifice îndelung elaborate, cu tema "Dimitrie Cantemir și fiul său Antioh", pentru a se dedica redactării *Memoriilor*. Acestea au fost structurate în trei volume: "Despre familia răzeșească Harea", "Trezirea conștiinței naționale în Basarabia în anii primei revoluții rusești - 1905-1907" și "Mișcarea unionistă din Basarabia în anii 1917-1918. Amintiri și comentarii". Dintr-un corpus de peste 800 de pagini, până acum a văzut lumina tiparului doar un singur volum - BASARABIA PE DRUMUL UNIRII. AMINTIRI ȘI COMENTARII. (Ed. Eminescu, Buc., 1995), carte îngrijită de dr. Vlad Bejan, și care este cunoscută și în R. Moldova. Un al doilea volum se află în pregătire, sub îngrijirea semnatărilor acestor rânduri - AMINTIRI DIN PRIMĂVARA REGĂSIRII, și sperăm că și un al treilea va apărea într-un viitor nu prea depărtat. Acesta din urmă fiind axat pe ultima parte a *Memoriilor*, care tratează începutul de integrare a Basarabiei în viața națională a României, considerațiile asupra problemei agrare și Unirea fără condiții, dar în sumarul său vor fi incluse și alte texte inedite ale Profesorului, independente, privitoare la personalitățile politice și din cultura românească a acelor ani.

Se știe că, după 27 martie 1918, principala sarcină a Sfatului Țării, și care, evident, era urgentă pentru populația precumpănitor țărănească dintre Prut și Nistru, a fost rezolvarea problemei agrare. Memorialistul, în calitate de prim-redactor la oficiul "Sfatul Țării", ediția în limba română, s-a aflat permanent în miezul luptelor pentru o Lege agrară radicală în provincia sa natală. Referitor la premisele ce au favorizat redactarea uneia dintre cele mai revoluționare legi agrare, mult diferită de cea preconizată pentru provinciile vechiului Regat, Vasile Harea arată ce importanță deosebită a avut instrucția întocmită încă în cursul lunii februarie 1918, de către Anton Crihan, director (ministru) al Agriculturii, tot atunci votată de Sfatul Țării, și care prevedea folosirea tuturor terenurilor bune pentru agricultură, consfințind, de fapt, ocuparea terenurilor moșieresti (necultivate) de către țărani. Dar tot el arată că nu toate terenurile din această categorie au putut fi ocupate, mulți moșieri angajând, cu de la sine putere, mici detașamente de cazaci, pentru a fi apărați de eventuale atacuri ale țăranilor și citează situația ivită în chiar satul său natal, Susleni (Orhei), unde încercarea țăranilor de a proceda la exproprierea moșiei armeanului Carp Bagdasar a eșuat, deoarece cazacii au deschis focul pe deasupra capetelor mulțimii, ofiterul amenințând că următoarea rafală va fi direct în oameni. Iar acesta n-a fost singurul caz.

După 27 martie 1918, Sfatul Țării decide, prin instrucțiunile votate de toți deputații, inclusiv de cei din Fracția Țărănească și din cea a minorităților, că moșierilor care posedă un inventar agricol solid - cai, boi, tractoare

și alte mașini agricole - li se poate lăsa până la 1000 de ha. "Dar prin această măsură nu se anticipa asupra caracterului reformei agrare, încât e o răstălmăcire intenționată și cu rea voință a unor autori sovietici, ca de exemplu a istoricului Vinogradov de la Universitatea din Moscova, de a afirma că reforma agrară din Basarabia le-ar fi lăsat proprietarilor de moșii mari până la 1000 de ha".

Vasile Harea a urmărit îndeaproape activitatea Comisiei agrare a Sfatului Țării, din care făceau parte 20 de deputați și care era condusă de Anton Crihan, având ca secretar pe Gh. I. Năstase, cel care avea să devină mai târziu unul din cei mai valoroși reprezentanți ai antropogeografiei românești. Comisia a avut o activitate ferventă, mai ales începând din luna mai 1918, folosind totodată și referatele specialistilor din Regat, și în primul rând ale consilierului permanent al comisiei - geologul și pedologul Gh. Munteanu - Murgoci. "În ședințele comisiei - scrie V. Harea - se luau decizii privind diversele aspecte ale reformei, aprobate fie în unanimitate, fie cu majoritate de voturi, consemnate în procesele-verbale ale ședințelor. Pe baza lor, secretarul comisiei, Gh. Năstase, luând ca modele de terminologie agricolă și juridică unele proiecte de reformă agrară publicate pentru vechiul Regat, a redactat primul text al reformei agrare".

Activitatea comisiei a fost în tot timpul verii și toamnei 1918 obiectul unor atacuri permanente și chiar violente din partea marilor proprietari basarabeni, care, evident, erau sprijiniți și de marii moșieri din Regat, unii fiind chiar miniștri în guvernul Marghiloman. Pentru a răspunde acestor atacuri se foloseau, de către deputații Blocului Moldovenesc, toate canalele, dar mai cu seamă tribuna ziarului oficios în limba română.

Într-un text intitulat AMINTIRI DESPRE N. IORGA, independent de aceste memorii, pe care l-am publicat (fragmentar) în revista "Cronica", Serie nouă, nr. 4, sept. 1997, tatăl meu argumentează importanța deosebită a vizitei la Chișinău a marelui istoric român, conferințele pe care N. Iorga le-a ținut pe tema înstrăinării pământurilor moșieresti, din mâinile moșierilor moldoveni în cele ale moșierilor ruși și polonezi sau ale cămătarilor greci și armeni. Aceste conferințe publicate în rezumat în două episoade în ziarul "Sfatul Țării" au suscitat discuții aprinse în întreg parlamentul basarabean, în toate fracțiile.

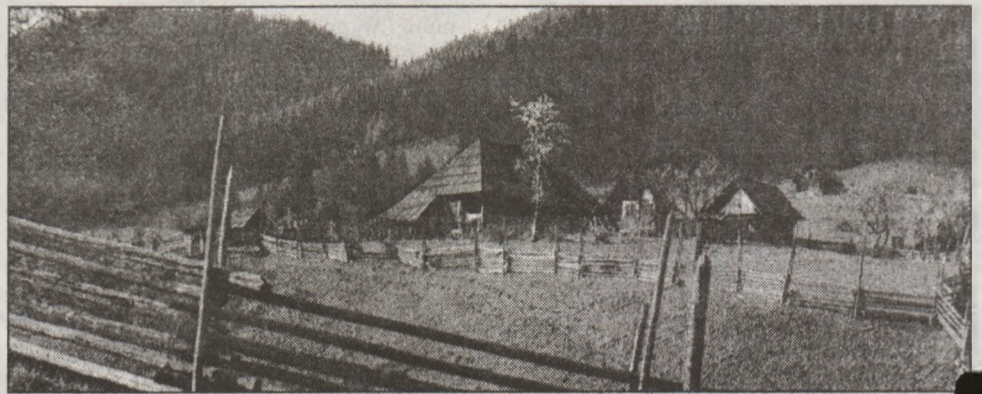
Ziarul oficios redactat în limba română a dus și o aprinsă polemică cu ziarul "Dreptatea", subvenționat de marii proprietari basarabeni, editat la Chișinău de ziaristul regătean Lungulescu. Între altele, V. Harea a semnat un articol în care compară clasa latifundiară din Basarabia cu șarpele lovit, dar care tot sîșie și care trebuie lovit fără crutare până la moarte. Articolul a constituit chiar obiectul unei interpelări în parlamentul de la București, interpelatorul susținând că atacul a fost îndreptat împotriva guvernului Marghiloman, care era constituit în quasi-majoritate din latifundiați. În răspunsul său, Daniel Ciugureanu, unul din cei doi miniștri ai Basarabiei în guvernul central, a reușit să scoată din cauză ziarul "Sfatul Țării" și redacția lui, printr-o deviere a discuției. El a apărut mai ales ideea reformei agrare deosebite în Basarabia, unde majoritatea moșierilor erau străini sau înstrăinați, iar țăranii - singurii din provincie care au păstrat tradițiile, limba, portul, cîntecele - cei mai săracii și neajutorați.

Pentru a contrabalansa ofensiva marilor moșieri basarabeni, cererile lor de a fi tratați la fel cu marii proprietari din Regat, Vasile Harea a publicat un articol în care susținea că într-o societate viitoare "gospodăria de muncă" nu va trebui să depășească 30 de ha și că de această suprafață trebuie să beneficieze și moșierii, după efectuarea exproprierilor.

"Nu argumentăm mărimea lotului de "gospodărie de muncă". Dar mă bazăm pe exemple de gospodării din satele basarabene care în limitele acestei întinderi de 30 de ha nu erau nevoiți să recurgă la angajarea de zilieri. În satul meu natal existau câteva familii în această situație: Ilie Bolduratu, moș Mihail Roman, căsătorit cu o vară a tatălui meu, Alexandru Pancrate și alții, evident, posedând și unele mașini agricole: tractoare, semănători, prășitoare mecanice etc.

Este interesant că peste un an, în 1919, socialistii români din Banat, în ziarul lor "Adevărul" din Timișoara, afirmă de asemenea că limita maximă pentru o gospodărie de muncă este suprafața de 30 de ha.

Fac o simplă presupunere: la tipografia românească din Chișinău, unde se tipărea și ziarul "Sfatul Țării" lucrau și câțiva muncitori tipografi bănățeni. La sfîrșitul anului 1918, au plecat acasă, pe plaiurile lor. N-ar fi

transmis ei ideea aceasta, a gospodăriei de muncă de 30 de ha? Și desigur, socialistii din Ardeal și Banat au acceptat-o. În cazul acesta, înseamnă că ideea a pornit tot din Basarabia.»

Apoi, memorialistul arată că tema suveranității naționale în concepția adeptilor marilor proprietari servea pentru afirmarea incompetenței Sfatului Țării de a vota reforma agrară.

"Căci, din momentul proclamării unirii, spuneau ei, asupra Basarabiei s-a extins suveranitatea statului român. Ca o consecință, Sfatul Țării nu mai are căderea de a elabora și vota o reformă de importanță celei agrare. Această reformă trebuie pusă în discuția parlamentului României.

Noi, cei din redacția ziarului "Sfatul Țării", răspundeam la acest argument că rezolvarea problemei agrare în Basarabia a fost rezervată Sfatului Țării prin însuși pactul unirii. Prin acest contract politic, Parlamentul basarabean i s-a delegat partea respectivă din suveranitatea națională. »

Legea agrară din Basarabia, votată de Sfatul Țării în sesiunea din 25-27 noiembrie 1918 și promulgată prin semnătura Regelui Ferdinand, a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 220 din 22 decembrie 1918. Ulterior, ea a fost ratificată de primul Parlament al României întregite.

Analiza prevederilor acestei legi ocupă un loc însemnat în ultimul capitol al *Memoriilor* celui care în acea sesiune a Sfatului Țării s-a aflat printre votanți. Vasile Harea, confirmă astfel justetea considerațiilor făcute pe mar-

gina acestei legi de către alți autori, cum sînt dr. P. Cazacu, G. Ionescu-Sisești sau Teofil Ioncu, care arată în lucrările lor că în Basarabia n-a fost doar redusă marea proprietate moșierească, cum au pretins unii istorici sovietici, ci aceasta a fost literalmente desființată.

Dar pentru a nu se crea un contrast prea mare între reformele agrare din Regat, Bucovina și Transilvania, pe de o parte, și cea din Basarabia, pe de altă parte, "li s-a lăsat acelor moșieri care-și cultivau singuri terenurile, cu inventarul lor agricol, 100 de ha, în loc de 50 ha, cît prevedea legea, plus viile, livezile, iazurile și spațiile din jurul caselor".

Prin aceasta, reforma din Basarabia a fost cea mai radicală din spațiul național românesc, unde, în Bucovina moșierilor li s-au lăsat cîte 250 de ha, în vechiul Regat - pînă la 500, iar în Transilvania moșierii fiind favorizați și mai mult.

Memorialistul arată apoi că în țări ca Iugoslavia, Cehoslovacia și Polonia, care au urmat exemplul României, reformele au fost mai puțin radicale ca aceea din Basarabia.

V. Harea compară și datele prezentate de trei cercetători, dr. P. Cazacu, precum și doi istorici sovietici, V. Malinski și A.M.

Lazarev. După dr. P. Cazacu, în 1922 s-au expropriat 4.480 de moșii. Din 1.849.539 ha teren moșieresc, s-au expropriat 1.491.930 ha. Moșierilor le-au rămas 357.609 ha.

"În realitate, însă, moșierilor le-au rămas mult mai puține terenuri. Calculele umflate de către cercetătorul sovietic V. Malinski pretend că moșierilor le-ar fi rămas 700.000 ha. Chiar un alt autor sovietic, A.M. Lazarev, crede că această cifră este exagerată și că în acest fond au rămas circa 450.000 ha. Probabil că acest autor a luat ca punct de plecare numărul moșiilor expropriate, înmulțindu-le cu 100, adică cu numărul de ha rămase moșierilor. Dar el n-a ținut seama de faptul că exproprierea din Basarabia era condusă de principiul exproprierii moșierilor, nu moșiilor, fiecărui moșier fiindu-i lăsată doar 100 de ha. Or, foarte mulți mari proprietari de pămînt posedau cîte două-trei și chiar mai multe moșii. De exemplu, frații P. și A. Sinadino, numai în județul Orhei, aveau 16 moșii, dar lor nu li s-a lăsat o suprafață de 1.600 ha, ci de numai 200".

În finalul paragrafului privitor la reforma agrară basarabeană, V. Harea analizează și condițiile politice care au favorizat întrucîtva această reformă, guvernele care s-au succedat după cel condus de Al. Marghiloman fiind mai puțin reticente la aceste transformări sociale care erau absolut necesare în spațiul dintre Prut și Nistru.

Prezentată la Simpozionul "80 de ani de la constituirea Sfatului Țării"

Restituiri

Medicul și poetul Nicu DRACEA (DRACINSCHI)

Urmare din pag. III

Se simțea însă influența liricii germane, din care a și tradus. În această privință Nicu Dracea poate să fie comparat cu St. O. Iosif. După părerea criticului amintit, din acest volum de poezii "se desface un suflet ales, cu inspirații fericite și cu o notă personală", notă care este dată "tocmai prin simplitate, prin lipsa oricărei străluciri factice și prin sinceritatea lor, poeziile lui Dracinschi lasă cititorul obosit de bizareriile și de gălăgia multor vremuri de ale poetilor noștri moderni impresia unor adieri mîngietoare". ("Junimea literară", 6, 1912).

Apreciindu-i creația, Eugen Lovinescu îl considera "cel mai reprezentativ din generația poetilor semănătoristi din Bucovina". (*Istoria literaturii contemporane*, București, 1937).

Nicu Dracea a fost în primul rînd un sentimental, dar și un patriot. Și-a descris propriile sentimente, precum și îndemnul la iubire și dragoste de oameni. Semnificativ în acest sens este poezia *Poetului*, căruia îi cere să-și deschidă sufletul și să se dăruiește oamenilor singurateci, celor lipsiți de iubire, celor care și-au pierdut credința. Poetului nu trebuie să-i fie teamă că face acest lucru, pentru că "Un suflet cît mai mult a dat/ Cu-atît rămîne mai bogat." Simțirea și-o compara cu un rîu de munte, căruia oricîte zăgazuri i s-ar pune, el tot curge la vale triumfător. (*Pîraul*).

A vrut să fie și un moralist, pledînd pentru adevăr și datorie, chiar dacă acestea sînt crude pentru oameni: "Chiar dacă-i așteaptă moartea pe rug/ Căci în cele din urmă adevărul va găsi pămîntul în care să rodească". (*Cuvîntul franc*).

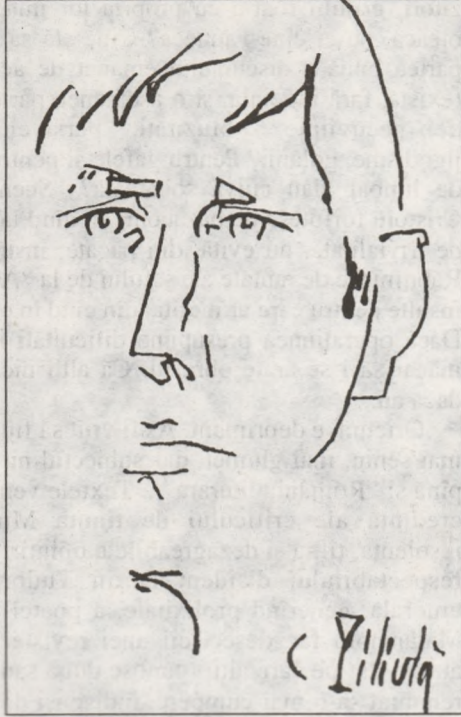
Nu putem omite din această succintă prezentare versurile de factură patriotică scrise în timpul ocupației habsburgice. În poezia *Pămîntule*, deplînt e starea românilor bucovineni ale căror pămînturi sînt arate și ale căror recolte sînt adunate de străini, iar în codrii seculari ai Bucovinei se înfînge securea străină, străfundurile pămîntului sînt săpate de cazmaua străină... Și la toate acestea românii privesc cu resemnare și supușenie, ca și cum ar fi lucruri normale. Ne trebuie credință și avînt și nu tăcere și lacrimi, mîrturisirea ei. Scrie și poezii cu notă optimistă, precum *Copiii fără vină*. Românii au pătimit destul, au avut multe zile fără soare și au fost pătrunși de regrete. Nu mai este nevoie de

plînsese, ci de strîngerea rîndurilor pentru a reclădi lăcașurile sfînte, a redobîndi pămînturile. Viitorul aparține urmașilor. Încheierea este luminoasă și anunță o lume nouă: "Iar noi cu fruntea mai senină,/ Vom fi copiii fără vină/ Copiii vechiului pămînt".

Unii critici au interpretat acest final ca o previțiune a poetului de realizare a unirii Bucovinei cu România.

A avut fericirea să participe la realizarea acestui măreț act al Unirii. Munca istovitoare desfășurată pentru îmbunătățirea stării de sănătate a Bucovinei îi scurtează viața. Cortegiul mortuar care a parcurs drumul de la Cernăuți la Suceava a fost format de mii de bucovineni. La intrarea în orașul Suceava, un batalion al armatei române i-a acordat onorurile militare. Ceremonialul de înmormîntare s-a desfășurat pe 24 decembrie 1924, la cimitirul orașului.

Dăm ca ilustrare una dintre poeziile străbătute de un cald și vibrant lirism, *Sihastrul*: "De sgomotul luminii atît de departe/ Petrecu-mi viața cu visuri desarte/ Cu doruri respinse de soartă./ M-aș pune la vorbă, dar nu am cu cine:/ În casa sihastrului nime nu vine,/ Și nime nu-mi bate la Poartă./ M-apasă odaia îngustă și scundă/ Cu liniștea-i tristă și pacea-i profundă:/ Mi-e groază de singurătate./ Iar vîntul vîiește și freamătă-n ramuri./ Mă chiamă frățește bătîndu-mi la geamuri./ Și-n codru pornesc pe noptate./ Aici e de mine, aici în furtună./ A frunzelor veste de horă nebună/ Mă duce cu sine de silă:/ Și-adapă frunzișul în negură plopii./ Și-mi pare că-s lacrimi de milă".

“orgoliul vechi al dulceni nesupuneri”

Cînturi de ocnă/7

*Doamne, de-săriti ce sînt pe lume
Mi-ai jaco-o rasă-n pădure.
O căsuță de pămînt
Să intru-n ea și să plîng.*

Nu-i nimica, trece și-asta, draga mea!

Balada exilatului imaginar

Craidonii din răsărit au pus gaz și s-au topit
Lăsînd casa lăsînd masa și-abule cenușareasa
Cu busole de găsit pămîntu făgăduit
Unde-nțeapă aronzon mingeacuri trase-n gazon

S-au pus mușterii-n stol de-a rămas cartieru' gol
Din vitanii cu focos pîn' la baraseum jos
Și de la cornu de taur la păduchele de aur
Care scoate fiare vechi pe nas gît și pe urechi

Capu' sus și pieptu' afară, neamule!

Și-au plecat ca duși de vînt spre pămîntu' cel mai sfînt
Un' se dă soare tot anu' și căldură cu toptanu'
Lăsîndu-mă-n miez de iarnă cu gerurile pe haină
Fără spetează pe noadă ca oamenii de zăpadă

Au plecat și duși au fost să-și facă și ei un rost
Și-au mers după cum citim pînă la Ierusalim
Să-l vază pe aronzon și să-l bage vorbitor
Să mă scoată și pe mine că echipa merge bine

Capu' sus și pieptu' afară, neamule!

Mai ales în deplasare unde steaua sus răsare
Cu chiolhane pe spritache pînă cade lumea mache
De noapte și de descîntec cu furnici de poftă-n pîntec
Și geamăt de bibilici scărpinate-ntră arșici

Steaua mea ca stelele cînd dau buzna ielele
Cu țitoancele-n căus și cîntece pe la uși
Ca să le primesc în casă cu daravela pe masă
Pusă-n palmă everest mergi pe burtă și zu setzt

Capu' sus și pieptu' afară, neamule!

Hip-hip ura de trei ori mi-a sărit steaua din nori
Cu dopurile din sprîț ca nasturii de la slit
Că așa-i fătū' cel frumos cînd îl ia fata de os
Cu milanezii la gleznă și stufatu' scos din beznă

Că dac-ar fi viața dreaptă aș fi eu în partea-ailaltă
Unde-i aronzolu meu cu clenciuri la portmoneu
Că i-au demolat știrbelu' unde-și pîrlea mititelu'
Ca să plece în airoplan cu taromu' la haham

Capu' sus și pieptu' afară, neamule!

Că se dă din foi și coji cu fișicu-n sus pe plâji
Și mațu cît mațasu ca să-și plimbe tuhăsu'
Prin străinătăți de bine c-a lăsat greu' pe mine
Și-acu sparg aluna-n clește c-oi fi deșteptu' lui peste

Și-o bughesc mai abitir decît *azairof* dir
Cînd îmi arde pipota de prea multă halima
Și de fofoloance-nținse cînd pe-npune cînd pe linse
Cînd pe puse-n focu' spuței jos la umezeala buzei

Capu' sus și pieptu' afară, neamule!

Băgați grele, oameni buni, că sîntem neoromâni
Dați cu șmulz de candelă de la taica mehălă
Din erez d-unde Mesia a plecat spre România
Să le dea gaborilor cîntarea cîntărilor

Cîntări din acordeoane leri-i ler și leri-i doamne
Că de luna pînă joia glojduri de salam cu soia
Și zemuri de nechezol de vinerea pînă joi
Cînd se iese la păscut și se ia de la-nceput

Capu' sus și pieptu' afară, neamule!

Cine stă cu huia-n gîlci să facă zures la turci
Turcu-i ture și gîlca-i gîlca și-ți face făina bulcă
Și ghiudemu' băcânie c-asa zice la geamic
Dai ce ai și iei cît poți și dazdras-futui la toți

Hopa hopa de trei ori să le crească-n gură flori
Și să plouă cu gagici ca găurile-n covrigi
Să le iau și să le pun în traista de moș ajun
Și să le dau la călcat cînd mă joc cu ele-n pat

Capu' sus și pieptu' afară, neamule!

Aronzoane fă-le fița și bagă-le jurubita
Cu lincolni mălăieți cum le place la băieți
Valuta-i caldă și frige și n-are gură să strige
Pis-pis-pis și cutu-cutu și le dau în schimb preputu'

Doar ce-l scot pe El Zorab că-i fac popicu' chebab
Și-l pun fript adus din toate pe masă la pașapoarte
Să se vadă care-i miza cînd vrei să-ți cardească viza
De creștin cu vot de blam și preputu' la haham

Capu' sus și pieptu' afară, neamule!

C-asa-i romănu' făcut să-și dea momita din rit
Ca să scape de povară și de muncă voluntară
De sedințe cu discurs unde n-au nimic de spus
Nici tovii nici raionaru' nici Pandeles secretaru'

Foaie verde bani mărunti că s-au circumcis cam mulți
De cînd a venit partidul și ne-a dat cu sanpidu'
Să ne domolească zelu' și să ne înmoaie mielu'
Ca să nu o dea pe-afară din morala proletară

Capu' sus și pieptu' afară, neamule!

C-această noapte-i pentru noi ca lupta de la Băicoi
Unde o cotim ca Nae și de restu' ni se taie
Fiindc-apare mesteru' și ne face șahțaru'
S-o dăm bune pe plecate la un an cu sănătate

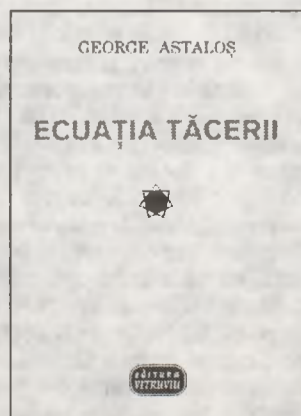
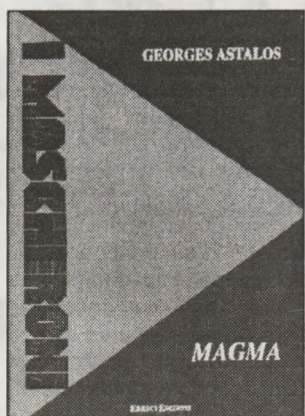
Și mucle din clempanou că mierloiu' e pe ou
Și clocescu-alternativ ca să zbor la Tel-Aviv
S-o vad pe coana Raluca și să dau să-i umplu stiuca
Și să i-o dau îndesat ca pe vremuri de sabat

Capu' sus și pieptu' afară, neamule!

Cașer ca pe Văcărești cînd eram mai omenesti
Și trăiam ca la-nceput toti o apă și-un pămînt
Cu Raluca slobodă ca Vodă prin lobodă
Nu tu goi nu tu ebree doar ciorchini și curcubee

La anu' și la mulți ani dă, jupîne, gologani
Și plătește-mi carapacea c-o fac ăstia harcea-parcea
Ăstia cu partidul lor și nu vreau s-apuc să mor
Înainte să-i văd lați și cu marafetii luati

Capu' sus și pieptu' afară, neamule!

Cînturi de ocnă/8

*Tu comanzi sticle de bere,
Eu cu lanturi la picere;
Tu comanzi sticle-nfundate,
Eu sînt condamnat la moarte.*

Nu-i nimica, trece și-asta, draga mea!

Balada pălicarului luat cu 324

Unde ești, Lică, să-i vezi cum ne dă cu stele verzi
Mazete de trei lulele care ne bagă-n belele
Că ce faci și ce-ai făcut ce-ai mîncat și ce-ai băut
Și ne-nfuge ștanga-n os că de unde-avem moloz

Că-i tara lui Zavaidoc de șepcari cu cozoroc
Că-am ajuns de risu' lumii, nea Lică, da-le-aș tăciunii
Acolo unde cînd scurmi sari ca ursu' pe cărbuni
Și-unde cînd te ia căldura ți se-nmoaie armătura

Unde ești mata, nea Lică, să ne vezi?

Au inventat tribunale judecătii și dandanale
Legi de-mbulinat karatu' cu trei sute douăspatru
Articol farifastic ca să facem bildibic
Palmații și miștocari, haidamaci și pălicari

C-au umplut dubele toate fără milă nici păcate
Ciugulind gagii-n clești din Crîngăși pînă-n Giulești
Suti șestari zuli și lupache din Obor în Andronache
Și mai acana pe șase Dămăroaia și Gherase

Unde ești mata, nea Lică, să ne vezi?

Cum ne ia pe nemîncate cu miinile puse-n spate
În brătari de ocnă mare să ne bage la răcoare
În subsolu' Prefecturii un' se face postu' gurii
Și dosaru' de-nțarcat trau' și vătraiu' dat

Că șopîrla-i unsă bine cînd ai articol pe tine
Cu sucăr pus pe hîrtie și făcut de băcânie
Cu martorii dați pe strîmbe și aduși ca să te umple
Și să te dea ca la teatru cu trei sute douăspatru

Unde ești mata, nea Lică, să ne vezi?

Te ia și te-așază-n rafturi ca să mi te tin-n cafturi
Și-n suturi cu spitu-n gură să-ți dea borșu-n saramură
Să te-aduni și să te-ndoie de parc-ai dat patru-doi
Face-le-aș o poartă-n casă cînd or trage la mireasă

Că-nghiți mărū' lui Adam din zvasturile-n muian
Și le scuipi și ce n-ai făcut cu laptele ce l-ai supt
C-asa-i cînd ești tras în piept și dat prin ou și pesmet
Cu trei sute douăspatru cum a scris-o împăratu'

Unde ești mata, nea Lică, să ne vezi?

Ne-au încălecat, nea Lică, și ne-o dau la lingurică
Fi-le-ar moșii cu strămoșii că stelele verzi sînt roșii
Și secerile sînt zăbale ei ciocan, noi nicovale
De-ți scot din țîtini speteaza îngheța-i-ar Boboteaza

Coace-i-ar zădufu' verii în termidoru' tăcerii
Unde vorba face pliuri și creieri', bigudiuri
Lua-i-ar vîntu' în vîltoare ce pe foia de țigare
Face-le-aș rînză calup, că m-au blătuit la zdup

Unde ești mata, nea Lică, să ne vezi?

Au început cu mata, dar-ar strechea-n ei să dea
Luîndu-te dup-o trozneală să-ți dea hoitu' cu miereală
Grangurii de la brigadă pe care-i vezi doar o dată
C-a doua ești în belele tîndări oale și ulcele

Bre, nea Lică din Dudești, fă d-acolo d-unde ești
Să cadă din cer potopu' și să le belească drobu'
Pastii și grijania cin' i-a tras cu sania
Să-i facă moaște de scrum pe lîngă gard pe lîngă drum

Unde ești mata, nea Lică, să ne vezi?

Te-au vînat ca porumbeii ca să-ți umfle cocoseii
Sătați dintr-un vertigou cu roseată căcălău
Și-acuma sug murfatlaruri în birturi de lux și baruri
C-asa-s ăstia tu-le rasa dau un tun și plînge masa

Da' decit să plîngă masa, mai bine să plîngă mă-sa
Că-i ușor să fii dibace cînd ai pulan și pișcoace
Și procurorii puși de stat să te lase crăcînat
Scăpa-s-ar în scaldătoare cine-o vrea să se dea mare

Unde ești mata, nea Lică, să ne vezi?

Erai mîndru ca un zmeu mama lor și-un dumnezeu
Că faceai minuni, nea Lică, și dădeai în noi cu pincă
Pincă-n cheag și roșitură că Pandeles tu-l în gură
Ți-a cîntat pe blat prohodu' și te-a făcut să-nghiți nodu'

Luîndu-te cu el afară unde-i viața mai agrară
Și liniștea mai de tot tocmai bună de prohod
Lică fin Pandeles nas, că-i afară din oras
Nu tu om nu tu hazaică, doar șrapnel de balalaică

Unde ești mata, nea Lică, să ne vezi?

Cum ne-nhată-n vîrf d-agrafă și ne-nfundă în carafă
La ei la tanti Milica unde-asteaptă mititica
Să-ți dea pasu' unchiu' Milu fiindcă nu giniseși spilu'
De-a intra ca gugiștiucii în sfînta cîmpie-a muncii

Cum n-ai dat-o cum ai luat-o cu trei sute douăspatru
Că se plîng muierile din toate cartierele
Să li se curete coșu' că parc-ar ține-o pe roșu'
De cînd cu articolu' care le-a luat sustăru'

Unde ești mata, nea Lică, să ne vezi?

Cîntările nu mai țin, c-au sărit din Debetin
Și zac cu momita plină pe paturi de carantină
Femeia nu e, nea Lică, cum o știai mătălică
Ea vrea să-și ia portioara dimineata prînz și seara

Eu cu pensioane-n cîrcă, oaifa mea cu mucu-n zbrîcă
Că așa vrea Baba Cloanta care-ți bagă-n fund sticloanta
Și biloiu' de otel, taca-taca la inel
La inelu' din găoz ca vrăjitorii din oz.

Unde ești mata, nea Lică, să ne vezi?

Să mă vezi cum îmi trag greu' bătîndu-mi în cap troleu'
Ca vulturii și ca ulii, profira mea spaima sulii
Nu tu un adio mamă să te zgîndăre la blană
Nu tu zeama de apsințe te-am zărit printre morminte

Nici fineturi în fiole să dai cu mucii-n fasole
Cînd te-a scos din rație, mama ei de nație
Marx-turbatâ pulbere ia cu piine, neamule,
Crăpa-mi-ar fierea mai bine decît cu zeghea pe mine

Unde ești mata, nea Lică, să ne vezi?

Chiondorîș...

Florin FAIFER

Stau și mă întreb, cătînd la acești scîrta-scîrta pe hîrtie, vorba Jupînului aceluia, de unde, domnule, afită împănare? De ce și-or fi tinînd coada bîrzoii așii datului cu părerea? Cu ce sînt ei, nu zic mai deștepti, dar mai pricepuți decît guvernării? Încruntați ca la o sedintă comunistă de excludere (Cristian Tudor Popescu ș.a.) sau botîndu-și a mare istețime fizionomia (Ion Cristoiu), unii nu știu decît să beștelească o echipă ministerială care duce o cruce grea, învălînd din mers, mai și greșind, mai bîlbîndu-se, dar, orișicîtusi, fătuind. "Muncesc ca proștii 15 ore pe zi!", rîdea zgomotos un iesean de-al nostru, om cu fonctie, mă rog, simpatic altminteri, dar căruia i-ar sta bine să se maturizeze. Sigur, sigur, să muncești afită pare o negliobie pe la noi pe-aicea. Treaba românească e mai așa, mai cătinică, și nu exclude chiulul. Ba din contra...

Grosolanii de periferie, suspiciuni cavernoase, acuze răgușite. Vigilenții aștia nu știu să privească decît chiondorîș. Nici analiști, nici pamfletari ca lumea, pentru ei exercițiul critic înseamnă libertatea de a trage cu pușca (sau, mă rog, cu zăcășelile din dolare). Negativiști din precaritate lăuntrică, (mega?) editorialiști momentului irită prin cîrteala maniacală și dau de gîndit prin neputința de a-și frămînta mintea să găsească soluții. Ideea de a-l coopta pe Ilie Serbănescu în guvern mi se pare, de aceea, de un fin umor. Îi mai aștept pe crîncenul Cristian Tudor Popescu la Interne (ori la Justiție) și pe plimbărețul Horia Alexandrescu la Turism.

Presa nu se multumeste, după cît se pare, să fie a patra putere în stat. Nu, după cum se înfoaie, ea se vrea - și se crede - o supraputere. La o "serată muzicală", nu de mult, s-a pus întrebarea: ziaristii trebuie să se teamă de oamenii politici? N-ar trebui să se teamă, însă mai mult bun simț nu le-ar strica deloc. Următesc, uneori cu interes, alteori cu o stare de disconfort, "show"-ul televizat al atîtor confruntări și, să fim serioși, nu jurnalistii mi se par a fi cei încolțiți. Dimpotrivă... Factorii de decizie politică (trîntesc și eu o expresie mai scotoasă) sînt cei supuși unor hîrtuiești, de ai putea să crezi că la Palatul Victoria misună numai nepricepuți, farsori și alte figuri dubioase. Ce vreți, condeierii noștri de resort își etaleză străsnicia de "puri și duri".

fascinația lecturii

Cărțile,
prin ele însele

Nicolae BUSUIOC

De cele mai multe ori itinerariile critice, jurnalele, evocările, memoriile, portretizările și alte scrieri de acest gen consacrate observării evoluției literaturii în general și cărții în particular dezvăluie fapte demne de toată atenția. Desigur, nu se poate trece cu vederea peste subiectivismul autorilor cînd fac aprecieri asupra epocilor istorice, studiate, analizate, scrutate pe toate fețele, cu buna intenție ca fiecare să fie cît mai lucid, comprehensiv, cu grija fanatică de a respecta adevărul și de a-l reda dezbrăcat de orice dubioase mitologii. Datorită lor însă putem descoperi destinul sumbru sau favorabil pe care l-au trăit unele cărți de-a lungul timpului. Ne vom opri asupra primelor, plecînd de la binecunoscutul diction latin *habent sua fata libelli*, pentru că aceasta ilustrează cel mai bine unele spectaculoase oscilații ale "valorizării cărții", expresia din urmă aparținîndu-i lui Șerban Cioculescu. De altfel, pe parcursul acestor note ne vom folosi și de unele exemple oferite de autorul *Vieții lui I.L. Caragiale*, despre care critica literară a spus că este o carte ce se citește cu plăcerea cu care se parcurg marile romane.

Se afirmă că spiritele întemeietoare nu sînt cu necesitate elementare, monocorde, ele ating în sfera lor, adesea, o complexitate și un rafinament cu greu de depășit, sub presiunea unor circumstanțe însă, unele dintre aceste spirite, creatoare de valori, au fost ignorate, necunoscute la timp, revalorizate cu greu tocmai pentru că produsele inteligenței și harului lor, *cărțile*, au avut un destin fatal. Vorba cărturarului profesor Constantin Ciopraga: ai cioplit coloane și frize, ai sculptat cariatide și figuri votive, însă acestea nu sînt încă temple. Ele, piesele astfel pregătite, așteaptă momentul convergenței, prinderea în încheieturi, clipa cînd, strînse într-un ansamblu, vor spune privitorilor mai mult decît niste lucruri dispartate. Cît timp a trebuit să aștepte "momentul convergenței" cărțile lui Gérard de Nerval, ale lui Friedrich Hölderlin sau ale lui Heinrich von Kleist? În literatura franceză Nerval a fost mult timp considerat un romantic minor, *Les filles du feu*,

Ai zice că sînt conștiințele nației. Păi nu?... Păi da, de vreme ce nu se sfîlesc să emită, plini de morgă, sentințe definitive (fie ele și niște enormități) cu un aer de inchi-zitori, grijulii foarte cu propria lor imagine. Dar, stați oleacă, pe ei cine-i judecă? Cine stă să discearnă între partea bună a discursului emanat de acești înfumurați (există, fără îndoială, și o asemenea parte) de tot cîrdul de necuviințe, obtuzități, parșivenii, frivolități, jigodisme, golării? Pentru gafele și pentru violentele lor de limbaj, dau cuiva socoteală? "Scenariile" lui Ion Cristoiu forfotesc de bazaconii și, dînd la iveală un fond de trivialitate, nu evită, din păcate, insinuarea jechoasă. Răbufnirile de răutate ale șefului de la "Adevărul" duc la insulte pentru care ar merita, din cînd în cînd, scărmanat. Dacă operațiunea presupune dificultăți insurmontabile, măcar să i se arate obrazul. Că alții nici obraz nu știu dacă au...

Oricum, e deprimant. Aș fi vrut să fiu mai dezinvolt, mai senin, mai glumet, dar subiectul nu mă lasă. Dacă pînă și "România literară"... Textele veninoase, de reacredință ale criticului de tînută Mircea Mihăieș, insolentă, tîfna și dezagreabilele opintiri pamfletare ale respectabilului disident Dorin Tudoran, acrimonia morală, generînd proximitate, a poetei de elită Ileana Mălăncioiu fac deservicii unei reviste de care rămîn atașat, dar pe care alții (cunosc două sau trei cazuri) au renunțat să o mai cumpere, indispuși de ignobila campanie, să-i spun pe șleau, antigubernamentală și antiprezidențială. Pentru că, într-adevăr, cam seamănă o campanie sîrilele, întepăturile și alte atacuri care au ca tîntă cabinetul Ciorbea (premierul fiind nu rareori "portretizat" la limita decentei, de fapt a indecentei) și, evident, președintele, în "scăfîrlia" căruia (ca să citez nerușinata, impardonabila formulare a domnului Mihăieș) sînt aruncate toxinele acestor abuzivi comentatori. Cvintetul de tîntași e completat, în forme mai discrete, de Constantin Țoiu și Cristian Teodorescu. Bate la ochi, nu vi se pare?... Dar, ce să-i faci? O fi de *bon ton* să se vorbească de sus, cu sarcasm elitist, despre omul de la Cotroceni. Frustrati ori nu, așa înțeleg (hiper)vanitoșii să se implice în caznele tranziției. Ricanînd, disprețuind, insultînd. Profesiunea lor - insulta. Asta, ca să invoc refrenul unui politic, se poate psihanaliza... Oricum, rezolvîndu-și decompensările, bravii opozanți - un intelectual e întotdeauna în opoziție, nu-i așa? - să fie sănătoși. Atîta acreală poate să le facă rău. În preajma sfințelor sărbători, cînd fac aceste însemnări, eu le doresc și gînduri bune. Sau, dacă un asemenea har le lipsește, să aibă parte de cît mai blînde remuscări.

nouvelles n-a sîrmit nici o senzație la apariția ei (1854). Abia după mai bine de o jumătate de secol de la sfîrșitul tragic al scriitorului opera sa a devenit o revelație pentru valoarea sa, nefericitul Nerval luînd în sfîrșit locul alături de marii săi contemporani. La fel și opera lirică a lui Holderlin, la fel și soarta dramaturgului și prozatorului Kleist. Decenii întregi au trecut pînă scriitorii amintiți au devenit idoli necontestati pentru cititorii francezi, germani și din întreaga Europă.

Într-o lume în care raporturile umane inclusiv cele afective și etice sînt puse și repuse mereu în discuție, cărțile, ca și oamenii, suportă analize și se circumscriu aceluiași demersuri, sensuri, idei ce tin de fenomenele specifice epocilor din istoria gîndirii și a climatelor intelectuale: criticul literar francez Ferdinand Brunetiere a omis deliberat din cartea sa de istorie literară acele opere neapărute la data scrierii lor, precum *Scrisorile Doamnei de Sévigné* sau celebrele *Memorii* ale ducelui de Saint-Simon pentru că le-a considerat neintegrate cronologic evoluției literare. La noi, este cazul capodoperei umoriste *Țiganiada* a lui Ion Budai-Deleanu, ea fiind editată abia în 1875-1877 și nu în timpul vieții autorului, iar valoarea sa deosebită a fost pusă în evidență și mai tîrziu cu cîteva decenii. Cine a pierdut? A pierdut literatura română, lipsită fiind o bună bucată de timp de efectele unei capodopere care ar fi influențat pozitiv însăși evoluția literaturii noastre. Același lucru s-ar putea spune și despre *Peregrinul transilvan* al lui Ion Codru Drăgușanu. Și această excelentă carte a trebuit să aștepte mult pînă a fi scoasă la lumină și a obține dreptul fireesc, reclamat de valoare, cel de a circula printre oameni, desigur, după ce i s-a modernizat limba, excesiv de latinizantă și italianizantă. Acum sînt unanim recunoscute și omul și opera.

Cărțile trăiesc și se reafirmă prin ele însele. Opera se apropie, finalmente, de realitatea în care s-a născut, iar receptarea ei ține de disponibilități diferențiate, disponibilități la care se referea, între alții, și Croce în a sa *Critică și istoria poeziei*. Dihotomia clasică viață-carte apare astăzi ca vetustă, nu se mai pornește dinspre biografie spre operă, ci invers, dar acest lucru nu exclude legitimitatea vieții. Și aici ne gîndim la *Plutarch*, autorul biografiilor de acum două mii de ani și la mult mai apropiatul de noi *André Maurois*. În fond, ajungem tot acolo, spre biografia omului care e scriitorul. *Scriitorul* este personalitatea independentă, singulară, cel care cultivă îndoiala metodică, nonconfirmismul, nu se supune spiritului de sistem, este competența dublată, uneori, de opțiunea angajării. Și cartea lui ce este, ce poate fi? Nu poate fi decît proiecția lui, valoarea care-și propune să nu piardă nimic din spiritul critic al vremii și caută mereu adevărul. Negreșit, cărțile, ca și oamenii, au un destin al lor, mai bun sau mai rău.

Bucureștiul,
pe din două

Stelian DUMISTRĂCEL

Cu circumspecție și umor, Marin Preda, al cărui debut se plasează și sub semnul matricei stilistice antonpannești a comediei cuvintelor, explorează permanent și cu insistență potentele și efectele acestora, hărțuind neologismul receptat osmotic și proiectînd enunțul paremiologic în zona subtextului.

Plăcerea de a exprima atare neliniști îi este rezervată purtătorului său de cuvînt (chiar dacă în postura de oponent). Patanghel - Moromete, care, de exemplu, din *confiscă* (de la a *confisca*) deglutinează (în dispută cu un functionar) substantivul frîșcă "biciușcă", antrenat, apoi, într-un compus mai puțin neobișnuit (*frîșcă - nefîșcă; O adunare liniștită*) ori cîntărește, pe îndelete, prestigiul conferit de utilizarea verbului (a) *aranja*, între semnificațiile "a potrivi" (- "ținută", de la armată) și "a distruge, a nimici", prozatorul aflîndu-se, mereu, alături de personajele sale favorite, în căutarea formei și semnificației neologismului în vorbire.

Confruntarea, și pe acest teren, se produce pe fundalul analizei urmărilor fascinației orașului, considerat un simplu miraj, etichetat așadar mai mult decît sceptic de către Ilie Moromete, cînd vorbește de "rostul" pe care și l-a făcut unul dintre băieții lui fugari cu oile și caii familiei spre a deveni negustori la București: "Fi-meu Paraschiv... uite-așa a tăiat *Bucureștiul pe din două*: jumătate e al lui", astfel că unuia interesat, ajungînd acolo, nu-i va fi greu să-l găsească: "Cît intri în București, oprești un om: unde stă, îl întrebi, Paraschiv al lui Moromete din Siliștea Gumești? Și ai să vezi că toată lumea îl cunoaște" (*Delirul*, partea I, cap. VIII).

Aluzia, rod al remodelării prozatorului sau a consătenilor săi, este la a *rupe inima țigului*, enunț a cărui noimă a consătenat-o Iuliu Zanne ("se zice... de unul care s-a dus la țig lăudîndu-se că va cumpăra multe și se întoarce cu puțin... sau cu ceva prost"; *Proverbele românilor*, V, p. 628) și fusese exemplificată de Pann, în *Povestea vorbii*: "Pînză și nevastă noaptea să nu-ți alegi, ca să nu-ți zică cineva «ai rupt inima țigului»".

Există, de altfel, numeroase expresii ale unei anumite forme mentale a țaranilor olteni și munteni, ce exaltă prestigiul centrelor urbane cunoscute; de fapt, mai mult prin realitățile și atracțiile oboarelor în perimetrul cărora intră ca să vîndă cereale și vite: cineva *s-a ras cu brici de București*, adică frumos (Mehedinti); *aici nu-i la București, să te judeleşti* - probabil să-ți faci reclamă (Ilfov); un lăudăros *merge (tot) la București (chiar) pe Lotru (Vilcea); cu ce-i bun să mi-o hrănești: cu vin vechi de la Pitești, cu pîine de la Ploiești, cu haine din București* (apud Zanne, op. cit., p. 22).

O "mezalianță" pe care, mai aproape de noi, o va amenda Marin Sorescu, în poeme din *La Liliaci*, decretînd relativitatea prestigiului capitalei Olteniei ("Parcă pe atunci era vreo Craiovă? Un sat mai mare"; *Porcarii*, IV), atracția consătenilor săi rămînînd una și aceeași: "Cînd a ajuns și-n Bulzești ceva din lumina Bucureștiului" (*Gheorghiuța lui Ceapă*, III).

Deși nici în formulele citate anterior ironia nu este absentă, personajele lui Marin Preda (vezi și *Morometii*, I, partea a II-a, cap. I), cunoscînd la oraș reușite aleatorii, se fac ecoul unor constatări mai tranșante ale confruntării invocate: *București, unde punga tot goleşti sau București, București, punga scuturată* (care este "vorba țiganului"; Zanne, loc. cit.; din aceeași familie, vezi și *Galati, Brăila, oraș frumos, te duci călare și vii pe jos*, înregistrată în localități din sudul Moldovei). Căci din inventarul paremiologic al acestor personaje nu lipsește nici aluzia la *popul lăudat (Morometii II, partea, cap. XI)*, nici evocarea locului unde *umblă cîinii cu covrigii în coadă (ibid., cap. III; Delirul, partea I, cap. X)*, care este, bineînțeles, Capitala.

Desigur, ar prezenta interes documentar considerarea ipotezei că orientarea demersului lui Preda privind confruntarea satului cu orașul, paralel cu activarea enunțurilor antonpannești ale neîncrederii și disprețului, s-ar datoră și contactului autorului cu preocupările și programele de studiu ale Școlii Sociologice de la București, a lui Dimitrie Gusti, chiar dacă numai în postura de simplu functionar, "jos, la mașini" (comparate cu "niște trioare"), la Institutul Central de Statistică (*Viața ca o pradă*, cap. 35, 36)*.

Sînt, acestea, fapte ce ne îndeamnă și ne ajută să pătrundem în laboratorul unui creator lucid, care trăiește miracolul cuvîntului și scrie (sau își rescrie romanele) "descoperind forța lui magică" (*idem*, cap. 5), în vreme ce stilul îl obsedează ca "țesătura de cuvinte care încheagă figuri și pasiuni umane" (*Cum am scris Risipitorii*, în vol. *Imposibila întoarcere*). Și care ne întretin încrederea că *artistul* Marin Preda nu poate fi umbrat nici de sufocarea cu care îl amenință luarea în posesie, de către unii, în folos propriu, nici de agresivitatea contestatară a altora, vicisitudinii ale timpului, care, nici acum, nu mai are răbdare.

Căci deși așa-zisa "posteritate dificilă" a scriitorului a împărțit tagma criticilor literari... pe din două, cei mai mulți exegeți, onorîndu-și statutul, se îndreaptă (așa cum se dovedeste și ampla confruntare de idei publicată în "Caiete critice", nr. 8-9/1997) spre supunerea la criteriul esteticului, iar Preda rămîne, după Al. Paleologu, autorul unor "cărți durabile, de mare frumusețe, iar *Morometii* este, indiscutabil, o capodoperă".

* După cum aflăm și de la Henri H. Stahl, Institutul respectiv a continuat activitatea "Serviciului Social al lui Gusti, iar instalațiile în discuție erau "masinile Hollerith", operînd cu fișe-sinteze, ce puteau fi transcrise pe cartele perforate (*Amintiri și gînduri din vechea Școală a "monografiilor socio-logice"*; Editura "Minerva", București, 1981, p. 403-408).

"Despre farmecul spaimelor"

Nicolae TURTUREANU

Ca întreaga societate românească, și poezia este în tranziție. De la ce, de unde a pornit-o, știm, dar încotro? Încercări de a răspunde, de a afla o cale de acces poeziei, s-au făcut încă înainte de '89, când unii critici, apreciind că generația optzecistă își cam epuizase discursul, tatonau itinerariile, sau chiar forțau deschiderea drumului unei noi promoții literare, cea nouăzecistă.

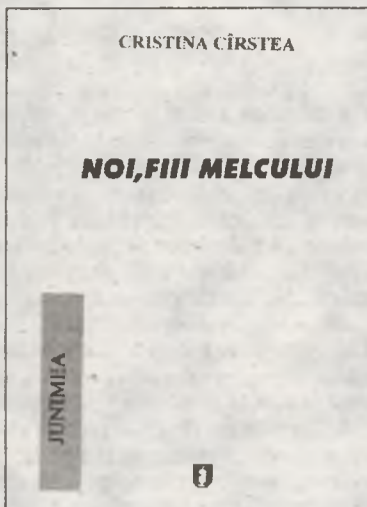
Greu de prevăzut (dar nu inutil de încercat) cum s-ar mai fi scris în România, dacă aceasta rămânea tot sub sistemul dictatorial. Literatura "esopică", aluzivă, insinuantă sau chiar insurgentă își terminase gloantele și, pe fondul unei anihilante lipse de speranță, scriitorii se retrăgeau cât mai departe de lume, dincolo de râul ce-i înconjură, în universul pur al cărții, al spiritului, al ideii, repetând sau luând pe cont propriu experimente și experimente fără nici o legătură cu realitatea imediată. Cum, când, postmodernismul îl consumase generația '80 - unii căutau să se mănânce - pentru "intermedietate" a rămas în spoliu gol, pe care au început să înalțeze la îndrăgășenie, fără o strategie și o tactică asumate, fără un "program" estetic coerent. Aceasta, până înseamnă mijloc de deosebit, când, "dintre sute de castare" prinși bezmetic pe apele poeziei de piatră, s-a desprins o mică "flotă" care dovedește a ști atât arta navigației literare, cât și ținta spre care a pornit.

Sunt nave încărcate cu dragoste și credință, într-un parfum oriental indelicat. Redescoperirea erosului - cu violente de limbaj dar și cu tandreți surprinzătoare la o generație presupus desentimentalizată -

descoperirea religiosului și a mitologicului dau consistență unui demers liric în plină expansiune. Este evident că aceste dimensiuni sînt depistabile în tot spectrul literar, indiferent de vîrstă. Ceea ce ne interesează acum este maniera în care le modelează, construindu-se totodată pe ei însuși, ultimii veniți. Ca eșantion ne folosim de volumul Cristinei Cîrstea, *Noi, fiii melcului* (Junimea, 1997), de două ori premiat: manuscrisul, la concursul de poezie "Pomi Lucașfăru", Botoșani, 1996; debutul editorial, la "Zilele culturale Poesis", Satu Mare, 1997.

La o primă lectură, deci la un prim nivel de recepție (de percepere), poezia Cristinei Cîrstea este luminoasă și stenică. Și comunicabilă. Or mai fi astea criterii de apreciere? Nu cred, dar eu le folosesc, riscînd să fiu taxat ca demodat. La rîndul meu, nici eu nu pot să nu amendez prețioasele ridicole care glosează savant în marginea textului, înainte de a spune dacă avem sau nu de-a face cu poezie. La ora actuală, conceptul de poezie este atât de lax, încît aproape orice scriere fracturată ritmic și complicată semantic vrea să treacă - și uneori trece - drept poezie! Or, ceea ce scrie Cristina Cîrstea îmi induce o stare de grație, te provoacă mental și sentimental, fără să te socheze, dar și fără a te lăsa indiferent. Folosind un dublu registru: diurn-nocturn, poeta are știința altorități planturilor, lumina și umbra, ziua și noaptea, jocul și ceaușă creînd un puternic contrast nu doar în interiorul fiecărui text ci și, prin iradiere, de la unul la celălalt. Există apoi o trecere lină și fină, o topire și o amare a trăirilor și/sau a culorilor fundamentale, ceea ce dă senzația plutirii printr-o lume difuză, printr-un univers ce abia se încheagă. O sugestie, răsfrîntă asupra întregii cărți, aflăm chiar din titlu, melcul (dacă îl citim pe Durand) fiind purtătorul unui "polisimbolism", "semnul echilibru-

o carte, două interpretări

lui în dezechilibru, al ordinii, al ființei, în sinul schimbării". Asociat cu ceata, cu laptele, cu salcia, cu umbra, cu sfioșenia, cu lacrima, conlucrează la a săvîrși Lucrul-cel-Bun, fiinta dumnezeiască, "poate chiar sufletul Unuia/Liber și Sfînt".

Tot așa, iubirea este logodnă și maternitate, pázite de "Duhuri sfioșe", de îngeri buni, "de sfîntii/de lemn", amenințate de "vicleniile serii", de "colții de lup", dar supraviețuind ca niste "himere de foc" în "pîntecul lumii". Rareori poeta invocă sau evocă. Îndeobște constată: "Sufletul meu/ îngenunchiat în tine/ nimeni nu-l strigă!". O singură dată se lamentează: "O, dacă dragostea mea/ știutoare ar bănui/ prin veacuri dintotdeauna/ pentru zidurile ce-au fost înălțate/ pentru umbrele care nu mai încăp în/ gropi pentru/ ziua aceasta în care nu/ ne alegem cuvinte ci doar/ umbrele acestora ci doar/ cîntul acestora ci doar/ cenușa acestora".

Poemul oriental din finalul cărții, precum și un consistent grupaj apărut, între timp, în revista "Poesis", dau o turmă de adîncime demersului Cristinei Cîrstea, o poetă răsărită și crescînd miraculos în grădina lui Danilov.

Orfeu în Infern

Horia GÂRBEA

Chiar dacă, atunci cînd scrie despre cărți, autorul este ținut să-și reprime preferința subiectivă pentru un anumit tip de poezie, e sigur că nu reușește nici mereu, nici complet. Citind *Noi, fiii melcului* (Junimea, 1997), volum de debut al poetei Cristina Cîrstea, am tresărit precum Marcel la gustarea legendarului fursec. Căci (cam) așa scriau tinerii, pe-atunci nouăzecisti cînd abia începuseră, dragăliță-doamne, a se ridica, prin '83-'84, la Cenaclul de Luni și-apoi la Universitas, Andrei Damian, Daniel Bănuțescu, David Ioachim, Lucian Vasilescu și alții pe care cruda istorie a versului nu i-a păstrat.

Sigur că poeta de azi este mai matură ca vîrstă și ca experiență poetică decît cei de care am amintit, la vremea debutului lor. Se păstrează totuși mult din dorința poetului tînar de a manevra conceptele, de a clădi o filosofie proprie și ambițioasă dintr-o puținătate a cuvintelor. De asemenea există încrederea juvenilă în mîntuirea prin poezie și curajul de a coborî în Infern după fiinta iubită.

Este clar că singur freamătul tineretii și îndrăzneala nu sînt suficiente în sine. În cazul Cristinei Cîrstea, ele sînt completate de o subtilitate naturală în a lega conceptul de obiect, și fără îndoială, de o lectură foarte aplicată și personală a poeziei. Neutralitatea cea mai rafinată, a la Wiliam Carlos Williams este contrapunctată deseori de o duioșie feminină, de miza pe

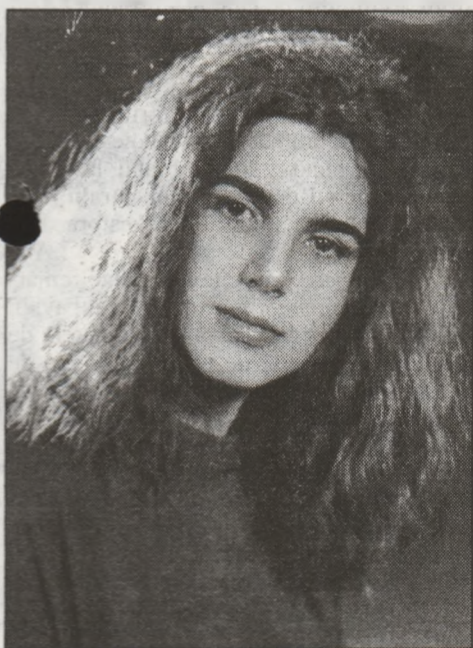
fragilitate: "Eu/plec// și strada tipă alb/ ca o soprană la pieptul unui concert// luminile caselor/ nespuse de candelă și/ pașii mei muți// eu plec - / rugul unui trup secerat".

În poezia Cristinei Cîrstea domină două stări care se echilibrează reciproc dînd linia și farmecul acestor compuneri lirice. Este întîi teribilismul, cutezanța juvenilității exprimată cum spuneam de tendința spre conceptual, revolta cu sau fără cauză și "lupta cu Îngerul". Dar apare și dimensiunea feminității, tradusă prin dorința de dăruire și supunere, prin sentimentul matern care lasă loc autoprotecției în scop (pro)creator: "Sînt pruncul cu două inimi./ Sînt pomul tău. Și eu dorm. Lîncezesc./ Și mă cuprinde somnul. Și luna se lasă/ Cade/ Neputincioasă și/ rîul curge. Și eu dorm".

Cristina Cîrstea reușește un balans potrivit între disimulare și expresia frustă, recurgînd de multe ori la reușite enunțuri cu mari elipse, tip Virgil Mazilescu, lăsînd cititorului umplerea golurilor din scenariu. "Astăzi/ dragostea mea atîrnă sub stresini/ și în mine/ sînt ziduri. Ziditorii/ își clădesc marile/ inimi". Acest personaj mitic, zidit acum pe dinlăuntru de umbre ale zidarilor, nu "alege cuvinte ci doar/ umbrele acestora ci doar/ cîntul acestora ci doar/ cenușa acestora" într-un remarcabil poem.

Considerînd că prin *Noi, fiii melcului*, Cristina Cîrstea realizează, probabil cel mai important debut poetic al anului 1997, nu-mi rămîne decît să, sper că juriile vor gîndi la fel și să citez în final un puternic și concentrat fragment despre felul cum lumea se reflectă în versul celui care scrie: "Cad Cetățile. Trec anii./ Și nu eu/ ci chiar voi în liniștea mea/ pînă se rupe/ strigătul".

ALINA-MIHAELA MANOLE

Alina-Mihaela Manole (născută în Buzău la 3 august 1972) s-a dedicat de multă vreme scrisului, ea publicînd sporadic în reviste ca "Limba și Literatura Română" și "Spre Lumină".

Ca elevă a Liceului Național din Iași, a fost laureată a Festivalului Național "Mihai Eminescu", Alba Iulia, 1988.

După cum afirmă ea însăși, studiile universitare (Alina - Mihaela Manole a absolvit în 1997 Facultatea de Medicină a UMF Iași), i-au permis aprofundarea cunoașterii umane, pasiunea pentru poezie rămînd doar între copertile caietelor. Și totuși ea și-a făcut din vers "cumpănă între pămînt și cer", "icoană din ghiocul nopții", iar eu, citindu-i din caietele invocate versurile (cu o tăietură gravă, îndelung șlefuită, străbătute de un discret, dar constant fior liric, metafizic și de o neliniște cauzată de cufundarea în curgerea vremii), am socotit că a venit timpul ca acestea să-și afle loc în paginile "Cronicii". Alina fiind deja pregătită pentru confruntarea cu cititorul, pentru ceea ce aș numi *adevărul debut* al unei poeteze dăruite cu har și sensibilitate. Deși în viziunea sa, nimeni nu strigă dinlăuntru luminii, pentru Alina-Mihaela Manole poezia este asemenea unui rîu de tăcere ce-și contopește undele și curgerea cu orgoliul creatorului ("în fiecare zi/ ceasul arată/ ziua mea de naștere"). Sînt convins că efortul ei de a se regăsi și dincolo de vis o va ajuta într-o bună zi să-și vadă numele adunat pe-o carte. O merită cu prisosință.

Valeriu STANCU

Dincolo de vis -
nu mă mai pot regăsi.

MĂRTURISIRI

Glasuri de zi, glasuri de seară -
tăcerii prefer
tipătul negru
al corbilor.

Și nici măcar nu mai e timp
pentru atîtea păreri de rău.

NOAPTEA DIN URMA TA

Nimeni nu a strigat
dinlăuntru luminii;

Altfel,
s-ar fi auzit, strident,
căderea liberă
a unei ultime nopți.

REFLEXIE

Culorile mele -
ceasul dintre răsărit și apus,
cumpăna dintre cer și pămînt -
ca într-un tablou vechi,
în care scenele au trecut
vama timpului.

NOPTI FĂRĂ HOTAR

Rîu de tăcere -
icoana ierbi

sărută
lumina lunii
în somn.

SĂ FIE SFAT

Palma se zbate
lîngă ochiul de sticlă
al ceasomicului.

Idealuri
ascunse
printre caiete cu teme
scrise pe jumătate.

Ploaia punctîndu-se candid.

REPLY

Sălășluri în infinit
pînă la proba contrarie,
cînd zidul va fi atît de aproape,
încît
voi crede și în plecări
și în regăsiri;

Sălășluri în infinit
cînd tin în palma
clipele și le sfărîm
cu două degete,
așa.

dimineața Cuvîntului

EVADARE

Roua luminii
sub tălpile goale,
cerurile toate
în ierburi fără nume,
iubirea mea -
iluminînd răsăritul
în care prezentul
se îngustează.

ÎNDOIELI

Dacă plec
cerul se încovoie
de ore tîrzii;

Dacă rămîn -
în umbră e loc destul
pentru a-mi însingura
privirea.

CHORUS

El a rămas lîngă drum -
unul cite unul, ochii,
una cite una, mîinile,
pașii, unul cite unul.

El a rămas lîngă drum -
unul cite unul, peștii,
unul cite unul.

Ultrastructura persistă.

ARBITRAR

Cîndva vom zbura
unde atît de absurd,
cîndva, cînd concretul
va bate la ușă,
deschide-i și spune-i
domnule căutați pe cineva.
Va fi de ajuns atît:
Să-i vorbești.

SUCCINT

Luni răsărind
peste reclama nereușită
a cotidianului.

În fiecare zi
ceasul arată
ziua mea de naștere.

Literatură și religie

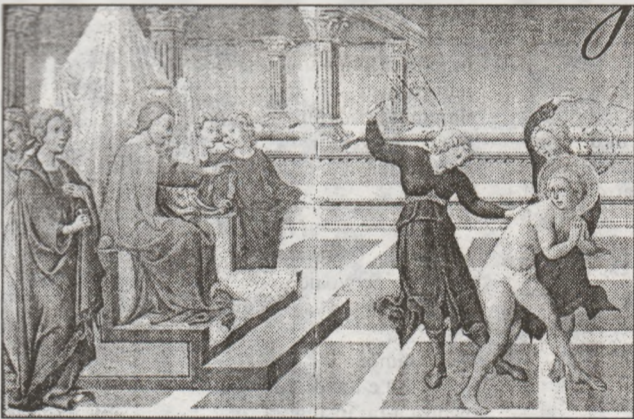
4. O carte străbate lumea

Între atâtea mari personalități ale lumii care s-au oprit cu stăruință asupra frumuseților *Cărilor Bibliei* și a rolului lor în istoria umanității, un loc de fel neglijabil îl ocupă Nicolae Iorga. Într-un curs de sinteză a *Istoriei literaturii românești*, ținut, se pare, chiar în anul desființării lui, în 1929, la Universitatea din București, aceasta îi acordă Bibliei, în capitolele introductive, un spațiu privilegiat. După marele nostru savant, aceasta corespunde, în abia înfripata societate românească a secolului al XV-lea, trebuințelor ei literare multiple: *Cartea Regilor* oferea satisfacție iubitorilor de cronici războinice, în timp ce suferetele licee se puteau regăsi în cele mai pămîntesti acorduri ale poeziei erotice din *Cîntarea Cîntărilor*. Creștinii pioși găseau necesarele răspunsuri, suport și alinare în minunații *Psalmi* ai lui David, mintile mai speculative se împăcau mai ușor cu filosofia sintetic-elementară a *Proverbelor*, pe cînd cei mai decis implicați în evenimentele social-politice ale epocii lor puteau primi impulsuri și modele din numeroasele și variatele *Cărți ale Profeților*, comparate de Iorga cu operele celebrei trinități a traicilor greci.

(v. N. Iorga, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică*, Editura "Minerva", București, 1977, pag. 42-49).

Un eveniment de o importanță covârșitoare pentru evoluția limbii și literaturii fiecărui popor este, desigur, traducerea *Bibliei* - pentru români un astfel de eveniment l-a reprezentat apariția, în 1888, a *Bibliei de la București*, în prelungirea unor eforturi începute cu un secol mai înainte, pentru constituirea unor texte liturgice în limba națională: *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voronețiană* și *Psaltirea Hurmuzachi*. În secolul XVII, pe lângă tipărirea altor *Psaltiri*, cultura română înregistrează apariția, în 1673, la Uniew, în Polonia, a *Psaltirii în versuri*, întocmită de mitropolitul Dosoftei. Este o premieră în spațiul de rit ortodox. Dar evenimentul major rămîne apariția *Bibliei de la București*, care valorifica, mai cu seamă, traducerea anterioară a marelui învățat moldovean, Nicolae Milescu. Să dăm din nou cuvîntul lui Nicolae Iorga: "Marea însemnătate a Bibliei de la 1688 stă deci tocmai în faptul că tot ce se lucrase mai înainte, în deosebitele provincii ale poporului românesc, a fost cercetat, adunat și fixat într-o formă definitivă, și astfel pentru acea vreme Biblia de la 1688 este o operă de unitate națională, am putea chiar spune că este cea dintîi operă de unitate națională în acel domeniu moral de unde pleacă pe urmă toate celelalte". (op. cit., p. 93)

Ca și la noi, și în alte limbi, tălmăciră *Bibliei* marchează un moment de răsruce: "În patrimoniul spiritual al fiecărei națiuni din spațiul european - afirmă Paul Miron, în prefata la noua ediție a *Bibliei de la 1688* - data traducerii Bibliei este o sărbătoare, evenimentul înscamnă întotdeauna abordarea unei trepte culturale superioare" (*O nouă ediție a Bibliei lui Șerban*, în *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688, pars I, Genesis*, Iasi, 1988, p. 3). După versurile greacă (*Septuaginta* celor 72 de cărturari din Alexandria sec. al III-lea î.Chr.) și latină (*Vulgata*, din 382, a Sfîntului Ieronim), demnă de menționat este temerara

Visul Sf. Ieronim de Nicoli di Pietro. Sfîntul visează că e adus în fața lui Christos și biciuit de îngeri că nu știe ebraica. O va învăța și va traduce Biblia în latină (*Vulgata*)

încercare a lui Wulfila Gotul, misionar și episcop creștin la vizigoții din zona balcanică, a Dunării de jos, în a doua jumătate a sec. al IV-lea, de transpunere a *Cărilor Sacre* într-o limbă germanică. În istoria milenară a *Bibliei*, exemplul lui Wulfila este grăitor pentru rolul ei în edificarea unei limbi naționale. În procesul de transpunere a *Noului Testament*, genialul lui tălmăcitor adoptă, în locul vechilor rune și după modelul alfabetului grec, o scriere nouă, proprie, mai adecvată, extinde de asemenea vocabularul, pentru a cuprinde noile realități și, mai ales, numeroasele abstracțiuni ale textului antic. Locul și rolul episcopului misionar în lumea creștinismului european timpuriu sînt bine precizate de Fritz Martini în marca sa sinteză, *Istoria literaturii germane de la origini pînă în prezent*, din 1949:

"El și-a întreprins opera în vederea convertirii vizigoților din peninsula balcanică, lăsîndu-ne astfel moștenire acest prețios monument al istoriei limbilor germanice. Această magnifică realizare poate fi explicată numai prin zguduirea puternică produsă de noua credință - creștinismul arian - și prin emoția adîncă pricinuită de descoperirea culturii antice și creștine; ea arată cît de fecunde și de creatoare puteau fi efectele unui asemenea contact, repetat de atunci în cursul veacurilor" (op. cit. ed. rom. "Univers", 1972, p. 10; v. și G.S. Wegener, *6000 Jahre und ein Buch*, 1958, cap. *Wulfila Gotul*).

Pentru a rămîne tot în terenul culturii germane, iată, întemeierea unei veritabile limbi moderne în cadrul acesteia o datorăm tot traducerii *Bibliei*, realizată de Martin Luther în

prima jumătate a sec. al XVI-lea. Traducător de poezie (*Fabule* din Esop) și creator el însuși de versuri religioase (un număr de 41 cîntece bisericești destinate comunității reformate), Luther a transpus *Biblia*, potrivit propriei mărturii, "într-o limbă curată și clară", pe înțelesul tuturor: "mama din casă, copiii de pe ulite, omul de rînd din piață". (*Scrisoare despre tălmăcire*). Astfel transpusă, *Biblia* mediază deplina noastră comuniune cu sacralul, despre care vorbea Goethe în ultima sa convorbire cu Eckermann, Duminică 11 martie 1832:

"Nu ne dăm seama cît de mult datorăm lui Luther și Reformei în genere. Ne-am eliberat de cătușele ce ne apărau spiritul și, mulțumită progresului culturii noastre, am izbutit să ne întoarcem la izvorul unde putem să regăsim creștinismul în toată curățirea lui. Avem acum din nou curajul să stăm așa cum se cuvine pe acest pămînt al Domnului și să ne simțim iarăși ca oameni dăruiți de Dumnezeu. Oricît ar propăși cultura noastră spirituală, oricît s-ar adînci cunoștințele noastre privitoare la științele naturii, oricît s-ar dezvolta spiritului omenesc, niciodată el nu va fi în stare să treacă dincolo de marea și de etica creștinismului așa cum scînteiază și luminează ele din paginile evangheliilor". (Johann Peter Eckermann, *Convorbiri cu Goethe în ultimii ani ai vieții sale*, Ed. pentru lit. universală, Buc., 1965).

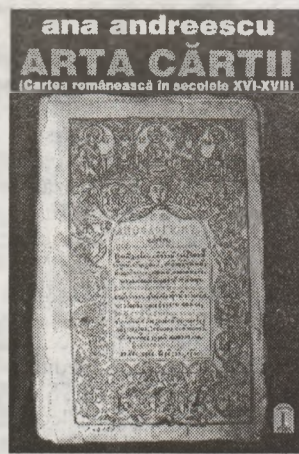
"Ei bine, o carte care are avantajul de a "fasona" pe fiecare în același fel, o carte care, pe lângă acestea, în ea însăși are însuși superioare de frumusețe și, în sfîrșit, dar nu cel din urmă motiv, ca însemnătate o carte ce nu este de fapt decît rezumatul unei întregi literaturi, poate să satisfacă nevoile literare ale unei societăți începătoare. Această carte este Biblia".

Nicolae IORGA

În ordine cronologică, a doua tentativă de traducere a textelor sacre într-o limbă europeană, încununată de succes, are loc pe teritoriul Moraviei Mari, în vremea lui Rastislav (846-870) și o datorăm călugărilor misionari Chiril și Metodiu, inventatori ai scrierii slave. Iată argumentele din solia lui Rastislav către Mihail al II-lea, împăratul Bizanțului: "Poporul nostru a renunțat la păgînism și se ține de legea creștinească. Dar nu avem învățator să ne învețe credința creștină cea adevărată în limba noastră, pentru ca și alte țări, văzînd acestea, să ne imite. Trimite-ne, Doamne, un astfel de episcop și învățator". Viața și activitatea celor doi "apostoli ai slavilor", cu profunde implicații și în literatura veche a Țărilor Românești, au devenit, pe teritoriul moravo-panonic și sud-dunărean, subiect de legende hagiografice: *Viata lui Constantin filozoful*, *Viata sfîntului Metodie*, *arhiepiscop de Panonia* (atribuite lui Clement, episcop de Ohrida, sec. X), și scrieri penegrice, precum *Lauda lui Chiril - filozoful sau Cuvînt de laudă pentru Sfîntii Chiril și Metodie*. Lui Chiril însuși i se atribuie un minunat poem în versuri fără rimă, închinat *Cărtii*, din *Proglasul* (Cuvînt înainte) la *Evangheliar*. Îl reproducem în traducerea lui Corneliu Braboric, din *Istoria literaturii slovace*, Ed. "Univers", Buc., 1976, p. 17-18:

"Ascultă, întreg norod slav,
ascultă Cuvîntul cel venit de la Domnul,
cuvîntul ce sufletul hrănește,
cuvîntul ce dă putere inimii și minții,
cuvîntul ce-ajută pe Dumnezeu să-l cunoști.
Fiindcă așa cum fără lumină nici bucurie nu este, (...)
tot așa pătoste și sufletul fără de cărți
care nu cunoaște legea Domnului,
legea cărții și sufletului,
legea ce raiul cereș ni-l arată. (...)
Or, gura ce dulcețea nu simte
îl face pe om un bolovan de piatră.
Dar mai cu seamă sufletul fără de cărți
e suflet mort în oameni.
Fraților, toate acestea în cumpănă le-am pus
și un sfat minunat noi vă dăm,
un sfat care pe toți oamenii îi va scăpa
de viața animalică, de desfrîu,
pentru că fără minte fiind,
cuvîntul tot în străină limbă ascultînd,
să nu vă sune ca talaga de aramă.
Căci sfîntul Pavel, învățătorul, așa a grăit,
ridicînd ruga sa mai întîi către Domnul:
Prefer să rostesc numai cinci cuvinte
și din mintea mea să le scot,
pentru ca frații mei să mă înțeleagă,
decît o grămadă de vorbe fără de-nțeleș".

Deplasîndu-ne pe alte meridiane, vom vedea că și acolo, formarea și evoluția limbii și literaturii naționale se împletesc, adesea, cu istoria traducerii *Cărilor Sfinte*. Secolul al VII-lea anglo-saxon, bunăoară, cunoaște acest fenomen, ilustrat de uluitoarele versuri engleze ale legendarului păstor Caedmon, pe teme biblice, conform mărturiei lui Beda Venerabilul, din *Ecclesiastical History*, el însuși, se pare, traducător, în același secol al *Evangheliei după Ioan*. După numeroase încercări, nu lipsite de meandre și dramatism, de traducere în engleză, a *Scripturilor*, datorate lui Wyclif, William Tyndale, Miles Coverdale, Thomas Mattheww s.a., în 1611 apare la Londra *The King James Bible*, ca rezultat, după modelul *Septuagintei*, al eforturilor a 54 de cărturari. Versiunea lor, devenită oficială, a fost calificată drept "cel mai nobil monument al prozei engleze" (cf. *Dictionar biblic*, Ed. "Cartea creștină", Oradea, 1995, p. 1307). O frumoasă caracterizare a ei o găsim în *Printing and the Mind of Man*: "Această carte s-a citit și cercetat în toate casele, iar înfrîurirea ei asupra caracterului, imaginației și inteligenței unei națiuni întregi, timp de trei sute de ani, a fost mai mare decît al oricărui curent literar sau mișcare religioasă din istoria noastră". (cf. P. Miron, op. cit. p. 4)

Din istoria cărții românești

Într-o vreme în care fascinația evenimentului cotidian după cum remarcă Virgil Cîndea - pare să anuleze interesul pentru trecut, d-na Ana Andreescu mai găsește tîria și răgazul să i se consacre, dîndu-ne, la sfîrșitul lui 1997, ca rezultat al unor profunde investigații, un studiu despre *cartea românească în secolele XVI-XVII*, cu accentele convenite, puse chiar de la primele pagini, pe priorități ale tipăriturilor noastre cu caractere slavone în context sud-est european și pe rolul lor în evoluția istorică a celor două Principate: "conștiința de neam" și "unitatea de credință" (p. 7)

În primele două secole ale existenței ei, cartea românească tipărită este, în exclusivitate, religioasă. Noul volum, apărut la editura bucureșteană "Integral", confirmă, cu argumente sporite, teza susținută, pe urmele lui Jacob Burckhardt și Nicolai Berdiaev, de Nichifor Crainic, a raportului genetic dintre religie și cultură, a simbiozei lor organice, evidente încă din zorii umanității, și mai pregnant, în dezvoltarea creștinismului european: "De la începuturile creștinismului pînă spre timpurile moderne, adică o perioadă de 1600 de ani, aproape întreaga cultură a Europei este o iradiază a Bisericii lui Christos în spiritul creator" (*Simbioza istorică*). Concretizările artistice ale acestei "iradiații" sînt, la noi, ca în întreaga Europă de altfel, biserici, și mănăstiri, adevărate monumente arhitectonice, picturi murale interioare, fresce exterioare, sculpturi, icoane și odoare bisericești, manuscrise împodobite cu remarcabile miniaturi... Alături de acestea, o dată cu invenția lui Gutenberg, de la mijlocul secolului al XV-lea, arta își asociază o seamă de tehnici, a tiparului propriu-zis, apoi, a fabricării hîrtiei, a xilogravurii sau a legătoriei, devenind o veritabilă industrie, cu efecte notabile asupra culturii și civilizației occidentale sau răsăritene. Dar, în condițiile începutului, cel puțin la noi, demonează Ana Andreescu, tipărirea cărții e mai mult o artă decît o industrie. De aici și titlul volumului pe care ni-l propune: *Arta cărții*. Cele două secțiuni, capitolul teoretic și cel al ilustrațiilor, deosebit de bogat (123 de imagini reprezentînd gravuri, frontispicii, viniete, letrine), servesc, pertinent, demonstrația. Încolind rapid și eficient efortul de lungă durată al copistului, și al iluminatorului medieval, artistul tipograf, xilogravorul, recurge, în mod fatal, la o simplificare a imaginii, în genul desenului din vitralii, făcînd efectele de culoare, lumină și umbră ale acestora. În efortul și reușitele estetice nu lipsesc și cartea d-nei Ana Andreescu le pune în valoare prin cîteva analize remarcabile ale unor opere semnate de Dimitrie Liubavici, Theodor Tisevici ori călugărul Ilia. Între elementele de ordin artistic sînt enumerate cele de prim-plan, plan de fundal, perspectivă, dispunere și dinamică a personajelor, vestimentație... O seamă de xilogravuri trădează o "matrice" stilistică, apuseană (să nu uităm că arta tiparului conservă trăsături ale ținuturilor de origine, Rhineland), sau răsăriteană. În ținuta hieratică a personajelor lui Liubavici, autoarea detectează un stil bizantin. În schimb tipărituri ale secolului al XVI-lea, din Brașov și Sibiu, ori ale secolului următor, din Țara Românească, vădesc "influența clară" a renașterii germane tîrzii, și a barocului vest-european.

Cîteva filiere urmărite conduc la personalități de excepție ale artelor plastice occidentale. Bunăoară Valentin Wagner tipărește în 1557, la Brașov o carte, *Imagines mortes*, unde reia, tratate în manieră proprie, gravuri de Hans Holbein cel Tînar. O *Evangheliie învățătoare*, scoasă în 1642 la Govora, reproduce mult simplificate, două gravuri germane pe tema "fiului risipitor" de Albrecht Durer și G. E. Begama, iar un *Liturghier* din 1646 de la Mst. Dealu conține tipuri de bordură cu motive fitomorfe și geometrice asemănătoare cu cele ale ilustratorilor de carte germani Urs Graf și Hans Burgmair. Avem, astfel și pe teritoriul românesc manifestări ale unui "stil internațional" (H.W. Janson) specific pentru arta xilogravurii. Pe de altă parte, autoarea *Artei cărții* nu trece cu vederea efortul vizibil al ilustratorilor noștri de autohtonizare a gravurii de carte, pe linia introducerii portretului istoric, a peisajului, vestimentației și gesticii specifice.

Arta cărții semnată de Ana Andreescu se recomandă drept o contribuție de un merit incontestabil în cunoașterea istoriei tiparului românesc, prima dintr-o serie, anunțată într-o notă introductivă, pe care o așteptăm cu viu și legitim interes.

Pagină realizată de Doru SCARLATESCU

Eminescu - filosofia clipei

Ioan MIHUT

Spatiu și timpul - categorii filosofice coexistente; ele circumscriu existența lumii, a omului însuși în univers.

Timpul definește - prin *clipa* - momente ale unor succesiuni legitime ce au în vedere procese existențiale fie în plan obiectiv-real, fie într-unul idealic, ficțional - exprimate în *durată*.

Clipa - parte integrantă a *vesniciei*, un moment, o infimă etapă a eternității. *Clipa și vesnicia* - două categorii antinomice, două antonime, dacă vreți, care - desi, aparent, se exclud, se opun - ele, în fond, se includ, se cuprind, întregindu-se una pe cealaltă. Ele nu pot decât să trăiască în simbioză, să coabiteze. Eternitatea, *vesnicia* se constituie dintr-o însumare a clipelelor. Cele două entități sînt valori temporale, dimensiuni ale existenței, întrucît tot ceea ce viază, nu poate fi în afara *timpului și spațiului*. Scurgerea *timpului* este inexorabilă. În componentele lui infinitezimale, *clipa* este aceea care poate fi decisivă. Ea îți poate oferi cea șansă unică în stare de a-ți fixa destinul - fie de a te proiecta - valoric vorbind - în eternitate, fie de a-ți frînge traiecul, de a-ți marca definitiv soarta. Pe mai toți marii filosofi ai lumii i-a preocupat problematica *timpului și spațiului*, rolul lor în definirea existenței universale, o atenție deosebită fiindu-i acordată *timpului*. Unul dintre acești filosofi marcant ai omenirii - danezul S. Kierkegaard - a postulat, chiar, o mistică a fuziunii *eternității* cu *clipa*.

După H. Bergson, *timpul* este "*stofa*", cu alte cuvinte însăși *esența* *vieții sufletești, spirituale*, a omului, o dimensiune calitativă a acesteia - aspatială, indivizibilă și nequantificabilă, - exprimat în *durata pură*.

Cu alte cuvinte, chiar în plan idealic, *timpul* - supus și el mecanicii relativității - se manifestă ca o categorie filosofică bipolară, bidimensională (în tandemul *clipa-vesnicie*), constituind un tot unitar, armonios și încorporînd, în substanța sa, tocmai acel *elan vital* la care face referință tot Bergson în lucrarea sa *Evoluția creatoare* (1907).

De altfel, această idee o regăsim expusă limpede și în Biblie, unde sfîntul apostol Petru îi se adresează oamenilor cu îndemnul de a nu uita că: "*pentru Domnul, o zi este ca o mie de ani și o mie de ani sînt ca o zi*".

Cum vom vedea, Eminescu atribuie o semnificație aparte, de maximă importanță *duratei pure bergsoniene* (de o mare densitate), exprimată în *clipa, ora, val, și rapoartele la scară cosmică, la universul întînit* - drept componente inseparabile ale *vesniciei*, ale *limitării temporale și spațiale*.

Mari scriitori ai lumii i-au conferit clipei valoare de simbol, asociindu-i momente, amintiri, imagini dintr-un trecut plăcut din viață, au investit-o cu atributele neuitării, *vesniciei memoriei*. *Fansu*, aducîndu-și aminte de momente ale frumosiilor ani de reverie, ani vizionari - exclamă:

...întîndu-se mirificii clipe: "*Rămii, cîi ești alina de frumusețe!*" - *la marea* poet romantic francez, Lamartine, fermecat de clipele trăite pe marginea *lacului*, în apropierea iubitei sale, nu-și poate opri strigătul de bucurie: "*O, temps, suspends ton vol!*" (*O, timp, oprește-te zborul!*).

Eminescu are conștiința unidimensionalității și unidirecționalității *categoriilor temporale*, a ireversibilității acesteia.

Poetul, aflîndu-se și el în postura croulului romantic avîntat, vrea să-i smulgă *timpului* tocmai *clipa*, să se sustragă rigorilor lui matematice, oprindu-l în loc; pentru a putea gusta astfel "*ora de iubire*", *clipa* de fericire, - ce i se pare mai importantă în raport cu *vesnicia* oferită de marea *Demiurg*. Intensitatea trăirilor, sentimentelor eminescienice, din perspectivă temporală, nu poate fi echivalentă cu nimic. *Clipa, ora*, în prezenta iubitei, reprezintă, în fond, pentru el, adevărata rațiune și motivație a existenței, după care moartea nu mai contează, nu mai înseamnă nimic: "*O ora să fi fost amicul... O ora și să mor*"; sau: "*Si pentru toate dă-mi în schimb / O oră de iubire*".

De remarcat că - desi aripa pesimismului, de factură romantică, a filfuit deasupra poeziei sale, poetul, preponderent, nu retine *clipa fatală*, "*ceasul rău*", ci tocmai pe acele entități temporale care i-ar putea însenina viața, gîndurile. Chiar și cînd îi moare iubita, el asistă la eveniment, cu revoltă, dar și cu indignare, întrucît "*visul searbăd*" îi este inacceptabil: decît acesta, "*mai bine nimic*" - spune poetul (Mortua est). Viața însăși nu-și are rostul în afara clipei în stare să teaurizeze bucuriile vieții în doi. Rechemînd efemera amintire a îmbrățișării unice, de altădată, "*norocul meu*", care l-a părăsit -, el îi cere iubitei să-i redea "*comoara unei singure clipe*" - de natură a compensa acei "*ani de părere de rău*" neîstoviti (Te duci).

La Eminescu, ideea de timp capătă adesea valente filosofice. Scrie la I - filosofie a *Genezei*, a *cosmogoniei* - îl plasează pe bătrînul gînditor în vecinătatea reflexelor lunare deasupra tomurilor - roase de vreme, uzate de un îndelung travaliu, parcă revigorîndu-le, reanimîndu-le, pentru a-i trezi momente ale îndepărtatelor ere geologice: prilejuri de meditație densă în spațiul fulgurant al *clipei* ("*Într-o clipă-l poartă gîndul îndărăt cu mii de veacuri*"). La scară cosmică, în imensitatea universului, în nemărginirea sa, ignorăm faptul că existența umană, în ansamblul ei, nu este decît "*o clipă suspendată*", scufundată în negurile, în "*noaptea vecinicii*", "*pururea adîncă*", unde "*avem clipe*", singura, care, asemenea unei raze de lumină, este capabilă a ne da posibilitatea de a deslăși seasuri, rațiuni existenței noastre microcosmice, în spațiul nelimitat al macrocosmosului, al *Genunii și Nefiniei*. Iată de ce, "*clipa* apare aici drept o ca-

Mircea ISPİR

CA PE-O BIBLIE DE PÎINE, EMINESCU

De din vale de lumina
Grăim, Doamne, către tine
Și din gură și din carte
Că ne ești fără de moarte

Deodată au început să doară toate întrebările lumii
Tu, vesnic tînăr, înfășurat în manta-ți
adulmecînd clipea cea repede
deznodîndu-i catargele
treceai prin codrii patriei tale
lumină a unui popor ce se-apără visînd.
Te-am primit cu sufletul tremurînd
te-am primit cu toate lacrimile întregi
și-am înțeles că nici un testament
nu e mai important decît limba română.
Pînă atunci eram o poveste tristă
pînă atunci nu știam nimic despre victoria
verbelor asupra adjectivelor.
Ca pe-o Biblie de pîine pentru inimi fierbînti
te-am primit.
Te-am primit cu toate lacrimile întregi.
Acum infinitul din noi a urcat în cuvinte
plopi fără sot totdeauna-s uimirile
și sîntem mai aproape de tine cu-n plîns.

Daniel CORBU

tegorie filosofică, singura în stare - la scară global-universală, cosmică, a ilimitării - să ne ofere șansa unor trăiri, cunoașteri - desi limitate - de o incontestabilă valoare gnoseologică. Cum vedem, gînditorul eminescian nu se oprește aici; el caută să pătrundă misterele lumii, sensurile existenței umane, în continuare, avînd revelația, în cele din urmă, a scunfundării în "*noaptea nefinitei*", a tăcerii *vesnice*, a ciclicei "*eterna pace*"... tocmai în momentul cînd "*într-o clipă gîndul duce mii de veacuri înainte*".

Înfilnim, la Eminescu, și acea filosofie marcată de pesimism funciar și de îndoiele, de zădărnice omenească. Nimic din ce-i sortit să piară, nu mai poate fi recuperat; cu glas sibilinic, orologul bisericii San Marc - avertizînd asupra "*puterii sortii*" și a "*geniului mortii*" - tiranic stăpînitor în lume. Antinomia "*Cu mîine zilele-ți adaogi / Cu ieri viața ta o scazi*" se produce orice *adaos*, orice *acumulare* temporală își are reversul în *impunitatea*, în *diminuarea* actualului existențial. Este, aici, o dialectică a contrariilor, care acționează unitar, se întrepătrund. Parcurgînd acest tronson, individul culege "*Din orice clipă trecătoare, adevărurile despre viața și moarte* - entități ce stau la baza *vesniciei* ("*veciu-ntrăgă*") și a întregului univers care gravitează în jurul acestor entități ("*Si-nvîrte universu-ntr'eg*"). Pentru că în această succesiune a clipelelor se regăsește schimbările ce au loc în viața omului, nestatornicile lumii:

Nici incline a ei limbă
Recea cumpăna-a gîndirii
Înspre *clipa* ce se schimbă
Pentru masca fericirii,
Ce din moartea ei se naste
Si-o *clipa* tine poate:

(Glossă)

De data aceasta *clipa* se identifică cu *valul*, semnificînd aici caracterul efemer al unor atitudini existențiale lipsite de motivații valorice majore, îndemnînd la circumspecție, la o detașare superioară în fața nimicnicieiilor vieții, la păstrarea unei identități neperturbate de minorele tentații ale momentului amăgitor, de a rezista aparențelor înșelătoare, zădărniciilor lumesti:

Tu rămii la toate rece,
De te-ndeamnă, de te cheamă;
Ce e val, ca *valul* trece...

Observăm cum, la marea poet, o astfel de *clipa* - *valul* - nu implică doar împlinirile, ci exprimă și o altă față a unor aspecte de viață - perisabile, vremelnice - sau arată ireversibilitatea vegiliană a scurgerii timpului care, prin vocea bătrînului San Marc din inima Venetiei, "*Rosteste lin în clipe cadentate / Nu-nvie mortii - e-n zadar, copile!*"

Eminescu este un romantic cu picioarele pe pămînt. Arta sa pendulează între simțul realului și tentația visării, fără ca acestea să se excludă. Poetul sesizează dimensiunile timpului și sub alt aspect - științific, pozitivist: în drumul său cosmic, spre Demiurg, *Luceafărul* își desfașoară larg aripile pentru a nu zăbovi, ca astfel să-și poată atinge - existența lui alături de o pămîntenă fără egal. Acesta convertește distanțele astronomice, ale miilor de ani - lumină - sub impulsul mării sale iubiri - în nu mai puține *clipe*: "...Și căi de mii de ani treceau / În tot atîtea *clipe*".

Anularea barierelor temporal-spațiale - prin prevalența clipei este menită a-l apropia de *Hyperion* de *Idealul* său de "*Frumusețe feminină*" de esență divină ("*Cum e Feciora între sfinți*"...) - ceea ce reprezintă simbolul exponențial al creației eminescienice de maturitate - *Luceafărul*. Aceasta constituie o etapă superioară, de succesive acumulări calitative în plan activ privind trăirea de către poet, odinioară, a unor sentimente de rară beatitudine în prezenta iubitei, precum:

M-a fermecat cu vr-o scînteie
Din *clipa*-n care ne văzum?

(De-or trece anii)

O / glasul amintirii rămîne pururi mut,
Să uit pe veci norocul ce-o *clipa* l-am avut,
Să uit, cum *dup-o clipă* din bratele-mi te-ai smult...

(Departate de tine)

Al vieții vis de aur ca un fulger, ca o *clipa*-i,

(Călin...)

Aflîndu-se în fața mortii femeii iubite, lui i se perindă, în iuteala clipei, printr-o mișcare cinetică, toți anii vieții trăite pînă atunci:

... "ea moare,
Visîndu-se-ntr-o *clipa* cu anii înapoi".

(De cite ori iubito).

Dureroasa despărțire de aceasta, care-l părăsește iremediabil, îl determină pe poet să constate cu un amar regret că "*În toată neagra vecinicie o clipă-n brate te-am ținut*".

Observăm, și aici, implicarea *clipei* în durate mai îndelungi, în *vesnicie*, ca parte integrantă, inseparabilă a acesteia.

Clipa este însă investită cu o inegalabilă forță compensatorie, de o densitate afectivă extraordinară, reprezentată metaforic printr-o *comoară*, menită a contracara anii de suferințe pricinuite de neîmplinirile poezului în planul iubirii.

La fel și păsările, rîndunelele, se duc (și ele), precum clipele frumoase, senine ale verii, strecurînd fiorii melancoliei în sufletul poezului părăsit, lăsat singur în așteptarea ceturilor toamnei mohorite:

"Și se duc ca clipele
Scuturînd aripile..."

Dialogînd filial, cu același poet, pădurea evocă chipul lui frumos absorbit de priveștiile unei naturi mirifice; trăirea cu o intensitate fără egal a unor asemenea momente, creează imaginea extraordinară a tînărului înzestrat cu o sensibilitate unică, irepetabilă:

"Și privind în luna plină
La văpaia de pe lacuri,
Anii tăi se par ca *clipe*,
Clipe dulci ce par ca *veacuri*".

Scurtimea vieții, trecerea rapidă prin ea nu le mai poate oferi oamenilor sansa de a profita, decît infim, de bucuriile existenței, pentru că:

"Orice noroc
Și-nținde aripile,
Gonit de *clipele*
Stării pe loc".

De aceea, pentru a conchide, cu un amar regret, poetul se întrebă nostalgic:

"Nu e păcat
Ca să se lepede
Clipa cea repede
Ce ni s-a dat?"

Cu alte cuvinte: nu irosiți în zadar minunățiile *clipei* oferite.

Răspunsul lui *Mefistofel*, care-l îndemna pe *Faust*, vine, și el, la fel de prompt: "*Să profiți de timp, căci repede-i trecut*" sau cum scria Horatius într-una din *Odele* sale: *Carpe diem!* - adică: *Bucură-te de ziua de azi, de momentul prezent*, pentru că ar fi păcat să ni profiți de acesta.

Eminescu a intuit vocația poetică și filosofică a *clipei*, însemnătatea ei. A cultivat-o, a trăit-o și a simțit-o ca nimeni altul...

Simplitatea eminesciană

Irina ANDONE

Dimensiunea precumpănitoare a operei eminescienice as crede că e acel ermetism al completitudinii, simplitatea doar aparentă într-o rostire care epuizează obiectul cunoașterii. Ce altceva s-ar putea adăuga despre stele într-o strofă precum aceea din *Stelele-n cer*: "*Stelele-n cer / Deasupra mărilor / Ard depărtărilor / Pînă ce pier*"? Destinul materiei astrale este închis într-o vorbire fără rost rațional. Acesta e firmamentul, prins în întreaga lui combustie și dominînd catargele vaselor de lemn, stolul de cocori și destinul omenesc, înscrise, toate, în ritmurile universale ce se întind, între creștere și descreștere, fără putință de deviere de la o schema dată.

În aceeași strofă, felul construcției rimei își are elocvența lui: două versuri - unu și patru - cu accentul pe ultima silabă a cuvintelor din rîmă, celelalte două - doi și trei - cu accent pe penultima silabă. Continutul ideatic este susținut de o formă perfect adecvată: rima "*decisă*" unu-patru o impresooară ferm pe aceea trenantă doi-trei. Se ivește un efect, în materie de durată, un joc durativ/nondurativ, în care se concentrează problematica însăși a poeziei - confruntarea cu timpul care trece spre a se întoarce în același loc, la aceleași volute.

Un alt aspect pregnant, în afară de ermetismul simplității și de susținerea formală atît de firească a ideaticii, este maxima deschidere a semnificativei. Este binecunoscut finalul poeziei *Melancolie*: "*Cînci-î acel ce-mi spune povestea pe de rost / De-mi tin la el urechea și rid de cite-ascult / Ca de dureri străine?... Parc-am murit demult*". O interpretare ar putea fi aceea că "*povestea*" auzită atît de straniu în rostirea altcuiva indică, pe lîngă fioul autoscopic, o degradare, prin verbalizare, a iconicei hieratice pe care credința se sprijină în biserică. O deslușire diametral opusă poate presupune că "*povestea*" este o recreare a vieții prin logos și că, astfel, existența iese oarecum mîntuită în această ciudată reamintire prin deublare. Sînt două tîlcuri opuse, între care gîndul ezită.

În afară de acestea există în opera eminesciană ceea ce s-a numit impropriu "*siluire a limbii*", mai bine zis o exploatare a resurselor limbii în sensul firii ei adînci, o forțare spre a înavuți, spre a-i epuiza potențele expresive. Și iată un exemplu, din *Pe lîngă plopii fără sot...*: "*Tu trebuia să te cuprinzi / De acel farmec sfînt / Si noapte candelă s-aprinzi / Iubirii pe pămînt*". Aici se produce reflexivizarea verbului "*a cuprinde*", pînă la a-l face să însemne "*a se pătrunde*". "*A cuprinde*" are intruciva un sens de exterioritate, ca "*a îmbrățișa*". Acest sens este totodată continut și depășit printr-unul opus, sugerînd interiorizarea, prin simplă reflexivizare.

Nu o dată verbul eminescian determină confruntarea cu enigmaticul. Îndrăgostitul își definește dragostea ca pe o "*sete*": "*Ca setea cea etemă ce-o au dupăolaltă / Lumina de-ntunec și marmura de dalță*". Sînt invocate, aici, două feluri de insatiate: de creației de încrea și a încreutului de agent creator. Eminescu le pune laolaltă, creînd o contradicție, spre a sugera caracterul complex al unei iubiri peste fire, care poate tot atît de bine construi și distruge. Deseori, poetul schimbă radical în variantă. Chiar unul din versurile citate din *Melancolie* a avut forma: "... și plîng de cite-ascult". Stihul sînt de cunoscut "*Îndulcind cu dor de moarte*", din *Peste virfuri*, suna, în variante, "*întrîstînd adînc de moarte*". Ce se va fi petrecut cu impulsul creator în momentul acestor înlocuiri? Se poate răspunde că versul caută să se desentimentalizeze, să se îndrepte spre sensuri de natură metafizică, spre inexplicabil, spre criptic. O altă constantă a scrisului eminescian ar fi, așadar, munca asupra textului în direcția îndepărtării de notația primă, sentimentală.

O dimensiune mult discutată a operei eminescienice este muzicalitatea internă cu maximă economie de mijloace. As crede că nu există în poezia românească un refren mai simplu și mai plural ca rezonanțe decît acela din *Dintre sute de catarge*: "*Valurile vînturile*". "*Vînturile, valurile*". Aici, efectul muzical, cu un timbru profund, se creează printr-un joc luminos/întunecat, întunecat/luminos crescut din alternanța *af, îa* a vocalelor accentuate în cuvintele din refren. Repetarea inversată a cuvintelor induce înțelesul unui spațiu-capcană din care nu e posibilă evadarea, eliberarea. Acest înțeles e creat cu doar două cuvinte, alternante la sfîrșit de strofă.

Înaltă rezonanță simbolică a celor mai obișnuite elemente din natură e o altă trăsătură a universului eminescian. În *Povestea teiului*, o fată pleacă în lume și ajunge în codru: "*Dar prin codri ea pătrunde / Lîngă teiul vechi și sfînt / Ce cu flori pîn-în pămînt / Un izvor vrăjit ascunde*". Teiul e copacul înamorăților, devenit semn eminescienic erotic. Dar ce va fi izvorul, ținut în nedefinit, în enigmă, acuns de copacul iubirii? Este simbolul eternității înseși, care poate fi cunoscut tocmai prin iubire. (De altfel, în *Sărmanul Dionis*, Dumnezeu este asemănat unui izvor care curge mereu în el însuși).

În fine, o ultimă constantă ar fi chemarea la problematizare pe care scrisul eminescian o conține, căci, parafrazîndu-l pe poet, e mai mult adevăr în problemele lui Kant decît în certitudinile unui gînsac: "... printr-o minte mare totu-i *problem*, iar pentru 75 de dramuri de creier totu-i *sigur*". (*Archaeus*). Cu acest fel de dispoziție a spiritului opera eminesciană se cere parcursă, făcîndu-ne înșelați de aparenta simplitate a versului său, sub cre conecse filoaane aurifere.

Monica BROȘTEANU

În civilizațiile străvechi, oamenii nu încredințau scrisului lucrurile importante, ci memoriei. Notau lucrurile mărunte, ce nu erau vrednice a fi memorate. Marile cărți ale popoarelor s-au fixat în scris târziu, după o îndelungată civilizație orală. Parcă-l vedem pe ucenic cu auzul încordat să nu scape nimic din spusele maestrului și pe maestru repetând cu răbdare ceea ce este vrednic de memorat pînă cînd știința sa se transmite ucenicului.

Și astăzi, culturile tradiționale se bazează mult pe memorare. Orice copil musulman trebuie să învețe o mare parte din Coran, dacă nu tot, pe dinafară și rugăciunea lui va fi toată viața recitare de versete memorate. Creștinii din țările cu populație majoritar islamică, prin imitație, învață și ei lungi pasaje din Noul Testament, mai ales din Evanghelii. Am asistat odată la o lecție de catehism pentru copiii egiptenilor creștini care lucrau în capitala Libiei; era lecție de recapitulare despre evenimentele ce au precedat și au urmat nasterii lui Isus și catehetul desemna pe un copil sau altul, la întîmplare, pentru cîte un rol. Toți au fost în stare să recite, aproape fără greșală, cuvintele rostite de înger, de Zaharia, de Maria, de Elisabeta, improvizînd mici scene... La altă lecție reproduceau întocmai cuvinte din *Predica de pe munte* cînd erau întrebați despre învățătura lui Isus cu privire la rugăciune, post, pomană, iertare etc. Întrebînd cine s-a ocupat de acești copii ca să memoreze atîta, mi s-a răspuns: părinții lor.

Astăzi, rolul memoriei în învățare s-a diminuat și este bine așa. Cunoașterea umană a sporit în așa măsură, încît nimeni nu mai poate spera să înmagazineze în memorie toate cunoștințele necesare fie și numai într-un domeniu. Este epoca enciclopediilor, dictionarelor, compendiilor, a lucrărilor de referință ce conțin informația pe care nu mai avem cum să o memorăm. Iar mai nou, toate aceste date sînt stocate în ordinate.

Memoria însă rămîne o facultate importantă a omului și, așa cum fiecare om e răspunzător de propria-i persoană, el este dator să se îngrijească și de "igiena" memoriei sale. Într-o viață agreată de atîtea evenimente exterioare, de atîtea imagini, cuvinte, gesturi, dar și de preocupări proprii, sîntem înclinați să azvîrlim în memorie, ca într-o magazie de oameni negospodari, impresii nefiltrate, generatoare de prejudecăți, amintirea suferințelor îndurate ce dospesc ranchiună împotriva celor care ni le-au pricinuit, eșecuri usturătoare, pe care încercăm în fel și chip să le uităm, imagini de film sau de televizor, care ne preocupă mai mult decît viața celor cu care avem de-a face, informații "picante" despre alții, care ne alimentează birfa...

E nevoie de mult curaj ca să facem ordine într-o astfel de magazie. Desigur, e nevoie și de timp, pentru ca reflectia serioasă să relativizeze și să nuanteze impresiile, ca rugăciunea creștină să ne ridice la iertarea dusmanilor, ca smerenia senină să ne determine să ne acceptăm așa cum sîntem. Timpul însă l-am putea procura cu ușurință renunțînd măcar parțial la drogul cel mai răspîndit al zilelor noastre - filmuletele și emisiunile facile de la televizor, vorbăria fără rost despre "chestiunea zilei", despre colegi sau despre diversii oameni ai momentului. Am putea începe măcar prin a veghea la ce intră de acum înainte în magazie...

Un exemplu ni-l oferă Preacurata Fecioară Maria. Evanghelistul Luca, vorbindu-ne despre cele petrecute la nașterea lui Isus, spune despre ea: "Iar Maria păstra toate aceste cuvinte/evenimente cumpănindu-le în inima ei" (2, 19). Și la celălalt capăt al drumului ei de credință, sub cruce, ea nu memorează relele pe care oamenii le săvîrșesc împotriva Fiului ei, ci dragoste dumnezeiască ce se vedește în pămîntirea Fiului, dorința Lui de a ne mîntui pe noi toți cei care l-am răstignit, l-am trădat, l-am părăsit. Tocmai de aceea Maria a ajuns noua Evă, Mama tuturor celor născuți la viața harului.

Ea însăși a deprins cum să-și folosească memoria, cu ce să-și umple, practicînd rugăciunea așa cum o învăță Vechiul Testament. Omul biblic se roagă în primul rînd aducîndu-și aminte de binefacerile lui Dumnezeu față de strămoșii săi, față de poporul său și față de el însuși și aduce laudă și mulțumire Creatorului și Răscumpărătorului său. Abia apoi formulează cererea ca aceiași bunavoință și binecuvîntare divină să-l înconjoare și mai departe.

Cît loc ocupă în magazia memoriei noastre binefacerile primite de la Dumnezeu, de la părinți, prieteni, colegi? În care colț am așezat amintirea lor? O scoatem des de acolo pentru a o folosi în rugăciune și în viață sau colbul gros (cît obrazul nostru) o acoperă de ani de zile?

Îndrăgostitul își aduce aminte de fiecare gest al iubitei. Biserica, Mireasa fidelă, își aminteste neîncetat de toate semnele de iubire ale Mirelui ei, Cristos. Mai mult, în Sfintele Taine, ea le retrăiește cu adevărat și nu se satură să le contemple. Așa trebuie să facă și adevăratul creștin, mîndrul viu al Bisericii.

Ce mă frapează mai tare și ce rețin: binele sau răul? Într-unul din "dialogurile" sale, Sfînta Ecaterina din Siena notează o învățătură primită de la Dumnezeu în această privință: "Știi că un vas gol răsună cînd îl lovești, dar nu mai răsună cînd e plin. La fel și memoria, cînd e plină de lumina înțelegerii sau de voința iubirii: oricît ai lovi-o cu încercări sau cu plăceri, nu va mai răsuna de nerăbdare sau de bucurie dezordonată, fiind este plină de Mine, care sînt tot Binele" (D 54).

Iubite cititorule, îți urez să fii în tot acest an un vas plin de Dumnezeu, spre binele tău și al celor din preajmă.

BIBLION

Itinerar tainic

Bogdan Mihai MANDACHE

După volumul *De la Abraham la Iosua* (Institutul Teologic Romano-Catolic, București, 1996), Mons. Vladimir Petercă propune cititorilor un *Itinerar tainic* "rod al unor gînduri de suflet (...) în care fiecare titlu e ca un popas ce trebuie făcut la momentul potrivit pentru a pătrunde mai adînc în tainele înțelepciunii vieții. (...) Fără a-și invoca dreptul de a alcătui un fel de ghid religios, cartea *Itinerar tainic* se inspiră cu generozitate din cuvîntul Bibliei, din tradiția și învățăturile creștine". Bisericii îi este constitutivă prezența în lume, în istoria oamenilor. "Bucuria și speranța, tristețea și angoasa oamenilor de azi, sînt și bucuria și speranța, tristețea și angoasa ucenicilor lui Cristos și nu există nimic cu adevărat omenesc care să nu aibă ecou în inimile lor." (*Gaudium et Spes*). *Itinerarul tainic* se adresează omului concret cu aspirațiile și nevoile sale, acesta este sentimentul celui care parcurge notațiile despre balastul mentalităților, cuvîntul lipsit de continut, prețul riscului, criza responsabilității, suferința purificatoare, reunite în secțiunea "Aduate pentru inimă". Sînt subiecte de mare actualitate într-o lume marcată nu de puține rupturi, iar Mons. Vladimir Petercă știe bine că aici nu este locul discursurilor abstracte și atemporale, ci al angajării pentru a menține vie conștiința evanghelică a creștinilor. Secțiunea a doua - "Aduate pentru minte" - lasă să apară în prim-plan exegetul biblic: Istoria în perspectiva Bibliei, Conceptul biblic de "istorie a mîntuirii", plăgile din Egipt, Lithostrotos, Imn către înțelepciunea divină, semn al speranței: Betleemul. O varietate de teme subsumată încercării de a-și ajuta semenul să depășească neîncrederea, să răspundă unor dileme ale vremurilor noastre, să privească spre zările speranței, să-și regăsească interioritatea și libertatea. Cele două părți ale cărții nu provin dintr-o tentație de a opune "inimă" și "mintea", preotul și profesorul, ele sînt aici fericita expresie a adevăratului sens al dialogului și comunicării.

- Vladimir Petercă, *Itinerar tainic*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 1997, 272 p.

Fichte et la France, sous la direction de Ives Radrizzani; tome I: *Fichte et la philosophie française: nouvelles approches*, éditions Beauchesne, Paris, 1997, 280 p.

La împlinirea a 200 de ani de la apariția cărții lui Fichte *Fundamentele Doctrinei Științei*, Ives Radrizzani propune o amplă lucrare în trei volume consacrate raporturilor între Fichte și filosofia franceză, imaginiile Franței și francezilor în opera filosofului german și imaginiile lui Fichte în literatura și filosofia franceză. Primul volum, recent apărut, își propune să-l scoată pe Fichte din cercul îngust al specialiștilor dar și din tiparele în care l-au așezat Degérando și V. Cousin. Pentru multe generații, Fichte a servit ca sferă idealistă, produs extrem al dereglării facultății speculative, figură emblematică a orgoliului uman în tentativa prometeeană de a diviniza Eul; scopul volumului nu este de a evoca istoria unei neînțelegeri, ci de a pune în lumină surprinzătoare recuperări, întîlniri nebanuite. Alexis Philonenko se oprește asupra destinului gîndirii fichteene în Franța, recunoscînd cu amărăciune că fichteanismul nu a "prins" în Franța, nefiind niciodată în programele de concurs ale facultăților de filosofie; cu toate acestea, M. Gueroult, X. Léon și A. Renaut au reușit să înlăture prejudecata lui V. Cousin. Studiile pîrtind prestigioase semnături (Bernard Bourgeois, Reinhard Lauth, Alain Perrinquet, Ives Radrizzani, Xavier Tilliette, Jean-Louis Vieillard-Baron, Tom Rockmore) dezvăluie multiple puncte de convergență între Fichte și iluștri reprezentanți ai diverselor curente ale tradiției filosofice franceze: Descartes, Rousseau, Maine de Biran, Lequier, Proudhon, Bergson, Sartre, Levinas. Eliberată de erorile și prejudecățile ce au viciat-o, filosofia lui Fichte nu mai este nici "stranie", nici "străină".

Approches scientifiques des faits religieux, sous la direction de Jean Joncheray, éditions Beauchesne, Paris, 1997, 300 p.

Volumul reuneste lucrările colucviului desfășurat la Institutul Catolic din Paris, în decembrie 1996, care a căutat să răspundă la întrebarea "ce înțelegem prin științele religiilor?" Punctele majore ale unui răspuns nu ar putea să evite tensiunea constantă între diverși poli: între polul descriptiv și polul interpretativ, între implicare și distanță, între necesitatea de a lua în seamă a situațiilor particulare și referința la un versal care trimite la unitatea ființei umane. Prima secțiune abordează raporturile antropologiei cu teologia dintr-o dublă perspectivă: a unui antropolog (A. Mary) și a unui teolog (L.M. Chauvet). Intervențiile a doi istorici (J. Scheid și C. Langlois) surprind utilitatea istoriei în studierea religiilor. J. Baubérot și D. Hervieu-Léger prezintă abordările sociologice ale fenomenelor religioase, sociologul religiilor înscriind propria sa muncă în secularizarea implicată de logica istorică a raționalizării. Filosoful J. Greisch pledează pentru necesitatea unei "conversații triunghiulare" de tip nou între filosofie, teologie și științele umane. M. Meslin schițează un model de înțelegere a faptelor religioase din perspectivă antropologică, vorbind și de un prag unde se opreste analiza antropologică a religiosului. C. Geffré pledează pentru o nouă continuitate între teologie și științele umane. Dincolo de specificitatea fiecărui demers particular, unitatea acestui volum este asigurată de dimensiunea hermeneutică.

Morala: punct de plecare sau punct de sosire?

Lucian FARCAȘ

În literatura de specialitate se face diferența dintre etică, înțeleasă ca o știință filosofică, și morală, văzută ca o disciplină teologică, bisericească. Dacă pentru cunoscătorii acestor domenii - filosofi și teologi - există o oarecare unitate în acceptarea diferenței dintre etică și morală, cu totul alta este situația în viața practică. Nu rareori, instituțiile sociale și reprezentanții lor vorbesc despre morală sau valori morale, fără a face vreo referință la dimensiunea religioasă sau de credință, comunicînd, de fapt, idei sau opțiuni de factură pur umană sau filosofică. În rîndurile care urmează nu se va încerca o explicare amănunțită a diferenței dintre etică și morală, ci se va pune preferențial întrebarea: este morală un punct de plecare sau un punct de sosire?

Punînd această întrebare, se are în vedere o situație care a devenit frecventă în viața socială de azi. Termenul morală se folosește în mai toate domeniile de viață, fără a face distincții semnificative, dar și fără a avea prezentă valoarea profundă a termenilor legați de morală. În același timp se observă o recurgere la morală la nivel de limbaj politic sau pedagogic, neglijînd faptul că morală nu este doar o doctrină la care să apelezi în mod ideologic în momente de conflicte sau lupte sociale,

ci este o știință, o artă destinată să ofere orientare, stabilitate și noi perspective organizării și împlinirii vieții umane, atît la nivelul individual/personal cît și la cel comunitar/social.

Morala: punct de plecare?

În confruntările politice, în dezbaterele culturale, în încercările pedagogice și nu rareori în discuțiile zilnice, oamenii fac apel din ce în ce mai mult la morală și moralitate, la valorile morale de la care trebuie să se pornească pentru a plînuși să realizeze reformele necesare, pentru a favoriza o înnoire culturală în cadrul unei civilizații moderne, pentru a promova o educație sănătoasă și pentru a mijloci relații mai bune între cetățenii societății de azi. În ciuda apelului la morală și la valorile ei, rezultatele concrete sînt nu numai nemulțumitoare, ci adesea departe de așteptările îndreptățite ale oamenilor. Pe plan politic asistăm la fenomenul crizei guvernamentale și la ineficacitatea parlamentară pentru că se jonglează iresponsabil cu confruntarea dintre dreptate și dragoste, dintre autoritate și competență. Pe plan pedagogic se constată dezorientarea multor copii și tineri pentru că nu se realizează suficient întîlnirea dialogală dintre valori tradiționale și deschidere spre noul ziditor al personalității omului. Pe plan cultural se poate observa instabilitatea generată de incapacitatea de a aduce în armonie valorile tradiționale locale și cele de factură universală, mai ales cele vest-europene. Pe planul vieții sociale, al relațiilor interumane, se cascadează din ce în ce mai mult prăpastia dintre tendința de izolare egoistă și aceea de dispariție în anonimul colectiv.

Care este cauza acestor rezultate nesatisfăcătoare? În primul rînd trebuie recunoscut faptul că nu se practică morală profundă, o morală care să formeze caracterul și personalitatea fiecărui individ și să construiască bazele instituționale și structurale ale vieții comunitare. În societatea contemporană morală nu se practică, ci ea este doar invocată. La ea se apelează ca la un punct de plecare, în momentul în care acest punct de plecare al moralei nu există în realitate. Apelul la morală este o practică ideologică în sensul prelungirii inconstienței sau, invers, în sensul aplicării subtile a unei practici din vremurile dictaturii comuniste. Astfel avem de-a face cu o morală care a fost distrusă de sistemul totalitar marxist în profunzimea valorilor sale. În urma distrugerii, morală tradițională a fost înlocuită nu cu o nouă morală - în gîndirea marxist-leninistă și aplicată în cheie comunistă nu e loc pentru morală - ci tocmai cu lipsa necesității unei morale. Ideologia de partid trebuia să țină locul la toate.

În momentul în care a căzut doar parțial regimul totalitar comunist, care, după cum se știe, este ostil moralei, nu înseamnă în mod automat că noua putere a făcut loc moralei ca o bază de la care să se poată pleca în efortul de construire și reconstruire a unei societăți noi. În realitate societatea postcomunistă nu a promovat nici morală și nici moralitatea. În schimb, au fost susținute mecanismele de dezbinare a cetățenilor, de dezorientare a încercărilor politice și de sabotare a inițiativelor economice. E de la sine înțeleasă că civilizația și cultura nu pot înflori în atmosferă de haos, de sărăcie materială și de mizerie socială. De fapt, în acest context nu se poate vorbi de morală și de aceea nu putem vorbi de morală ca un punct de la care să se poată pleca în strădaniile de construire a unei noi societăți. (va urma)

Tușe pentru un portret:

Kilina CREMONA

Dansatoare, coregrafă și pedagogă - născută la Paris - si-a continuat studiile de dans contemporan la New-York, în compania marilor maeștri Martha Graham, Merce Cunningham, Alwin Niklais. În această perioadă John Cage a fost "nasul ei artistic". A dansat mai ales cu Merce Cunningham. Compania Dan Wagener Dance, David Gordon, Meredith Monk și Twyla Tharp.

Si-a început cariera de pedagog la M. Cunningham, fiind timp de 5 ani singura frantuzoaică admisă în echipa de profesori. A predat și la Opera din Paris (Théâtre de silence), în Polonia, Turcia, America Latină. Creează la Lyon, în 1980, compania Kilina Cremona și Roger Mequin, apoi Tangram Danse.

Este autoarea a peste 25 de piese coregrafice, dansate în lumea întreagă (SUA, Finlanda, Franța, Spania, Elveția, Canada, Croația, Polonia, Germania, Turcia etc.). Distinsă cu numeroase premii internaționale. În 1990 este distinsă cu premiul pentru "Compoziție Coregrafică" la Rencontres Choregraphiques Internationales de la Bagnolet.

Kilina este unul dintre puținii coregrafi, care, pornind de la stilul Cunningham, a realizat piese de o uluitoare simplitate. Frumusețea propusă de ea trece peste regulile prezente, impunându-se din

colo de actualitatea estetică. Cu o înfățișare ascetică, dar incredibil de generoasă când dansează, Kilina Cremona s-a dovedit a fi revelația celui de-al VI-lea Festival de Dans de la Montpellier (4-5 iulie 1986).

Asociația pentru dans contemporan și arte scenice ATHENA

Vocația de mentor a Kilinei s-a materializat în Proiectul pentru Centrul ATHENA, unde a organizat cursuri rezervate timp de doi ani și jumătate dansatorilor profesioniști. Din octombrie 1996 au fost acceptați și tineri care doresc să-și înceapă sau să-și perfecționeze activitatea de dans contemporan și arte scenice. Experiențele acumulate au stimulat dansatorii să încerce modalități noi de abordare a dansului contemporan. Inițiativa ei a fost distinsă cu premiul "Villa Medicis Hors les Murs" (1995). ATHENA este un loc de instrucție și antrenament, care propune un spațiu de exersare a tehnicilor fundamentale, elemente definitorii în dezvoltarea personalității unui dansator, ATHENA se dorește un spațiu de schimb cultural între reprezentanți ai diverselor stiluri și tehnici și nu în ultimul rând ATHENA este un laborator de cercetare și creație, manifestate prin workshop-uri, conferințe și creații coregrafice.

Kilina CREMONA: Sînt puține festivaluri de creație coregrafică, pentru că, să recunoaștem, creația coregrafică pură este rară - cu excepția teatrului dans. În schimb sînt tot mai multe festivaluri de coregrafie, mai ales în dansul contemporan, care aduc o altă estetică pe mapamond.

Tinerii, oricît ar fi de entuziaști și plini de idei, au nevoie și de un vocabular pe care să se sprijine cînd trec la punerea în practică a ideilor lor. Aproape oricine poate crea, însă dificultatea constă în ordonarea gândirii creatoare, pentru ca publicul să poată înțelege ceva. Suportul de lucru zilnic - tehnică, compoziție, improvizație - este indispensabil oricărui tînar care vrea să afirme și să reziste. Iar un centru (n.r. coregrafic) are exact acest rol, de sprijinire și catalizare a inițiativei tinerilor. Într-un astfel de cadru instituțional pot fi invitați toți cei care contribuie la formarea viitorilor dansatori, coregrafi.

- Cuvîntul centru mă duce cu gîndul și la Centrul Cultural Francez care împlineste cinci ani de acțiune și chiar provocarea culturală...

K.C.: Un loc privilegiat, fie numai și pentru simplul motiv că dansul și teatrul au loc în același spațiu; de exemplu în Franța, actorii se tem de dansatori, în sensul că aceștia i-ar putea înlocui în inima publicului...

- Cred că un centru cultural este și trebuie să rămîna un spațiu al emulației, dar și al toleranței culturale. (C.I.)

C.C.F. - etape existențiale

Mai 1993.
Première venue en Roumanie -
Georges Dimer au Centre Culturel Français nous héberge
à l'hôtel Moldova à côté du Palais de la Culture
et de la très jolie église sculptée de Tasi.
Le C.C.F n'est pas fini, non le visiter en travaux,
avec une entrée aux parcs spectaculairement uselés
dans du bois d'ébène ne semble t'il?
Lumière dorée, dehors, de la passerie impressionnante
par un français, sur les trottoirs, sur les chaussées -
Le C.C.F se trouve dans un petit appartement
en attendant.
Octobre - novembre 93.
Année du spectacle "Coma" dont Tasi est une étape
Le C.C.F est ouvert et très lumineux.
Décembre 97.
Projet de spectacle avec Benoit Vitse dans le cadre
du jumelage Tasi-Poitiers. Une ambiance de ruche
accueillante et chaleureuse, ici, au C.C.F.
En face le centre culturel allemand, à
côté une maison de briques rouges - avec des égouts
de bois s'élève doucement.
Et Tasi a tellement changé, un bond formidable
en quatre ans - Une envie d'avancer qui entraîne
tout le monde - Est-ce vrai? faucon Le Meur
Lundienne

GUY CAMBRELENG, om-teatru, om-orchestră: incursiune în lumea lui Bruno Schultz și recurs la metoda lui Zmor

Cristina ILIESCU

Textul literar pur e o opțiune dificilă ca punct de plecare pentru plecarea pentru spectacolul viu, Guy Cambreleng - magicianul companiei Théâtre du Grotésque - nu numai că stăpînește toate mijloacele dramatizării, dar excelează și ca actor: al propriei mizanscene, cît și a celei realizate de Claude Esnault. Domnia sa ne-a făcut cadou premiera spectacolului "Une entrée dans l'histoire par l'escalier de service" al cărui text combină două nuvele - *Le Traité des Mannequins* și *Le Printemps* - ale polonezului Bruno Schultz, autor ucis prematur de eticheta stea galbenă, în timpul celui de-al doilea război mondial. Cel de-al doilea spectacol, *Moreaumachie*, adaptare a operei omonime a scriitorului Marcel Moreau, realizată de Gui Cambreleng, a fost prezentat la festivalul de la Avignon de anul acesta, scenografia și regia aparținînd lui Claude Esnault, directorul studioului de teatru "L'Actelier Tréteaux du Perche" (Le Mans), în prezența autorului, care a apreciat în mod deosebit calitatea dramatizării textului său.

- Aveți o preferință specială pentru tipul acesta de spectacol solo? Ați realizat multe creații de acest fel?
- Întotdeauna urmăresc la un text și frumusețea stilistică a frazei, care pe mine mă inspiră foarte mult în construirea spectacolului. Am realizat 29 de astfel de spectacole solo, dintre care 22 în Polonia și 7 la Paris. În funcție de proiect, joc și în spectacole cu mai mulți actori și nu mă consider deloc cantonat în această manieră solo, care corespunde doar căutărilor mele în profunzimea textului literar, pe care o realizez mai bine ca voiaj solitar, precum Zmor.

- V-ați lăsa cucerit de vreun text aparținînd unui autor de origine română?
- L-am descoperit mai de mult pe Benjamin Fondan și păstrez în continuare ideea realizării unui spectacol avînd ca materie dramatică *Rimbaud, le voyou*. Recent am fost antrenat într-un proiect de spectacol cu *Comment pourrai-je être un oiseau?* a cărui primă lectură de text va avea loc pe 27 februarie la Paris.
- Cît de mult interveniți în textul literar ales?
- Singura intervenție e la nivelul decupajului secvențial, pentru că uneori schimb ordinea fragmentelor alese, comparativ cu cea dată de autor, dar nu intervin niciodată la nivelul frazei. După cum ați remarcat, comparînd cele două spectacole prezentate la Iași, stilul scriiturilor este foarte diferit: amplu la Schultz și mai sacadat la Moreau. Fiecare demiurg creează și, uneori, își re-creează lumea, în stil propriu.

centre culturel français de iasi

exposition de dessins

PLANTU

Exposition ouverte au ccf
du 9 au 31 janvier 1998

CENTRE CULTUREL FRANCAIS DE IASI

LUTETIA

Numéro 5 - décembre 1997 Numéro spécial

Le Centre Culturel Français de Iasi: 5 ans d'existence et 76 ans d'histoire

Numărul 5 (decembrie 1997) al revistei "Lutetia" editată de Centrul Cultural Francez (cu o redutabilă echipă redacțională: Benoît Vitse, Mariana Luță, Iolanda Vasiliu și Olivier Dumas) își dedică paginile unor subiecte ispititoare pentru împătimitii francofoniei. Fiind un număr special, încă de pe prima pagină aflăm evenimentul (fericit!) care i-a prilejuit apariția: Centrul Cultural Francez din Iași a împlinit 5 ani de existență și 76 de ani de istorie. Alături de echipa redacțională, au tinut să fie prezenți la aniversare și prietenii ai centrului, între care Rodica Anghel, director adjunct, Direcția județeană a Arhivelor Naționale Iași, și prof. André Godin, EHESS-CNRS, Paris.

Evident, din acest număr bogat și atractiv, e dificil să scoți în evidență doar câteva materiale. De aceea, asumîndu-mi subiectivitatea alegerii, aș afirma că piesa de rezistență a publicației este interviul pe care Iolanda Vasiliu îl realizează cu profesorul Adrian Marino.

V.S.

Templul lui Apollo din Delphi

Eternul lor mesaj

Andreas RADOS

Pășind alert în întâmpinarea secolului XXI și a mileniului III, într-o lume a instabilității și dezechilibrului, a incertitudinii și necunoscutului, a vitezei inimaginabile, într-o lume în care mult s-a demolat și încă nu s-a pus ceva stabil în loc, într-o lume profund convulsionată, confruntată cu atâtea probleme, nu numai politice, sociale, economice, ci mai curând cu cele ecologice (de care, din fericire, am început să ne ocupăm), este și firesc ca fiecare națiune să se îndrepte spre liderii ei spirituali pe care i-a avut de-a lungul istoriei, să se aplece asupra operei lor și să capete oarecum un răspuns la zguduitoră întrebare plină de sens: „Oare ce-i cu noi și încotro mergem?”. Întrebare care a frământat și va mai frământa mereu gândirea umană, așteptând totodată un răspuns, dar care tot întârzie și nu mai vine...

Iată de ce și apelul, cu reveniri continue, la valorile perene ale clasicismului antic elen-roman, ar putea fi o „dezlegare” a acestei întrebări și a multor altele. Poate constituie, acest apel, nu numai o simplă satisfacție și sublimare spirituală, ci mai curând o chemare, o necesitate și o datorie de a cugeta și acționa. Dar, oare, și de a rezolva?

În istoria ei milenară, națiunea elenă a fost și rămâne, ca și alte națiuni, o națiune care a căutat adevărul, care a aspirat spre libertate, care se proiectează ca o necesitate fundamentală a individului, căutând-o, în primul rând, în confruntarea sa practică cu natura. A individului avînd, cum e și firesc, un accentuat caracter axiologic, un *credo*. Chipul uman, ființa umană, constituind, astfel, punctul de plecare și de sine al tuturor demersurilor omului creator, de o reală grație și inspirație divină.

Printre apostolii divini ai Greciei moderne și contemporane, un loc aparte îl ocupă Rigas Velestinlis

(Fereos) și Dionysios Solomos. Două nume pronunțate cu dragoste și respect nu numai de neoleni. Două personalități ale căror minți și inimă au fost dăruite întru totul poporului neolen, adevărului și libertății. Unul, Rigas (n. 1757), cel care murea în 1798, strangulat de cotropitorii otomani, chiar în același an, 1798, cînd se năștea celălalt, Solomos. Ce soartă comună! Ce destin ales! Să urmărească cineva anii nașterii și morții celor doi aleși. Unul murea și celălalt se năștea pentru aceleași idealuri ale elenilor: libertatea și gloria. Se pare că amîndoi aveau pe frunte „pecetea dăruirii”, virtutea divină, pentru a slăvi, cu numele lor, mica lor patrie - Elada. „Mai bine în Libertate un singur ceas, decît sclavia să te strîngă în patruzeci de ani de gît”, va scrie în acel *Mars* (Thurios), cîntec de luptă și de jertfă, acest

martir al unor înalte idealuri, Rigas

Fereos. Iar ceva mai tîrziu va suna, cu aceeași chemare și intenție, *Imnul Libertății* al lui Dionysios Solomos, devenit Imn Național al Greciei:

„Te cunosc după tăișul/spadei tale în avînt, te cunosc după privirea, măsurînd acest pămînt”; sau „Scoasă dintre morminte/din al grecilor pămînt, și vioaie, cainante, Libertate, salut sînt” (în românește de Andreas Rados).

Amîndoi: Rigas, receptiv la marile evenimente ale epocii, la mișcările de eliberare națională și la transformările revoluționare din Apusul Europei și-n Balcani, la ideile

Revoluției Franceze din 1789, ideolog profund, cărturar și literat de esență, autor a unor lucrări ca *Harta Eladei*, *Harta Tării Românești*, *Harta Moldovei*, *Cartea de Fizică*, *Noul Anabasis*, *Scoala amanților delicați*, *Constituția Eladei* etc.; celălalt, Solomos, poet prin excelență, poetul național al Greciei moderne, autor al unor lucrări printre care *Imnul Libertății*, *Asediații liberi*, *La poarta lordului Byron*, *Fata blondă*, *Dorința*, *Lambros*, *Nu mă iubesti*, *La moartea micii nepoate*. Unul lingă altul, amîndoi lideri spirituali, mereu împreună, oricît i-ar fi despărțit timpul, ajungînd la o sinteză finală, care este durerea și aspirația: „Elada și Revoluția”. Rigas a pregătit ideologic și practic lupta împotriva ocupației otomane, Marea Revoluție de Renaștere națională și spirituală a Greciei din 1821. Solomos a trăit-o, a cîntat-o și a făcut-o „patrie” în spațiul spiritual. Amîndoi, cu tot dreptul lor incontestabil, au rămas în Memoria Națiunii.

În acest demers al nostru, în nici un caz nu întreprindem un studiu al operei celor doi cărturari neogreci, al evaluării lor, al aportului lor în înălțarea spirituală elenă, căci în mare măsură au făcut-o alții, greci și români.

Dar sîntem convinși că anul jubiliar 1998, dincolo de festivități și de entuziasmul neolenilor, va fi marcat cu apariția unor noi lucrări, a unor noi „relecturări” și hermeneutizări, care vor releva noi aspecte, încă neaprofundate sau chiar necunoscute, din imensul ocean al logosului și mesajului lor peren și inconfundabil. Iar pagina aceasta, deschisă în continuare celor care au ceva de spus, va vehicula, ca și pînă acum, și sublimul mesaj transmis de Rigas Fereos și Dionysios Solomos.

Notă. Despre personalitatea lui Rigas Fereos, despre activitatea sa și în Tările Române, despre aportul lui în realizarea unei colaborări și prietenii balcanice, a se vedea lucrarea distinsului cercetător Leandros Vranoussis, *Rigas, un patriot grec din Principate*, Editura „Eminescu”, București, 1980.

Un clasic al literaturii române vechi

Matei BĂLAN

Nicolae Spătaru Milescu (1636-1708) este o personalitate emblematică pentru veacul său. Poliglot și encicloped, a scris, înainte de Cantemir, o operă cu prestigiu european, în limba greacă, latină, română și rusă.

Editura Institutul European a lansat recent colecția *România Orientalis* care publică texte antice, medievale și moderne privind spațiul românesc în contextul culturii europene.

Reputat filolog și traducător laureat, prof. univ. Traian Diaconescu a inaugurat această colecție cu un volum care cuprinde două opere majore ale lui Milescu, precedate de un studiu introductiv și însoțite de note și comentarii. Prima scriere este o ediție bilingvă a operei *Enchirideon sive Stella orientalis splendens Occidentali* (1667), iar a doua scriere este o ediție trilingvă a lucrării *Carte cu multe întrebări*, tradusă de Milescu în limba română (1661) din opera Sf. Athanasie cel Mare. *Enchirideon-ul* a fost publicat în volumul *La perpetuité de la foi de l'Englise Catholique*, Paris, 1669. Prin această „celebră” operă, Spătaru participă la polemica dintre catolici și protestanți (după Petru Movilă - 1640 și Varlaam - 1645), militînd pentru ecumenism. Lucrarea *Carte cu multe întrebări* este alcătuită din dialoguri cathectice prin care Milescu deschide pleiada marilor traducători români din literatura patristică greacă.

Editarea acestor scrieri reprezentative pentru vocația de scriitor a lui Milescu

reprezintă un eveniment cultural important în procesul valorificării misterii marilor clasici ai literaturii românești. Versiunea românească a *Enchirideon-ului* rivalizează, prin expresivitate, cu textul original. Cititorul român simte în limba sa maternă patosul polemic și efervescenta cu care Milescu apără ortodoxismul în fața ofensivei calvine și unitatea de credință ortodoxă și catolică. Traducerea lui Milescu din *opera spuria* a Sf. Athanasie cel Mare s-a păstrat într-o singură copie (1699), într-un „sbornic” care a fost cercetat, printre alții, de C. Giurescu (1927), P.V. Hanes (1961) și Virgil Cîndea (1979). Spre deosebire de acești învățați, filologul Traian Diaconescu tipărește, pentru prima dată, o ediție savantă în care textul grecesc este însoțit de tălmăcirea lui Milescu (sec. XVII), de versiunea monahilor Gerontie și Grigorie (sec. XVIII) și de textul latin din colecția *Migne*. Pentru versiunea Spătarului, editorul a făcut o nouă lecție a manuscrisului chirilic 494 de la Biblioteca Academiei Române. Semnalînd numeroase lacune și interpolări, realizează astfel un pas decisiv pentru tipărirea unei ediții filologice și o treaptă nouă spre opera omnia a marelui cărturar român.

Tipărirea scrierilor lui Nicolae Spătaru Milescu în această ediție academică, în rigoarea filologică se îmbină cu harul literar, reprezintă un act cultural care îmbogățește patrimoniul exegezei literaturii române cu o reprezentativă lucrare de referință.

Caleidoscop cultural elen

Premiile de Stat pentru Literatură în Grecia

Premiile de Stat pentru Literatură, pentru cărțile apărute în 1996, au fost decernate după cum urmează:

- premiul pentru poezie: Vyronas Leondaris, pentru culegerea *Pe pămînt sărat*;
- premiul pentru întreaga creație literară: Iorgos Alisandratos;

Hyrostodoulos: „Noua Epocă” tinde să transforme societatea persoanelor în societatea informaticii

I.P.S. Mitropolitul Catedralei mitropolitane „Dimitriadis” din Volos, unul dintre cei mai dotați, profunzi și dinamici mitropoliți ai Greciei de azi, în cadrul uneia dintre cuvîntările sale, recente, spunea: „Schimbări cardinale au loc în epoca noastră în pragul mileniului 3, cu opțiunea «Noii epoci», care promovează în ritmuri încete înlocuirea societății persoanelor prin societatea informaticii. Inundația de informații ascunde în sine sa suferințe privind libertatea civilă a omului și pregătește meticolos instituirea unui

- pentru roman: Nikos Bakalas, pentru vol. *Scrisul fără de sfîrșit al singelui*;
- pentru povestire-novelă: Menis Koumandareas;
- pentru eseu: Dimitris Raftopoulos, pentru cartea *Asus Alexandros, deportatul*;
- pentru mărturie-relatări: Ilias Papanimitropoulos, pentru vol. *Locuri, patru*. Din comisie au făcut parte: P.D. Mastrodimitris, G. Papakostas, M. Laina, An. Mitsou, Al. Ziras, G. Aristinos, T. Mendrakos.

sistem totalitar de guvernare a lumii pe baza informațiilor. Iar acest sistem are nici o legătură și nici o compatibilitate cu tradiția noastră greco-ortodoxă, ci constituie o introducere artificială în viața noastră a unor prototipuri de viață străine”.

I.P.S. a menționat, în continuare, că „Noua Epocă” este o mișcare ce urmărește internaționalizarea și unirea a tot ce există, astfel încît să dispară specificul și particularitățile tradiției popoarelor. Pe baza HIY, „Noua Epocă” are ca scop supunerea cetățenilor sistemelor dependentei mecanice, care tînde spre crearea unui climat lipsit de libertate, caracterizat de sterilitatea spirituală a oamenilor.

(După revista *PLIROFORISI*, 8/1997)

Kornelios Kastoriadis a trecut în eternitate

Unul dintre cei mai însemnați intelectuali ai Europei de azi, Kornelios Kastoriadis, născut cu 75 de ani în urmă la Constantinopol, a murit la Paris, la sfîrșitul lui decembrie 1997. A studiat dreptul, filosofia, științele economice la Atena, iar din 1954 își continuă studiile la Paris, ca bursier al statului francez. Persecutat atît de forțele de dreapta, cît și de cele de stînga (făcînd parte și din mișcarea trotskistă a anilor '30), Kastoriadis s-a consacrat, ulterior, pe deplin studiului unor probleme de filosofie, politică, economie, psihanaliză, ale timpului, nu numai de la catedră, ca profesor la Școala Superioară de Studii din Paris, dar, îndeosebi, în și prin paginile revistei de talie europeană

„Socialism sau barbarie”, alături de renumiți filosofi și politici ai epocii.

Dintre volumele publicate, semnalăm: *Revoluția ungară 1956; Problema revoluționară azi; Societatea birocratică*, vol. I, II; *Experiența mișcării muncitorești*, vol. I, II; *Există model socialist de dezvoltare?; În fața războiului; Democrația antică greacă; Cuvîntări în Grecia; Incrucisări de drumuri ale labirintului; De la ecologie la economie; Lume sărămitată; Fait et a faire*.

Analist profund al tarelor sistemului capitalist și al celui socialist demolat, filosoful și politologul de origine greacă pleda pentru o societate instituționalizată, prin aportul direct al celor mulți la treburile obștești, sfîdînd birocrația modernă.

Kastoriadis a făcut din filosofie și din gândirea politică un mod de viață.

Precizare: Traducerea poeziilor semnate de Maria Karagianni și Sarandos Pavleas (din nr. 6/1997 al „Cronicii”, p. 22) aparține scriitorului Andreas RADOS.

Pagină îngrijită de
Andreas RADOS și Vasile CONSTANTINESCU

Limba neogreacă în contextul actual

(Regrecizarea lingvistică)

La cele mai importante polemici care au apărut vreodată în spațiul cultural grecesc se alătură și cea care se referă la limba. Întrebarea „ce limbă trebuie să folosim și de ce?” a alimentat nenumărate conflicte între reprezentanții spirituali ai elenismului. Acest fapt a împărțit lumea literară în două curente opuse: cel al „intelectualilor” (cărturarii puriști) și cel al adeptilor limbii demotice.

Se cere consacarea unei limbi care să corespundă nevoilor fundamentale ale societății grecești. Deja din perioada în care dominația turcească era pe sfîrșite, s-a manifestat tendința către adoptarea unei limbi accesibile poporului, după cum reiese și din principiile reprezentanților Iluminismului, în special ale lui Adamantios Korais.

Nu adoptarea uneia dintre cele două forme lingvistice este importantă, ci păstrarea purității și a caracterului grecesc al limbii, după cum se exprima și Ghiorghios Seferis: „În epoca noastră, nu trebuie s-o uităm, problema nu mai este dacă vom scrie în katharevasa sau în demotică. Trista

problemă este dacă vom scrie sau nu în grecește”.

Cultivarea pe scară largă a limbii grecești în antichitate și extinderea ei în toată lumea cunoscută este o dovadă a evoluției și a înfloririi progresive a spiritului elen. De altfel, tonul ei elegant, limpezimea definițiilor noțiunilor și bogăția sa lexicală au fost recunoscute. Ca urmare, multe popoare au recurs la înobilizarea lexicului lor cu termeni grecești, în special acolo unde nevoia de definiții exacte și de concretizare a noțiunilor a făcut absolut necesară contribuția expresiei elene.

În ciuda acestui fapt, cultul pentru ceea ce este străin și imitație nesănătoasă cucerește masele. Dar, în fond, tendința de exprimare în limbă străină nu dovedește altceva decît existența unui complex de inferioritate balcanic, alimentat și de o atitudine de contestare a spiritului elen.

Rolul mereu în creștere a învățării limbilor străine, lipsa de profunzime lingvistică sînt dovezi de înstrăinare de tradiția grecească, de elenism. Aceasta duce de multe ori la situația în

care - deși bogăția lexicală permite o exprimare variată - apar dificultăți în exprimare, de formulare clară a ideilor.

Înstrăinarea limbii a fost, de asemeni, favorizată de factori istorici - dominare îndelungată a lumii grecești de către elementul turcesc, sau de factori social-politici - educația școlară deficitară ori spălarea creierului prin cosmopolitism.

Combaterea superficialității lingvistice, în corelație cu reintegrarea funcțională a limbii elene, va trebui să pună bazele unui viitor cu rol mai elevat și a unui prezent senin din punct de vedere spiritual.

De aceea este absolut necesară preocuparea Statului Elen pentru repunerea în drepturi a limbii în forma sa sănătoasă și autentică. Să fie acesta un tel politic de urmărit care să prefigureze Regrecizarea Spirituală.

Mariana URSACHI studentă la Facultatea de Litere și a Seminarului de Neogreacă (Adaptare după „Regrecizarea lingvistică” de Ioannis Haralambopoulos, din „Diavazo”, Atena, nr. 9/1997).

Autoritatea (II)

Vasile POPA HOMICEANU

Nici cinism nici un calcul. Nevoia de autoritate se circumscrie echilibrului și valorizării individului. Primitivul "se supune" unei ordini naturale, înaintea de orice judecată, șeful de trib apare ca o dorință și cauză a acestei dorințe de constituire a unui grup. Acest șef numit "ulikanade" înseamnă "cel ce unește", sau "cel ce leagă" (C. Levi-Strauss) și realizează, ca autoritate coeziunea și unitatea grupului. Intuim un troc în existența acestei autorități, pentru că "emoționalitatea" bunăvoinței șefului, precum și calitățile sale induc autoritate. O relație de "dar" se instituie în acest joc de comandă și supunere la normă. Puterea șefului este determinată de modul în care o folosește în interesul comunității. Citim un puternic influx psihologic. Dar și o conștiință a unei moralități primare, drept reflex al echilibrului între nevoia de securitate individuală și securitatea comunității. Viața deolăuntru și din afară este orânduită, scopurile "încarnate" în diverse relații capătă meniri și finalități. Chiar și dragostea sau mai presus de toate aceasta.

Cel ce are putere are și autoritate. Și se bucură de ea. Șeful de trib deține puterea nu doar ca acceptare, ci și ca voință de a menține o "structură" bună, el fiind în același timp și "administrator", dar și părinte spiritual. Puterea sa vine din trib și se întoarce către inima tribului. Dorințele sînt satisfăcute, ordinea nu se lasă așteptată, responsabilitățile curg, valorile și simbolurile capătă semnificație precisă. Se iese din abstract și se "intră" în acțiune.

Comunitatea se supune autorității. Oare?! Mai presus de toate e zeul care trebuie respectat, adulat, preamărit și transfigurat. Salut autoritatea care-mi împlinște speranțele, îmi ascultă inima și-mi dirijează pasul. Salut autoritatea care-mi respectă credințele și-mi dă putere pentru a dobîndi valoarea ființei mele. Autoritatea, ca putere, naște putere. Autoritatea ca armonie a sistemului valoare-atitude e cea care mă împacă pe mine cu mine însumi și cu Celălalt. Ce exercițiu sublim presupune decizia competentă și împlinirea perfectă a acțiunii! Sînt obligat să respect preceptele autorității, mă supun ei, pentru că rațiunea-mi spune că Aceasta se întemeiază pe judecăți sănătoase, nu viciază, ci ordonează și îmbogățește relația mea cu lumea. Aparțin comunității și văd cum membrii ei trăiesc din plin sentimentul de obligație. Actul voinței lor se împlineste, viața curge verde și înveselește ochiul.

Asadar, vorbim de o supunere, nu oarbă, vai!, ci în condițiile unei înțelegeri subtile, pentru că cel ce exercită autoritatea vine atît din teluric, cît și din divin. Omenescul-pămîntesc, dar și spiritualul-

celestul! Negociez și mă rog, în același timp, pentru libertatea mea și aștept răspunsul (logic și legic) care trebuie să vină. Și el, acest răspuns, neîndoiș va să vină. Cu necesitate. Am în față încă imaginea celor două statui, perfecțiuni proiectate în mintea mea din magma istoriei, perfecțiuni deci! Regele Khefren și Scribul! O unitate indisociabilă de potențialități care-mi evocă "materia și spiritul", și mai presus capacitatea de realizare a echilibrului dintre diferite părți. Mă supun în această lumină și

decid. Abstractul ființei devine act și, de aci, forță de mîntuire a realității. Prin ea însăși, acea autoritate care m-a educat să fiu om.

Dar vine viscolul și se nasc îndoiele. Clipă de clipă autoritatea se erodează. Șeful de trib își pierde încrederea supușilor săi. Veninul îndoielii capătă forme de "adevăr". Și adevărul se verifică. Mirșavii se nasc pretutindeni. Grupul este spart de invidie, lasitatea ia loc curajului, autoritatea a scăpat haturile din mînă pentru că instituția care o reprezintă (evident, prin oamenii săi) relevă corupția, minciuna, șantajul, perversitatea morală, deșănțarea, falsul, sterilitatea imposturii și injustiția. Și cite altele! Valorile sacre s-au prăbușit, crima se produce la tot pasul și, în acest haos, în această dezordine, măruntul îns își pierde identitatea. Din nimeni devine alt nimeni.

O, dar din această cenusă se nasc altfel de autorități, fiecare cu statuia sa, cu poleiala sa dogmatică, cu simptomatologie proprie. O caracterologic impresionantă degajă autoritatea tip dictat, autoritatea subversivă, cea ocultă, autoritatea libidinală cărora le asociem valori precum violența, crima, slugărnicia, nepăsarea agresivă, instincționalitatea vorace, foamea sălbatică, vanitatea și meschinăria... Și, în toate acestea, vezi impostura și pe fericitul impostor care se bucură de roadele profundelor sale "complexe". Și, în toate acestea, vezi timpurile și epocile care subjugă și de multe ori chiarucid... Si-mi vine ideea precum că viciul puterii (și al autorității) naste monstri, am sentimentul că statuia regelui-zeu și a scribului s-au erodat în timp, idealurile s-au divizat și s-a ales scrumul, piatra s-a făcut colb nefertil și, vai!, de aceea refuz să mai gîndesc.

Lucrarea, *Histoire des 14 Juillet*, semnată de Jean-Pierre Bois, apăruse la Editions Ouest-France (Rennes) în 1991. La pagina 164 am găsit versiunea franceză a *Rugăciunii* și a *Crezului*. Nu am întîlnit însă nici un republicanist sau poate că aceștia nu au vrut să mi se arate pentru că recităm cele două texte cu accent mahomedan.

(x) prăjină veche unitate de măsură pentru lungime sau pentru suprafețe de teren

(xx) denumire familiară dată telefonului portabil, probabil avîndu-se în vedere marca cea mai răspîndită la secția de turnare continuă. (E. Bonita)

palimpsest

Meteorit

Cristina VRĂJITORU

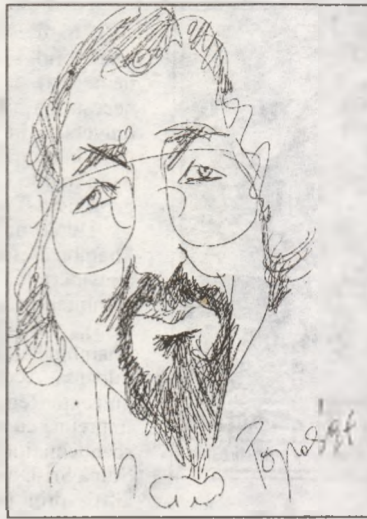
Cei care mă văd trecînd ca o lumină orbitoare vor ști că m-am topit în largul orizontului. Sau cei care își amintesc doar senzația luminii care le trece prin fata ochilor vor învăța să-mi erte, cu timpul, faptul că am zburat doar pentru o secundă, tulburînd liniștea apelor... și pe suprafața lacului, unda provocată de prezenta mea...

Și nici n-aș vrea să-și amintească altceva decît lumina ascunsă într-un nor pufos și surîsul lor insesizabil; pentru că acolo unde am fost ca o lumină trecătoare, dincolo de noaptea adusă de tăcere, mă aflu întotdeauna, chiar dacă soarele își inversează între timp direcția-lucru care nu cred că se va întîmpla. Nimeni și nimic nu va șterge urmele lăsate pe nisip, nici valurile mării, nici briza din larg, pentru că dacă am reușit să fiu măcar pentru o secundă o lumină trecătoare, înseamnă că asta sînt mereu; chiar acum mă aflu acolo, în spatele norilor, din amestecul întrebărilor, pentru un copil neîncrăzător și pentru a mă naște permanent, în infinit, ca un meteorit apărînd din necunoscut și topindu-mă în același necunoscut. Astfel, vara se poate întoarce chiar și într-o zi de noiembrie...

Și cine s-a întrebare ce a văzut într-o dimineață în înaltul văzduhului, dispărînd în orizont, va ști că am fost eu... sau că eu am fost lumina aceea fără nume a unui meteorit necunoscut. Eu și acei care m-au văzut ne-am înțeles ca doi copii inocenți care își zîmbesc unul altuia, într-un vis care s-a visat singur, așteptîndu-se pe sine.

Ce va fi mai departe? Răspunsul a venit într-o clipă: meteoritul se rostogolește în continuare...

Bogdan ULMU

La televizor, marele regizor Andrei Serban, invitatul emisiunii lui Sava. Muzicologul îi pune un filmuleț al lui Sergiu Anghel după *Anotimpurile* lui Vivaldi. Serban n-a fost deloc impresionat; a recunoscut că secvența era agreabilă, dar nu și... utilă! Corect. E bine, uncori, să realizezi lucruri mai puțin atrăgătoare, dar necesare ideii de experimentare. Fără risc, fără căutări, nu evoluezi.

Orice creator musai să

aibă în viață... *esecuri utile!* (evident, eșecurilor utile li s-ar opune, într-o aparentă bizarerie, *victoriile sterile*). Ideale sînt victoriile utile; dar cît de rare!...

Am cunoscut bărbați, dar mai ales femei, care nu vor să piardă niciodată. Una din ele, fantastic, cu un salariu mediu, nu ducea niciodată lipsă de bani. Fără să facă nimic oneros.

Alta, cu un talent și o pregătire intelectuală mediocre, și-a dorit toată viața să aibă funcții. Și a avut mereu.

Ultima, o oarecare, a visat să aibă la CEC zeci de milioane: și are.

Nici una din ele însă nu și-a propus și o viață familială reușită. Nu o au. Suferă, evident, cîteodată. Dar imediat se consolează cu gîndul că, pentru niste nulități ce sînt, oricum au ajuns prea bine...

Citesc în ziar un caz foarte nostim: acțiunea se petrece în "Dulcele tîrg". Nu inventez nimic, jur!...

Doi soti, olecutică băuți, s-au hotărît să facă ceea ce nu se mai întîmplase de mult între ei (sex). Nimic scandalos pînă aici. Fiind excesiv de zgomotoși, vecinii au chemat Po. Într-un timp, eforturile au dus-o pe femeie la o criză de mofilie, drept care a fost chemată și o ambulanță. Sectoristul alertat de vecini și doctorul chemat de sotul bolnavei, au intrat odată pe usă.

După ce omul legii a constatat că tipetele nu erau îngrijorătoare, iar criza femeii trecuse, au plecat ambii, liniștiți, chiar amuzați...

După plecarea vizitatorilor însă, enervat de indiscreția vecinilor și obosit de efortul conjugal, e rîndul sotului să facă o criză de ulcer. Drept care femeia cheamă iar ambulanta. La nici un sfert de oră, medicul revine, de data aceasta mai puțin vesel și dă o mînă de ajutor calificat. Cînd iese, sectoristul îl privește cu invidie: el nu avăsese motiv să mai intre și-a doua oară în casă...

Ca să vezi unde duce conștiinciozitatea de sot!...

Un nume caraghios din serialul (minunat jucat) *Misterele Sankt-Petersburgului*: Hlebonasucevski.

Sînt invitat la Sinagogă, pentru a-l asculta pe Rabinul Sef Eminentă Sa Dr. Al. Safran. Îl văzusem, cu un an în urmă, într-o emisiune tv. M-a uimit atunci limba română curată și frumoasă pe care o vorbea (cu-atît mai mult cu cît era plin din România de peste decenii!).

Acum mă cucerește și marea sa sensibilitate, felul în care și modelează frazele (de un efect sigur), dar și inteligența și cultura lui deosebită. A privit bolta Sinagogii (vopsită, precum bolta cerească, într-un albastru frumos și presărat cu stele aurii) și ne-a amintit că de-acolo ne privește martiriile neamului său. A vorbit frumos, duios, nostalgic, despre țara noastră, despre poporul român. A acordat autografe color (foarte puțini care aveau cartea sa). I-am oferit și eu revista *Dacia literară*, cu fragmentul din *Povestirile hasidice*, dramatizate de mine și montate la Bacău.

Mi s-a părut că era însoțit de Viorel Grecu, fost redactor la emisiunea culturală a televiziunii. A fost, pentru mine, o sansă.

Mic turneu electoral la Belcești, Coarnele Caprei, Gropnița și Focuri - ocazie cu care cunosc și eu drumurile prăfuite ale județului Iași. La aceste adunări (se va dovedi ulterior, inutile) mă amuză... actualitatea lui Caragiale: în fiecare sală era... cel puțin un demn urmaș al Cetățeanului Turmentat!

Mă-ntorc de la București, cu Inter-City. La vagon restaurant mă întîlnesc cu Anca Visdei; e cu soțul și băiatul. Vorbim despre piesele ei și despre un posibil viitor spectacol al nostru. Băiatul îmi face un portret. Dl Freymond îmi oferă un trabuc. La rîndul meu, le ofer o vodcă; el cere gheață. Ospătarul se uită mirat (adică, unde s-a mai văzut vodcă cu gheață!).

Și eu care credeam că totuși există un tren civilizată în România!...

Primesc o scrisoare elegantă de la o doamnă pe care o stimez teribil. Cu cîtă diplomatie și farmec mă anunță că încă nu-mi publică volumul pe care l-am depus (cu un an în urmă) la editura pe care o conduce! Stilul epistolar este atît de fermecător, încît fraierul din mine, care nu doarme niciodată, este iar cucerit și... nici nu mai este afectat de conținutul epistolei! Plăcute pot fi uneori vestile proaste!...

Cum intru în relații bune, amicale chiar, cu un director de teatru, imediat este schimbat! Ce planuri să-ți mai faci, cînd cu o singură excepție, nu știi cu cine vei putea lucra, peste trei-patru luni! Ce proiecte?! Ce repertoriu?! Ce vise?! Deviza noastră rămîne: HIC ET NUNC!

Punctum.

hoțul de imagini

Republicaniș(t)ii de ieri și de azi, de-acolo și d'acilea

AL. I. BABA

Găsesc într-un colț de cavernă o gazetă de-nceput de an apărută prin *Moldovalahotransilvoltenianabat*. Mă uit și, spre adîncă-mi mirare musulmană, în loc de poze cu brazi verzi ca omul de la munte dau de un editorial de vreo trei prăjini (x) semnat de Gioni Friptoiu și intitulat: *Noul An va fi REPUBLICANISCH sau nu va fi deloc*. Mi-am făcut semnul semilunei și m-am întrebare ce-o mai fi și cu chestia asta. Dau un semn de peiger prietenului meu turnător *Iron Kosma* (în traducere: Cosma cel de Fier) care dormea în schimb de noapte, acesta pune mîna pe *ebonita* lui (xx) și, pe fondul sforăitului laborios al secției îmi dă un răspuns nedumeririlor mele păgîne (ca fost secretar cu propagaanda în sectorul de turnare continuă este un profund creștin).

"Ascultă, monșer, mai pune mîna pe-o carte și nu te mai uita atîta la tevereuri că tot n-ai să pricepi nimic. Ti-oi spune și eu cîteva vorbe cît m-o ține cartela de piine din '89 (tocmai am găsit-o în buzunar) dar mai citește și tu.

Află în primul rînd că noi toți de pe aceste plaiuri sîntem republicani de două mii de ani și că diferitele forme de guvernare monarhică (voievozi, hospodari, domni, regi) au fost doar forme de diversivune menite să ne apere de dușmani. Din nefericire, cum se întîmplă de obicei, unii s-au dat la gusturi exoticocecidentale și sentimentele lor nu erau foarte sigure. Astfel încît, pe lîngă *partidul de masă* intitulat REPUBLICAN a apărut și unul al celor mai fervenți apărători, denumit REPUBLICANIST. Iar pentru ca inamicul de clasă (cel care nu doarme niciodată) să nu priceapă nimic i-am dat denumire cu sonoritate nemtească REPUBLICANISCH".

- Bine, dar asta seamănă a nume de cîine...
- Dar ce, DOMINICANII erau mai breji?
- Care era semnul de recunoaștere al republicanisților?
- Trebuiau să recite corect rugăciunea către *Neprihanita Slobozenie*. Era o adaptare după clasicele rugi adresate Fecioarei Maria, făcută de frantuji pe la 1880 și imediat talmăcită de bardul de la Zbîrca: "Mă-nchin în fața ta, preaîndrăgită Slobozenie, tu, prima Fiică a Firii, sortită nemuririi, tu, pruncii mei, odinioară șerbi, ia-i sub aripa ta..."
- Era suficient?
- Nu tocmai. Dacă s-ar fi infiltrat cineva, era pus să recite un *Crez republicanis*: "Cred în Republică, în Presedinte și în Premier, conecțănenii noștri zămisliti și născuți pentru a ne sprijini drepturile, care au suferit sub Odiosul Regim și care păreau a-și fi dat obșteșcul sfîrșit, dar înviat-au în zilele revoluției și au urcat la tribuna Obșteștii Adunări, de unde-i judecără pe trădătorii..."

Am închis telefonul pentru că se auzeau zgomote de fond, semn că băieții începuseră să-și facă treaba dar răsturnaseră ceva lichid peste condensatoarea. A doua zi am primit de la Cosma cel de Fier o scrisoare însoțind o carte:

"Te-nșeli dacă ai crezut că-ți picuram în urechi o diversiune. Iată și cartea de căpătîi a republicanisților de azi, acolo vei găsi textele".

turnul de pîndă

“Cel mai tîrziu în decembrie...”

DACIA LITERARĂ

“Dacia literară” - aflată în al optulea an de apariție ca serie nouă - a îmbogățit peisajul cultural ieșean - și nu numai - printr-o abordare aproape academică a fenomenului literar, cu deschidere și spre alte zone ale spiritului, manieră adecvată, credem noi, unei reviste cu o periodicitate trimestrială. Pînă de curînd, redacția ne propunea numere tematice, în ideea de a stimula dialogul cu alte culturi europene, acțiune benefică, deși nespectaculoasă publicistic. Mai nou, revista s-a diversificat tematic, ceea ce îi sporește priză la cititor. Consistența publicității o dau articolele, exegezele, mărturiile, evocările, interviurile și chiar polemicele de altădată, între care, ici-colo sînt presărate câteva poezii, pentru coloratură.

Scoasă din uitare de perspicacitatea detectiv literar Liviu Papuc, polemica dintre Iacob Negruzzi și Dimitrie Petrino, desfășurată acum 120 de ani, e o pagină savuroasă, cu doi protagoniști care stiau a învingi bine condeiul, și nu mult a lipsit să nu iasă și armele, unul contra celuilalt. (Cîteva vicii de formă, înadins aranjate, i-au împiedicat să se duce.) Trebuie spus că Petrino cel mult blamat de istoria literară nu-i cu nimic mai prejos de preopinatul său, în ceea ce privește arta polemicii, vicile sale fiind unul de caracter și altul de orgoliu liric (nevalidat de

timp). Miezul disputei este literar și... politic, despărțirea cam intempestivă a lui Petrino de “Convorbiri...”, de Junimea și, deci, de Negruzzi provocînd reacția nu chiar ortodoxă a acestuia din urmă, din moment ce apelează, făcîndu-le publice, chiar la scrisorile particulare (și laudative) pe care Petrino i le trimisese într-o perioadă. Spre ilustrare, iată două eșantioane din această dispută ce, probabil, a făcut ceva valuri în epocă: Iacob Negruzzi: “... că neschimbător este caracterul omului, oricare ar fi facultățile sale intelectuale; că acel ce a lovit cu așa lipsă de cruțare în amicul de astăzi, va lovi tot astfel și pe amicul de mâine și că poate veni o zi în care d-lor vor simți aceeași dezamăgire și amarăciune pe care o simțese cu cînd mă văd silit a scrie aceste rînduri contra unui bărbat pe care l-am stimat și care fără nici o motivare, din chiar senin, răsplătește cu atîta rău simțurile ce am avut pentru dînsul”. Dimitrie Petrino: “Dacă însă am făcut d-lui Iacob Negruzzi vreun compliment de încurajare relativ la scrierile d-sale, modestia ar fi trebuit să-l învețe că politetea dictează adeseori o farsă de curtenie, bună într-o scrisoare privată, niciodată însă pentru publicitate”.

“Sînt oameni care în condiții de disperare și-au păstrat integritatea etică, dar și structurile mentale de tip occidental”. Asta n-o spune Negruzzi despre Petrino, o spune Adrian Marino într-un consistent dialog cu Iolanda Vasiliu, găzduit tot de “Dacia literară”. O discuție despre mentalități, personalități și insonități, din care se degajă portretul criticului la senectute. “Se vorbește prea mult în România și eu vorbesc cît mai puțin (dv. m-ati obligat să vorbesc poate puțin cam mult, dar eu evit cît pot să vorbesc.) Pot și eu să mă complac în astfel de discursuri și retorisme mai mult sau mai puțin agreabile, inteligente, colorate, dar prefer să scriu cîte ceva; poate am o șansă să rămînă, poate nu. În orice caz nu asta e forma mea de expresie și nu cred în cultura română orală, care intră pe-o ureche și iese pe alta. Stiu că-i distractiv, că este amuzant, devii vedetă, sînt oameni care fac orice să ajungă la tele-

viziune, cu și fără pipă, pozeuri. Nu fac parte din categoria asta și evit cît pot un astfel de exhibitionism, acest striptease intelectual. Nu sînt histrion, nu sînt vedetă, n-am nici o pretenție să mă consacrez sau să nu mă consacrez o «serată muzicală». De altfel, vedeți că nu sînt chiar așa de ușor intimidabil și dacă-i vorba să polemizăm, polemizăm. Dar nu este mereu cazul, nu acesta este scopul de bază. Sensul unui intelectual român este să-și creeze locul în cultură prin cărți cît mai solide și să dea tot ce are mai bun în el și pe parcursul istoriei vom vedea dacă sîntem o cultură majoră sau minoră; poate n-am dat încă tot ce putem să dăm!”

Ca și în alte împrejurări, și de data aceasta un articol al lui Sorin Alexandrescu, publicat, acum, în revista “22” (*Atitudine stilistică, sau despre Tudor Vianu*) este un exemplu de revizuire și recuperare *sine ira et studio* (fapt practicat, de altfel, și de Adrian Marino). Atitudine stilistică, din care Vianu și-a făcut un *modus vivendi*, însemna “acea atitudine care te face atent la «subtext» și care instituționalizează «citirea printre rînduri»”. Trebuie spus - constată cu amarăciune Sorin Alexandrescu - că aceasta a fost dimensiunea politico-culturală fundamentală a noastră, a tuturor, a acelora care am trăit și am lucrat în România între 1944 și 1989, ori, mai bine zis, 1996. Citirii printre rînduri i-am spus de multe ori «lectură esopică». Ea nu a fost o atitudine de care putem fi retrospectiv, foarte mîndri, dar a fost condiția supraviețuirii culturii române sub comunism. O tristă condiție: puțini dintre noi au avut curajul să spună ce citeau printre rînduri, dar mulți dintre noi am știut să comunicăm printre rînduri ceea ce citeam, la alții, printre rînduri.”

Tot o evocare a lui Tudor Vianu publică, în “Ateneu”, C.D. Zeletin, un constant colaborator al revistei băcăuane. O discuție peripatetică despre prietenie, despre *Sonetele* lui Michelangelo (din care și Vianu și Zeletin traduceau), despre simfoniile preferate din Beethoven, despre poezia Melancolie a lui Arghezi, pe care esteticianul o recită și o comentează, considerînd-o o capodoperă (ca și noi, de altfel): “Cîta vreme n-a venit/M-am uitat cu dor în zare./Orele și-au împletit/Firul lor pe firul mare. Esteticianul observă - își amintește Zeletin - cum realizează Arghezi impresia de infinit al timpului prin spirala împletiturii. Gesticula ușor, rotind degetele unei mîni în jurul axului degetelor celeilalte. Găsea același traseu sinuos și-n imaginea acului vîlurind pînza iezerului: Și-n perdeaua lui subțire/și petrece steaua acul... Îl ascultam cu încîntare, îl priveam admirativ”.

O altă întîlnire memorabilă, evocată în “Ateneu”, este cea a Ioanei Postelnicu cu Eugen Lovinescu: “Poftiți - mi-a spus (la telefon, n.n.) - cu toate că nu cred că sînteți în stare să scrieți măcar o scrisoare, dar mi-a spus un roman. Scrisul nu e o vocație pentru femei. Acest verdict de foc, în loc să mă flageleze m-a ambiționat. Mi-am luat unul dintre caiete și am sunat la ușa Maestrului. M-a întîmpinat un bărbat bine clădit, cu părul alb, cu un zîmbet sceptic pe buze. Exuberanța mea l-a blocat, nimic din siguranța cu care am vorbit la telefon nu mai exista. Zîmbetul sceptic și expresia oarecum amuzată tăiaseră aripile îndrăznele ale tinerei doamne care eram și care se încumetase la un act ce putea avea conotații îndoelnice”.

Trebuie spus că, într-un spațiu publicistic surprinzător de restrîns (revista, cu apariție lunară, nu mai are decît 12 pagini!), “Ateneu” își continuă, cu devoțiune, misiunea culturală, publicînd cronici și recenzii, grupaje de poezie, interviuri, note și comentarii, toate la un standard literar și artistic ce ne încredințează că spiritul “grupării Ateneu” este în continuare viabil. (N.T.)

bloc-notes

Vînătoare de vise

Val TEODOR

Atențind parcă la obișnuitele din cumintele noastre spațiu editorial, “antologia de poezie multilingvă” intitulată *Vînătoare de vise* își leagă conținutul volumului I de cea dintîi ediție a Festivalului Internațional de Poezie de la Oradea (1997) și de colecția bilingvă a Editurii Cogito din același oraș. Este vădit faptul că nu doar recuperarea unor conexiuni din viața literară și nu doar o serie de deschideri le urmărește această originală carte a festivalului de poezie; fiind “mai curînd una în mișcare, a dialogului care continuă” (cum o caracterizează Laurențiu Ulici în manșetă), antologia restituie, de fapt, o imagine esențială a creației poetice, cu toate că (sau poate pentru că) aici sînt adunate la un loc atît poeme scrise în anii 40 sau 50, cît și altele, publicate după 1990, reprezentînd creații a 31 de poeți venind din spații culturale uneori foarte diferite (Franța, Canada, Belgia, Elveția, Germania, Serbia, în afară de cei din România).

Faptul că antologatorul nu a pus tabloul de selecții lirice să asculte de un anumit principiu sau să urmeze o idee are și el un rol în privința notei de originalitate a cărții. Simpla ordine alfabetică parcă sugerează în cît de însemnată măsură poezia autentică reușește să pună în comunicare culturi diferite ca structură și întindere și să accentueze existența, în multitudinea de viziuni asupra lumii, a unei *forma mentis* comune. Bucurîndu-se de relativa lipsă de rigiditate în selecție, poemele se adună între copertile aceluiași volum într-un fascinant spectacol al modurilor scriiturii, iar încercarea de a extrage spre exemplificare doar cîteva dintre fețele acestui poliedru se lovește de dificultăți lesne de înțeles. Se cade însă să remarcăm prezența însemnată a poeziei de expresie franceză, pe care ne asumăm îndrăzneala de a o ilustra prin două poeme oarecum întoarse asupra propriei lor condiții: “Spre nemărturisire/se îndreaptă poemul./Ca o voce/în sfîrșit auzită/de lăuntru tremurător al ființei”. (Hélène Dorion); “*stiluri* concise și multiforme/ale acestui text fără început și sfîrșit/care precede/cu puțin neagra/vesnicie” (Jacques Lovichi).

Dintre poezii ieșene, sînt prezenți la “Vînătoare de vise” Mihai Ursachi, Valeriu Stancu și Cassian Maria Spiridon, alăturîndu-se altor poeți din țară ori din diaspora ce nu puteau lipsi din această carte a festivalului: Cezar Ivănescu, George Astaloș, Horia Bădescu, Nicolae Prelipceanu, Adrian Popescu, Matei Vișniec, George Vulturescu, Ioan Tepelea, Ioan Moldovan, Alexandru Lungu și alții. Întocmite, de asemenea, după un model nu lipsit de avantaje pentru alcătuirea volumului, cu date ce privesc și activitatea literară actuală a fiecărui poet, fișele biografice își sporesc însemnătatea în economia cărții printr-un soi de comunicare cu textul poetic. Traducerilor (în nu mai puțin de opt limbi străine) nu li se poate, în general, reproșa o distanțare de spiritul textului de plecare, însă nu se poate spune că o corectură în plus a tuturor textelor ar fi fost de prisos, fiindcă acest neajuns atît de obișnuit (dar nu scuizabil) în cărțile editate astăzi la noi este cu atît mai puțin de așteptat într-o carte menită să creeze imagine.

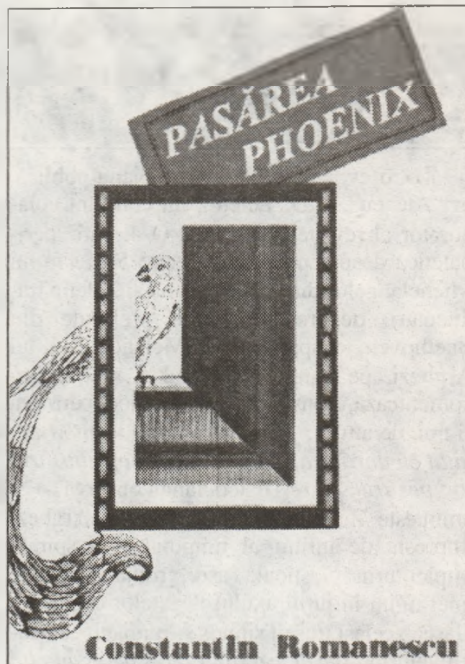
Dincolo de aceasta însă, volumul *Vînătoare de vise* își respectă miza editorială, fiind o îmbinare fericită de sensuri poetice și de stiluri, de imagini ale poeziei reunite într-o configurație în care granițele (nu doar geografice) nu se mai disting.

Cu sprijinul Ministerului Culturii din România, prin Direcția Cultura Scrisă, Editura AXA din Botoșani a obținut o subvenție pentru editarea unui număr de 30 de titluri de cărți de poezie, cuprinse în proiectul cultural al editurii în seria „LA STEAUA - POEȚI OPTZECIȘTI”. Primii zece poeți care au avut cărțile pregătite pentru tipar, au apărut deja, urmînd ca în decursul anului 1998 să apară și ceilalți. Editura îi va contacta, pentru a putea realiza în timp proiectul propus. Pe această cale, Editura AXA mulțumește Ministerului Culturii și poezilor care au răspuns prompt la invitația de a onora anexa această serie de poezie.

Noi apariții la Editura AXA Botoșani; telefon 031 519967, fax 031 532584

Seria LA STEAUA - POEȚI OPTZECIȘTI

Constantin Romanescu

Cartea medicală

Pasărea Phoenix - șapte eseuri despre psihiatria contemporană

prof. dr. Ion HURJUI

Care va fi fiind suportul gândurilor noastre, suportul organic (ținând probabil nu numai de creier, ci și de asociere, cum fac eu azi, două sau trei cărți (ideile cuprinse în ele) și încerc să le percep integrativ? Raționamentul nostru le face astfel? Sau partea noastră afectivă, sensibilitatea noastră de nedescifrat își alege neuronii? Neuronul declanșator, din care porneste cascada mai întâi necomunicată apoi devenită cuvânt, există, desigur, din moment ce așa se naște actul creator.

Recitind cărțile mă apropiu de medicină și mă îndepărtez de ea și iar mă apropiu, așa cum i se întâmplă presupun și domnului profesor dr. Constantin Romanescu, care publică împreună șapte eseuri convergente. Le citeșc (echidistant?) aproape "simultan" cu o altă carte, a treia pe care o amintesc și care este Eu și Mona Lisa - coperta acesteia înscrisă și fraza: "se dezvăluie enigma Giocondei" (Donatella Pecci - Blunt, edit. Doina, Buc.). Dl prof. dr. C. Romanescu a publicat în 1989 Portret în oglindă paralielă (carte inițială s-a numit "Lanterna magică") și acum Pasărea Phoenix (Ed. Contact International, Iași, 1997). De această cea mai recentă carte ne vom ocupa în rândurile care urmează. Enigma psihiatriei, aîd de neștiută (prin analogie cu aceea a Giocondei) are un drum tot atât de sinuos. Dezvăluirea enigmei este captivantă și așa cum veți afla din paginile pe care le veți parcurge, C. Romanescu este în căutarea adevărului despre psihiatrie. Citind și recitind volumul pe care îl recenzăm aici înțeleg mai bine omul și opera celui ce și-a asumat, prin multe alte lucrări, datoria iluminării unui teritoriu al subtilităților psihicului nostru bolnav sau mai puțin normal, acel "border line", acel cunoscut echilibru dinamic ("steady state").

Dar pînă unde pot merge sondajele în sufletul nostru răvășit de bombardamentul informațional și întrebarea cît este nou și cît vechi în cunoaștere persistă în aceste eseuri de factură științifică și literară în același timp. Pentru că C. Romanescu într-o viață de om a controlat din propriul punct de vedere, prin ideile sale și prin cele aparținînd științei universale, pulsul psihiatriei și iată rezultatul este o carte inedită, originală. Nu pot reproduce opinii și ipoteze (din lipsă de spațiu) ci mă mulțumesc să spun că adevărurile cuprinse în acest volum sînt și sub semnul lui Hesiod citat de autor: "Într-un fel jumătatea este mai mare decît întregul". Paginile scrise de C. Romanescu sînt o demonstrație de eruditie și de experiență, într-un domeniu al științelor, practic nelimitat.

A lăsa o "scrisoare către un coleg începător" este un gest de generozitate și de datorie. "Eroarea în psihiatrie" nu se măsoară numai în aceea privind diagnosticul sau/și tratamentul. Bolnavul psihic nu poate fi cuprins în tiparul clasic al medicinei. Autorul cuprinde în volum și eseul "Visul în teoria și practica psihiatriei" extrem de interesant și în aceeași măsură deschis prin cercetări care plasează tema "în domeniul filosofiei". Concluzia dlui profesor dr. C. Romanescu este memorabilă: "Oricum, confruntîndu-se cu visul va trebui să fim mai «visători», mai puțin dominați de prejudecăți". Nu-i de mirare că în volum găsim și eseul "Copilul nedorit", cu subcapitole precum: "Între copilul din flori și copilul de suflet" sau "copilul nedorit, astăzi". Foarte incitante și originale capitolele: "Omul de tip nou, personaj psihopatologic", "Boala sufletului în mentalitatea populară", "Referiri la arhetipuri din Moldova".

Legătura cu literatura este foarte original discutată și în capitolul final al cărții, capitolul intitulat "Psihiatrie și literatură". Dl prof. dr. C. Romanescu ne dezvăluie astfel enigme despre care se va mai vorbi și chiar enigmaticul personaj care este domnia sa, ca om de știință și de condei literar în aceeași măsură. Volumul de informații din această carte este impresionant. "Indicele de autori" de un real folos cercetătorului. Gioconda va fi rămas și ea, în continuare o enigmă. "Lanterna magică" este la îndemîna celor aleși. Cele șapte NOTE, la fiecare din cele șapte eseuri, sînt și ele originale.

Crima artistică

Romanul detectiv între real și fantastic (II)

Liviu PAPUC

Lăsînd deoparte aspectul realist al acestui gen de literatură, aspect destul de exterior, de fapt, să trecem la partea intimă a umanității. Am menționat deja importanța fricii în dezvoltarea romanului detectiv. Ideea este dezvoltată pe deplin de Boileau-Narcejac în lucrarea lor *Le Roman policier* (Paris, 1964), din care se vede că autorii cred în aceasta dincolo de orice închipuire. Și se sprijină, de altfel, pe un lucru de bun simț foarte clar exprimat (la p. 9): "La littérature est la traduction et la prise de conscience, par le moyen du langage, de toutes les impulsions qui composent notre nature. (...) Or, parmi ces impulsions fondamentales, la plus puissante, peut-être, et la plus primitive et la plus sauvage, est la peur".

După cum au încercat aceștia să argumenteze în studiul lor, frica parte intrinsecă a ființei umane, trebuie să-și aibă propria parte de stăpînire asupra acesteia, precum și în același timp, extrapolat în domeniul creației, propriul gen literar. Toate pasiunile sau simțirile omenestii s-au manifestat în diferite feluri de genuri literare, de la tragedia antică la odă, de la comedia la sonet, de la Biblie la tratatele de magie. Frica își are propria influență terifiantă asupra omului, care-i însoțește acțiunile și gândurile pe tot parcursul vieții. O tușă aparte este conferită de frica de moarte, care-l urmărește pe om încă din copilărie (sau chiar din pruncie, după cum vor să sugereze psihanalistii).

În cazul romanului detectiv, problema nu se pune la nivelul fricii de pericolele care apar de-a

lungul vieții unui individ, ci la nivelul aceluia element specific al fricii care este misterios și greu de comunicat. Omul este bîntuit, chiar dacă nu-și dă seama, de legiuni de diavoli neștiuți care-i torturează mintea, care-o inoculează sentimentele de pericol și teamă. Dar omul încearcă să scape din această situație. Pune în practică diferite metode pentru a scăpa de frică. Dar pentru a găsi aceste metode, el trebuie înțîi să știe, să definească ce este frica, care-i sînt trăsăturile caracteristice, prin ce mijloace poate fi înfrîntă.

Punîndu-și aceste întrebări, omul încearcă să dea răspunsuri și începe prin a-și exprima opiniile referitoare la acest subiect, fie ele corecte sau nu. Dar lucrul important tocmai acesta este: să încerci să dai răspunsuri! Exact în clipa în care cineva începe să explice o anumită particularitate sau o anumită caracteristică a acestui sentiment, frica își pierde din influența terifiantă, panica face loc unei stări de limpezime și pace. Boileau-Narcejac au găsit și pentru această trăsătură a fricii o exprimare adecvată (p. 12): "La peur, dès qu'elle est exprimée, perd sa force torrentielle, son caractère de panique, et devient progressivement un jeu".

Desigur că e preferabil să ai la îndemînă un joc în locul fricii. Și care-i cea mai bună metodă să scapi de teamă? Să o comunicăm prin intermediul literaturii, ca pe oricare alt sentiment puternic. Și așa cum oricare alt sentiment a produs un gen literar distinct, ajungem la teamă, ca situîndu-ne la temelia romanului detectiv. Dar nu numai la a acestuia. Avem la îndemînă un destul de important număr de exemple de folosire a fricii în diferite alte lucrări. Tot ceea ce se află între uman și nonuman poate fi considerat ca o încercare de clarificare a sentimentului fricii, frica de nevăzut, de necunoscut. Astfel romanul gotic, lucrările de magie și fantastice aparțin patrimoniului fricii.

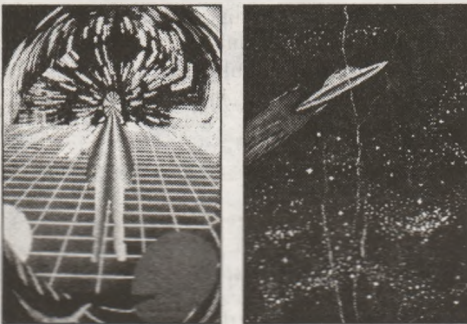
Aici ajungem la un alt aspect, acela al folosirii fricii. Celelalte sentimente folosite într-o operă literară pot fi dezvoltate pe deplin, pînă la ultima consecință - o bucată literară este cu atît mai valoroasă cu cît sentimentele și simțirile omenestii sînt folosite la limita extremă. Situația se prezintă cu totul diferit în cazul fricii. Autorul

încearcă să atenueze teama folosind-o în propria operă. Dar aceasta pînă la un punct. Dacă această limită este depășită, frica își redobîndește forța inițială, teroarea sălbatică asupra sufletului omenesc. Există o oarecare rezistență a fricii la puterea cuvintelor. Iată de ce trebuie să existe la sfîrșit o explicație, de ce nu, chiar un happy-end.

Deși "La curiosité est le degré sublime de la peur" (Boileau-Narcejac, p. 15), folosirea acesteia pînă la extrema limită distruge enigma. În aceasta constă puternica legătură dintre mister, adică teamă, și ancheta, altfel spus curiozitate. În vreme ce frica solicită ancheta, aceasta din urmă o atenuează pe prima. Așa încît romanul detectiv nu este o sinteză a celor două elemente, ci doar o dozare variabilă a acestora. Accentul pus pe una din cele două părți diferă de la autor la autor și este tributar, de cele mai multe ori, epocii în care a fost elaborată lucrarea.

Realiste sau fantastice, concluzia este că oamenii din toată lumea au nevoie și se delectează citind romane detectiv. Iată, combinate de René Ballet, realismul și frica, într-un fragment din citatul său articol: "Les serfs qui subissaient la société féodale et essayaient de s'y soustraire en filouant le seigneur se retrouvaient dans les coquillards et se réjouissaient de leur exploits. Ils retrouvaient également les structures de la société féodale dans la société secrète des coquillards. Les lecteurs anglais, influencés par des conceptions nationalistes, isolationnistes, comprenaient le monde clos des romans d'enquête. De même que le lecteur américain contemporain de la grande crise n'était pas étranger aux héros de D. Hammet, ni l'habitant d'une société de consommation au héros de Ian Fleming. Le besoin de dignité de ces lecteurs est satisfait par les entreprises de ces héros. Le besoin de stabilité justifié par l'échec de ces entreprises".

Romanul detectiv a fost creat pentru popor și răspunde celor mai intime simțămînte ale acestuia. Succesul acestor producții dovedește că este viabile atît timp cît răspund unor anumite citări ale ființei umane.

Explorari în enigmatic

Natură moartă cu om viu

George CEAUȘU,
Laur BEJAN

Receptorul cunoștințelor, "paratrăsnetul" obligatoriu făcut să primească șocul realității este subiectul cunosător. Căci efectele teoriei și chiar ale teoremelor gödeliene se pot "dissipa" pe diverse planuri: epistemologic, teologic, semiologic. Pentru aceasta, subiectul trebuie să se detașeze de enunțul propriu-zis și să introducă un nou plan de referință - cel mai adesea, propria conștiință de sine.

Argumente în favoarea principiului antropic

Aceasta este singura instanță care îl obligă să plonjeze în autoreferință, să se dumirească asupra propriei condiții. Însă subiectul cunosător este un obiect complex de studiu; există situații cînd ipostaze simplificate ale sale, cum ar fi automatul rațional, sînt de ajuns. Mai mult, el poate "ieși din peisaj", situație în care rămîne doar textul său, text care adună problematica îndoielilor sale fundamentale: continuitate, infinit, atotcuprindere.

În ordine istorică, epistemologia ilustrează tendința de marginalizare a subiectului cunosător. Un fizician de talia lui Stephen Hawking face observația că, de-a lungul veacurilor, concepția noastră despre cosmos a parcurs o descentralizare vădită. La Pitagora și Ptolemeu, Pămîntul era în centrul lumii; multă vreme a respirat, era el însuși viață. Soarele devine astrul central la Copernic, spre a ceda locul galaxiei, o dată cu lărgirea cîmpului nostru observational (la începutul secolului al XX-lea). Din noile observații acumulate va

rezulta că galaxia nu-i decît un loc ordinar, un sistem galactic între milioane, între miliarde, între zeci de miliarde de sisteme similare. În calitate a sa de Observator, subiectul cunosător a rămas undeva, insignifiant, la o margine a universului cunoscut, copleșit pînă la sufocare de imensitatea lumii.

Totuși, aceiași oameni de știință care întronaseră mitul obiectivității, nu se sfîșie să observe că Pămîntul se găsește în sistemul solar exact acolo unde ar trebui să se afle spre a da naștere unei vieți bazate pe carbon. Dacă raza de revoluție a Pămîntului ar fi fost modificată cu numai 1% (în sensul scurtării sau lungirii ei), atunci viața în formele actuale nu ar mai fi fost posibilă! Unghiul de înclinare pe orbită are valoarea de 66,5° pentru planeta noastră; o deviație de numai un grad ar fi făcut imposibilă apariția vieții, cu toate că planetele sistemului solar au axe de înclinare pe orbită cuprinse între 7° (Uranus) și 89° (Jupiter), date furnizate de G.P. Kuiper. Fizicianul P.A.M. Dirac încerca să pună într-un sistem observațional cîteva constante celebre: 10-40 (constanta de cuplaj gravitațional), 1040 (vîrsta universului exprimată în unități atomice) și 1080 (numărul particulelor masive din univers), iar lordul A. Eddington, convins că esențialul îl reprezintă constantele observaționale, încerca să le "culeze" într-un sistem de constante cosmologice. Un alt "joc numeric util": anul are 365-366 de zile, temperatura normală a corpului uman reprezintă o zecime din acest număr (36,5°), iar gradul Celsius este un reper important pentru apă, compus esențial al vieții, raportîndu-se la punctul ei de fierbere! Iar 36,5 reprezintă, cu aproximație, o treime de sută și o treime din zece (asupra importanței sistemului zecimal pentru ființa umană nu mai este nevoie să insistăm). S-ar părea că nimic din geometria cosmosului și din numerologia lui nu scapă raportării la ființa umană, la "frumusețea" acesteia (unul dintre sensurile primare, eline, ale cosmosului, era și acela de "frumusețe").

Acolo zace universul

Toate acestea și multe de același gen formează preliminariile principiului antropic, formulat de R.H. Dicke în 1961 în varianta lui slabă ("Deoarece în acest univers există observatori, el trebuie să posede proprietăți care să permită existența acestora") și reformulat în varianta întărită de către B. Carter, în 1974 ("Universul trebuie să fie în legile și structura lui, astfel încît, în mod inevitabil, să producă într-un anumit moment al evoluției sale un observator"). Regretatul profesor atomist Ionel Purica afirma că universul trebuie să-și cunoască propria evoluție. Ca și cum această tensiune obiect-subiect, care structurează spațiul de observație între agent și mediu, trebuie să ducă, în cele din urmă, și la acreditarea observatorului

calificat: omul, în calitate sa de viețuitor dotat cu logos, pisc al evoluției biologice sau al scenariului creaționist. Parcurgînd un spațiu evolutiv imens, de la virus la organism, de la biped la ființa rațională, omul își cîștigă statutul de subiect cunosător, iar mediul, definit inițial ca o simplă nișă ecologică, devine, în relația cu subiectul, antroposferă - mediu influențat în mod vital de om, pînă la pericolul distrugerii și al autodistrugerii. Există un întreg program supraordonat principiului antropic (Sciama, Harrison), avînd la bază teza: toate părțile universului se află într-o legătură cauzală, influențîndu-se reciproc. "Nu sîntem decît praf de stele", afirmă Hubert Reeves. Praful aruncat în ochii nimănui!

Principiul antropic oferă un anumit gen de explicații pentru multe relații remarcabile observate între valorile diferiților parametri, deși el nu este complet satisfăcător: nu putea fi împiedicată să observăm că ar trebui să avem o explicație mai profundă. De altfel, principiul antropic nu poate constientiza toate regiunile Universului. Spre exemplu, este sigur că sistemul nostru solar reprezintă un antecedent pentru experiența noastră, la fel și prezența unei generații de stele vecine în care elementele grele s-au putut forma prin sinteză nucleară. Poate chiar întreaga noastră galaxie răspunde acestei cerințe. Dar sistemul nostru solar nu pare să fi creat necesitatea existenței altor galaxii, cu atît mai mult necesitatea existenței miliardelor de galaxii pe care le putem vedea distribuite aproape uniform de-a lungul universului observabil.

Dacă renunțăm la principiul entropic, avem nevoie de o teorie unificatoare care să țină seama de condițiile inițiale ale Universului și de valorile diferiților parametri fizici. Dar conceperea instantanee a unei teorii a totului punct imediat unele dificultăți, cu toate că acestea nu par a-i opri pe amatori. Ceea ce facem noi constă mai degrabă în a căuta teorii parțiale descriind situații în care putem neglija anumite interacțiuni sau putem da acestor interacțiuni o valoare simplă. Putem trata conținutul material al Universului ca fiind alcătuit din două părți: particule materiale (quarci, electroni, miuoni etc.) și interacțiuni (gravitație, electromagnetism ș.a.). Particulele materiale sînt descrise prin spini semi-întregi, răspunzînd principiului lui Pauli - care interzice existența mai multor particule cu o anumită valoare de spin într-o stare, oricare ar fi ea. Respectivul principiu stă și la baza legicii dinamice a contradictoriului a lui Ștefan Lupășcu. Din model rezultă că nu putem avea corpuri solide care să cadă în sine pînă la a deveni un simplu punct, sau care să nu se poată pierde în infinit sub formă de radiații.

I. A.E. Eddington, *Fundamental Theory*. Cambridge University Press, Cambridge, 1954, p. 217 sq.

Din poezia germană contemporană

Harald Hartung

Perechea

mîna mîna în mîna
saltă peste cîmpie
și pare a sta-n loc fiindcă-și
aprinde o țigară
pe trambulina arcuită
verde
și e fericită atîta timp
cît aude muzica.
Afară în parc
verdele e negru.
În liniște se ajunge
pînă la moarte.
Ea este muzica
ce nu se mai
aude.

Horst Bienek

Maial

Noaptea tîrziu
cînd lămpiadricile
se sting în lampioane
cînd fetele spînzurate
dispar în beznă
cînd muzicantii sînt plocoti
cu autobuzul
cînd obiectarii string resturile
de pe masă
cînd cocălășile goale de carne
se retrag în liniștea suprăseacă
cînd focul sălăm își segrămăi parul

cad pomii tăiați în percon
cad fără zgomot
umbre simple paharele
celor rămași
noi bem din ele
risete se scurg prin noi spre cer
mergem cîțiva pași
dansăm

Pîni de murare ne privesc cei vii

Trad. Christian W. SCHENK

Dada global

DADA GLOBAL

Victor
MACARIE

Mukamiță criticului de artă elvețian, domnul Raimund Meyer din Zürich, pe care l-am cunoscut la inaugurarea monumentului Dada de la Moinești, am intrat, recent, în posesia unui exemplar din albumul *Dada global* (Zürich, Kunsthaus, 1994, 472 p.), editat în limba germană. Acest album, pe care mă socotesc îndreptățit să-l numesc "de excepție", reduce în fața cititorului, prin bogatul conținut de informații și iconografie, o mare parte din atmosfera literar-artistică a începutului de secol XX. Aici sînt prezentate aspecte ale unor manifestări de mare anvergură, alături de unele aproape nesemnificative din partea membrilor marcanți ai grupărilor avangardiste.

Realizat de un colectiv de cercetători pasionați și competenți, sub coordonarea aceluiași Raimund Meyer care, așa cum se poate constata, și-a adus și cea mai mare contribuție la întocmirea lui, albumul se vrea, în bună parte reușește să fie, o lucrare "globală", cuprinzînd amănunte relative la mișcarea de avangardă în general și la Dada și dadaism în special. Multe din documentele de arhivă, scrisori, fotografiile, lucrări de artă și altele de acest fel sînt necunoscute cititorului român. Structurat pe mai multe capitole mari, cum ar fi: *Mică cosmologie Dada*, *Răspîndirea dadaismului*, *Documente și Reproduceri de artă*, pentru o cit mai bună prezentare a temei, albumul mai dispune de o substanțială *Introducere* și se încheie cu o *Bibliografie*, selectivă, credem noi, precum și cu un pretios *Indice de nume*.

După o amplă incursiune în istoricul mișcării literar-artistice Dada, sînt prezentate, în ordine alfabetică (și nu urmînd cronologia evenimentelor, cum ar fi fost firesc), localitățile (unele grupate pe țări) unde au fost semnificate manifestări ale dadaismului. Nu putem trece de acest aspect fără să remarcăm insuficiența spațiului acordat prezentării unor localități, așa cum este cazul Bucureștiului, capitala țării care a dat pe cei mai mari și cei mai numeroși promotori și susținători ai acestei mișcări de avan-

gîndul și lumea

J.D. SALINGER - Sindromul Peter Pan în literatura americană

Irina ADĂSCĂLITEI-CHIRICA

Editarea, la Editura Univers, a romanului *De veghe în lanul de secară*, al lui J.D. Salinger, reactualizează un clasic al literaturii americane (cartea este, de altfel, prezentă în programele pentru bacalaureat și admitere, la noi în țară), care a făcut vogă în Statele Unite, în anii '50, '60. Apărut în 1951, romanul se centrează în jurul unui adolescent de 16 ani, Holden Caulfield, care fuge de la liceul internat, în căutarea libertății, pe care nu o găsește însă, lovindu-se de materialismul și compromisul moral atotprezent în lumea adulților. În final, Holden se reîntoarce la părinți, ajungînd

pe canapeaua unui psihiatru, unde urmează un tratament menit să-l integreze în societate.

Cum se explică succesul enorm al acestei cărți în Statele Unite? Romanul a prins mai ales la cititorii tineri. Or, se știe că tineretul acceptă mai greu compromisul; în climatul hippy al epocii, mulți tineri se identificau cu ușurință în eroul principal al cărții, revoltat, nonconformist, "întruchipare a privirii inocente ce refuză să accepte caracterul corupt al realității" (Ihab Hassan). În epoca în care actorul James Dean devenea un idol al tineretului, J. D. Salinger oferea publicului larg american o versiune mai blîndă și deci mai ușor accesibilă, a fenomenului hippy și "Beat", trecută prin filtrul magazinului literar "New Yorker" (care l-a lansat pe autor).

Încă de la început, literatura americană a fost atrasă de imaginea, de la Rousseau pornită, a *nobilului sălbatic*. Fenimore Cooper, Ralph Waldo Emerson, David Thoreau, descriu exploratori ingenui ai teritoriilor virgine, porniți, plini de curaj, să construiască o versiune americană a paradisiului terestru. În momentul în care coloniștii ajung la Pacific, la limita vestică a teritoriului de colonizat, Visul American rămîne trunchiat, lipsit de spațiul geografic generator de iluzii. În aceste condiții, nobilul sălbatic nu mai poate fi decît un marginal, un neadaptat (ca în *Pășunile raiului*, *La răsărit de Eden*, de John Steinbeck), iar inocența sa rămîne apanajul copilăriei.

Este normal ca, pentru un popor tînar, cu o istorie scurtă, cum e cel american, imaginea simbolică a copilului să aibă o semnificație deosebită. Progresul american se sprijină pe o apoteoză a energiei tineresti. Eroul copil (sau adolescent) îi este foarte drag cititorului american, dacă ne gîndim numai la Huckleberry Finn sau Tom Sawyer (din romanele lui Mark Twain). Așa cum arată criticul Leslie Fiedler, *the good bad boy* (în traducere aproximativă, "strengarul cel bun"), reprezintă o personificare a "imaginii Americii despre sine însăși, autentică, viguroasă, rebelă și neșlefuită la începuturile ei, înzestrată însă de Dumnezeu cu simțul decentei și a ceea ce se cuvine". Pentru cititorul american, Huck Finn a ajuns să încarneze un mit al începuturilor desculte și pline de sevă, o aducere aminte nostalgică a

trecutului (știut fiind că trecutul este, adesea, idealizat). Iar Tom Sawyer, strengarul rebel care fură dulciuri de pe tehghele, chiulește de la școală, înjură (cu o anumită retenție) și trece prin numeroase aventuri, este tot timpul destinat, în final, întoarcerii acasă, unde va deveni un membru respectabil al comunității.

În *De veghe în lanul de secară*, recunoaștem cu ușurință, figura "strengarului cel bun", atît de dragă americanilor. Doar modul de prezentare al acestuia este diferit, amintind de revolte și neacceptările generației anilor '60. Explorator al miturilor sentimentale ale copilăriei, Salinger se identifică atît de mult cu eroul său, încît devine el însuși un Holden Caulfield - adolescentul perpetuu marcat de o copilărie pe care nu vrea, sau nu poate, să o mai depășească. El ar fi, poate, un scriitor mai desăvîșit, dacă ar fi analizat sau schițat măcar, în cartea sa, victoria sau înfrîngerea unui Holden adult, pe care îl abandonează însă în mlaștina problemelor nerezolvate ale adolescenței. Autorul a scris, incontestabil, un roman extraordinar al adolescenței. Subiectul maturității însă, sau chiar al copilăriei, nu a mai fost tratat în altă carte de aceeași valoare. Salinger rămîne pentru posteritate "tînar de viitor", autor al unei cărți promițătoare, căreia, din păcate, nu îi mai urmează nimic - cu excepția volumelor de povestiri: *Nouă povești* (1953), *Franny și Zoey* (1961) și *Timplarii; Ridicați sus acoperișul* (1963).

J. D. Salinger nu trebuie nicîdecum privit ca un caz singular. El aparține unui întreg val de "tineri scriitori promițători", care, la fel ca el, par a-și fi consumat toate energia odată cu gestația, e drept, extraordinară, a una sau două cărți "de început" (Ken Kesey, Truman Capote, Jack Kerouac, Harper Lee). Am putea spune că, atît autorul nostru, cît și frații săi spirituali, suferă de "*sindromul Peter Pan*": "Putem admira precocitatea tinerilor noștri minune", exclamă criticul american Jonathan Baumbach, "pînă ne dăm seama că, de fapt, ei nu mai sînt tineri, ci doar adulți care se cramponează de rolul de copil, ca Peter Pan cel lipsit de vîrstă".

O imagine a sinelui întoarsă spre interior, într-o lume din ce în ce mai exteriorizată, o incursiune interesantă în mitosul cultural american... O carte clasică a literaturii universale, pe care, pînă acum, cititorii români (nu numai decît candidații la bacalaureat sau admitere) o puteau citi doar la bibliotecă.

O moarte inițiativă

Ionel SAVITESCU

Prin 1992, lui Ted Anton, un profesor și jurnalist american din Chicago, i se publicase în revista "Contrapunct" (v. numerele 32 și 33/1992) două articole traduse de Aurel Covaci în legătură cu asasinarea unui mare umanist: Ioan Petru Culianu. Perseverent, Ted Anton reușește după aproape cinci ani de cercetări să dea la iveală un volum integral consacrat acestei probleme: "*Eros, magie și asasinarea profesorului Culianu*", ediție românească revăzută și adăugită, traducere de Cristian Felea, prefață de Andrei Cișteanu, Ed. Nemira, 1997, fără pretenția de a elucidă crima și mobilul ei, avînsînd numai cîteva ipoteze, nefiind excluse nici cele politice; "Destinul este astăzi politică" i-ar fi spus Manolescu, în 1808, lui Goethe, sintagmă ce a făcut carieră, mai ales, în secolul nostru.

Autorul, în schimb, ni-l prezintă altfel, pe Culianu, decît îl cunoaștem din cărțile sale. Pentru a realiza acest îndrăzneț proiect cărtăresc, de reconstituire a vieții savantului Culianu, Ted Anton a discutat cu zeci și zeci de persoane, din mai multe țări, care l-au cunoscut, căutînd să pătrundă în intimitatea ființei sale.

Cartea este împărțită în mai multe secțiuni - "Crima; 21 mai 1991", "Tineretea, 1950-1972", "Arriviste, 1972-1986", "Gustul gloriei, 1987-1991", "Jocuri mentale, 1991-1996", urmate de o notă finală, un epilog și o listă impresionantă a lucrărilor sale, începe prin evocarea zilei fatidice 21 mai 1991, cînd, în urma unei odioase crime, unul din cei mai talentați savanți contemporani este răpus, curmîndu-se astfel o viață în continuă realizare profesională și personală. Să fi fost Culianu pedepsit de soartă, pentru că încălcase teribilul jurămînt prestat cu Carmen Georgescu? Sau, că, fiind conștient că întrecuse măsura în privința scrierilor sale, intervine o forță distructivă, ce oprește încercările acestuia temerar al gîndirii? Ioan Petru Culianu devenise profesor titular la Davinity School, al Catedrei deținute de Mircea Eliade și Joachim Wach și unde au mai predat Paul Ricoeur și Paul Tillich, visa să scrie proză de ficțiune în genul lui Eliade și Umberto Eco, se afla în perspectiva unei apropiate căsătorii cu o talentată epigramistă americană Hillary Wiesner, care făcuse călătorii de studii la Sardes (străvechea

reședință a bogatului Ceresus), în Egipt, Spania și Israel, studiasse apoi, cu pasiune diferite limbi moarte: siriaca, copta și akadiana babiloniană. La Cairo, Hillary însoțită de Culianu face cercetări asupra misticului arab Al-Kindi (despre care se ocupase și Culianu în "*Eros și magie, în Renaștere, 1484*", suspectîndu-l de plagiat și fals, descoperire care-l surprinsese pe Culianu (p. 228).

În aceste momente de mari realizări, moartea profesorului Culianu survine ca un trăsnet în campusul universitar din Chicago. Iubit de studenți și colegi, posesor a trei doctorate dintre care două la Sorbona cu Michel Meslin, bucurîndu-se de o unanimă apreciere științifică, sfîrșitul său tragic este cu atît mai misterios și greu de explicat. Și, probabil că, adevărul va fi descoperit cîndva numai de o banală întîmplare.

Nu mai puțin interesante sînt amănuntele cu caracter biografic despre Culianu: descendent pe linie paternă al unei familii grecești stabilite în Iași la începutul veacului al XVIII-lea; Culienii se vor remarcă prin vocația cărtărească, printre ei aflîndu-se un cunoscut junimist și rector al Universității ieșene. Mama provenea dintr-o familie cu aspirații intelectuale recente: fiica lui Petru Bogdan, fizician și chimist cu doctorat la Berlin, de asemenea rector al Universității din Iași. În acest mediu propice studiului, era firesc ca tînarul Culianu să urmeze aspirațiile familiei. Cu atît mai mult, cucînt familia, rudele, prietenii, cunoscuții investiseră multe speranțe în realizaera profesională a lui Nene Culianu, moartea sa brutală și degradantă apare ca o ofensă adusă spiritului, încît se pune întrebarea cine a fost interesat în dispariția lui Culianu? După terminarea liceului (1967) ca șef de promoție, merge la București pentru studii universitare, impresionînd prin seriozitatea studiului, era un "fanatic al studiului", învîta mereu noi limbi străine, lua lecții de sanscrită cu Sergiu Al. George și P. Vidyasagar, preocupat încă de acum de Renaștere (Marsilio Picino, Pico della Mirandola, Giordano Bruno). La absolvire, în 1972, obține o bursă de studii la Roma, unde după frămîntări hotărâte să rămîna, dar pînă la afirmare va mai străbate multe obstacole. Noroc că, fiind dotat cu o mare ambiție, superdotat intelectual și cu o putere de muncă ieșită din comun, reușește prin propriile puteri să se remarce înfrî la Milano, apoi la Groningen și, în fine, la Chicago. Conform teoriei lui Goethe, Culianu ar fi unul din cei mai productivi oameni ai veacului nostru. În acest context, moartea lui Ioan Petru Culianu a fost cu atît mai absurdă și nejustificată.

EDGAR A. POE

Sonet - către știință

Știință - ești o adevărată fiică a
Vremurilor Vechi!

Tu, care schimbi totul în jur cu
ochii tăi pătrunzători,
Vultur, ale cărui aripi sînt crude
realități.

De ce te rogi de inima poetului?
Cum ar putea el să te iubească?
Cum să te creadă înțeleaptă
Pe tine, care nu-l lași să

hoinărească și
Să-și caute comoara într-un cer cu
bijuterii

La care s-a înălțat în zbor cu o
aripă neînfricată?

Nu tu ai tras-o pe Diana jos din
carul ei?

Nu tu ai scos-o pe Hamadryada
din păduri

Pentru a-și găsi adăpost pe o stea
norocoasă?

Nu tu ai smuls Naiadele din valuri
Și pe Elfin din iarbă? Nu tu mi-ai

smuls
Din suflet visul de vară de sub
copacul de tamarind?

(1829)

Singur

Din anii copilăriei nu am fost
Cum erau ceilalți - nu am văzut
Cum vedeau ceilalți - nu mi-am
putut înălța
inspirația dintr-un izvor oarecare -

Vălul sufletului

Dacă mi s-ar cere să
definesc foarte pe scurt ter-
menul de "Artă", as numi-o
"reproducerea a ceea ce
simțurile percep din Natură
prin «Vălul sufletului»".
Simpla imitație, oricît de
exactă, a ceea ce există în
natură nu acordă nimănui dreptul
de a purta numele sacru de
artist. (...) Am pomenit de
"vălul sufletului". Este indis-
pensabil în artă. Oricînd putem
dubla adevărata frumusețe a
unui peisaj real închizînd pe
jumătate ochii cînd îl privim.
Simțurile singure înțeleg cîteodată
prea puțin - dar pe de altă
parte ele întotdeauna văd prea
mult.

Despre imaginație

Imaginația pură alege din-
tre frumusețe sau defect doar
părțile cele mai apte pentru a
fi combinate și care nu au fost
combinat pînă acum; com-
pusul, de regulă, posedă frum-
osul sau sublimul doar în
măsura în care ele se aflau în
elementele combinate - și care
trebuie la rîndul lor conside-
rate tot "atomice" adică rezul-
tate ale unor combinații ante-
rioare. Dacă așa se întîmplă
urmînd legile chimiei

materiei, în ceea ce privește
chimia intelectului, lucrurile
se schimbă: aici amestecul a
două elemente are ca rezultat
un produs ce uneori nu are
nimic din calitățile unuia sau
vreunuia sau altuia dintre ele.
Iată cum imaginația nu are
limite! Obiectele ce se pot
imagina se află în tot univer-
sul. Imaginația fabrică chiar și
din neajunsuri frumusețe -
care-i este și singurul obiect,
și testul ei inevitabil.

Dar iată, în general, care sînt
trăsăturile care ar trebui să ne
preocupe în dizertația noastră
despre imaginația: bogăția și
forța elementelor combinate;
ușurinta de a descoperi noi ele-
mente combinabile care să
merite efortul combinării; și
mai ales, "combinația chimică"
perfectă a amestecului. Chiar
această armonie deplină a
operei imaginative aduce ade-
sea subaprecierea ei de către cei
lipsiți de gîndire, care invocă
ades caracterul de evidentă, de
"e-de-la-sine-înțeles" - superin-
dus acestor compuși imagi-
nativi.

Și totuși ar trebui să ne
întrebăm de ce aceste combi-
nații nu au fost niciodată ima-
ginate pînă acum?

Traducere
Cristina NENICU

Prezentul ca provocare - TOM ROBBINS

Cristina VRAJITORU

Tom Robbins este un scriitor care în prezent este studiat la cursurile de literatură ale universităților din Statele Unite. Proza sa, în stil postmodernist, a avut mult succes la publicul larg, încît numeroase romane ale autorului au primit calificativul "best-seller". Un exemplu este romanul *Ciocănitărea încremenită*, publicat în 1980, despre care un ziar din New York a scris că este "o carte în care toată lumea poate găsi cîte ceva". De altfel, numeroase reviste de critică din Boston, Los Angeles, Seattle, Chicago și Kansas au vorbit despre acest roman la superlativ. Cartea este scrisă într-un stil captivant, accesibil, care combină neprevăzutul, ironia și umorul cu o serioasă și profundă analiză a lumii moderne. Romanul invită la meditație asupra consecințelor pe care le are asupra omenirii renunțarea la fantezie în favoarea cinismului, neglijarea imaginației în favoarea materialismului și pierderea unor valori spirituale fundamentale. Protagonistii romanului sînt personaje pitorești, care sugerează cititorului încă de la început că este vorba despre un amestec de alegorie și realism, deși ceea ce caracterizează narațiunea este în primul rînd fantasticul, cu aluzii la aspecte grave ale situației în care se află lumea modernă. Ceea ce se poate spune despre acest roman este că, la prima vedere, nu are nici cea mai mică tangență cu realitatea, bazîndu-se doar pe imaginație. Însă adevărul este că, dincolo de această fațadă foarte flexibilă, autorul pune de multe ori punctul pe i, cu privire la numeroase probleme care preocupă omenirea în prezent. Ilustrativ ar putea fi un fragment din primele pagini ale romanului:

"De mai bine de o oră, printesa Leigh-Cheri se uita fix la cercul galben de pe cer. «Oare luna are un scop?» întrebă ea posterul cu Făt-Frumos. Făt-Frumos pretinse că i se pusese o întrebare prostă. Poate că era adevărat. Aceeași întrebare pusă masinii de scris Remington SL3 avu drept rezultat următorul răspuns:

Albert Camus a scris că singura întrebare serioasă este dacă să te sinucizi sau nu.

Tom Robbins a scris că singura întrebare serioasă este dacă timpul are un început și un sfîrșit. Camus, evident, s-a trezit dis-de-dimineată cu fața la perete, iar Robbins probabil a uitat să pună ceasul să sune.

Există însă o singură întrebare cu adevărat serioasă. Și aceasta este: "Cine știe cum să facă astfel încît dragostea să dureze?"

Răspunde-mi la asta și te voi lămuri cu privire la începutul și sfîrșitul timpului.

Răspunde-mi la asta și îți voi dezvălui care e misterul lumii."

În finalul romanului, cele două personaje principale evadează în peisajul unui pachet de țigări Camel, ascunzîndu-se în spatele piramidelor desenate. Aluzia este limpede: într-o lume modernă care nu prea mai găsește loc pentru imaginație, omul mai are totuși resurse să se strecoare dincolo de granița acesteia, chiar prin cadrul îngust al unui pachet de țigări.

Pentru Tom Robbins, prezentul este o provocare la care răspunde prin *Ciocănitărea încremenită* în felul său, sugerînd că totul este în mișcare și că nu este niciodată prea tîrziu pentru omenire să schimbe ceva, chiar dacă ar fi vorba numai de modul de a gîndi. Drept urmare, după cum implică romanul, viitorul rămîne neprevăzut, dar în nici un caz încremenit, el depinzînd de felul în care este strecurat și modificat prezentul. Și putem considera că, după cum prezentul este o provocare pentru Tom Robbins, și Tom Robbins pare a constitui o provocare pentru prezent.

TRISTII

- marelui poet
Publius Ovidius Naso,
la 1980 de ani
de la trecerea-i
în eternitate

Radu CÂRNECI

I
... Nefericirea Poetului cuprinde
în sine

toate durerile lumii și încă,
iar el se sfîșie adînc, mereu mai
adînc,

pînă în miezul ființei,
și sîngele lui păstrează otrava
ce se prefăce, apoi, în cristalul
cuvintelor,

cuvintele-i care susțin cerul
și stelele cerului -
și, asa, Poetul e un stîlp de cer.

Fericirea lui: bucuriile lumii
și mai ales Iubirea
cu miile-i de chipuri și înțelesuri,
și, astfel, sîntem asemenea zeilor
și, asemenea lor,
supușii greșelilor
fără de care
urma trecerii noastre ar fi
fără de urmă...

... Astfel părăsea El nu doar
colțul de rai,

rămînea acolo Iubirea,
statuie cu ochi de timp;
El se născuse spre a-i da chip,
spre a o împodobi cu minuni,
spre a-i învăța pe oameni
tainele sale.

Ci, zcii altfel au hotărît:
anii Poetului se cereau în aspre
pămînturi;
în urmă-i rămînea dragostea
pentru-o femeie,
steag trist,
iar El pleca să fericească în
sunete

nestiutele tărături
de la Marea Furtunilor...

II
Deseori, fericit de singurătate,
gîndesc la Ovidius,
bărbatul de cîtece mari,
melancolizînd totul în jurul său
și Pontul Euxin făcîndu-l
cetate tristeților sale.

Năluca lui m-ajunge iar și iar
din ceață întruchipîndu-se,
sălbăticit la chip, hirsut,
îndurerat și dîrș și disperat,
topîndu-se în dorul după Roma
și așteptînd.

Harfă și om în largi
singurătăți
- în suflet mari tăceri

amenintînd -
El face-un semn și păsările cîntă
El spune-o vorbă vîntului și-l

stinge,
coboară steaua-n lacrimă și mîna
o-naltă înspre suduri
așteptînd.

N-a fost o Mare c-un Poet mai
mare

- amarul fiecărui hohotîndu-l
și *tristiile* toatele spunîndu-și
în triste versuri, întristate valuri -
n-a fost o Mare c-un Poet mai
mare.

strămoș de cîntec
și de nemurire...

III

Aici stă El: o vesnică plutire
ființa lui mereu spre tinerețe.
El, care a cîntat îndrăgostitii,
împodobindu-i cu minuni eterne,

Aici stă El, pe care doar talentu-i
l-a condamnat: - să mori slujind
virtutii
și luminînd prin cînturi
nemuririi -
destin fără de care nu se poate!

O, voi, care la tărîmul Mării
noastre
sosiți, aduși de drumurile lumii,
opriți-vă la amintirea celui
care-a murit, Iubirea
preamărînd-

E chipul său în bronzuri de
cuvinte,
cuvintele-i sînt bronzuri vuitoare
și legănat e ceru-aici, deasupra,
și legănată e puterea Mării!

O, nu vă fie greu a-L pomenire
pe Marele Poet, a-i spune gîndul,
și a-i chema odihnă pentru suflet
aici, la Pontul Euxin și-n ceruri.

N-a fost o Mare c-un Poet mai
mare:

El e de aer împrejur, Iubirea
e-n toga lui de stele - cerul getic -
de slavă cîntec vesnic lui
Nasonis...

Constanța, 1997, toamna

Casa de Presă și Editură CRONICA

Redactor-șef: Valeriu STANCU

Redacția: ● Vasile CONSTANTINESCU ● Bogdan Mihai MANDACHE ●
Mariana STANCU ● Nicolae TURTUREANU ●

Redactori pentru străinătate: ● Pierre-Yves SOUCY, Francis TESSA (Belgia);
Hélène DORION (Canada); Jean-Pierre VALLOT-
TON (Elveția); Yves BROUSSARD, Jean PONCET
(Franța); Emil CIRA, Christian W. SCHENK
(Germania)

Secretariat tehnic: ● Adela GACEA ● Angelica MORARU ● Cătălin NICOLAU ●
Angela MAFTEI ●

Număr tipărit prin autofinan-
țare și cu sprijinul Consiliului Jude-
țean Iași.

Tiparul: MULTIPRINT, str. Sf.
Lazăr, nr. 49, Iași - 6600. Tel. 230060

I.S.S.N.: 1220-4539

Redacția și administrația: str. V.
Alecsandri, nr. 6, Iași - 6600.

Telefon redactor-șef: 032/146433.

Poziția în Catalogul Presei
Interne: 3031.

Revista se editează
cu sprijinul
Ministerului Culturii